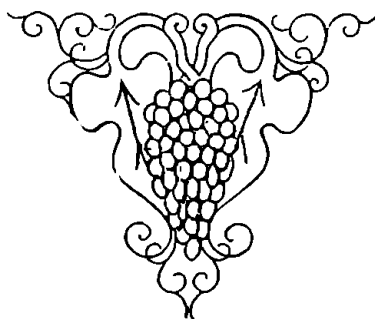

ზ. წიქვაძე

მევენახეობის თანამედროვე
მდგომარეობა და განვითარების
პერსპექტივები
მესხეთში

წინასიტყვაობა

მესხეთი ერთ-ერთი ბდიდარი და ლამაზი კუთხეა სამხრეთ საქართველოში.

უამრავი ძველი მატერიალური კულტურის ძეგლების შესწავლით ნათელი ხდება, რომ მესხეთი ძველ ფეოდალურ საქართველოში მეტად დაწინაურებული და კულტურული მხარე იყო. მეტად ხელსაყრელი სტრატეგიული მდებარეობის გამო ჩვენს წინაპრებს საქართველოს დაცვისათვის დიდი როლდენობით ციხე-ქალაქებიც სწორედ ამ კუთხეში უშენებიათ.

მესხეთში იმ დროისათვის მოწინავე ადგილზე იყო ხელოვნება, ხუროთმოძღვრება. მწერლობა და სოფლის მეურნეობა.

ძველ მესხეთში მეჯოგეობასა და მებაღეობასთან ერთად თვალსაჩინო ადგილი ეკირა ვაზის მოშენებასა და ლეინის წარმოებას.

უცხო დამპყრობლების სისტემატურმა თარეშმა და განსაკუთრებით, თურქ ბარბაროსთა 250-წლიანმა ბატონობამ მესხეთში დააქვეითა სოფლის მეურნეობის ყველა დარგი. მათ შორის მევენახეობაც.

თურქი დამპყრობლების მიერ მესხეთის მიწა-წყალზე ტყეებისა და ბაღვენახების აჩეხვამ. მოსახლეობის აყრამ და გამაჰმადიანებამ დიდი დაბრკოლება შექმნა ამ მხარეში სოფლის მეურნეობის ინტენსიური კულტურების—ბაღვენახების აღდგენა-განვითარებისათვის. საუკუნეების განმავლობაში გაჩანაგებულ მესხეთში შეიკვალა ბუნებრივ-კლიმატური პირობებიც: ბუნება შედარებით უფრო მკაცრი შეიქნა (როდესაც ეს მხარე ბორჯომის ხეობიდან დაწყებული ახალქალაქის მიდამოებამდე მთლიანად ტყეებით იყო დაფარული, ჰავაც შედარებით ზომიერი უნდა ყოფილიყო). თურქებმა წინადროინდელი ვაზის ჯიშები, რომლებიც უფრო შეგუებული იყო იმდროინდელი ბუნებრივი პირობებისადმი და გაშენებული იყო დიდ ფართობზე, გაჩეხეს და მოსპეს. მხოლოდ ცალკეული ჯიშის ვაზი შერჩა ძველ ნასოფლარებს, გადარჩენილ ტყეებსა და ბაღებს.

მესხეთში მევენახეობის აღდგენასა და განვითარებასთან ერთად საქირო გახდა გამოგვევლინებინა მესხეთის ძველი ვაზის მაღალპროდუქციული და გამძლე ჯიშები; მეორე მხრივ, საქირო გახდა ხანგრძლივი წლები იმისათვის, რომ ფართოდ გამოგვეცადა საქართველოს ვაზის არსებული პერსპექტიული ჯიშები მესხეთში გასავრცელებლად.

მესხეთში მევენახეობის განვითარების ინტერესები მოითხოვდა გამოცდილების საფუძველზე შეგვემუშავებინა მევენახეობის აგროტექნიკა, რომელიც გამოდგებოდა მესხეთის მთავორიანი და შედარებით მკაცრი ბუნებრივი პირობებისათვის.

უნდა აღინიშნოს, რომ დღემდე ჩვენ, მკირეოდენი გამონაკლისის გარდა არ გექონია ნაშრომი, რომელიც აშუქებდეს მესხეთში მევენახეობის განვითარების პერსპექტივებს ან აგროტექნიკის იმ ძირითად საკითხებს, რომლებიც უნდა განხორციელდეს მესხეთის პირობებში.

მესხეთში მევენახეობის აღდგენა-განვითარება მეცნიერებისაგან მოითხოვს სასწრაფო დახმარებას, ამიტომ გადავწყვიტეთ, რომ მიეცეთ მესხ მევენახეებს დამხმარე ლიტერატურა, რომელშიაც გაშუქებული იქნება როგორც მესხეთის მევენახეობის წარსული, ისე ვაზის ძველი და ახალი პერსპექტიული ჯიშების აღწერილობა და მათი მოვლის აგროტექნიკა.

წინამდებარე შრომა შედგება სამი ნაწილისაგან: პირველ ნაწილში მოცემულია მევენახეობის ისტორიული მიმოხილვა და ძველი მესხური ვაზის ჯიშების დახასიათება; მეორე ნაწილში—თანამედროვე მევენახეობის დონე და განვითარების პერსპექტივები მესხეთში. აქვეა მოყვანილი შემოტანილი პერსპექტიული და ადგილობრივი ვაზის ჯიშების განლაგება ზონებისა და მიკრორაიონების მიხედვით; მესამე ნაწილში გაშუქებულია მევენახეობის აგროტექნიკის თავისებურებანი მესხეთის მთაგორიანი, შედარებით მკაცრი პირობებისათვის.

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ შრომაში აღნიშნული აგროტექნიკური ღონისძიებანი სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ დამტკიცებულ „მევენახეობის აგროწესებთან“ ერთად დიდ დახმარებას გაუწევს მესხეთის კოლმეურნეობებსა და აქ მომუშავე სპეციალისტებს ვენახის მოვლა-პატრონობის შემდგომი გაუმჯობესების საქმეში.

ავტორი

ვაზის თავდაპირველი სამშობლო

ა. დეკანდოლი თავის სახელგანთქმულ გამოკვლევებში კულტურულ მცენარეთა სამშობლოს შესახებ, აგრეთვე პალეონტოლოგები—სეპარტა და მარიონი—ფიქრობენ, რომ ვაზის სამშობლოდ უნდა ჩაითვალოს ამიერკავკასია და ჩმელთაშუა ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროს ირგვლივ მდებარე ქვეყნები. აქედან ვაზი გავრცელდა საბერძნეთში, იტალიაში, სამხრეთ საფრანგეთში, ჩრდილო აფრიკასა და ესპანეთში¹.

პროფ. ვ. პეტრიაშვილი აღნიშნავდა: „მეცნიერებაში ამ უკანასკნელ საუკუნეში თითქმის ყველასაგან იყო აღიარებული, რომ ვაზის აკვანი იყო მცირე აზია და განსაკუთრებით საქართველო. საზოგადოდ გავრცელებული იყო ის აზრი, რომ პირველად ვაზი აქ გაჩნდა და აქედან გავიდა ევროპაში“. დაბეჭივებით შეიძლება ითქვას, რომ ვაზი საქართველოში არსაიდან არ უნდა იყოს შემოტანილი და საქართველო ვაზის ერთ-ერთ უძველეს სამშობლოდ უნდა ჩაითვალოს. ამას ადასტურებს მრავალი და უტყუარი ისტორიული წყაროები.

ჰომეროსის გადმოცემით, ჯერ კიდევ მე-10 საუკუნეში ახალ წელთაღრიცხვამდე ჩვენი წინაპრები ხარისხოვან „ჩქეფს და სურნელოვან“ ღვინოს აყენებდნენ².

ჩვენს წელთაღრიცხვამდე მე-7 საუკუნეში მევენახეობა-მეღვინეობა ყვაოდა აფხაზეთში (სოხუმში, მაშინდელ დიოსკურიაში), რომელიც მაშინ საქესპორტო ბაზას წარმოადგენდა საზღვარგარეთ (მცირე აზიასა და ინდოეთში) დიდძალი ყურძნის, ღვინისა და სხვ. ხილის გასაგზავნად³.

ამ აზრს ადასტურებს 1954 წლის ივნისში შავი ზღვის ფსკერზე, ახალი თაონიდან 6—7 კმ-ის დაშორებით, 9659 მ-ის სიღრმეში, კატერ ტრაულენ „მერიდიანის“ მეთევზეობის მიერ ბადით ამოღებული კურკლები—ღვინისა და ერობოს ქოთნები.

აღნიშნული დოკუმები და ქოთნები ეკუთვნის ანტიკური ხანის მე-3—4 საუკუნეს ჩვენს წელთაღრიცხვამდე. დოკუმების ზედაპირი დაფარული იყო ზღვის ნიჟარებით⁴, სხვათა შორის, დასახელებული არქეოლოგიური ნამარხები იმასაც მოწმობს, რომ ძველი ქალაქი დიოსკურია აქ მდებარეობდა და ღვინო დიდი რაოდენობით აქედან გაჰქონდათ საზღვარგარეთ, ერთ-ერთი იალქნიანი გემის დაღუპვის შემდეგ ეტყობა დოკუმები ჩაძირულა ზღვის ფსკერში.

საქართველოში მევენახეობის უძველესი დროიდან არსებობაზე მიუთითებს ის ფაქტიც, რომ ისტორიკოს ქსენოფონტეს 431 წელს ჩვენს წელთაღრი-

1. ვ. პეტრიაშვილი, ვაზი, მისი შენება და მოვლა, 1893.

2. კ. მოღებაძე, მეღვინეობა, 1948, გვ. 12.

3. იქვე.

4. გაზეთი „ახალგაზრდა კომუნისტი“, 1954, 12 აგვისტო, № 96(5888).

ცხვამდე საქართველოში უზარმაზარი ღვინის ქვევრები უნახავს. გეოგრაფი სტრაბონიც ჯერ კიდევ მეორე საუკუნეში ჩვენს წელთაღრიცხვამდე დაწვრილებით აღწერს ქართლისა და კახეთის მევენახეობას.

ამიერკავკასიის სამხრეთ ნაწილში ვენახების უძველესი დროიდან არსებობას ადასტურებს აგრეთვე 1945 წელს ერევნის მახლობლად ურარტუელთა (ძველ ქართველ ტომთა) ციხე-სიმაგრე ფეიშებაიანის (ამჟამად კარმინ-ბლურის) გათხრების დროს აღმოჩენილი ღვინის ქვევრების დიდი მარანი, რომელიც ეკუთვნის მე-9 საუკუნეს ჩვენს წელთაღრიცხვამდე.

მეტად საინტერესო და მდიდარ მასალას გვაძლევს 1955 წლის ოქტომბერში ქიათურის მიუვალ გამოქვაბულში „სატობაის“ მარნისა და დიდი რაოდენობით კლდის იატაკში ჩადგმული ქვევრების აღმოჩენაც.

როგორც ცნობილია: „სატობაის“ გამოქვაბულის კომპლექსი სამი სათავსოსაგან შედგება: მარჯვენა სათავსოში დიდი მარანია ამოკვეთილი, სადაც იატაკში ჩამარხული 8 ქვევრი დახურულია სარკველებით და დაგლესილია აყალო მიწით. ჩანს, ქვევრებში ღვინო მდგარა. მარცხენა სათავსოში 5 ჩამარხული ქვევრი აღმოჩნდა. „გამოქვაბულის სივრცობრივ-კომპოზიციური გადაწყვეტა და მთელი რიგი ნიშნების შეჯამება საშუალებას გვაძლევს წამოვყენოთ წინასწარი მოსაზრება მათი შექმნის თარიღის შესახებ. სახელდობრ, ისინი გამოქვაბული უნდა იყოს თმოგვის ციხის—ბერთაყანისა და ახალი ნავარძიევის გამოქვაბულთა შექმნის პერიოდში, ე. ი. უსწრებს ვარძიის გამოქვაბულთა კომპლექსის მშენებლობას¹; ვარძიის გამოქვაბული კი შენდებოდა მე-12—13 საუკუნეში. ამ დროისათვის აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოს ყველა კუთხეში მევენახეობა-მელღვინეობა მაღალ საფეხურზე იდგა.

აქედან ცხადია, რომ შემდეგ საუკუნეში, როდესაც ქართველებმა მეტი გამოცდილება მიიღეს და მაღალი ხარისხის ვაზებიც მოამრავლეს, კიდევ უფრო დახელოვნდნენ მაღალხარისხოვანი ღვინის დამზადების საქმეში.

აკადემიკოსი ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავს, რომ ქართული ღვინო მაღალი ღირსების გამო უცხოეთში გაჰქონდათ და საგარეო ვაჭრობაში ძვირფას საქმე-პორტო საგანს წარმოადგენდა ისეთ ხანაშიაც, როდესაც ჩვენი ქვეყანა კულტურულად და ეკონომიურად უკვე საგრძნობლად დასუსტებული იყო².

ცნობილმა ფრანგმა მოგზაურმა ე. შარდენმა, რომელმაც 1672—73 წლებში ინახულა საქართველო, მრავალი ცნობა დაგვიტოვა საქართველოს მევენახეობის შესახებ. იგი აღნიშნავს: „არსად იმდენსა და იმაზე უკეთეს ღვინოს არ სვამენ, როგორც საქართველოში“³.

იმავე მოგზაურის ცნობით: ვენახების უმრავლესობა მაღლარი იყო და ლანების სახე ჰქონდა. იგი აქებს სამეგრელოს მაღლარების ღვინოებს. შარდენი აღნიშნავს, რომ კახეთის ტყეები ვაზებით იყო სავსე. გვხვდებოდა ბევრი ვენახი, რომლებიც ისეთივე ზრუნვით იყო მოვლილი, როგორც საფრანგეთში⁴.

ჯერ კიდევ მე-17 საუკუნეში ქართული ღვინო გაჰქონდათ სომხეთში, მიდიაში, სპარსეთის სატახტო ქალაქ ისპაჰანში. სპარსეთის მეფეებიც, როგორც

1 გ. გაფრინდაშვილი, ქიათურის მიუვალ გამოქვაბულში.

2 ნ. მ. ს. ი. წ. ე. რ. ი. ძ. კომუნისტი, 1955, 20 ოქტომბერი.

3 ივ. ჯავახიშვილი, საქ. ეკონომიური ისტორია, ნაწ. II, 1934, გვ. 604.

4 ე. შარდენი, მოგზაურობა საქართველოში, 1935.

4 ი. რ. ც. ხ. ი. ა. ძ. ე, საქ. სსრ მევენახეობა-მელღვინეობა, 1954, გვ. 8.

პროფ. კ. მოდებაძე აღნიშნავს, თავისი კირვეული სტუმრებით ქართულ ღვი-
ნოს შეექცეოდნენ¹.

აკად. ივ. ჯავახიშვილი სამართლიანად აღნიშნავს: „თუ კი შაკ-აბასისაგან
განადგურებულს და გადატაკებულ საქართველოში ასეთი ვითარება ყოფილა,
ადელი წარმოსადგენია, თუ რამდენი მნიშვნელობა ექნებოდა ღვინის ექს-
პორტს საქართველოს საგარეო ვაჭრობაში იმ დროს, როდესაც პოლიტიკურადაც
ძლიერი იყო და კულტურულადაც“².

ღამვეითების ხანა საქართველოს მემენახეობაში

ეკონომიური ძლიერების ერთ-ერთი ძირითადი წყარო საქართველოში იყო
შევენახეობა და ღვინის ექსპორტი. ეს კარგად ესმოდათ თვით უცხო დამპყრობ-
ლებსაც. ამიტომ იყო, რომ ჯერ მონღოლმა დამპყრობმა თემურლენგმა მე-14 სა-
უკუნეში და შემდეგ ირანელმა დამპყრობმა შაკ-აბასმა მე-17 საუკუნეში თავის
ლაშქარს უბრძანა გაეყაფა ვენახები და ამით დაესუსტებინა საქართველო ეკო-
ნომიურად.

თემურლენგის ისტორიკოსი წერდა: „ქართველები უღვინოდ და უხილ-
მწვანილოდ პურს არ ჰკამენ და ცხოვრების სიამოვნებას ვერ გრძნობენ“. ამიტომ
თურქი და სპარსელი დამპყრობლები საქართველოში ხშირად ანადგურებდნენ
ვენახებსა და ხეხილის ბაღებს, რომ ამით მოესპოთ ქართველი ხალხისათვის არა
მარტო ცხოვრების სიამოვნება, არამედ დაენგრიათ ის საძირკველიც, რომელ-
ზედაც აშენებული იყო ხალხის ეკონომიური კეთილდღეობა.

აკად. ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავს, რომ „ქართველი ერის თავგანწირული
წინააღმდეგობის სულსკვეთების დასაძლევად მათ არა ერთხელ სწორედ ამ
სამეურნეო დარგის (ე. ი. მევენახეობის—შ. წიქვაძე) განადგურებისათვის მიუყ-
ვიათ ხელი“.

საქართველოში უცხო დამპყრობთა თარეშმა რამდენიმე საფეხურით ჩამო-
აქვეითა მატერიალური კულტურა, გაქრა ინტენსიური სასოფლო-სამეურნეო
დარგები—მებაღეობა, მევენახეობა, მეაბრეშუმეობა; მოსახლეობა გადატაკდა;
არაადაშიანურად სდევნიდნენ ქართველი ხალხის შშობლიურ ენას, კანონებსა
და ტრადიციებს, მამა-პაპათა ადათსა და სარწმუნოებას. ურჩ მოსახლეობას მა-
სიურად ერეკებოდნენ ადგილებიდან.

დამპყრობლებმა ვენახები აწეხეს და მოსპეს არა მარტო ქართლ-კახეთში,
არამედ სამხრეთ საქართველოშიც—აჭარასა და სამცხე-საათაბაგოში—მესხეთში.
აჭარასა და მესხეთში ოსმალთა შემოსევამდე მეღვინეობას საპატიო ადგილი
ექირა, მაგრამ ამ მხარეში ოსმალთა ხანგრძლივი ბატონობის გამო მეურნეობის
სხვა დარგთან ერთად მევენახეობაც განადგურდა და მოისპო, თუ არ მივიღებთ
მხედველობაში ზოგიერთ ნაშთს, რომელიც გვხვდება ბაღებსა და ნასოფლარებ-
ში. ძველი მესხეთი 1578 წლიდან 1828 წლის 15 აგვისტომდე (სრული ორი საუ-
კუნე და ნახევარი) თურქი დამპყრობლების ხელში იყო. ამ მანძილზე მესხები
ოსმალთაგან ეროვნულ ჩაგვრა-წამებას განიცდიდნენ.

1 კ. მოდებაძე, მეღვინეობა, 1948, გვ. 12.

2 ივ. ჯავახიშვილი, საქართველოს ეკონომიური ისტორია, ნაწ. II, თბილისი, 1934,
გვ. 604.

3 ივ. ჯავახიშვილი, საქართველოს ეკონომიური ისტორია, ნაწ. II, 1934, გვ. 289.

ოსმალები მაჰმადიანურ რჯულსა და კანონებს ცეცხლითა და მახვილით აერცვლებდნენ და სიცოცხლეს უსპობდნენ ათასობით შეუღრეველ მესხს, უჩეხავდნენ ვენახებს, ალატაკებდნენ ეკონომიურად.

თურქები აწიოკებდნენ მოსახლეობას და ანადგურებდნენ სოფლებს. მესხეთში ახლაც არის შემორჩენილი თურქთა მიერ აოხრებული სოფლების სახელწოდებანი: „ნაოხრები“, „ოხერა“, (ახალციხის რაიონი) და სოფ. „ვერანა“ (ახალქალაქის რაიონი). ოსმალები ადვილად ვერ ახერხებდნენ მესხების გამაჰმადიანებას, ამიტომ ურჩინ აჰყარეს მესხეთიდან, გაუჩეხეს ვენახები და ათეული ათასობით მკვიდრი მცხოვრებნი გარეკეს თურქეთში მუღმივ საცხოვრებლად. პროფ. მ. ჯანაშვილის ცნობით, მე-18 საუკუნეში აყრილი და თურქეთის შიდა ოლქებში გადასახლეს მესხეთიდან ნახევარ მილიონზე მეტი ადამიანი¹.

აკად. ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავს, რომ „ქართველ მაჰმადიანთა მესხეთიდან აყრამ და ოსმალეთში გადასახლებამ მევენახეობა აქ ზოგან სრულებით მოსპო და ზოგან შეამცირა“².

1578 წლის შემდეგ მესხეთში ახალი ვენახები აღარ გაშენებულა. ქართველების გამაჰმადიანებამ, მოსახლეობის აყრამ, ბოლო მოუღო მევენახეობას მესხეთის სოფლებში.

თურქეთის მოხელეთა მიერ მესხეთის დაპყრობის შემდეგ 1595 წელს ჩატარებული მოსახლეობის აღწერიდანაც ჩანს, რომ მხოლოდ სამ სოფელში იყო დარჩენილი (1 100 სოფლიდან) 151—201 კომლი, 5 სოფელში 101—121 კომლამდე, 22 სოფელში მხოლოდ 51—101 კომლამდე, 376 სოფელში 11—51 კომლამდე, 343 სოფელში 1—11 კომლამდე და 296 სოფელში არც ერთი კომლი აღარ იყო დარჩენილი. უმუშახელოდ დანრჩენილ მესხეთის სოფლებში მთლიანად განადგურდა მევენახეობაც და მებაღეობაც.

ამგვარად, მე-14—16 საუკუნეში მესხეთიდან აყრილი და გაქცეული მოსახლეობა თავიანთი სოფლის სახელებს არქმევდნენ ქართლ-კახეთში იმ სოფლებს, სადაც სახლდებოდნენ. ხალხში ეხლაც არის შემორჩენილი ანდაზა „მესხი მოვიდა და მკვიდრი აყარაო“. ამ დროს გაქცეულთა დასახლება ქართლ-კახეთში და იმერეთის სოფლებში იმდენად მასობრივი იყო, რომ მკვიდრ მოსახლეობას იქ აღარ ედგომებოდა და სხვაგან მიდიოდა საცხოვრებლად.

მესხეთ-ჯავახეთიდან იძულებით წამოსული ხალხი დასახლების ახალ ადგილებს არქმევდნენ იმ სოფლის სახელებს, საიდანაც გადმოსახლდნენ. ალბათ უმეტესწილად ამით უნდა აიხსნას ის გარემოება, რომ საქართველოს ზოგი სოფელი მესხურ-ჯავახური სოფლების სახელწოდებას ატარებს. ასე მაგალითად:

ახალციხის რაიონისა:

- ა) კასპის რაიონში: სოფ. ახალციხე, სოფ. ქაქარაქი;
- ბ) სამხრეთ ოსეთში: სოფ. დიდი ღრომა, პატარა ღრომა;
- გ) ზესტაფონის რაიონში: სოფ. ზოვრეთი, სვირი.

ადიგენის რაიონისა:

- ა) გორის რაიონში: სოფ. მლაში;
- ბ) ხაშურის რაიონში: სოფ. ჩორჩანი, ლელოვანი;

¹ ა. ახვლედიანი, აჰარა უცხოელ დამპყრობლების წინააღმდეგ ბრძოლაში, 1946, გვ. 17.

² ივ. ჯავახიშვილი, საქართველოს ეკონომიური ისტორია, ნაწ. II, 1934, გვ. 425.

გ) ორჭონიკიძის რაიონში: სოფ. ლაშე, ვარხანა.

ასპინძის რაიონისა:

ა) გორის რაიონში: სოფ. ახალი ხიზა;

ბ) ლაგოდეხის რაიონში: სოფ. ზემო ხიზა. რუსთაველი, ხიზაბაჯრა;

გ) ქუთაისის რაიონში: სოფ. ზედა მესხეთი, ქვედა მესხეთი;

დ) ორჭონიკიძის რაიონში: სოფ. პატარა ვარძია;

ე) კიათურის რაიონში: სოფ. ნავარძეთი.

ახალქალაქის რაიონისა:

ა) კასპის რაიონში: სოფ. ახალქალაქი;

ბ) დღუშეთის რაიონში: სოფ. ჭავჭავიანთ კარი.

ლიანეთის რაიონისა: სოფ. ზემო არტანანი, ხოლო წყალტუბოს რაიონში—ქვემო მესხეთი და სხვ!.

მიუხედავად დევნიისა და დაქსასულობისა, მესხი ხალხი სულით არ დაცემულა, ისინი მოელოდნენ შველას თავისი ერისა და მოძმე რუსი ხალხისაგან. ამ დახმარების შესახებ მეტად კარგად მოგვიტობობს კ. ლოლაძე სტატიაში— „წრიოხის ხეობაში“.

„თურქთა ბატონობის შედეგად უდაბურ ადგილად იქცა პატარა, მკვარამ ლამაზი წრიოხის ხეობა, სადაც გაშენებული იყო წრიოხული ეაზის ვენახები, ხეხილის ბაღები. მთლიანად გავერანდა ოდესღაც სახელგანთქმული ციხე-სიმაგრე აწყური, ქართული სიძღერის ნაცვლად ისმოდა თურქ მეჯოგეთა გამყინავი ხმა და ქარის ზუზუნი. ახალციხის თავზე ამართული ნახევარი მთვარე ოდნავ კიაფობდა, წყვდიადს უქადდა საქართველოს სხვა კუთხეებსაც. არ იყო შველა: ნუთუ დაიღუპება წალკოტი, სამუდამოდ გაქრება ქართველი ნაშიერი ამ მიწაზე, — ფიქრობდა მონობაში მყოფი მესხი და თვალი ჩრდილოეთისაკენ ჰქონდა მიპყრობილი. და როდესაც 1828 წლის 26 ივლისს ხერათისის ციხე-სიმაგრეზე რუსულ „ურას“ ქართული „ვაშა“ შეუერთდა, ხოლო ახალციხის ფაშამ ზვიადი თავი ძირს დახარა, მესხეთის მკვიდრმა თურქეთის ბატონობას თავი დააღწია: ძმამ ძმას უშველა, უშველა და მხარში ამოუდგა. გადიოდა წლები, ჩრდილოეთის ციალი დიდი ოქტომბრის კაშკაშა მზემ შეცვალა და დაიწყო აღორძინება“¹.

დღეს განახლებული მესხეთის მკვიდრი მოსახლეობა აღარ ეძებს თავის მფარველს თურქ დამპყრობლებისაგან დასაცავად. მას სხვებთან ერთად წვლილი შეაქვს ჩვენს ქვეყანაში კომუნისმის მშენებლობისათვის ბრძოლაში.

ასეთი იყო პირველი და მთავარი მიზეზი, რამაც ვენახების ფართობი საკმაოდ შეამცირა საქართველოში, ხოლო მესხეთში სრულიად მოსპო და გაანადგურა.

მეორე მიზეზი იყო ფილოქსერისა და სოკოვან ავადმყოფობათა შემოჭრა. და მასობრივი გავრცელება.

1845 წელს ჩნდება ეაზის ნაცარი (ოიდიუმი), 1878 წელს—ქრაქი (მილდიუმი). 1860 წლიდან ევროპაში ვრცელდება ფილოქსერა, რომელიც საქართველოში პირველად შემჩნეული იყო 1881 წელს სოხუმში, 1884 წელს—თბილისში და 1910 წელს—ქახეთში.

მიუხედავად მიღებული ზომებისა, ფილოქსერა მთელი ევროპის ვენახებს მოედო. იგი ფართოდ გავრცელდა საქართველოშიც, რამაც დიდი ზარალი მიაყენა როგორც სახელმწიფოს, ისე—ხალხს.

1 კ. გაბაშვილი, ვარძია 1948, წინასიტყვაობა ნ. ნათენაძისა.

2 კ. ლოლაძე, წრიოხის ხეობა, გაზეთი კომუნისტი, 1954, 22. X, № 251 (10027).

სტატისტიკური ცნობების უქონლობის გამო ჩვენთვის უცნობია, თუ უცხო დამპყრობლებმა რამდენი ჰექტარი ვენახი აჩეხეს და მოსპეს. მაგრამ კავკასიის სტატისტიკური კომიტეტის ცნობით 1875 წლამდე საქართველოში დარჩენილი იყო მხოლოდ 71 022 ჰა ვენახის ფართობი.

1895 წლისათვის ვენახის ფართობი იზრდება მხოლოდ 76.727 ჰა, ე. ი. ფილოქსერის მიერ ვენახების დაზიანების გამო 20 წლის მანძილზე ნამატი უდრის მხოლოდ 4 705 ჰა-ს.

1914 წელს ვენახის ფართობები ეცემა 61.862 ჰა-მდე, 1917 წელს 37.000 ჰა-მდე, ხოლო 1921 წელს მენშევიკების ბატონობის პერიოდში შემცირდა 29.000 ჰა-მდე.

პართიზელი ხალხის ბრძოლა მემენახეობის აღმავლობისათვის საპართიზელოში

საბჭოთა ხელისუფლების პირობებში ძირეული გარდატეხა მოხდა მევენახეობისა და მეღვინეობის განვითარების საქმეში, მაგრამ სამამულო ომის დროს შენეულა ყურადღება მევენახეობის განვითარებისადმი და მთელი სახელმწიფო ღონისძიებანი მთავრობამ და პარტიამ დაუქვემდებარა დიდ სამამულო ომში ჩვენი გამარჯვების ინტერესებს. საქართველოში მევენახეობისა და მეღვინეობის 1875 წლის დონემდე აყვანისათვის მუშაობა ფაქტიურად გაჩაღდა სამამულო ომის დამთავრების შემდეგ.

1953 წელს ვენახების საკავშირო აღწერით გამოირკვა, რომ საქართველოში 52 000 ჰა ვენახია, ე. ი. 23 000 ჰა მეტი, ვიდრე. 1921 წლისათვის. მიუხედავად იმისა, რომ დიდი სამამულო ომის პერიოდში 1941—1945 წწ. მუშახელის ნაკლებობის გამო წყობილებიდან გამოვიდა 2 800 ჰა ვენახის ფართობი.

საკავშირო ამპელოგრაფიაში მოყვანილი ცნობების მიხედვით, საბჭოთა კავშირში 1 180 ვაზის ჯიშია. მათ შორის საქართველოში—400, აზერბაიჯანში—200 სომხეთში—90, შუა აზიაში—200, ბესარაბიაში—30, ყირიმში—50, დაღესტანში—50, ვოლგის მხარეში—20, დონის, ყუბანისა და თერგის რაიონში—40-მდე¹.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის სიამაყეა ქართლის, კახეთის, იმერეთის, გურია-სამეგრელოსა და აჭარის რაიონებში ათასობით ჰა-ზე გაშენებული ვენახი.

კოლმეურნეობები და კოლმეურნე გლეხები ვენახებიდან დიდი რაოდენობით ღებულობენ ფულად შემოსავალს. გურჯაანის რაიონში ამჟამად 5.000 ჰა ვენახი აქვთ, ზესტაფონის რაიონში 4 400 ჰა-ზე მეტი, თელავის რაიონში 3 000 ჰა-ზე მეტი. შიაკოვსკის 2 500 ჰა-ზე მეტი და სხვ. ყურძენი საპატიო ხილია ქართულ სუფრაზე, ხოლო ქართული ღვინოები ნაქებია, როგორც საბჭოთა კავშირის ყველა კუთხეში, ასევე საპატიო ადგილი უკავია მსოფლიო ბაზრებზედაც.

¹ „Аннотграфия СССР“, том I, Пищепромиздат, Москва, 1946.

საქართველოში გავრცელებულია ვახის ჯიშები: რქაწითელი, საფერავი, ხახვი, ცოლიკოური, ციცქა, ოჯალეში, ჩხავერი, მწვანე, ალექსანდროული, გორული მწვანე, ჩინური და სხვ., იძლევიან მაღალხარისხოვან ქართულ ღვინოებს. საკმარისია ითქვას, რომ ჯერ კიდევ 1912 წლის მსოფლიო გამოფენაზე პარიზში ოჯალეშის ღვინომ, რომელიც გავრცელებული იყო სამეგრელოში, დიდი მოწონება პოვა და ოქროს მედლით იქნა დაჯილდოებული. ოჯალეში სალომე დადიანის მეურნეობიდან ფრანგული წარწერით გადიოდა მსოფლიო ბაზარზე. ამჟამად საქართველოს მევენახეობის საბჭოთა მეურნეობები, კოლმეურნეობები და ღვინის ქარხნები აღჭურვილი არიან მაღალი ტექნიკით და კიდევ უფრო მაღალხარისხოვან ღვინოს ამზადებენ საბჭოთა მომხმარებლებისათვის. ჩვენს ამოცანას უნდა წარმოადგენდეს 2—3 წლის განმავლობაში დავაკმაყოფილოთ საბჭოთა კავშირის ყველა მშრომელის მოთხოვნილებანი ყოველგვარ სასმელებზე, რომელიც მადს აუქობესებენ.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის მე-20 ყრილობამ საპატიო ამოცანები დააყენა ჩვენს წინაშე მევენახეობის შემდგომი განვითარებისათვის.

საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1956 წლის ნოემბრის პლენუმის გადაწყვეტილების შესაბამისად, საქართველოს კ. ცენტრალურმა კომიტეტმა და საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭომ მიიღო გადაწყვეტილება საქართველოში მევენახეობისა და მებაღეობის შემდგომი განვითარების ღონისძიებათა შესახებ.

1956—1960 წლებში უნდა გაშენდეს 23 000 ჰა ახალი ვენახი და ვენახების საერთო ფართობი აყვანილ უნდა იქნეს საქართველოში 80 000 ჰექტარამდე.

1960 წლისათვის კოლმეურნეობებში ყურძნის მოსავლიანობა ერთ ჰექტარზე აყვანილ უნდა იქნეს 60—65 ცენტნერამდე, საბჭოთა მეურნეობაში 75—80 ცენტნერამდე. შემდგომ წლებში უნდა გაშენდეს 40 000 ჰექტარი ვენახი და 1965 წლისათვის საქართველოში ვენახის ფართობი აყვანილი იქნება 120 000 ჰექტარამდე.

ამ გეგმის შესრულების შემდეგ სახელმწიფოს ყოველწლიურად ჩაბარდება 100 000 ტონა ყურძენი, ეს კი იქნას ნიშნავს, რომ ჩვენმა მეღვინეობის წარმოებამ ყოველწლიურად გადაამუშაოს 4400 000 დეკალიტრი ღვინო¹.

ეს უდიდესი სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის ამოცანა, რომელსაც პარტია და მთავრობა აყენებს ჩვენ წინაშე, რეალურია, მაგრამ მისი შესრულება მოითხოვს ჩვენი კოლმეურნეობის, საბჭოთა მეურნეობებისა და სამეცნიერო-კვლევით დაწესებულებათა მუშაკების დაძაბულ მუშაობას.

მევენახეობის შემდგომი განვითარების საქმეში პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის მიერ დასმული ამ გრანდიოზული ამოცანის გადასაწყვეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს მევენახეობის ისეთ ახალ რაიონებს, როგორცაა მესხეთის რაიონები: ახალციხე, ადიგენი და ასპინძა. აქ მევენახეობის განვითარებით აღდგენილი იქნება თურქი დამპყრობლების მიერ განადგურებული მევენახეობა და ეკონომიურად კიდევ უფრო გაძლიერდება მესხეთის კოლმეურნეობები.

მიუხედავად იმისა, რომ ყველა პირობა არსებობს მესხეთში მევენახეობის სწრაფი განვითარებისათვის უნდა აღინიშნოს, რომ უყურადღებობის შედეგად განვითარების ტემპი შეტად დაბალია.

¹ Н. Кецховели, М. Рамишвили, О некоторых вопросах виноградарства и виноделия, „Заря Востока“, 1954, 24.III.

მესხეთის მოსახლეობის ნაწილი ჯერ კიდევ ეკვის თვალთ უყურებს ვენა- ზის გაშენებას, რადგან უკანასკნელ წლებში ადგილი ჰქონდა დაუმარხავი ვენა- ზების ზამთრის ყინვებით დაზიანებას. აღნიშნულის გამო ნაწილი მოსახლეობი- სა უიმედობას გამოთქვამს ვენახის გაშენებაზე. ასეთი დამოკიდებულება მევე- ნახეობის განვითარებისადმი საფუძველს მოკლებულია. ეს შრომა მოგვითხ- რობს მესხეთში ძველად ვენახების საკმაო არსებობაზე.

საბჭოთა მიჩურინულმა აგრობიოლოგიურმა მეცნიერებამ საშუალება მო- გვცა მევენახეობა განვითარებულიყო საბჭოთა კავშირის ჩრდილოეთის ისეთი მკაცრ კლიმატურ პირობებშიც კი, სადაც ყინვები 35—45° აღმატება და ზამთარში ვაზი მიწაში იმარხება მაშინ, როდესაც მესხეთში აბსოლუტური მი- ნიმუმი ზამთრის ყველაზე ცივ დღეებში მინუს 20—25° არ აღმატება. მთა- ვარია შევარჩიოთ ვაზის შესაფერი ჯიშები, მივმარხოთ ვაზი ზამთრობით, შე- ვიმუშაოთ მესხეთის პირობებისათვის ვაზის მოვლა-დამუშავების აგროტექნი- კა. დაენერგოთ მევენახეობაში შრომატევად სამუშაოთა მექანიზაცია, გავაუმ- ჯობესოთ მუშაობა სადღედ და სანერგე მეურნეობაში და მტკიცედ დაენერგოთ ვაზის კულტურის სიყვარული მესხეთში. ვენახის გაშენება პირველ რიგში უნ- და გაძლიერდეს კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში, რომლებმაც დახმარება უნდა აღმოუჩინოს მოსახლეობას საკარმიდამო ნაკვეთებზე ვენახის გასაშენებლად.

მევენახეობა ძველ მესხეთში

ძველი მესხეთი მე-17 საუკუნემდე საქართველოს ტერიტორიის 1/3 ნა- წილს შეადგენდა.

იმ დროისათვის მესხეთს აღმოსავლეთიდან ესაზღვრებოდა სომხეთი, და- სავლეთიდან—შავი ზღვა, ჩრდილოეთიდან—იმერეთის მთა და ბორჯომის ხეობა ტაშისკარამდე, სამხრეთიდან—ტრაპიზონი და არზრუმში, რომელსაც თურქებმა გურჯისტანის ბოლაში უწოდეს (რაც საქართველოს ყელს ნიშნავს.—მ. წ.).

ამგვარად, სამცხე-საათაბაგოს ეკუთვნოდა: სამცხე, ჯავახეთი, ერუშეთი, არტაანი, კოლა, პალაკაციო, ბასიანი, აჭარა და სხვ. ისტორიკოს-გეოგრაფი ვა- ხუშტი აღნიშნავს, „ყოველთა ამათ ალაგებთა და ქვეყანათა კრების სიმოკლისა- თვის,“—უწოდებოდა მესხეთი¹. ვახუშტი მესხებს ასე ახასიათებს: „ქაცნი და ქალნი არიან მსგავსნი ქართველთანი ენატკბილად მოუბარნი, მხნენი (მსგავსი ქართველთანი გულისხმობს ქართლელების მსგავსს) შემართებული, მშვენიერ- ნი, ცოდნა ხელოვნების მოყვარულნი“².

ცნობილი ქართველი მწერალი ი. გოგებაშვილი წერს: „შუა საუკუ- ნეში მესხეთი ძლიერ დაწინაურებული ნაწილი იყო ჩვენი ქვეყნისა, განათლებით, მოქალაქეობით, სხვადასხვა ხელოვნების ცოდნით, მესხები ბევრად სჯობდნენ ქართველებს (იგულისხმება ქართლელები), ამის მიზეზი იყო სიახლოვე მათთან საბერძნეთის, რომის, ბიზანტიისა და სხვა განათლებული სახელმწიფოებისა, ამ ქვეყნებთან იქაურებს შუა ზღვით ხშირი მიმოსვლა ჰქონდათ, სწავლობდ- ნენ მეცნიერებას, გონივრულ წესებს და შემოჰქონდათ თავის ქვეყანაში“³.

1 ვ. ი ა შ ვ ი ლ ი, აჭარა ოსმალთა ბატონობის პერიოდში, 1948, გვ. 7—8.

2 ი. ფ რ ა ნ ე ლ ი, დიდებული მესხეთი, 1914.

3 ვ ა ხ უ შ ტ ი, ლეონრაფიული აღწერა საქართველოსი, 1842, გვ. 78.

4 ი. გ ო გ ე ბ ა შ ვ ი ლ ი, ბუნების კარი, 1888, გვ. 297.

მერვე საუკუნეში აქ პირველად დაიდო ბინა ბაგრატიონთა გვარმა და აქედანვე გაავრცელა მან თავისი მფლობელობა მთელ საქართველოზე. ამგვარად, „მესხეთი უდიდეს როლს თამაშობდა წარსულში საქართველოს ისტორიულ განვითარების საერთო მსვლელობაში“.

აკადემიკოსი ს. ჯანაშია აღნიშნავს:—„ყველაზე წინ ქართულ სამთავროებში იდგა თავისი სიძლიერით და კულტურით ტაო-კლარჯეთი. აქაური ქართველი მოსახლეობა განთქმული იყო თავისი მიწათმოქმედებით. იმდროინდელ ტაო-კლარჯეთის ქონებრივი შეძლებისა და კულტურული განვითარების ცოცხალი მოწმეა ისეთი შესანიშნავი ძეგლები, როგორცაა: ოშკის, იშხანის, ბანას და ხახულის ტაძრები“¹.

განსაკუთრებით გაძლიერდა ტაო-კლარჯეთი მე-10 საუკუნეში. ამ საუკუნის პირველ ნახევარში ტაო-კლარჯეთი სამხრეთით ვრცელდებოდა მდ. არაქსამდე, სადაც იგი ბიზანტიას ემიჯნებოდა; შემდეგ მე-10 საუკუნის მეორე ნახევარში დავით კურაპალატის სამეფო ტაო-კლარჯეთი კიდევ უფრო დიდი და ძლიერი სამეფო გახდა“². ძველ ფეოდალურ საქართველოში მესხეთი მოწინავე საღრმეშდ ითვლებოდა და იმდროინდელ საქართველოს ყველა დიდ ომებში იღებდა მონაწილეობას. მე-14 საუკუნიდან მესხეთს სამცხე-საათაბაგო ეწოდა. ამ დროიდან სამცხე-საათაბაგო დიდ როლს თამაშობდა საქართველოს საშინაო და საგარეო პოლიტიკაში.

პროფ. კ. კეკელიძე აღნიშნავს,—რომ ბაღდადის მეოხებით ყველაზე ადრე სავაჭრო მოძრაობა საქართველოს სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში ე. წ. ტაო-კლარჯეთში დაიწყო, რადგან ეს ნაწილი ყველაზე უფრო ახლო მდებარეობდა ბაღდადზე მიმავალ მსოფლიო სავაჭრო გზებთან.

ბაღდადის გარდა, როგორც ისტორიკოსი აღნიშნავს, სავაჭრო ურთიერთობა გაბმული იყო აგრეთვე ეგვიპტესთან, ალექსანდრიასთან³.

როგორც ვხედავთ, მესხეთი იმ დროისათვის წარმოადგენდა როგორც მძლავრ პოლიტიკურ-ადმინისტრაციულ ცენტრს სამხრეთ საქართველოში, აგრეთვე მთავარ სავაჭრო ცენტრსაც აღმოსავლეთისა და მთელი სამხრეთის ქვეყნების დასაკავშირებლად.

მესხეთში ვაჭრობასთან ერთად საკმაოდ განვითარებული ყოფილა მიწათმოქმედება, მესაქონლეობა, მეზღვეობა და მევენახეობა.

ბიზანტიის ისტორიკოსი პროკოფი კესარიელი, ჯერ კიდევ მე-6 საუკუნეში წერდა: „მესხეთში ამ თემის მთაგორიანობისდა მიუხედავად, იქაურ მკვიდრთ თავიანთი შრომითა და ცოდნით, ვითარცა დახელოვნებულ მიწის მომქმედთ ხეხილიცა და ვენახებიც გაუშენებიათ და ხილნაყოფიც საკმაოდ კჳონიათ“⁴.

ამრიგად, მესხეთში ოსმალთა გაბატონებამდე ხილნაყოფი საკმაოდ კჳონიათ, ხოლო შემდეგ თურქ-დამპყრობთა ბატონობის დროს ვენახები ამოვარდნილა. მიუხედავად ამისა, ვაზი მესხეთში სავსებით არ გამქრალა და არ გადაშენებულა, თუმცა მას საგანგებოდ აღარ უვლიან და ცალკე ადგილს აღარ მი-

1 ს. ჯანაშია, ქართლის ცხოვრების ძველი და ახალი ფურცლები, თბილისი, 1942.

2, ს. ჯანაშია, იქვე, გვ. 38, 39, 47.

3 კ. კეკელიძე, საქართველოს პოლიტიკური და ეკონომიური ვითარება რუსთაველის ეპოქაში.

4 ივ. ჯავახიშვილი, საქ. ეკონ. ისტორია, 1935, გვ. 110.

უჩენენ. ვაზის ცალკეული ნარგავები ხეებზე ბუნებრივ მდგომარეობაში დიდ-
ხანს ინარჩუნებდა სიცოცხლეს და ამ ერთეულმა ნარგავებმა ჩვენამდეც მო-
აღწია, როგორც ისტორიულმა მოწამემ იმ დიდი ტანჯვისა, რაც თავს გადახ-
დათ ქართველ ხალხს უცხო დამპყრობლებისაგან. ძველ მესხეთში მევენახეო-
ბისა და მეღვინეობის განვითარების შესახებ ლაღაღებენ ის უამრავი ღვინის-
ქვევრები და მარნები, რომლებიც აღმოჩენილ იქნა ძველი ნასოფლარებისა და
ნასახლარების გათხრის დროს.

ძველად მესხეთში ევენახების დიდი რაოდენობით არსებობაზე ლაპარა-
კობს აგრეთვე ვარძიის ნაკრძალში აღმოჩენილი მე-12—13 საუკუნის დიდი
„სალხინო მარანი“ დარბაზით. მარანი ნახულია ორ დიდ გამოქვაბულში—
პირველ უფრო მოზრდილ, დიდ გამოქვაბულში ეხლაც დაცულია 13 სხვა-
დასხვა ზომის ქვევრი (ტაბ. I, სურ. 1).

ვარძიის ციხე-ქალაქის ნაკრძალში ჩრდილოეთისაკენ პატარა თავისუფ-
ფალი მოედანია დარჩენილი, რომელიც უნდა ვიფიქროთ, რომ ღვინის დაყუ-
ნებასთან დაკავშირებული საქმიანობისათვის იქნებოდა განკუთვნილი. მარნის-
უკანა ოთახში დიდი ქვევრის ძირებილია დარჩენილი.

ვარძიის ფერდობზე ერთ-ერთ განმარტოებულ კლდის ლოდზე გა-
მოკვეთილია პატარა ოთახი—საწნახელითურთ.

გამოქვაბულის დასაველეთით ერთი დიდი ზომის გამოქვაბულის კლდეშა-
აც საწნახელია გამოკვეთილი.

ცხადია, საწნახელისა და მარნის ასეთი რაოდენობით არსებობა, ცალკე-
ულ ჯგუფად, თუ საცხოვრებელ სათავსოებთან ერთად, იმის მაჩვენებელია,
რომ აქაური მკვიდრნი მევენახეობასა და ღვინის დაყენებას იმთავითვე კარ-
გად იყვნენ გაცნობილნი.

ამასვე ადასტურებს ვარძიის სამრეკლოს დასაველეთით მოთავსებული
საცხოვრებელ სათავსოთა ჯგუფის ბალის დარჩენილ ნაწილში აღმოჩენილი
გაგარეულებული ვაზები¹. ამგვარად, დიდი ტევადობის ქვევრები და ღვინის
მარანი, რომელიც აღმოჩენილია ვარძიის ნაკრძალში, ლაღაღებენ მევენახეო-
ბის წარსულ ისტორიაზე მესხეთში.

ძველი ნასახლარების გათხრის დროს ღვინის ნარჩენით ქვევრებისა და
მარნების დიდი რაოდენობა აღმოჩენილი მესხეთში ახლადდასახლებული
მოსახლეობის მიერ.

მეტად დიდ ინტერესს იწვევს 1940 წელს სოფელ წირაში აღმოჩენილი
დიდი ტევადობის ღვინის მარანი (მე-16—17 საუკუნის მიეკუთვნება), რომე-
ლიც სამი მეტრის სიღრმეზე მიწაში იყო ჩამარხული. მარნის ტერიტორიის გა-
სუფთაების დროს აღმოჩნდა მიწაში ჩამარხული ქვის საწნახელი, ქვევრი და
საწნახი ქვა, ქვევრის სახურავი (ქვის სარქველი) და სხვა საჭირო მოწყობი-
ლობანი.

მარანი აღმოჩენილია ისეთ ადგილზე, სადაც საუკუნეების განმავლობაში ვე-
ნახის არც ერთი ძირი არ გადარჩენილა. დღესაც აქ წყლის უქონლობის გამო
ხეხილისა და ტყის ნარგაობა არ არის.

1941 წელს სოფ. უდეში (ადიგენის რაიონი), ძმები მაისურაძეების მიერ
უზოს გზის გაფართოების დროს შემთხვევით აღმოჩენილ იქნა მიწაში ჩამარ-

¹ ც. გაბაშვილი, ვარძია, 1948.

სული 3 დიდი ზომის ქვევრი, რომლებსაც ოჯახის საჭიროებისათვის დღესაც იყენებენ. ასეთივე დიდი ზომის ქვევრი აღმოჩნდა რკინიგზის გაყვანის დროს სოფ. წნისში.

1950 წელს სოფ. საძელში მცხოვრებმა ყ. სიმონიანმა სახლის სარდაფის ჩასაღრმავებლად მიწის თხრის დროს აღმოაჩინა 4 დიდი ტევადობის ქვის სარქველიანი ქვევრი, რომლის გარშემორტყმა 300 სმ-ს უდრია.

1956 წლის მაისში სოფ. მინაძეში (ახალციხის რაიონი) ყოფილ სოფელ „ოხერას“ მიდამოებში გზის გაფართოების დროს აღმოჩნდა მიწის ქვეშ ღრმად მოქცეული ღვინის მარანი, სადაც ქვევრები დაფარული იყო თლილი ქვიო (ტაბ. 2, სურ. 1).

მეტად დიდ ინტერესს იწვევს მოსახლეობაში 1957 წლის 4 მარტს მესხეთის ყოფილ ტერიტორიაზე ამჟამად ბორჯომის რაიონის სოფ. ჭობისხე-ში კოლმეურნე შალვა გიორგის ძე ხელისუფალის მიერ სახლის ასაშენებლად საძირკველის მოთხრის დროს შემთხვევით აღმოჩენილი მიწის ქვეშ მოქცეული ღვინის დიდი მარანი.

მარანში ჩამარხული 10 ქვევრდან 5 სავსე იყო სხვადასხვა ფერის ღვინით, ღვინო თუმცა გაწყალებული იყო, მაგრამ შენარჩუნებული ჰქონდა თავისი ფერი (ჩალისფერი, მუქი ჩალისფერი, თაფლის ფერი, ღია ჩალისფერი და მუქი ჩალისფერი). დადგენილია, რომ 360 წლის განმავლობაში ამ მიდამოებში მევენახეობა და მეღვინეობა არავის უწყარმოებია. უნდა ვიფიქროთ, რომ აღნიშნული ღვინო და მარანი ეკუთვნის იმ ქართველ მოსახლეობას, რომლებიც ოსმალთა შემოსევამდე ცხოვრობდნენ ამ ადგილებში. (ტაბ. 1, სურ. 2).

მესხეთის წარსულში ვენახების არსებობას ადასტურებს აგრეთვე ამჟამადაც შემორჩენილი მევენახეობის ამსახველი ადგილმდებარეობის სახელწოდებანი: სოფ. გურჯელის აღმოსავლეთ ფერდობს ეწოდება „ნავენახარი“. 1948 წელს ამ ფერდობზე ვენახის გაშენების დროს აღმოჩნდა მიწაში ჩამარხული ქვევრები ღვინის ლექით.

სოფ. არალის (ადიგენის რაიონი) დასავლეთ ფერდობებს ეხლაც აქვს შერჩენილი ძველი სახელი „ნაზვრავი“.

სოფ. საყუნეთი (ახალციხის რაიონი), ნაქები ყოფილა დიდი რაოდენობის ვენახით და სოფელს საღვინეთი რქმევია.

სოფ. მუსხის (ახალციხის რაიონი) ხიდთან მტკვრის მარჯვენა ფერდობებს მუსხელები ამჟამადაც „ტობური ვენახებს“ ეძახიან, თუმცა ამ მიდამოებში ოსმალთა ბატონობის მთელი საუკუნეების მანძილზე ვენახები არ გაშენებულა. უნდა ვიფიქროთ, რომ მუსხელები (მესხელთა უძველესი ჩამომავლობა), სოფ. ტობიდან ეზიდებოდა ვაზის ნერგებს და ამ მიდამოებში გაშენებულ ვენახებს „ტობური ვენახები“ რქმევია, რაც აგრეთვე იმის დამადასტურებელია, რომ სოფ. ტობაშიც მევენახეობა მაღალ საფეხურზე მდგარა, თუნცა ამჟამად ტობის მიდამოებში ვაზის ნაშთებიც აღარ დარჩენილა.

სოფ. ტოლოშის (ასპინძის რაიონი), მცხოვრები 85 წლის მოხუცი რაოდენობა ძალიანად გადმოგვცემს—მილახევს წინათ „ვენახები“ რქმევია, და მართლაც მილახევის მარცხენა ნაპირზე ტერასების ძირში ჩვენ მიერ ნახულია ქვისაგან გაკეთებული ყურძნის წნეხი და წვენის სადინარი ამ მიდამოებში ახლაც დიდი რაოდენობითაა აღწერილი გარეული ვაზის სხვადასხვა ჯიში (ტაბ. 2, სურ. 2).

აკად. ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავს, რომ „შავშეთ-კლარჯეთში, ზუნებრივი პირობების, უაღრესად მთავორიანობა და სახმარი მიწის საარაკო სიმცირე, მევენახეობას საქართველოს ამ ორ თემში მეტად მცირე არეს უთმობდა, ბოლო დრომდე მევენახეობა აქ წინანდებურად უმთავრესად ხელოვნურად ზაქან-ზაქან მოვაკებულ ნიადაგზე შენდებოდა, რომელსაც ძველად საქართველოში ოროკო ეწოდებოდა“¹.

ასეთ ხელოვნურად დაბაქანებულ ოროკოებს, რომელსაც ქვის კედლებიც აქვს ამოშენებული მარტო ასპინძის რაიონის სოფ. საროს, ხერთვისისა და ხიზაბავრის ფერდობებზე 50 სართულამდე ვხვდებით, რომელიც ამართულია 200 მ-ის სიმაღლეზე (ტაბ. 3, სურ. 2, ტაბ. 4, სურ. 1).

ამ ოროკოებზე, ამჟამადაც დიდი რაოდენობითაა დარჩენილი ძველი მესხური ვაზის ჯიშები.

ძველად ოროკოებს უწოდებდნენ აგრეთვე სოფ. აწყურის (ახალციხის რაიონი) დიდი ტაძრის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ფერდობებს თისელის სერამდე და ამ მანძილზე ახლაცაა დარჩენილი ათსართულიანი დაბაქნებული ადგილები, სადაც დიდი რაოდენობით ჯერ კიდევ შერჩენილია მესხეთის გაგარეულებული ვაზის ძველი ჯიშები „როკეთულა“, „ხარისთვლა“, „ბეყანა“ და სხვა.

ძველ მესხელებს ჯერ კიდევ მე-16 საუკუნეში დაუწყიათ დაბლარი ვენახების გაშენება.

როგორც ს. ჯიქიას შრომაში „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთრიდან ჩანს—1595 წელს ოსმალთა მიერ ჩატარებული მოსახლეობის აღწერის დროს მოხსენებულია, რომ სოფ. უღეში (ადიგენის რაიონი), 9 ნაკვეთიდან 1 დაბლარი ყოფილა, სოფ. ხიზაბავრაში მცხოვრები 112 წლის მოხუცი პავლე ხიხალაშვილი აღნიშნავს, რომ—ხიზაბავრაში დაბლარ ვენახებს ვაშენებდითო—რომელსაც ფეხის ვაზი ეწოდებოდა“.

სოფ. ტოლოშის მცხოვრები 85 წლის მოხუცი რაყდენ ხმალაძე აღნიშნავს, რომ მაღლარ ვენახებს, რომელიც დამყნილი არ იყო და ხეებზე იყო აშეკებული „ბარნა“ ვენახი ეწოდებოდაო.

ამგვარად, როგორც ადგილობრივი მოსახლეობა გადმოგვცემს: მესხებს კარგად ცოდნით როგორც მაღლარი, ისე დაბლარი ვაზის მოშენება და მაღალხარისხოვანი ღვინის დაყენება. მაღლარ ვენახებს უწოდებენ „ბარნა“ ვენახებს, დაბლარ ვენახებს „ფეხის ვაზი“.

მესხეთში ამჟამადაცაა შერჩენილი ხალხურ ზეპირსიტყვიერებაში ლექსები: მეთევზეობა, მევენახეობა და მემინდვრეობაში ძველად ნაქები სოფლებისა შესახებ:

„პური კლდეს, ღვინო ბოგასა,
თეფი შოკითხე ტობასა,
წითელი ვაშლი თუ გინდა
გაღმა-გამოდმა წყორძასა“².

ხალხური გადმოცემებიდან ჩანს, რომ სოფელი ბოგა მეღვინეობით ყოფილა ქებული, ამჟამად კი სოფ. ბოგაში ძველი ვაზისა და მეღვინეობის ნაშთებიც არ დარჩენილა. სოფ. ტობა მდ. მტკვრის მარჯვენა ხეობაში მდებარეობს, რომელიც ახალციხიდან ასპინძის მიმართულებით 8 კილომეტრითაა დაშორე-

¹ ივ. ჯავახიშვილი, საქ. ეკონომ. ისტორია, 1934, გვ. 135.

² მ. რამიშვილი, მევენახეობის განვითარებისათვის მესხეთში, 1934, გვ. 5.

ბული. როგორც ქართული ფოლკლორიდან ჩანს, აქაური მოსახლეობა მეთევ-
 ზეობას მისდევდა, ამიტომაც ხალხი ამბობს „თევზი ტობისაო“, მაგრამ ამ მი-
 დამოებს, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, ესლაც შერჩენილი აქვს სახელი „ტო-
 ბური ვენახები“, რაც ადასტურებს იმ ფაქტს, რომ ბოგა და ტობა ნაქები ყო-
 ღილა სავენახე ფართობებით. ძველ მესხეთში რომ შევენახეობა ყოფილა
 გავრცელებული ჩანს მე-16 საუკუნეში ოსმალთა მიერ ჰესხეთის დაპყრობის
 შემდეგ აღწერილი მასალებიდანაც.

ცნობილია, რომ თურქეთის ყველაზე ბარბაროსი მეფე მაჰმად II იწყებს
 ლაშქრობას ევროპისა და აზიის ქვეყნების დასაპყრობად. იგი 1453 წელს შეიპტა
 კონსტანტინეპოლში და ტრაპიზონში. ბიზანტიის ძველი კულტურის განადგურე-
 ბის შემდეგ იწყებს ლაშქრობას საქართველოზე. სულთანის მემკვიდრე სელიმი
 1510 წელს სამცხე-საათაბაგოს დაპყრობით, შეიპტება ზეკარის უღელტეხილიდან
 ჭუთაისში, ძარცვავენ გელათის მონასტერს და ბრუნდებიან უკან თურქეთში. 1578
 წელს ამთავრებენ სამხრეთ საქართველოს დაპყრობას და აცხადებენ „გურჯის-
 ტანის ვილაიეთად“. 1587 წელს ოსმალები ატარებენ პირველ აღწერას, რო-
 ძელსაც თურქებმა „ჩაბა დაეთარი“ (პატარა დაეთარი) დაარქვეს, მეორე აღ-
 წერა ჩაატარეს 1595 წელს, რომელსაც „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დაე-
 თარი“ უწოდეს.

„გურჯისტანის“ მთელი ეს „ვილაიეთი“, როგორც მას თურქები უწოდე-
 ბენ დაყოფილი იყო 8 ადმინისტრაციულ ერთეულად, ანუ ლივად და 26 რაიონ-
 ნად, რომელშიც შედიოდა 1160-მდე სოფელი¹, თითოეულ ლივაზე შეწერილი
 იყო შირას (ტყბილის) გადასახადი. ასე მაგალითად:

ახალციხის ლივას უნდა გადაეხადა—	90400	„ახჩი“
ხერთვისის „ „ „	—4200	„
ახალქალაქის „ „ „	—10400	„
ჩილდირის „ „ „	—400	„
ფოტივის „ „ „	—3000	„
პეტრეს „ „ „	—500	„
ფანავის „ „ „	—29600	„
დიდი არტანის „ „ „	—15000	„
	სულ: 153.500	„

მარტო ახალციხის ლივაში დღევანდელი მესხეთის ტერიტორიაზე აღწერი-
 ლი იყო 111 ვენახის ნაკვეთი და შეფასებული ჰქონდათ შირის ღირებულე-
 ზა 130440 ახჩათი (მაშინდელი ფულის ერთეულია.—შ. წ.).

ახალციხის ლივაში შედიოდა 10 რაიონი 380 სოფლით. მაგალი-
 თად: ზვარეს რაიონში შედიოდა 31 სოფელი.

ჩრდილის „ „ „	28	„
უდის „ „ „	52	„
ქებალიასის „ „ „	17	„
აწყურის „ „ „	61	„
ალთუნ ყალას „ „ „	17	„
ოცხეს „ „ „	25	„
ასპინძის „ „ „	43	„
ქაქარაქის „ „ „	62	„
ხერთვისის „ „ „	38	„

¹ „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დაეთარი“; გამოსცა ს. ჩიქიამ, 1941.

რაიონი	რაიონებში შემავალი სოფლები	კენახ. რაოდენ. ნაკვეთ. მიწები	გადასახადი აზრების მიხედვით	ყოფრძნის შირას გამოსარეში მანი	შირას. ლირებ.	შენიშვნა
ზეარეს	ახალციხის რაბათი	8	195	300	2400	კლდეში ნაკვეთის რაოდენობა მეტი უნდა იყოს, რადგან ამ ცნობაში არ შედის იგანე ბატონიძის კენახის რაოდენობა
	წყურეთი	3	—	300	2400	
	მორაბადი	—	—	100	800	
	ტატანისი	—	—	100	800	
	ხ. და ქვემო ხუმა	3	35	125	1000	
	წირა	—	—	50	400	
	ძირი	—	—	50	400	
	ძალუტი	—	—	50	400	
	კლდე	6	47	500	4000	
	მურღო	—	—	20	160	
სულ		20	277	1595	12760	მანი უდრიდა 2,5 ლიტრას
ჩრდილის	ვალე	—	—	200	1600	
	საძელი	—	—	200	1600	
	არყის ციხე	7	140	125	1000	
	ხ. და ქვემო სხვილისი	2	90	300	2400	
	ქვ. პამაჯი	—	—	300	2400	
	დ. და პატარა მერეკი	6	—	200	1600	
	დაბა ახალ. ქვ. და ხეშო მარდა	3	100	—	—	
2	60	150	1200			
სულ		20	390	1475	11800	
უდის	უდის ციხე რაბათი	9	400	—	—	უდეში 9 ნაკვეთიდან 2 ახალშენია, 1 დაბლარი ნაკვეთია აღწერილი
	მეიღანი	4	50	100	800	
	ირქა	2	—	20	160	
	ხ. და ქვ. ორკოშანი	1	—	100	800	
	ბოლაჯარი	—	—	20	160	
	ლელოვანი	—	—	40	320	
	ხ. თარება	—	—	20	160	
	ხურო	—	—	100	800	
ქობაშენი	—	—	20	160		
სულ		16	450	420	3360	
აწყურის	აწყურის ციხის რაბათი	3	111	300	2400	
	ბლორძა	3	50	50	400	
	ხითული	2	100	100	800	
	კვირიკეწმინდა	—	—	125	1000	
	ტყემლოვანი	1	30	20	160	
	საყუნეთი	1	20	150	1200	
	დვირი	—	—	300	2400	
	ზღუდერი	—	—	100	800	
	ზიკილია	—	—	300	2400	
	წინუბანი	2	60	200	1600	
	ფერსა	—	—	200	1600	
	გორგინწმინდა	2	80	300	2400	
	ჩოხთა	—	—	100	800	
	მუწარეთი	—	—	300	2400	
	ხერხნა	2	70	300	2400	
	წრიოხი	—	—	300	2400	
	გურკელი	—	—	50	400	
	ნობტევი	—	—	50	400	
	გოდესი	—	—	100	800	
	სლეა	—	—	50	400	
ხოვრეთი	—	—	100	800		
ქვაბი	—	—	100	800		
სულ		16	521	3595	28760	

რაიონი	რაიონებში შემაჯავლი სოფლები	ვენახ. რაოდენ. ნაკვეთ. მიზედ.	გადასახადი ახნების მიხედვით	ფურცლის შირას. განსაზღვრული მანძი	შირას. ლირებ.	შენიშვნა
ალთუნ ჯალას	პ. სმადა	—	—	50	400	
	შულავერი	—	—	100	800	
	ადიგენი წრე	— 3	— 20	— 125	320 1000	
ოცხეს	სულ	3	20	315	2520	
	უნწა	5	70	50	400	
ასპინძის	სულ	5	70	50	400	
	ასპინძის ციხე ციხის რაბათი	2	80	125	1000	
	ზ. ზურხელი	1	30	50	400	
	ლობიეთი	—	—	—	—	
	სახუდაბელი	—	—	50	400	
	ახალშენი	—	—	25	200	
	ონლორა	—	—	25	200	
	ფეოისციხე	—	—	50	400	
	ხელიშა	—	—	25	200	
	ყამხეა	—	—	50	400	
	იდუმალა	—	—	50	400	
	ინდუსა	—	—	25	200	
	ვარნეთი	—	—	125	1000	
	რუსთავი	—	—	25	200	
	წყალთბილა	—	—	25	200	
	ინწყორა	2	130	5	40	
	ოშორა	—	—	50	400	
	აგარა	—	—	50	400	
	ზოთა	—	—	50	400	
	ზირი	—	—	50	400	
	ქვ. ოშორა	2	70	125	1000	
	მლაშისხევი	—	—	125	1000	
	კაპარაქის	სულ	7	310	1105	8840
კაპარაქის ციხის-ძირი		—	—	125	1000	
მ. კაპარაქი		—	—	25	200	
გიორგწმ.		—	—	25	200	
ტობა		—	—	125	1000	
ურაველი		—	—	500	4000	
ქისაუბი		—	—	25	200	
წყორა		—	—	500	4000	
მონასტერი		—	—	100	800	
ანდრიაწმინდა		—	—	100	800	
ფულა		—	—	25	200	
ალთილა		—	—	125	1000	
ხევი		—	—	100	800	
კაკლიორი		—	—	125	1000	
ზ/მკახეთი		—	—	100	800	
მლაშისხევი ვენახებით		1	10	100	800	
ხერთვისის		სულ	1	10	2100	16800
	ხერთვისის ციხის რაბათი	6	170	500	4000	
	ალჯუა	—	—	100	800	
	როკეთი	—	—	100	800	
	ხიზაიურა	—	—	100	800	
გომის ვენახი და-დეში	—	—	100	800		

რაიონი	რაიონებში შემავე- ლი სოფლები	ვენახ: რაოდენ- სავეთ. მიზეღ.	გადასახადი ახების მი- ხედვით	ყურძნის ში- რას გამოსა- ღები მანი	შირას. ლირებ.	შენიშვნა
	ანკუტა	—	—	125	1000	
	ტოლოში	8	20	1500	12000	
	ნიგჯორაი	—	—	500	4000	
	ქუხცა	—	—	400	1200	
	ბნელა	1	10	300	2400	
	კვარშა	—	—	125	1000	
	ალანძია	—	—	20	160	
	გელსუნდა	1	30	125	1000	
	სარო	3	60	125	1000	
	ოს ერია	—	—	5	40	
	შვილდწყევანი	1	20	25	200	
	ფია	3	50	1500	12000	
	სულ	23	360	5650	45200	
	სულ მესხეთში	111	2408	16305	130440	

ყველა ამ სოფლებს გაშენებული ჰქონდათ ვენახები. მათზე შეწერილი იყო გადასახადები „ახჩების“ მიხედვით და ყურძნის შირას (ტყბილის) გამოსაღები. ასე მაგალითად (იხ. ცხრილი 1).

გარდა ამისა აღნიშნულ ცნობებში არ შედის ახალქალაქის ლივიაში შემავალი რაიონები და სოფლები, მაგრამ, როგორც აღნიშნული იყო, ახალქალაქის რაიონზე შეწერილი შირას გადასახადის (10.400 ახჩა) რაოდენობის მიხედვით, თუ ვიმსჯელებთ, შეიძლება ითქვას, რომ ახალქალაქის ლივია მე-4 ადგილზე ყოფილა მესხეთში ვენახების რაოდენობისა და განვითარების თვალსაზრისით.

ახალქალაქის რაიონში ძველად ვენახების არსებობას ადასტურებს ის ფაქტებიც, რომ 1950 წელს ახალქალაქის რაიონის სოფელ იხტილაში აღმოჩენილ იქნა მიწის სიღრმეში ჩარჩენილი დიდი ტევადობის ღვინის ქვევრები და ქვის საწნახლები.

ამგვარად, როგორც ვხედავთ, ახალქალაქის რაიონში, რომელიც მესხეთის რაიონებზე უფრო მალა მდებარეობს ზღვის დონიდან, ოსმალთა შემოსევამდე ყოფილა მცირეოდენი ვენახები, ამჟამად ახალქალაქის რაიონში თითო-ოროლა ვაზის ძირია გადარჩენილი. როგორც მესხეთში, ისე ახალქალაქის რაიონშიაც ვენახების განადგურების ერთი მთავარი მიზეზი იმაში მდგომარეობდა, რომ თურქმა დამპყრობლებმა ერთი მხრივ გაუჩეხეს ვენახები მესხებს და მეორე მხრივ გაანადგურეს სოფლები და მდიდარი ტყეები, რომლითაც დაფარული იყო მთელი მესხეთი.

ახალქალაქის რაიონის, სოფ. სამსარაში დღესაც კარგადაა შენახული ეკლესია-მონასტერი, რომლის კედლიდან გადმოვარდნილია უშველებელი თლილი ქვა, რომელსაც ხუცური წარწერა აქვს „ოდეს ეს წმინდისა ღვთისა მშობლისა ეკლესია აშენდა მაშინ ეს ადგილი ტყისაგან არ სჩანდაო“¹.

ეს წარწერა ნათელყოფს, რომ ძველად ჯავახეთში დაბურული და ხშირი ტყე ყოფილა, მაგრამ, როგორც სოფელ კოთელიელი და თოკელი მოსახლეობა გადმოგვცემს, ახალქალაქის ახლანდელ ტერიტორიაზე თურქებს დაუწვავთ ტყეები (სოფ. თოკის მცხოვრები 80 წლის მოხუცი შაქრო ზარიძე გადმოგვცემს

¹ ა. ფ რ ი ნ ე ლ ი, დიდებული მესხეთი, 1914, გვ. 153.

თავის პაპის ნამბობს, რომ—7 წელიწადი იწოდა ტყე მესხეთში), ხოლო გადარჩენილი ტყეები გაუჩეხიათ 1828 წელს გრაფ პასკევიჩის მიერ არზრუმშიდან გამოსახლებულ ახალ მოსახლეებს.

ამჟამად ახალქალაქისა და მესხეთ-ჯავახეთის ტერიტორიაზე ჰაერის ცივი მასები დაქრიან ყოველი მიმართულებით და ზამთარში სიცივე ხშირად — 30 -- 35° აღწევს. ამ გამოშვლებულ მინდვრებსა და უტყეო მალღობებზე მეტად ნაკარი კლიმატური პირობების გამო შეუძლებელი ხდება სოფლის მეურნეობის ამ ძვირფასი კულტურის—მევენახეობის წარმოება, ამიტომ თანამედროვე მესხეთში მევენახეობის ფართო მასშტაბით განვითარებისათვის საჭიროა სხვა აგროტექნიკურ ღონისძიებებთან ერთად გაიშალოს მუშაობა მინდორსაკავი და ვენახსაკავი ტყის ზოლებისა და ტყის დიდი მასივების გასაშენებლად.

გარდა ამისა, მესხეთის მთაგორიანი რელიეფის გამო უნდა განხორციელდეს დიდი ღონისძიებანი ეროზიების (ჩამორეცხვის), ხევწარმოქმნის და წყალდიდობის წინააღმდეგ საბრძოლველად.

შეიძლება გაბედულად ითქვას, რომ მესხეთის ვენახების ძირითადი მასივები ძველად გაშენებული ყოფილა ასპინძის რაიონის მიდამოებში. ამას ადასტურებს დიდი რაოდენობის დაბაქნებული ტერასები (ოროკები) საროსა და ხიზაბავრის მიდამოებში და ამ ოროკებზე დარჩენილი ვაზის სხვადასხვა ჯიშები სოფ. ხერთვისის, ტოლოშის, ხიზაბავრის, საროს, ოშორის, ერკოტის, ფია. გელსუნდის, გოგაშენის ნაქალაქების ბაღებში. მეტად საინტერესო ცნობებს გვაწვდის ვარძიის ციხე-ქალაქის მიდამოებში ძველად ბაღების და ვენახების არსებობის შესახებ ვინმე მესხი გვარამაძე. იგი წერს „კარწახი, ზედა-ვარძია და ამათი მოყოლება მტკვრის გაღმა-გამოღმა მხარე სულ ვარძიის შეწირულება ყოფილა, ვენახებით, ბოსტნეებით და ბაღებით“¹. კიდევ უფრო მეტ ინტერესს იწვევს ჩვენს მიერ ცუნქის ლელეში (ურავლის ხეობაში) ჩორჩო აგარის მონასტრის მიდამოში—ულრან ტყეში 1954 წელს აღმოჩენილი ვაზის იშვიათი ძირი, რომელიც მთელ საუკუნეთა მანძილზე მეტად კარგად გრძნობს თავს ისეთ სიმალღებზე, რომელიც ზღვის დონიდან 1650 მეტრამდე აღწევს (ტაბ. 3. სურ. 1).

ეს ვაზი ამჟამად გამოცდაშია და იმედია კარგი შედეგები იქნება მიღებული.

აგარისა და საფარის მონასტრის მიდამოებში გავრცელებული ვაზების დიდი მსგავსების გამო უნდა ვიფიქროთ, რომ ამ ორ მონასტერს შორის მკვიდრო კავშირი ყოფილა, თუმცა როგორც წარწერებიდან ირკვევა, აგარის მონასტერი სადაც 9 ეკლესიაა ერთ ადგილზე აგებული, თავის ისტორიას იწყებს მე-9—10 საუკუნიდან, ხოლო საფარის მონასტერი აგებულია მე-14 საუკუნეში მესხეთის მმართველის ბექას მიერ.

ადგილმდებარეობის შემოწმებით ირკვევა, რომ ორივე მონასტრის მიდამოებში ძველად ვენახები ყოფილა გაშენებული. აგარის მიდამოებში ახლაცაა პატარა, ნავენახარი ტერასები. ამგვარად, მესხეთის ვაზის ძველი ჯიშები ფერების მიხედვით შეიძლება დავყოთ ოთხ ჯგუფად, რომელიც გავრცელებულია სამივე რაიონის: ადიგენის, ასპინძისა და ახალციხის ბაღებსა და ნასოფლარებში: თეთრი, შავი, ვარდისფერი და ბეჟანა (მელრია).

ტერასები და ვაზის ძველი გაგარეულებული ჯიშები დიდი რაოდენობით გვხვდება აგრეთვე ახალციხის რაიონის სოფ. აწყურის, წინუბნის, გურკელის.

¹ მესხი—გვარამაძე, ჟურნალი „მოგზაური“, № 1, 1901.

კლდის, წოხეტევის, ანდრიაწმიდის, ოხერის, ტობის, წყორძის, მუსხის, წრი-
ოხის, ახალციხის, მარდის, რაბათის, საფარისა და აგარის მონასტრის მილა-
მოებში.

ვაზის მეტად ხნიერი ეგზემპლარები გვხვდება აგრეთვე ადიგენის რაიონის
უღის, ზარზმის და დიდი სმადის მიდამოებში. სოფ. დიდ სმადში მცხოვრებ
კოლმეურნე ნინო ტაბატაძის საკარმიდამო ნაკვეთზე მეტად ლალადაა გაზრდილი
150—160 წლის ვაზი, რომლის ძირის გარშემორტყმა 85 სანტიმეტრს აღწევს
და ნორმალურ მოსავლიანობასაც იძლევა (ტაბ. 29, სურ. 2).

ამგვარად, საკავშირო ამპელოგრაფიის მიხედვით, საქართველოში დღემ-
დე თუმცა აღწერილია 400-ზე მეტი ვაზის ჯიში, მაგრამ მათში შეტანილი არ
არის მესხეთში გავრცელებული ვაზის ძველი ჯიშები, რომელთა უმრავლესობა
მეტად კარგი სამეურნეო ნიშან-თვისებებით ხასიათდება.

მესხური ვაზის ძველი ჯიშების შესწავლა, მათი აღდგენა და წარმოებაში
დანერგვა დიდად სასარგებლო იქნებოდა კოლმეურნეობებისა და ფართო მო-
სახლეობისათვის იმ შეტანილ ჯიშებთან შედარებით, რომლებიც ნაკლებად
ცუგუებიან მესხეთის მკაცრ კლიმატურ პირობებს და ყოველწლიურად ზიანდე-
ბიან ყინვებისაგან.

მესხური ვაზის ძველი ჯიშების აბროზიოლოგიური დახასიათება

მესხეთის რაიონებში გავრცელებული ვაზის ძველი აბორიგენული ჯიშები
საუკუნეების განმავლობაში იზრდებოდა და ვითარდებოდა მაღალმთის კლიმა-
ტურ პირობებში, უფრო მეტად მაღალარების სახით, რის გამოც ვაზის ეს ჯიშები
კარგად არიან შეგუებული გარემო პირობებთან:

მიუხედავად იმისა, რომ ვაზი სითბოსმოყვარული მცენარეა, მესხური ჯი-
შები უფრო სიგრილეს არიან შეგუებული და მაღალ შტამბზე უკეთესი მსხმო-
იარობით ხასიათდებიან, ვიდრე დაბალ შტამბზე დაყენების დროს.

მესხური ვაზის აბორიგენულ ჯიშებს უფრო მეტად ყვავილედ გამოაქვს
ბაზისიდან დაშორებით მე-5—6 კვირტზე, ხოლო ზოგიერთ ჯიშს, როგორცაა
ცხენისძუა თეთრი, შავი, ბეჟანა და სხვა, ყვავილედ გამოაქვს ყლორტის
ზრდის კონუსთან ახლოს და მტევნები ყლორტიანად ძუასავით არის ზამოკი-
ლებული (იხ. ტაბ. 12, 22).

მესხური ვაზის ძველი ჯიშებისათვის დამახასიათებელია ფესვთა სისტემი-
სა და მიწის ზედაპირული ორგანოების მძლავრად განვითარება. ამ საკითხების
შესასწავლად 1956 წ. გაზაფხულზე სანერგეში ერთმანეთის გვერდით ერთნაი-
რი ნიადაგისა და ერთნაირი მოვლის პირობებში ვაზის საკუთარ ძირზე დასაფეს-
ვიანებლად დარგულ იქნა ქართლის ჯიში ჩინური და მესხური, ცხენის ძუძუ
თეთრი. 1956 წლის შემოდგომაზე ვეგეტაციის დამთავრების შემდეგ გაზო-
მილ იქნა ფესვების სიგრძე. სიმსხოს მიხედვით, მივიღეთ შემდეგი მონაცემები:

ცხრილი 2.

ჯიში	ფესვის რა- ოდნობა ერთ ძირზე	მოავარი ფესვის სიგ- რძე სმ	ფესვის სიგრძე სიმსხოს მიხედვით				რ ა	
			1 მმ	2 მმ	3 მმ	სულ სმ	სიგრ. სმ	სიმსხო მმ
ცხენის ძუძუ თეთრი	27 14	55 37	410 367	340 145	85 —	835 512	68 30	5 4

როგორც ამ მონაცემებიდან ვხედავთ, განვითარებული ფესვის სიგრძე და რაოდენობა (შემწოვი ბუსუსების ჩათვლელად) მესხური ვაზის ძველი ჯიშის, ცხენის ძუძუში უფრო მეტია, ვიდრე მესხეთში შემოტანილი ქართლის ჯიშ ჩინურში. მომდევნო წლებში რაკი ძველი ჯიშები მძლავრი ფესვთა სისტემით არიან „შეიარაღებული“, ეს ხელს უწყობს დიდი რაოდენობით საკვები ნივთიერების მიწოდებას ნიადაგიდან, რის გამო სწრაფად და უხვად ივითარებენ მიწის ზედაპირულ ორგანოებს და ვაზები იმოსება დიდი რაოდენობის საასიმილაციო ორგანოებით—ფოთლებით, რომელიც პლასტიკური ნივთიერების დაგროვების ძირითად ლაბორატორიას წარმოადგენს და ხელს უწყობს მძლავრი რქების განვითარებას.

ვაზის ზოგიერთი ჯიშების (ხარისთვალა თეთრი, ბუდეშურა და სხვა) ერთწლიანი ნაზარდები ხშირად 6—7 მეტრამდე აღწევენ.

მესხური ვაზის ეს ძველი ჯიშები იმის გამო, რომ ფესვთა სისტემას ნიადაგის ღრმა ფენებში ივითარებენ და ეს ფენები კი გაზაფხულზე მაისის ბოლომდე საკმაო სითბოს ვერ ღებულობენ, ვაზის გამოლვიძება და კვირტების გაშლა აპრილის ბოლო რიცხვებამდე არ იწყება, რის გამო ვაზები გაზაფხულის წაყინებებისაგან ნაკლებად ზიანდება (აპრილის თვის საშუალო ტემპერატურა ნიადაგის 40 სანტიმეტრის სიღრმეში ახალციხეში აღწევს 5—6°-ს, ასპინძაში 4—5°, ადიგენში 3—4°-მდე).

მიუხედავად ვაზების გვიან გამოლვიძებისა, ვაზის ჯიშები: სამარიობო, ბუდეშური, ახალციხის თეთრი, როკეთულა, ჩიტისკვერცხა, საწური და სხვა ჯიშები მოკლე სავეგეტაციო პერიოდით (140—150 დღით) ხასიათდებიან და უკრძნის სრულ მომწიფებას სექტემბრის მეორე ნახევარში ამთავრებენ.

მესხური ვაზები მაღალ შტამბზე ყოფნის გამო სოკოვანი ავადმყოფობით (ქრაქითა და ნაცარიით) იშვიათად ავადდებიან, ხოლო დაბლარად გაშენების შემთხვევაში ისეთივე მკურნალობა ესაჭიროება, როგორც ქართული და ევროპული ვაზის სხვა ჯიშებს.

დიდი რაოდენობით პლასტიკურ ნივთიერებათა დაგროვება ზრდის მცენარის უჯრედის წვენი შაქრების კონცენტრაციას და ამცირებს წყლის რაოდენობას უჯრედში.

მერქნისა და სხვა ნაწილების ასეთი აგებულება მცენარეში ზრდის მათ ყინევაგამძლეობას. ამგვარად, სხვა მრავალ ფაქტორებთან ერთად ვაზის ყინევაგამძლეობა დიდადაა დამოკიდებული ფოტოსინთეზის შედეგად დაგროვილი ნახშირწყლების რაოდენობაზე.

იმის დასადგენად, თუ ვაზის ძველი მესხური ჯიშები პლასტიკური ნივთიერების როგორი მარაგით ხვდებიან ზამთრის ყინევებს, ჩატარებულ იქნა ზამთრის პირზე აღებული ვაზის სხვადასხვა ჯიშის რქის ანალიზი და გამოირკვა შემდეგი (იხ. ცხრ. 3).

როგორც ანალიზებიდან ჩანს, მესხური ვაზის ძველი ჯიშები ზამთრის პირზე შედარებით ნაკლებ წყალს შეიცავენ და ნიადაგის სიღრმეში ფესვთა სისტემის ძლიერი განვითარების გამო დიდ გამძლეობას იჩენენ როგორც გველვისისე ზამთრის ყინევების მიმართ. ამასთანავე, ეს ვაზები ქმნიან მძლავრ საასიმილაციო ორგანოებს (მუშა ფოთლებს) და ახერხებენ პლასტიკური ნივთიერების დიდი რაოდენობის მარაგის შექმნას. ვაზის ძველი მესხური ჯიშების—ხარისთვალა, ბუდეშური, ცხენის ძუძუ, ბეჟანა, ახალციხის თეთრი და სხვა ერთი წლის ნაზარდი 6—7 მეტრამდე აღწევს.

ვაზის ჯიში	ქიმიური შემადგენლობა %/%				
	წყალი	მშრალი ნივთიერება	ნაცარი	სახამებელი	შაქარი
1. საფერე მესხური	40,3	59,7	4,02	21,27	3,16
2. ბუდეშურა	45,05	54,9	3,02	17,31	6,56
3. ახალციხის თეთრი	50,1	49,9	2,51	24,30	6,07
4. როკეთულა	45,09	54,95	3,8	23,70	5,10
5. ჩიტისკვერცხა	42,7	57,3	4,82	21,87	3,06
6. საწური	44,52	55,48	2,71	23,09	4,13
7. ალიგოტე (საკონტროლო)	50,2	49,8	3,9	22,79	3,64

გარდა ამისა, მძლავრი ფესვთა სისტემა და ძლიერი საასიმილაციო ორგანოები ახანგრძლივებენ ვაზის სიცოცხლეს. იშვიათი არ არის როდესაც მესხეთში გვხვდება 100—150 წლის ნორმალურად მოზარდი ვაზები, რომლებიც დღემოსავალსაც იძლევიან (იხ. ტაბ. 29, სურ. 2). დიდი რაოდენობით აგროვებენ მარაგ ნახშირწყლებს (სახამებელს და შაქარს), ვიდრე ევროპული ჯიში ალიგოტე.

გარდა ამ თვისებებისა, მესხური ვაზის ადგილობრივი ჯიშები (სამარიობო, ბუდეშური, როკეთულა, ასპინძურა ხარისთვალა, ცხენის ძუძუ, საწური და სხვა) ხასიათდებიან კარგი არომატით, ჯიშური თვისებებით, აქვთ ბუნებრივი შუშვნა თვისება, რის გამო შესაძლებელია მათგან არა მარტო საღესერტო სუფრის ყურძნის მიღება, არამედ მაღალხარისხოვანი შამპანური და ნახევრად ტკბილი ღვინოების დამზადება, რაც მეტად საჭიროა, როგორც მსხეთის მოსახლეობისათვის, აგრეთვე ბორჯომ-აბასთუმნის კურორტების მოსამარაგებლადაც.

ამგვარად, მესხური ვაზის ძველი ჯიშების დიდი უპირატესობის გამო, ამჟამად ფართოდ ვრცელდება და ინერგება მოსახლეობაში როგორც მალლარი, ისე დაბლარი ფორმები, ამიტომ იმისათვის, რომ მესხეთის მოსახლეობას გარკვეული არჩევანი მიეცეთ ამ ჯიშებიდან უკეთესი სამეურნეო ნიშნის მქონე ვაზების შესარჩევად და გასაერცლებლად საჭიროდ დავინახეთ თითოეული ჯიშის მიხედვით გავაშუქოთ ბოტანიკური, აგრობიოლოგიური და სამეურნეო ტექნოლოგიური თვისებები.

თეთრი ურძნის ვაზის ჯიშები

1. სამარიობო

მესხეთის პირობებში სამარიობო ყველაზე უფრო ადრეული ყურძნის ჯიშია.

ამ ჯიშის ვაზის ერთეული ეგზემპლარები შემონახულია და გვხვდება სოფ. კლდეში, აწყურისა და ახალციხის მარდის ბაღებში (ტაბ. 4, სურ. 2).

ბოტანიკური აღწერა. სამარიობოს ახალგაზრდა ყლორტები შიშველია, გაუშლელი ორი ფოთლი ოდნავ შებუსუსებულია, ზრდის კონუსი მოყვითალო ფერისაა. შემოსული რქა ღია ყავისფერია და მრგვალი მოყვანილობისაა. მუხლშორის სიგრძე 6—7 სანტიმეტრამდე აღწევს.

ფოთლის ფირფიტა თხელია და შეფერილია ღია მწვანედ. ფოთოლი მრგვალია, გვხვდება გულისმაგვარიც. ფოთლის სიგრძე 13 სმ, სიგანე 20 სმ აღწევს. ფირფიტის მთავარი კბილი ოდნავ მოხრილია. ფირფიტა სამნაკეთიანია, რომელიც ნახევრადაა ჩაქრილი, დახურული ან ელიფსურია.

ყუნწის ამონაკვეთი თაღისმაგვარია, ფოთლის ყუნწი მთავარ ძარღვზე გრძელია.

ყვავილი ორსქესიანია 5—6 მტვრიანათი. ყვავილის ნასკვი მსხლისმაგვარია. მტვრიანების სიგრძე ბუტკოზე მეტია.

მტევანი კონუსისმაგვარია, ახასიათებს დატოტვა, მტევანი თხელია, მტევანის ყუნწი ფოთლის მთავარ ძარღვზე გრძელია. მტევანის სიგრძე 18—20 სმ, სიგანე 10—12 სმ აღწევს. მარცვალი სუსტადაა მიმაგრებული საჯდომ ბალიშზე. მარცვალი ოვალურია, სიგრძე 2 სმ და სიგანე 1,7 სმ არ აღემატება, მარცვალი შეფერილია თეთრად, ახალი დაწურული წვენი მეტად თეთრია, დაძველებული წვენი დგება ღია ჩალისფერზე, აქვს კომპოტის სასიამოვნო სუნი.

მარცვალი მეტად წვნიანია, კანი ძალზე თხელია, მარცვალზე ცვილი სუსტადაა გამოსახული მარცვალში 2—3 ცალი ღია ყავისფერი წიპწა აქვს. წიპწის სიგრძე 04 სმ, სიშსხო 02 სმ წიპწის ნისკარტი 02 სმ აღწევს, ქალაბა ოდნავ ჩაზნექილია.

ა გ რ ო ბ ი ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. სამარიობო, როგორც უველაზე ადრეული ჯიში, მესხეთში ალიგოტეზე და პინოზედაც ადრე მწიფდება. მისი საეგგეტაციო პერიოდი 140—150 დღეს არ აღემატება.

კვირის გაშლას იწყებს 1—2 მაისს, ყვავილობას 15 ივნისიდან და ამთავრებს 5 ივლისამდე, ყურძნის შეთვალება იწყება 15—20 აგვისტოში, ხოლო სრულ სიმწიფეს ამთავრებს 15—20 სექტემბრამდე. ფოთოლცვენას იწყებს 20—25 ოქტომბერს და ამთავრებს 30 ოქტომბრამდე.

ამ რიცხვისათვის ყველა რქა თავისუფლად ასწრებს შემოსვლას, მომწიფებას. ვაზი საშუალო ზრდით და მაღალი მოსავლით ხასიათდება, დაბლარად გაშენებული თითოეულ ძირზე იძლევა 10—15 კილოგრამამდე ყურძნის მოსავალს.

ნაცარი და კრაქი ვერ აზიანებს, ყინვისა და გვალვისადმი იჩენს დიდ გამძლეობას, ახასიათებს გვიან გამოღვიძება, ადრე მოსავალი, რის გამო გაზაფხულის და შემოდგომის ყინვები ყლორტებსა და მოსავალს ვერ უზიანებს.

ს ა მ ე უ რ ნ ე ო ტ ე ქ ნ ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. „სამარიობოს“ ჯიშის ვაზის საშუალო მტევანის წონა 180 გრამამდე იწონის, ცალკეული მტევანები 270 გრამამდე აღწევს, მტევანში 72 მარცვალია.

100 მარცვლის წონა 220 გრამამდე იწონის, 100 მარცვლის კანის წონა 22 გრამია, 100 მარცვლის წიპწის წონა 15 გრამია, 100 მარცვალში 250 ცალი წიპწა გვხვდება. საშუალო კლურტის წონა 7 გრამს აღწევს, წვენის გამოსავალი ყურძენში 75% უდრის, ახალციხის პირობებში სექტემბრის ბოლო რიცხვებში ტკბილში შაქარი 19,1%-ს აღწევს, საერთო მკავეიანობა 8,5⁰/₁₀₀-ს არ აღემატებოდა. სამარიობო ვაზის ყურძენი შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს სუფრის ყურძნად, ბაზრებისა და კურორტების მოსამარაგებლად და შესაძლებელია აქედან დამზადებულ იქნეს როგორც მაღალხარისხოვანი სუფრის ღვინო, აგრეთვე კარგი ხარისხის შამპანური მასალა.

ამ ჯიშის გავრცელება მესხეთის რაიონებში დიდად შეუწყობდა ხელს გაზაფხულისა და შემოდგომის ყინვებით ყურძნის მოსავლის დაზიანებისაგან დაცვის საქმეს, რომელიც მეტად წინ წასწევდა მევენახეობის განვითარებას მესხეთში.

2. ხარისთვალა თეთრი

ეს ჯიში ცალკეული ეგზემპლარების სახით და ისიც მალლარ ფორმებში გვხვდება სოფ. აწყურის, კლდის, მარდისა (ახალციხე) და ტოლოშის (ასპინძა) ბაღებში. ხარისთვალას ზოგიერთი ძირები სოფ. აწყურში და მარდის ბაღებში 70—80 წელს აღწევს, რომელთა გარშემორტყმა 50—60 სანტიმეტრს აღემატება.

თეთრ ხარისთვალას ახასიათებს მეტისმეტი ყვავილცენა და 30—40% წვრილმარცვლოვნება, ამიტომ მოსახლეობაში ნაკლებადაა გავრცელებული. მალალ აგროტექნიკურ ფონზე ხარისთვალას მოვლა-მოშენებით შესაძლებელია მივიღოთ უხემოსავლიანი და ადრეული სუფრის ყურძენი (ტაბ. 5).

ბოტანიკური აღწერა. ხარისთვალა თეთრი ჯიშის ვაზის ახალგაზრდა ყლორტები შიშველია, ზრდის კონუსი ღია მოყვითალოა, შემოსული რქა მრგვალი მოყვანილობისაა, რომელიც ღია ყავისფრადაა შეფერილი, მუხლშორისის სიგრძე 10—11 სმ აღწევს.

ფოთოლს ფირფიტა თხელი აქვს, სწორი ზედაპირით, რომელიც შეფერილია მუქ მწვანედ, ფირფიტა ხუთნაკვთიანია ფირფიტის ფორმა ოვალურია, გვხვდება გულისმაგვარიც, ფირფიტის სიგრძე 12—13 სმ, სიგანე 14—15 სმ აღწევს, ფირფიტის ზედა ამონაკვეთი ღრმად ჩაჭრილია და აქვს ელიფსური ფორმა, გვხვდება დახურულიც, ქვედა ამონაკვეთი უფრო ზეზეურია.

ყუნწის ამონაკვეთი ღია ვიწრო ელიფსურია, გვხვდება დახურული ფორმებიც. ფირფიტის მთავარი კბილები ვიწრო სამკუთხედისებურია.

გვერდითი კბილები ხერხისებურია, ფირფიტის ყუნწი ფოთლის მთავარ ძარღვზე გრძელია.

ყვავილი ორსქესიანია. ყვავილზე 5 მტკრიანაა განვითარებული. მტკრიანების სიგრძე ბუტკოს სიმაღლეა, გვხვდება ბუტკოზე დაბალიც, ყვავილის ნასკვი მომრგვალოა გვხვდება მსხლისმაგვარიც.

მტევანი კონუსისმაგვარია, ახასიათებს დატოტვა, მარცვალი მსხვილია და თხელკანიანი, წვრილმარცვლოვნება 30—40% აღწევს. მტევნის სიგრძე 12—13 სმ აღწევს, სიგანე 7—8 სმ-მდეა.

მტევნის ყუნწი ფოთლის მთავარ ძარღვზე მოკლეა, მარცვალი მკიდროდაა მიმაგრებული საჭლომზე. მარცვლის სიგრძე 2,5 სმ-მდეა; სიგანე 1,7 სმ. მარცვლის ყუნწის სიგრძე 0,7 სმ აღწევს, მარცვალი მსხვილი, მოგრძოა, ხორციანი, რომელიც თეთრადაა შეფერილი, კანი სქელი აქვს, წვენი ჩალისფერია.

მარცვალში 2—3 ცალი ყავისფერი წიპწა აქვს. წიპწის სიგრძე 0,8 სმ, სიმაღლე 0,4 სმ. წიპწის ნისკარტი 0,2 სმ აღწევს, წიპწის ქალაძა მრგვალია.

აგრობიოლოგიური დახასიათება. ხარისთვალა თეთრი ითვლება შედარებით ადრეულ და სუფრის ყურძნის მომცემ ვაზის ჯიშად, სავეგეტაციო პერიოდი 150—160 დღეს არ აღემატება, ახასიათებს ძლიერი ზრდა, ერთწლიანი ნაზარდი რქა ხშირად 3—4 მ აღწევს.

ხარისთვალა კვირტების გაშლას იწყებს 1—2 მაისს, ყვავილობას 20 ივნისიდან, ამთვარებს 5 ივლისამდე, ყურძნის შეთვალეა იწყება 5—10 სექტემბ-

ბრიდან. სრულ სიმწიფეს აღწევს 5—10 ოქტომბერს. ფოთოლცენა იწყება 25 ოქტომბრიდან და ამთავრებს 1 ნოემბრამდე. მიუხედავად ძლიერი ზრდისა რქის მომწიფებას ასწრებს, ვაზი დიდ გამძლეობას იწენს სოკოვანი ავადმყოფობისა და გვალვისადმი.

ს ა მ ე უ რ ნ ე ო ტ ე ქ ნ ო ლ ო გ ი უ რ ი და ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. ხარისხვალა თეთრი სუფრის ჯიშია, მტევნის საშუალო წონა 220 გრამამდეა, მისი ცალკეული მტევნები კი 600 გრამამდე იწონის, მტევანში 80-მდე მსხვილი მარცვალია. 100 მარცვლის წონა 260 გრამს უდრის. 100 მარცვლის კანის წონა 30 გრამამდეა. 100 მარცვალში 290 ცალი წიპწა გვხვდება, 100 მარცვლის წიპწა 17 გრამია, საშუალო კლერტის წონა 8 გრამს იწონის.

წვენის გამოსავალი მარცვალში 70% აღწევს, სექტემბრის ბოლო რიცხვებში აწყურის პირობებში შაქრის დაგროვება მარცვალში 15,5% აღწევდა. საერთო მკევიანობა 13—14 პრომილამდეა.

ვაზის ეს ჯიში მესხეთის დაბალ ზონაში მაღალი აგროტექნიკის ფონზე მოვლისა და დამუშავების პირობებში მოგვეცემს უხვმოსავლიან სუფრის ყურძენს, რომლითაც შეიძლება დაკმაყოფილებულიყო როგორც მესხეთის შიდასახლეობა, აგრეთვე ბორჯომ-აბასთუმნის კურორტები.

8. ცხენის ძუძუ თეთრი

ეს ჯიში მაღლარების სახით გავრცელებულია საკუთარ ძირზე მესხეთის რაიონების უმრავლეს სოფლებში. დიდი რაოდენობით გვხვდება სოფ. აწყურში, გურჯელში, მარდაში (ახალციხის რაიონი), საროში, ტოლოში, ხერთვისში, გოგაშენში (ასპინძის რაიონი), დიდ სმადაში (ადიგენის რაიონი) და სხვა სოფლებში. ცხენის ძუძუს ჯიშის ვაზების ცალკეული ეგზემპლარები 90—100 წელს აღწევენ, როგორც მაღალმოსავლიანი და შედარებით ადრეული ჯიში დიდი უპირატესობით სარგებლობს მესხეთის მოსახლეობაში (ტაბ. 6).

ბ ო ტ ა ნ ი კ უ რ ი ა დ წ ე რ ა. ცხენის ძუძუს ახალგაზრდა ყლორტები შიშველია, ზრდის კონუსი თეთრი-მოყვითალო ფერია.

ერთწლიანი რქა ყავისფერია და მრგვალი მოყვანილობისა, მუხლშორის რქას გასდევს წითელი ზოლები, მუხლები ოდნავ მუქადაა შეფერილი. რქის მუხლშორის სიგრძე 11—14 სანტიმეტრამდე აღწევს.

ფ ო თ ლ ის სიგრძე 12—16 სმ უდრის, სიგანე 15—20 სმ აღწევს, ფირფიტა თხელი აქვს, გულსმაგვარი ფორმით, ოდნავ ბოლოდახრილი, ფირფიტა ღია მწვანე ფრადაა შეფერილი, ფირფიტის ზედაპირი წერილი ბურთებაჲ ოდნავ დანაკლებულია. ფირფიტა ხუთნაკვეთიანია, გვხვდება სამნაკვეთიანიც. ფირფიტის ზედა ამონაკვეთი ღრმადაა ჩაჭრილი და აქვს ელიფსური ფორმა. ქვედა ამონაკვეთი საშუალოდ ჩაჭრილია და აქვს დახურული ფორმა, ყურძნის ამონაკვეთი დახურულია.

ფოთლის მთავარი კბილები ვიწრო სამკუთხედიანებურია, გვერდითი კბილები ხერხისებურია, აქვს სუსტი, მეორადი დანაკვეთილობა, ფირფიტის ქვედა მხარე ოდნავ შებუსხვილია, ფოთლის ყუნწი მთავარ ძარღვზე მოკლეა, რომელსაც წითელი ზოლები ახლავს.

ყ ვ ა ვ ი ლ ი ო რ ს ქ ე ს ი ა ნ ი ა, 5 მტერიანათი, ყვავილის ნასკვი მსხლისმაგვარია. მტერიანების სიგრძე ბუტკოს სიმაღლეა.

მ ტ ე ვ ა ნ ი კ ო ნ უ ს ის მ ა გ ვ ა რ ი ა, ახასიათებს დატოტვა, მტევნის სიგრძე 12—15 სმ უდრის, სიგანე 7—8 სმ-ია. ახასიათებს თხელი მარცვალი, მტევნის ყუნწი ფოთლის მთავარ ძარღვზე მოკლეა. მარცვალი მოგრძო კვერცხისმაგვარია.

წავაგვს ქართლის თითას მარცვალს, სიგრძე 1,5—2 სმ და სიგანე 1,3—1,5 სმ აღწევს, მარცვლის ყუნწის სიგრძე 07 სმ-ია. მარცვალი მტკიცედაა მიმაგრებული საჯდომ ბალიშზე.

მარცვალი ქარვისფერია. კანი თხელი და საკმაოდ წვნიანი, ცვილი სუბტად განვითარებული, მარცვალში 1—3 წიპწა, წიპწის სიგრძე 07 სმ, სიგანე 03 სმ-ია. ნისკარტის სიგრძე 02 სმ, ქალაძის ფორმა ოვალურია, წიპწა ყავისფერია, ამობერილი კიპით.

ა გ რ ო ბ ი ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. ცხენის ძუძუ შედარებით აღრეული ჯიშია. მისი სავეგეტაციო პერიოდი 160—170 დღემდე აღწევს, ვაზი ძლიერი ზრდით ხასიათდება. ერთწლიანი ნაზარდი რქა ხშირად 5—6 მეტრამდე აღწევს.

ვაზი კვირტების გაშლას იწყებს 25 აპრილიდან 5 მაისამდე, ყვავილობას — 15 ივნისამდე და ამთავრებს 5 ივლისამდე, ყურძნის შეთვალება იწყება 20—25 აგვისტოს, სრულ სიმწიფეს ამთავრებს 10 ოქტომბრამდე, ფოთოლი ცვენას იწყებს 20—25 ოქტომბრიდან და ამთავრებს პირველ ნოემბრამდე. მომწიფე-ბული რქა 120—200 სმ აღწევს, რქაზე ხშირად გვხვდება 2—3 მტევანი, ხასიათდება მაღალი მოსავლიანობით, დიდ გამძლეობას იჩენს სოკოვანი ავადმყოფობის მიმართ, მაღალ ფორმებში ნაცრით და ქრავით ნაკლებად ზიანდება.

ს ა მ ე უ რ ნ ე ო ტ ე ქ ნ ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. მტევნის საშუალო წონა 150 გრამამდე აღწევს, მტევანში 7 მარცვალია. 100 მარცვლას წონა 205 გრამია, 100 მარცვლის კანის წონა 25 გრამს აღწევს, 100 მარცვლის წიპწის წონა 18 გრამია, 100 მარცვალში 205 წიპწაა, საშუალო კლერტის წონა 5—6 გრამია, წვენის გამოსავალი ყურძენში 70% აღწევს, შაქრის დაგროვება წვენში 16,5—18%-მდეა, საერთო მეავიანობა 10—11% არ აღემატება.

ცხენის ძუძუ საღვინე ჯიშია, მაგრამ მისგან შესაძლებელია საშუალო ღირსების სუფრის ყურძნის მიღება. ცხენის ძუძუს დაწმენდილი წვენი ღია ჩაისფერია, მოყვითალო იერით, აქვს მეტად არომატული და გემრიელი წვენი. დაძველებული ყურძნის წვენი ხასიათდება მსხლის კომპოტის სუნით.

4. თეთრი ახალციხური

ეს ჯიში დიდი რაოდენობით გვხვდება ახალციხის მოსახლეობაში და მარდის ბაღებში მაღლარი და ხეივნების სახით. ამ ჯიშის ვაზის ცალკეული ეგზემპლარები 50—56 წელს აღემატება (ტაბ. 7).

ბ ო ტ ა ნ ი კ უ რ ი ა ლ წ ე რ ა. თეთრი ახალციხური ვაზის ჯიშის ახალგაზრდა ყლორტები მწვანე ფერისაა, რომელსაც გასდევს წითელი ზოლი, ყლორტი შიშველია, ზრდის კონუსი მოწითალო ფერისაა, ერთწლიანი შემოსული რქა ღიაყავისფერია, მრგვალი მოყვანილობისა, რქის მუხლთშორის სიგრძე 14—18 სმ აღწევს.

ფ ო თ ლ ის ფირფიტა თხელი და ღია მწვანე ფერისაა, სიგრძე 13 სმ და სიგანე 18 სმ აღწევს, ფირფიტა სამნაკეთიანია, ნახევრად ჩაქრილი. ფირფიტის ყუნწის ამონაკვეთი თლისმაგვარია, მთავარი კბილები გუმბათისმაგვარია, გვერდითი კბილები სამკუთხედისმსგავსია. ფოთლის ქვედა მხარე შიშველი, ზედაპირი დანაოქების გარეშე სწორი აქვს. ფოთლის ყუნწი მთავარ ძარღვზე მოკლეა.

ყ ვ ა ვ ი ლ ი ო რ ს ქ ე ს ი ა ნ ი ა, 5—6 მეტრიანათი, ნასკვის ფორმა მსხლისმაგვარია. მეტრიანები ბუტკოზე გრძელია.

მ ტ ე ვ ა ნ ი კონუსისმაგვარია, საშუალო სიკუმისაა, მტეენის სიგრძე 15—18 სმ, სიგანე 8—9 სმ-ია. მტეენის ყუნწი ფოთლის მთავარ ძარღვზე მოკლეა. წარცვლილი მტეეცედ მიმაგრებულია საჯდომ ბალიშზე, მარცვლის ყუნწის სიგრძე 05 სანტიმეტრია, მარცვლის სიგრძე 1,2—1,8 სმ, სიგანე 1,2—1,8 სმ. მარცვლილი მრგვალია და თხელკანიანი, მარცვალზე ცვილი სუბტადაა განვითარებული. მარცვალში 2—3 ცალი ღია ყავისფერი წიპწა გვხვდება. წიპწის სიგრძე 05—07 სმ, სიგანე 03 სმ, ნისკარტის სიგრძე 03 სმ, წიპწის ქალაძა ოვალურია.

ა გ რ თ ბ ი ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. თეთრი ახალციხური ითვისება საშუალო მოწევის ჯიშად, საეგეტაციო პერიოდი 150—160 დღეს არ აღემატება, კვირების გაშლას იწყებს 1—2 მაისს, ყვავილობას 15 ივნისიდან და ამთავრებს 5 ივლისამდე. ყურძნის შეთვალება იწყება 25 აგვისტოს, სრულ სიმწიფეში შედის 15 ოქტომბრამდე, ფოთოლი ცვენას იწყებს 25 ოქტომბრიდან და მთავრდება 5 ნოემბრამდე. ეგეტაციის დამთავრებამდე რქა ასწრებს ჰომწიფებას. ვაზი ძლიერი ზრდით ხასიათდება, ერთი წლის ნახარდი რქა ხშირად 3—4 მეტრამდე აღწევს. ვაზი საკმაოდ ზიანდება ქრავით, რის გამო მათაც ისეთივე მკურნალობა ესაჭიროება, როგორც ევროპული ჯიშის ვაზებს.

ს ა მ ე უ რ ნ ე ო ტ ე ქ ნ ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. მტეენის საშუალო წონა 120 გრამამდე აღწევს, მტეეანში 66 მარცვლია; ცალკეული მტეეები 250—300 გრამამდე იწონის. 100 მარცვლი 182 გრამია, 100 მარცვლის კანის წონა 20,5 გრამია, 100 მარცვლის წიპწის წონა 8,5 გრამია, 100 მარცვალში 222 ცალი წიპწაა, საშუალო კლერტის წონა 3 გრამამდეა, წვენის ვაშისაველი 75—80%-ს აღწევს. სექტემბრის მეორე ნახევარში ყურძნის წვენში შაქარი 17—18%-ს აღწევს, საერთო მჟავიანობა 11—12,5 პრომილს არ აღემატება. თეთრი ახალციხური მეტად მალაღზარისხოვანი საღვინე ჯიშია. ახალი დაწურული წვენი მეტად თეთრი ფერისაა. დაძველებული ღვინო ღია ჩალისფერია და აქვს მეტად სასიამოვნო არომატი. ამ ჯიშით მესხეთის რაიონებში შესაძლებელია კრიალა და შუშხუნა ღვინის დაყენება.

5. საფარულა

ვაზის ეს ჯიში ატარებს საფარის სახელს, ვინაიდან პირველად ამ მიდამოებში იქნა ნახული¹, მაგრამ შემდგომში იგი აღმოჩნდა სოფ. აწყურის ბაღებში და აგარის (ურავლის ხეობის) მონასტრის მიდამოებშიაც, რომელთა ხნოვანება 50—60 წელს აღწევს (ტაბ. 8).

ბ ო ტ ა ნ ი კ უ რ ი ა ლ წ ე რ ა. საფარულას ერთწლიანი ახალგაზრდა ყლორტები შებუსვლია თეთრად, ყლორტის გაუშლელი ორი ფოთოლი დაფარულია თეთრი ბეწვებით, ყლორტის ზრდის კონუსი მომწვანო-მოყვითალო ფერია.

შემოსული ერთწლიანი რქა ნაცრისფერია, მრგვალი მოყვანილობისა, რომლის ბუხლშორის სიგრძე 7—9 სანტიმეტრამდე აღწევს.

ფ ო თ ო ლ ი სქელხორციანია, რომელსაც აქვს მუქი მწვანე შეფერვა, ფოთოლი სამნაკეთიანია, გვხვდება ხუთნაკეთიანიც, ფირფიტის ზედაპირზე აქვს წვრილი ბურთულები; ფირფიტის ქვედა მხარე თეთრადაა შებუსვლი.

ფოთლის სიგრძე 13—14 სმ, სიგანე 20—25 სმ აღწევს, ფოთლის ზედა ამონაკეთი ნახევრად ჩაქრილია და აქვს ელიფსური ფორმა. ფირფიტის ყუნწის ამონაკეთი თაღისმაგვარია.

¹ მ. რამიშვილი, მევენახეობის განვითარებისათვის მესხეთში, ტ. XIX, 1943.

ფირფიტის წვერის კბილები ვიწრო სამკუთხედისმაგვარია, გვერდითი ნიკბები ხერხისებურია, ფოთლის ქვედა მხარეს ძარღვებზე ჯაგრისმაგვარი ბუსუსებით. ფოთლის ყუნწი მთავარი ძარღვის სიგრძეა.

ყ ვ ა ვ ი ლ ი ორსქესიანია, რომელზედაც განვითარებულია 5—6 ცალი მტერიანა, ყვაილის ნასკვი მსხლისმაგვარია, ყვაილის მტერიანას სიგრძე ბუტკოზე მაღალია.

მტევანი კონუსისმაგვარი ფორმისაა, რომელსაც ახასიათებს საშუალო სიღუმე, მტევნის სიგრძე 20—21 სმ აღწევს, სიგანე 7—9 სმ-მდეა. ახასიათებს მოკლეყუნწიანი საკმაოდ დიდი მტევნები, მტევნის ყუნწი ფოთლის მთავარ ძარღვზე ბევრად მოკლეა.

მარცვალი მომრგვალოა და აქვს მწვანე შეფერვა. მარცვლის სიგრძე 1,8 სმ, სიგანე 1,7 სმ აღწევს, მარცვლის წვენიც მომწვანო ფერისაა, მარცვალი სქელკანიანია და კნატუნა.

მარცვალზე ცვილი სუსტადაა გამოსახული, მარცვალში 1—2 ცალი ყავისფერი საკმაოდ წვრილი წიპწიპები აქვს, წიპწიპის სიგრძე 0,9 სმ, სიგანე 0,5 სმ აღწევს, ნისკარტის სიგრძე 0,3 სმ უდრის, ქალაქა ოვალურია, ამოზნექილი კიბით.

ა გ რ ო ბ ი ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. საფარულა ითვლება საშუალოზე საგვიანო, საღვინე ჭიშად, რომლის სავეგეტაციო პერიოდი 160—170 დღეს არ აღემატება.

კვირტი გაშლას იწყებს 2—3 მაისიდან, ყვაილობს 15—20 ივნისიდან და ამთავრებს 10 ივლისამდე.

ყურძნის შეთვალება იწყება 15 სექტემბრიდან და სრულ სიმწიფეში შედის 10 ოქტომბრამდე.

ფოთოლი ცვენას იწყებს პირველი ნოემბრიდან და ამთავრებს 10 ნოემბრამდე.

ვაზი ხასიათდება ძლიერი ზრდა-განვითარებით, მიუხედავად ამისა, თავისუფლად ასწრებს რქის მომწიფებას, საფარულა მაღალმოსავლიანი ვაზის ჭიშია, ხეივანზე აყვანილი ერთი ძირი 10—15 კილოგრამამდე ყურძენს გვაძლევს.

დიდ გამძლეობას იჩენს სოკოვანი დაავადებისა და გვალვის მიმართ, მესხეთში ყინვებისაგან ნაკლებად ზიანდება.

ს ა მ ე უ რ ნ ე ო ტ ე ქ ნ ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. როგორც აღვნიშნეთ, საფარულა მაღალმოსავლიანი ვაზის ჭიშია, ივითარებს საკმაოდ დიდ მტევნებს და გვაძლევს გემრიელ კნატუნა ყურძენს.

საფარულას მტევნის საშუალო წონა 258 გრამს აღწევს, ცალკეული მტევნები კი 500—600 გრამამდე იწონის. მტევანში 100-მდე მარცვალია. 100 მარცვლის წონა 250 გრამია, 100 მარცვლის კანის წონა 15 გრამი, 100 მარცვლის წიპწის წონა 17 გრამია, 100 მარცვალში 195 ცალამდე წიპწა გვხვდება. საშუალო კლერტის წონა 7,5 გრამს აღწევს.

წვენის გამოსავალი მარცვალში 70—75% უდრის, აწყურის პირობებში სექტემბრის ბოლო რიცხვებში ტბილში შაქარი 16,5 პროცენტს აღწევს. საერთო სიმჟავე 11,1 პრომილს არ აღემატება.

საფარულა, როგორც მაღალმოსავლიანი, სოკოვანი ავადმყოფობისადმი გამძლე და ყინვის ამტანი ვაზის ჭიში, დიდი უპირატესობით სარგებლობს სხვა

ჯიშებთან შედარებით, ამასთანავე მათ მეტად დადებით თვისებად უნდა ჩათვალოს ის ფაქტი, რომ იგი იზრდება მაღალ ზონებში და შეგუებულია მაღალი ცივ კლიმატურ პირობებთან, რის გამო მისი მოშენება თავისუფლად შეიძლება მესხეთის პირობებში.

6. თეთრი ბუდეშური

თეთრი ბუდეშური მეტად გავრცელებული ჯიშია მესხეთში. დიდი რაოდენობით გვხვდება მაღალარების სახით ახალციხის მოსახლეობაში, მარდის ბაღებში. სოფ. გურჯელის, აწყურისა და კლდის ბაღებში. ცალკეული ძირები გვხვდება ასპინძის რაიონის სოფელ ტოლოშის „ანაღორის ხევის“ მიდამოებში. ამ ჯიშის ერთეული ძირები 80—90 წლის ხნოვანებისაა, რომლის გარშემოტყმა 50—60 სმ აღწევს. თეთრი ბუდეშური პროფ. მ. რამიშვილის გამოკვლევით, ზოგიერთი თვისებებით ქართლის ბუდეშურს წააგავს (ტაბ. 9.).

ბოტანიკური აღწერა. თეთრი ბუდეშურის ახალგაზრდა ყლორტები შიშველია, გაუშლელი ორი ფოთლი ოდნავაა შებუსხილი, ზრდის კონუსი ღია იისფერია, ერთწლიანი შემოსული რქა ნაცრისფერია და მრგვალი მოყვანილობისაა, მუხლთშორის სიგრძე 6—10 სმ აღწევს.

ფოთლი მომრგვალოა, გვხვდება გულისმაგვარიც, ფირფიტა თხელია, აქვს ღია მწვანე შეფერვა, ფირფიტის სიგრძე 14—15, სიგანე 16—18 სმ აღწევს. ფირფიტის ზედაპირი სწორია, აქვს სამი ნაკვთი, ზედა ამონაკვეთი ზეზეურია ან ნახევრად ჩაჭრილი, რომელიც დახურულია ან ელიფსური ფორმისაა.

ყუნწის ამონაკვეთი თალისმაგვარია, გვხვდება ჩანგისმაგვარიც. ფირფიტის მთავარი კბილები სწორი სამკუთხედისებულია, ფოთლის ქვედა მხარე შიშველია, ფირფიტის ყუნწი ფოთლის მთავარი ძარღვის ტოლია, გვხვდება ოდნავ გრძელიც.

ყვავილი ორსქესიანია, რომელზედაც განვითარებულია 5—6 მტკრიანა, მტკრიანები ბუტკოს სიგრძეა, ყვავილის ნასკვი ოდნავ მომრგვალოა.

მტევანი კონუსისმაგვარია, გვხვდება ცილინდრულიც. მტევნის სიგრძე 15—17 სმ, სიგანე 9—10 სმ. ახსიათებს მოგრძო მარცვლები, რომელიც მკვიდროდა მიმაგრებული საჭლომზე, მარცვლის სიგრძე 2 სმ, სიგანე 1.5 სმ აღწევს, მარცვლის ყუნწის სიგრძე 06 სმ. მარცვალი სიმწიფეში ღია მწვანეფერადაა შეფერილი, მარცვალი წვნიანია, კანი სქელია და კნატუნა, მარცვალზე ცვრილი სუსტადაა განვითარებული, მარცვალში 2—3 ყაეისფერი წიპწა აქვს, წიპწის სიგრძე 07 სმ, სიგანე 05 სმ, ნისკარტის სიგრძე 03 სმ.

აგრობიოლოგიური დახასიათება. თეთრი ბუდეშური საღვანე და შედარებით ადრეული ჯიშია. სავეგეტაციო პერიოდი 150—160 დღეს არ აღემატება, კვირტების გაშლას იწყებს 20—25 აპრილში. ყვავილობას 10—15 ივნისში, ყურძნის შეთვალება იწყება 10—15 სექტემბერში და სრულ სიმწიფეს აღწევს 1—5 ოქტომბრამდე, ფოთოლცვენას იწყებს 15—20 ოქტომბრიდან და ამთავრებს 10 ნოემბრამდე. ვაზი ხასიათდება ძლიერი ზრდა-განვითარებით. ერთი წლის ნაზარდი ხშირად 6,5—7 მეტრამდე აღწევს. ვაზის ეს ჯიში დიდ გაძლეობას იჩენს სოკოვანი დაავადებების მიმართ.

სამეურნეო ტექნოლოგიური დახასიათება. ვაზი ითვლება მაღალმოსავლიან ჯიშად, მისი მტევნის საშუალო წონა 195 გრამს იწონის,

ცალკეული მტევნები კი 500—600 გრამს აღწევს. მტევანზე 100-მდე მარცვალია. 100 მარცვლის წონა 190 გრამია, 100 მარცვლის კანის წონა 21 გრამს უდრის, 100 მარცვლის წიპწის წონა 14 გრამამდე აღწევს, 100 მარცვალში 256 ცალი წიპწა გვხვდება, საშუალო კლერტის წონა 7 გრამამდე იწონის.

წვეწის გამოსავალი 75—80% აღწევს, შაქარი 18—19% გროვდება, საერთო მკაეიანობა 8—9 პრომილადა აღწევს.

თეთრი ბუდეშური მესხეთის პირობებში მეტად ნაქები და საპატიო ჭიშია, მისი მომრავლებით შესაძლებელი იქნება როგორც სუფრის ყურძნის მიღება, აგრეთვე მალახარისხოვანი სუფრის ღვინის დაყენება.

7. როკეთულა

მეტად იშვიათი ვაზის ჭიშია. მისი ცალკეული ეგზემპლარები გვხვდება სოფ. აწყურის დიდი ტაძრის სამხრეთით, როკეთის მთის კალთებზე, რის გამო სახელიც შერქმეული გვაქვს მისი გავრცელების ადგილის მიხედვით. ამ ჭიშის ცალკეული ძირები 100—120 წლის ხნოვანებას აღწევენ, რომლის ტანის გარშემოტყემა 60—70 სანტიმეტრამდეა.

ეს ჭიში ჩვენი რჩევით გამრავლებული იქნა რქის გადაწვევით სოფ. აწყურში კოლმეურნე დიომიდე ღონღაძის საკარმიდამო ნაკვეთზე 300 ძირამდე, რომელიც შევიდა მსხმოიარობაში 1954 წელს. ყურძნის სამეურნეო თვისებების შესწავლამ ნათელყო, რომ როკეთულა სასიათდება მეტად მაღალი მოსავლით, ჟინეგამძლეობით და დგება მალახარისხოვანი სუფრის ღვინო, რომელსაც აქვს კარგი ბუკეტი და არომატი (ტაბ. 10).

ბოტანიკური აღწერა. როკეთულას ახალგაზრდა ყლორტები შეუბუსავია. ზრდის კონუსი მწვანე მოყვითალო ფერისაა, გაუშლელი ორი ფოთლი ოდნავ შებუსვილია, ერთწლიანი რქა მუქი ყავისფერია, მრგვალი მოყვანილობით, მუხლთშორისების სიგრძე 7—9 სანტიმეტრამდე აღწევს.

ფოთლი მომრგვალოა. გვხვდება გულსმაგვარიც, აქვს მუქი მწვანე შეფერვა. უნაკვთო, გვხვდება სამნაკვთიანიც, ფირფიტა საკმაოდ სქელია და დიდი, სიგრძე 19 სმ, სიგანე 20 სმ აღწევს.

ფირფიტის ზედა ამონაკვეთი ზეზეურია, ყუნწის ამონაკვეთი თალისმაგვარია, იშვიათად დახურული. ფირფიტის მთავარი კბილები ვიწრო სამკუთხედისმაგვარია. გვხვდება გუმბათისმაგვარიც, გვერდითი კბილები ხერხისმაგვარია, ფოთლის ქვედა მხარეს აქვს სუსტად განვითარებული ბუსუსები, ფოთლის ყუნწი მთავარ ძარღვზე გრძელია.

ყვავილი ორქეისიანია, ყვავილს აქვს 5, იშვიათად 6 მტვრიანა, ნასკვი. მსხლისმაგვარია, მტვრიანები ბუტკოზე გრძელია.

მტევანი ცილინდრული ფორმისაა, იშვიათად გვხვდება კონუსისებრიც, ახასიათებს დატოტვა, მტევანი საკმაოდ გრძელი და დიდია, რის გამო მისი გამავრცელებელი დიომიდე ღონღაძე „დიდ მტევანსაც“ უწოდებს. მტევნის სიგრძე სშორად 20—25 სანტიმეტრამდე აღწევს, სიგანე 9—10 სმ. ნაკლებად ახასიათებს სიკუმსე. მტევნის ყუნწი ფოთლის მთავარ ძარღვზე გრძელია.

მარცვალი მომრგვალოა, რომლის სიგრძე 1,5—1,7 სმ, სიგანე 1,5—1,6 სმ. მარცვლის ყუნწის სიგრძე 1 სმ აღწევს, მარცვალი სუსტადაა მიმაგრებული საჯდომ ბალიშზე, მარცვალი წვნიანია, კანი საკმაოდ სქელია და კნატუნა, მარცვალი შეფერილია ღია ქარვისფერად. მარცვალზე ცვილი ძლიერ ემჩნევა, მარცვალ-

ში 2—3 ყავისფერი წიპწა გვხვდება. წიპწის სიგრძე 07—08 სმ, სიგანე 04—05 სმ. ნისკარტის სიგრძე 03—04 სმ აღწევს. ქალაქა მრგვალია.

ა გ რ ო ბ ი ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. როკეთულა საშუალო მოწვევს ჭიშად ითვლება, სავეგეტაციო პერიოდი 150—160 დღემდე გრძელდება, კვრტების გაშლას იწყებს 25 აპრილიდან, ყვავილობას 10—15 ივნისიდან და ამთავრებს 1—10 ივლისამდე, ყურძნის შეთვალება იწყება 15—20 აგვისტოში. სრულ სიმწიფეში შედის 1—5 ოქტომბრამდე, ფოთოლცვენას იწყებს 15—20 ოქტომბრიდან და ამთავრებს 1—5 ნოემბრამდე.

ზამთრის დაწყებამდე რქა ასწრებს შემოსვლას, ვაზი ითვლება საშუალო ზრდის ჭიშად. ახასიათებს მაღალი მოსავალი, ერთი ძირის მოსავალი მაღლარზე 25—30 კილოგრამამდე აღწევს, დაბლარზე 3—4 კილოგრამამდე.

კაზი დიდ გამძლეობას იჩენს ყინვებისა და გვალვის მიმართ, იშვიათად ზიანდება ჰრაქითა და ნაცრით.

ს ა მ ე უ რ ნ ე ო ტ ე ქ ნ ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. მტევნის საშუალო წონა 210 გრამს აღწევს, მტევანზე 90 მარტევალია. ცალკეული მტევნები 400 გრამამდე იწონის, 100 მარტელის წონა 220 გრამია, 100 მარტელის კანის წონა 25 გრამი. 100 მარტელის წიპწის წონა 12 გრამამდე აღწევს, 100 მარტელში 217 ცალი წიპწაა. საშუალო კლერტის წონა 6 გრამია. წვენის გამოსავალი 75% აღწევს. სექტემბრის ბოლო რიცხვებში აწყურის პირობებში ყურძნის წვენში შაქარი 16,5% აღწევს, საერთო სიმჟავე 11,3 პრომილამდეა, როკეთულა საღვინე ჭიშია, რომლიდანაც შესაძლებელია დამზადდეს აგრეთვე შამპანური მასალა. დაწმენდილა და დაძველებული ღვინო ღურდოსფერია. ფერით უფრო წააგავს შვეკაპიტოს ღვინოს, აქვს მეტად კარგი არომატი და მუშხუნაა.

8. ჩიტისკვერცხა (თეთრი)

ჩიტისკვერცხა ერთეული ნარგავების სახით გვხვდება სოფ. აგარის, აწყურისა და ტოლოშის ბაღებში. მათი ხნოვანება 30—40 წელს არ აღემატება. იკეთებს პატარა წვრილ და მრგვალმარტელიან მტევანს, ხასიათდება სუსტი ზრდაგანვითარებით, რის გამო ჭენს მიერ შერქმეულია ჩიტისკვერცხა. მეტად გემრიელია და წენიანი (იხ. ტაბ. 11).

ბ ო ტ ა ნ ი კ უ რ ი ა ლ წ ე რ ა. ვაზის ახალგაზრდა ყლორტები შიშველია, ზრდის კონუსი ღია იისფერია, ერთწლიანი შემოსული რქა მუქი ყავისფერია, მრგვალი მოყვანილობისა, მუხლშორის სიგრძე 10—12 სანტიმეტრამდე აღწევს.

ფ ო თ ო ლ ი მუქი, მწვანე ფერია, თხელფირფიტისანი მომრგვალო მოყვანილობისა, ფოთლის ზედაპირი სწორია და უნაკეთო, გვხვდება სამნაკეთიანიც. ფოთლის სიგრძე 10 სმ, სიგანე 13 სმ აღწევს.

ფოთლის ყუნწი მთავარ ძარღვზე გრძელია, ყუნწის ამონაკვეთი დახურულია, გვხვდება ღია ვიწრო ელიფსურიც. ფირფიტის მთავარი კბილები სამკუთხედისმავარია. მეორადი კბილები მთავარი კბილების მსგავსია.

ყვავილი ორქვისიანია, 5—6 მტერიანათი, ყვავილის ნასკვი მსხლისმაგვარია, მტვრიანები ბუტოზე გრძელია.

მტევანი ცილინდრულია, გვხვდება კონუსისმაგვარიც, მტევნის სიგრძე 12—13 სმ. სიგანე 6—7 სმ. მტევანი საშუალო სიკუმსით ხასიათდება.

მტევნის ყუნწი ფოთლის მთავარ ძარღვზე მოკლეა. მარცვლი წვრილია და ქარვისფერი, რომელიც სუსტადაა მიმაგრებული საჯდომ ბალიშზე, მარცვლი მრგვალია და წვნიანი, აქვს თხელი კანი. მარცვლის სიგრძე 1 სმ, სიგანე 1.1 სმ. მარცვლის ყუნწის სიგრძე 05 სმ. მარცვალზე ცვილი სუსტადაა განვითარებული, მარცვალში 1—2 ცალი ყავისფერი წიპწა გვხვდება. წიპწის სიგრძე 05 სმ, სიგანე 03 სმ, ნისკარტის სიგრძე 02 სმ, ქალაძა ოვალურია.

აგრობიოლოგიური დახასიათება. ჩიტისკვერცხა ითვლება საშუალო პერიოდის ჩიშად. რომლის სავეგეტაციო პერიოდი 160—170 დღემდე აღწევს, ვაზის კვირტი გაშლას იწყებს 2—3 მაისში, ყვავილობას 20—27 ივნისიდან და ამთავრებს 20 ივლისამდე, ყურძნის შეთვალება იწყება 20 სექტემბრიდან. სრულ სიმწიფეში შედის 10—15 ოქტომბრამდე.

ფოთოლცვენას იწყებს 20 ოქტომბრიდან და ამთავრებს 5 ნოემბრამდე. ვაზი ხასიათდება სუსტი ზრდა-განვითარებით და დაბალი მოსავლიანობით. დიდ გამძლეობას იჩენს სოკოვანი ავადმყოფობისა და გველის მიმართ.

სამეურნეო ტექნოლოგიური დახასიათება. ჩიტისკვერცხა საღვინე ჩიშია. საშუალო მტევნის წონა 70 გრამია, ცალკეული მტევნები 150 გრამამდე აღწევს, მტევანში 50 ცალამდე მარცვლია, 100 მარცვლის წონა 130 გრამამდეა, 100 მარცვლის კანის წონა 10 გრამია, 100 მარცვლის წიპწის წონა 10 გრამია. 100 მარცვალში 120 ცალამდე წიპწა გვხვდება, საშუალო კლერტი 3.5 გრამამდე იწონის.

წვენის გამოსავალი მარცვალში 70—76%-ს აღწევს. შაქრის დაგროვება ოქტომბრის პირველ ნახევარში 17,5%-მდეა, საერთო მუავიანობა 11,1 პრომილაში.

ამ ჩიშის ვაზი მიზანშეწონილია მოთავსებულ იქნეს ჩიშთა გამოცდის ნაკვეთებში და სათანადო გამოცდის შემდეგ გამრავლდეს.

9. ცხენისძუა (თეთრი)

ვაზის ეს ჩიში ერთეულების სახით გვხვდება მაღლარად ახალციხის („მარდის“) დ. სმადის (ადიგენი) ბაღებში, რომელთა ხნოვანება 70—80 წელს სჭარბობს.

ცხენისძუა მეტად განსხვავდება თავისი ბოტანიკური და ბიოლოგიური თვისებებით ვაზის სხვა ჩიშებისაგან. ცხენისძუას ყვავილედ გამოაქვს ყლორტის ზრდის კონუსთან ახლოს და ვაზზე მტევნები ყლორტებიანად ჩამოკიდებულია ცხენის ძუის მაგვარად, რის გამო სახელწოდებაც ჩვენს მიერ შერქმეულ იქნა ამ მსგავსებისათვის (ტაბ. 12).

ბოტანიკური აღწერა. ახალგაზრდა ყლორტები შიშველია, ზრდის კონუსი იისფერი ან ოდნავ მოყვითალოა. შემოსული რქა ნაცრისფერია, მრგვალი მოყვანილობისა. მუხლთშორის სიგრძე 4—5 სანტიმეტრს არ აღემატება.

ფოთოლი პატარა ზომისაა, ღია მწვანედ შეფერილი, ფარფიტა თხელია, სწორი, პრიალა ზედაპირით, ფოთოლი ხუთნაკვითიანია. გვხვდება უნაკვთოც. ფოთლის სიგრძე 10—11 სმ, სიგანე 10—12 სმ. ფარფიტის ზედა ამონაკვეთი ნახევრად ჩაქრილია, ქვედა ამონაკვეთი ოდნავ შესამჩნევია.

ფირფიტის ყუნწის ამონაკვეთი ჩანგისმაგვარია, გვხვდება თალისმაგვარიც. ფოთლის წვერის კბილები სამკუთხედისმაგვარია, გვერდითი კბილები ხერხისებურია, ფოთლის ქვედა მხარე შიშველია, ფოთლის ყუნწი მთავარ ძარღვზე ვრძელია.

ყ ვ ა ე ლ ი ო რ ს ქ ე ს ი ა ნ ი ა, 5—6 ცალი მტვრიანათი. ყვაეილის ნასკვი ოღუნავ ბრტყელია. მტვრიანები ყვაეილის ბუტკოზე ოდნავ მაღალია.

მ ტ ე ე ა ნ ი უ ფ ო რ მ ო ა და დატოტვილი. მარცვალი სქელკანიანია, მტენისა უნწი და ყლორტის წვერი წარმოადგენს ერთი მეორის გაგრძელებას. მტევაწი წებად თხელია. მარცვალი მაგრადაა მიმაგრებული საჭდომ ბალიშზე. მტენის სიგრძე 15—25 სმ აღწევს.

მარცვალი წვრილია და ქარვისფერი. მარცვლის სიგრძე 1.5 სანტიმეტრია, სიგანე 1.3 სმ-მდეა, მარცვლის ყუნწის სიგრძე 05 სმ. მარცვალში 1—2 ცალი ყვისფერი წიპწა გვხვდება, რომლის სიგრძე 07, სიშხო 03 სმ, ნისკარტი 02 სმ. ქალაქა ოდნავ ჩაზნექილია.

ა გ რ ო ბ ი ო ლ ო გ ი უ რ ი და ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. ცხენისძუა შედარებით საგვიანო საღვინე ჯიშია. მისი სავეგეტაციო პერიოდი 160—180 დღემდე აღწევს. კვირტის გაშლას იწყებს 1—2 მაისიდან, ყვაეილობას 15 ივნისიდან და ამთავრებს 10 ივლისამდე. ყურძნის შეთვალემა იწყება 5—10 სექტემბრიდან, სრულ სიმწიფეს აღწევს 10—15 ოქტომბერში. ფოთოლცვენას იწყებს 10 ნოემბრიდან და ამთავრებს 15 ნოემბრამდე. ვაზი ასწრებს რქის მომწიფებას. ცხენისძუა საშუალო ზრდის ღონის ვაზია, დიდ გამძლეობას იჩენს სოკოვანი ავადმყოფობის მიმართ და ითვლება საკმაოდ გვალვის ამტან და ყინვაგამძლე ჯიშად.

ს ა მ ე უ რ ნ ე ო ტ ე ქ ნ ო ლ ო გ ი უ რ ი და ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. ცხენისძუა საშუალო მოსავლიანი ჯიშია, მტენის საშუალო წონა 102 გრამია, ცალკეული მტენების წონა 200 გრამამდე აღწევს, მტევაწი 60-მდე მარცვალია. 100 მარცვლის წონა 170 გრამამდეა, 100 მარცვლის კანის წონა 30 გრამია. 100 მარცვლის წიპწის წონა 7 გრამს უდრის, 100 მარცვალში 150 წიპწა გვხვდება.

საშუალო კლერტის წონა 3 გრამამდეა, წვენის გამოსავალი მარცვალში 70%-ს აღწევს, ახალციხის პირობებში სექტემბრის ბოლო რიცხვებში წვენში შაქარი 15,5% აღწევდა, საერთო მყავიანობა 14 პრომილამდეა.

ჯიში მეტად საინტერესოა, როგორც იშვიათი ბიოლოგიური თვისების მქონე ეგზემპლარი, რომლის სხვა ჯიშებთან შეჯვარებით და მაღალ აგროტექნიკურ ფონზე შესაძლებელია მიღებულ იქნეს ისეთივე მაღალმოსავლიანი ჯიში, როგორც საკავშირო სასოფლო-სამეურნეო გამოფენაზე წარმოდგენილი იყო უზბეკეთის სსრ პავლიონში სტალინური პრემიის ლაურეატის რიხზამატ მუსა მუხამედოვის მიერ.

10. მესხური მწვანე

მესხური მწვანე, შედარებით სავიანო ჯიშად ითვლება. იგი გავრცელებულია სოფ. აწყურის „გოდისის“ და სოფ. გურკელის ბაღებში. ეს ჯიში იკეთებს პატარა, მოკლე კუმს მტევენებს, რომელიც გარეგნულად მეტად წააგავს ალოგოტეს, მაგრამ მისგან განსხვავდება ნაყოფის გემოთი, ფერით, ფოთლებისა და რქის მოყვანილობით. მესხური მწვანე განსხვავდება გორული და კახური მწვანისაგან

მტევნის სიდიდით, ფორმით, მარცვლის სიმსხოთი, ფოთლების აგებულებით, ღვინის გემოთი და შეფერვით.

მესხური მწვანე, როგორც საგვიანო ჯიში, დასაშვებია გავრცელდეს მესხეთის რაიონების დაბალ ზონაში, რომლიდანაც შესაძლებელია მიღებულ იქნეს ნაკლებ ალკოჰოლიანი სუფრის ღვინო და საკუთაჲე მასალა შამპანური ღვინის დასაყენებლად (ტაბ. 13).

ბოტანიკური აღწერა. მესხური მწვანის ახალგაზრდა ყლორტები ოდნავ შებუხვილია, ზრდის კონუსი ღია იისფერია. ერთწლიანი შემოსული რქა მრგვალია და ღია ყავისფრადაა შეფერილი, რომლის მუხლშორისები 8—9 სანტიმეტრამდე აღწევს.

ფოთლოვანი მწვანე ფერისა, აქვს გულისმაგვარი მოყვანილობა, ფირფიტა თხელია და სამნაკეთიანი, ფირფიტის სიგრძე 13—14 სმ, სიგანე 15—16 სმ აღწევს. ფირფიტის ზედაპირი ოდნავ დანაკლებულია წვრილი ბურთულებით. ფირფიტის ზედა ამონაკვეთი ნახევრად ჩაჭრილია, ყუნწის ამონაკვეთი თალი-მაგვარია, ფირფიტის მთავარი კბილი ვიწრო სამკუთხედისმაგვარია, გვერდითი კბილები ხერხისებურია. ფოთლის ქვედა მხარე ოდნავ შებუხვილია. ფოთლის ყუნწი ფირფიტის მთავარ ძარღვზე მოკლეა.

ყვავილი ორსქესიანია 5—6 მტვრიანათი, მტვრიანას სიგრძე მეტია ბუტკოზე, ყვავილის ნასკვი მსხლისმაგვარია.

მტევანი კონუსისმაგვარია, გეხვდება ცილინდრულიც. ახასიათებს მკვრივი კუმის მარცვლები, მტევნის სიგრძე 10—11 სმ, სიგანე 6—7 სმ არ აღემატება, მტევნის ყუნწი ფოთლის მთავარ ძარღვზე მოკლეა, მარცვალი წვრილი ელიფსურია. რომელიც მაგრადაა მიმაგრებული საჯდომ ბალიშზე, მარცვლის სიგრძე 1,3 სმ, სიგანე 1.2 სმ. მარცვლის ყუნწის სიგრძე 05 სანტიმეტრს უდრის.

მარცვალი მწვანეა და წვნიანი, სქელკანიანია, აქვს კნატუნა თვისებები. მარცვალზე ცვილი სუსტადაა გამოსასული, მარცვალში 2—3 კალი ღია ყავისფერი წიპწა გეხვდება, არის აგრეთვე 4 ცალიანიც. წიპწის სიგრძე 05 და სიგანე 03 სმ არ აღემატება, ნისკარტის სიგრძე 02 სმ-ია. ქალაქა ოვალურია.

აგრობიოლოგიური და ხასიათება. მესხური მწვანე საგვიანო ჯიშია, სავეგეტაციო პერიოდი 170—180 დღემდე აღწევს, კვირტების გაშლას იწყებს 20—25 აპრილს, ყვავილობს 15 ივნისში და ამთავრებს 5—10 ივლისამდე, ყურძნის შეთვალებას იწყებს 15 სექტემბრიდან და სრულ სიმწიფეში შედის 15—20 ოქტომბრამდე. უიოლოცვენას იწყებს 25 ოქტომბრიდან და ამთავრებს 10 ნოემბრამდე.

ვაზი სუსტი ზრდა-განვითარებით ხასიათდება და რქების მომწიფებას ასწრებს ბაზისიდან 15—30 სანტიმეტრამდე. ახასიათებს ალაგოტეს მსგავსად წვრილი და წყვილი მტევნები, მეტად დიდ გამძლეობას იჩენს ნაცრისა და ჭრქის მიმართ, გვალვის ამტანია, მაგრამ შედარებით სუსტია ყინვების მიმართ.

სამეურნეო ტექნოლოგიური და ხასიათება. მტევნის საშუალო წონა 125 გრამამდეა, მტევანში 60—65 მარცვალია, 100 მარცვლის წონა 201 გრამია, 100 მარცვლის კანის წონა 25 გრამია, 100 მარცვლის წიპწის წონა 15 გრამამდეა, 100 მარცვალში 290 წიპწაა, საშუალო კლერტის წონა 4 გრამს უდრის, წვენის ფერი მწვანეა, გამოსავალი 70—75% აღწევს, აწყურის პირობებში შაქარი წვენში 14,6% აღწევს, საერთო მჟავიანობა—11, 12%-ის.

შავუშრძინიანი ვაზის ჯიშები

1. შავი ბუდეშური

ვაზის ეს ჯიში მეტად იშვიათადაა გადარჩენილი მესხეთის რაიონებში, მისი ერთეული ეგზემპლარები, რომლის ხნოვანება 60—70 წელს აღემატება, გვხვდება სოფ. აწყურის ძველ ბაღებსა და ნასოფლარებში.

შავი ბუდეშური საშუალო ზრდა-განვითარებით ხასიათდება. იგი საკვირეო ჯიშია, მაგრამ კულტურულ ფორმებში მოკლა-მოშენებით მისგან შესაძლებელია მაღალხარისხიანი გემრიელი სუფრის ყურძნის მიღება (ტაბ. 14).

ბოტანიკური აღწერა. შავი ბუდეშურის ახალგაზრდა ყლორტები წვანე ფერისაა, რომელიც შემოსილია ბუხუსებით. ზრდის კონუსი მოკეცილია. შემოსული ერთწლიანი რქა მრგვალია და ყავისფერი, რომელსაც გასდევს შავი ზოლები. რქის მუხლშორის სიგრძე 11—12 სმ აღწევს.

ფოთოლი ღია მწვანე ფერია, დაუნაკეთავი. მომრგვალო ან გულსმაკვარი ფორმისა. გვხვდება დანაკეთული ფოთლებიც. ფოთლის სიგრძე 9—10 სმ უდრის, სიგანე 13—15 სმ აღწევს.

ყუნწის ამონაკეთები კვერცხისებრია, ყუნწის სიგრძე ფოთლის მთავარ ძარღვზე გრძელია.

ფირფიტის ზედა მხარე სწორია და წვრილბურთულეებიანი. ქვედა მხრიდან ფოთოლი დაფარულია ბადისებური თეთრი ბუხუსებით.

ფირფიტის მთავარი კბილები სამკუთხედისმაგვარია, გვხვდება გუმბათი-მაგვარიც, გვერდითი კბილები ხერხისებრია.

ყვავილი ორსქესიანია. განვითარებულია 5—6 ცალი მტვრიანა. ყვავილის ნასკვი მომრგვალოა, მტვრიანები ბუტკოზე ოდნავ დაბალია.

მტევანი კონუსისმაგვარია, ახასიათებს საშუალო სიკუმსე, მარცვლი მტკიცეა და მიმაგრებული საჭდომ ბალიშზე, მტევნის ყუნწი მეტად სუსტია და ადვილად წყდება.

მტევნის ყუნწი ფოთლის მთავარ ძარღვზე ბევრად მოკლეა. მტევნის სიგრძე 12—13 სმ, სიგანე 7—8 სმ არ აღემატება.

მარცვლი კვერცხისებური ფორმისაა, შეფერილია შავად, მარცვლის სიგრძე 2 სმ, სიგანე 1,5 სმ, მარცვლის ყუნწის სიგრძე 0,5 სმ უდრის.

მარცვლი სქელკანიანია და ხორციანი, აქვს კნატუნა თვისებები, წვენი ღია შინდისფერია. მარცვალზე ძლიერაა გამოსახული ნაცრისფერი ცელი.

მარცვალში 2—3-მდე ღია ყავისფერი წიპწა აქვს, რომელსაც კარგად ემჩნევა მოწითალო კიბი. წიპწის სიგრძე 0,7 სმ, სიგანე 0,5 სმ, ნისკარტის სიგრძე 0,2 სმ არ აღემატება.

აგრობიოლოგიური დახასიათება. შავი ბუდეშური შედარებით საკვიანო ჯიშია, საეგვეტაციო პერიოდი 160—170 დღემდე აქვს. ვაზი კვირტების გაშლას იწყებს 2—5 მაისამდე, ყვავილობას 25 ივნისამდე და ამთავრებს 10 ივლისამდე, ყურძნის შეთვალება იწყება 15—20 სექტემბრამდე და სრული სიმწიფეში შედის 10—15 ოქტომბრამდე.

ფოთოლცვენას იწყებს 20—25 ოქტომბრიდან და ამთავრებს 10—15 ნოემბრამდე. ამ პერიოდისათვის ვაზი თავისუფლად ასწრებს რქების მომწიფებას.

ვაზი ხასიათდება საშუალო ზრდით და მაღალი მოსავლიანობით. დიდ გამძლეობას იკენს სოკოვანი დაავადებების მიმართ, გვალვის ამტანია და ყინვებით ნაკლებად ზიანდება.

ს ა მ ე უ რ ნ ე ო ტ ე ქ ნ ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. ვაზი საღვინე და სასუფრე ჯიშია. ყურძნის ქიმიური და მექანიკური ანალიზები გვიჩვენებს, რომ წვენის გამოსავალი და შაქრების დაგროვება წვენში სავესებით დამაკმაყოფილებელია, როგორც სუფრის ღვინის დასაყენებლად, ასევე შამპანური მასალის მისაღებად.

შავ ბუდეშურს მტევანი საშუალოზე დიდი აქვს, მტევნის საშუალო წონა 155 გრამია, მტევანში 100-მდე მარცვალი გვხვდება. 100 მარცვალი 150 გრამამდე იწონის, 100 მარცვლის კანის წონა 15 გრამია. 100 მარცვლის წიპწის წონა 19 გრამია, 100 მარცვალში 250 ცალამდე წიპწა გვხვდება; საშუალო კლურტის წონა 4,5 გრამია.

წვენის გამოსავალი მარცვალში 70% აღწევს, შაქრის დაგროვება 17,5—18% -ს უდრის, საერთო მკავეიანობა 11—12% -ს არ აღემატება. ამ ვაზის კულტურულ ფორმებში მოვლა-მოშენებით შესაძლებელია სამეურნეო ტექნოლოგიური თვისებების შემდგომი გაუმჯობესება და მაღალხარისხოვანი პროდუქციის მიღება.

2. საწური

საწური. მესხური ვაზის ძველი ჯიშია. მისი ცალკეული ეგზემპლარები, რომელთა ხნოვანება 80—90 წელს აღწევს, მაღალარების სახით გვხვდება სოფ. აწყურის, კლდისა და გურკელის ბაღებში.

ეს ჯიში დიდი რაოდენობითაა დაბლარად გაშენებული ხულოსა და ქედის რაიონში, რომელიც ძველად მესხეთში შედიოდა.

საწური მეტად მაღალმოსავლიანი საღვინე ვაზის ჯიშია, რომელიც ხასიათდება ძლიერი ზრდა-განვითარებით.

მარცვალი თხელკანიანია და მეტად წვნიანი. რის გამო ტრანსპორტს ნაკლებად იტანს. მისგან ამზადებენ ადგილობრივი მნიშვნელობის სუფრის ღვინოებს (ტაბ. 15).

ბ ო ტ ა ნ ი კ უ რ ი ა ლ წ ე რ ა. საწურის ახალგაზრდა ყლორტი შიშველია. გვხვდება ოდნავ შებუსხვილიც, გაუშლელი ორი ფოთოლი შებუსხვილია ქეჩის მკვევარად. ზრდის კონუსი ღია იისფერია, შემოსული რქა ნაცრისფერია და მრგვალი მოყვანილობისა, მუხლშორის სიგრძე 10—11 სმ აღწევს.

ფ ო თ ო ლ ი ო ვ ა ლ უ რ ა ნ გ უ ლ ც ნ ა გ ვ ა რ ი ა. უნაკვთო, გვხვდება სუსტად დანაკვთულიც. ფირფიტა სქელია და შეფერილია მუქ მწვანედ, ფოთოლს ზედაპირზე აქვს წვრილი დანაოქებელი ბურთულები, ქვედა მხარე საკმაოდ შებუსხვილია ჭაგრისმაგვარად.

ფოთლის სიგრძე 14—15 და სიგანე 16—18 სმ აღწევს, ფირფიტის ყუნწის ამონაკვეთი დახურულია, გვხვდება თალისმაგვარიც. ფოთლის მთავარი კბილები ვიწრო სამკუთხედისმაგვარი, გვერდითი კბილები ხერხისებრია.

ფოთლის ყუნწი მთავარი ძარღვის ტოლია, გვხვდება უფრო გრძელიც.

ყ ვ ა ვ ი ლ ი ო რ ს ქ ე ს ი ა ნ ი ა, რომელზედაც განვითარებულია 5 ცალი მტვრიანა. ნასკვი ნსხლის ფორმისაა. მტვრიანა სიგრძით ბუტკოს თანატოლია.

მ ტ ე ვ ა ნ ი კ ო ნ უ ს ი მ ა გ ვ ა რ ი ა, საშუალო სიკუმისის, სიგრძე 18 სმ და სიგანე 8—9 სმ აღწევს, მტევანი საშუალოზე დიდია, მტევნის ყუნწი ფოთლის მთავარი ძარღვის სიგრძეა.

მარცვალი მრგვალია, სიგრძე-სიგანე 1.5—1.5 სმ-ია. იგი მტკიცედაა მიმაგრებული საჯდომ ბალიშზე. მარცვლის ყუნწი 07 სმ აღწევს.

მარცვალი შავია, თხელკანიანი და წვნიანი, რომელსაც ძლიერად აქვს გადჰკრული ნაცრისფერი ცვილი.

მარცვალში 2—3 ცალი ყავისფერი წიპწა აქვს, წიპწის სიგრძე 07 სმ, სიგანე 03 სმ, ნისკარტის სიგრძე 02 სმ. ქალაძა ოვალურია, ოდნავ ჩაზნექილი კიბით.

ა გ რ ო ბ ი ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. საწური ითვლება საშუალო პერიოდის ჭიშად, მისი სავეგეტაციო პერიოდი 160—170 დღემდე აღწევს. კვირტების გაშლას იწყებს აპრილის ბოლო რიცხვებში, ყვავილობას 15—20 ივნისამდე და ამთავრებს 5 ივლისამდე.

ყურძენი შეთვალებას იწყებს 1—5 სექტემბრიდან, სრულ სიმწიფეში შედის 5—10 ოქტომბრამდე, ფოთოლცვენას იწყებს 25—30 ოქტომბრიდან და ამთავრებს 10 ნოემბრამდე.

ვაზი ხასიათდება ძლიერი ზრდა-განვითარებით და მაღალი მოსავლით, ეს ჭიში დიდ გაძღვობას იჩენს სოკოვანი ავადმყოფობისადმი, მაგრამ სუსტია ზამთრის ძლიერი ყინვების მიმართ, ამით უნდა აიხსნას ის გარემოება, რომ ვაზის ეს ჭიში მეტად მცირე რაოდენობით შერჩა მესხეთის ცივ კლიმატურ პირობებში.

ს ა მ ე უ რ ნ ე ო ტ ე ქ ნ ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. საწური როგორც აღნიშნული იყო, საღვინე ჭიშია, თუმცა ყურძენი გამრეილი და წვნიანია, რის გამო შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სუფრის ყურძნად, ადგილობრივ ბაზარზე სარეალიზაციოდ. საწური მეტად უხეშოსავლიანი ჭიშია, საშუალო მტევნის წონა 250 გრამს აღწევს, ცალკეული მტევნები 300—500 გრამამდე იწონის.

მტევანში 120 მარცვალია, 100 მარცვლის წიპწის წონა 200 გრამია, 100 მარცვლის კანის წონა 20 გრ, 100 მარცვლის წონა 23 გრამს აღწევს. 100 მარცვალში 270 ცალამდე წიპწა გვხვდება, საშუალო კლერტის წონა 4 გრამია, წვენიის გამოსავალი 75—80% აღწევს.

სრულ სიმწიფეში ყურძენში შაქარი 15,5—16,5% აღწევს, საერთო მყავიანობა 11—12% არ აღემატება.

აღნიშნული ჭიშის მომრავლება მიზანშეწონილია მესხეთის იმ მიკრორაიონებში, რომლებიც ბუნებრივად დაცულია ცივი ქარებისაგან და უზრუნველყოფილი იქნებიან სარწყავი წყლით.

8. მესხური შავი

ეს ჭიში მაღარების სახით გვხვდება სოფ. ფიაში, ტოლოშის, ასპინძის, წინუბნისა და აწყურის ძველ ბაღებში.

ვაზი ხასიათდება ძლიერი ზრდა-განვითარებით და მაღალი მოსავლიანობით. მისი ცალკეული ძირები მიუხედავად იმისა, რომ 60—70 წელს აღწევს, ჯერ კიდევ მაღალ მოსავალს იძლევიან (ტაბ. 16).

ბ ო ტ ა ნ ი კ უ რ ი ა ლ წ ე რ ა. ვაზის ახალგაზრდა ყლორტები მწვანე ფერისაა და ოდნავ შებუსხილი, ზრდის კონუსი ღია იისფერია, შემოსული რქა მრგვალი მოყვანილობისა და ნაცრისფერია, მუხლშორისი სიგრძე 10—15 სანტიმეტრამდე აღწევს.

ფოთოლი ხუთნაკეთიანია, ფირფიტა სქელია. მუქი მწვანე ფერისაა, რომელსაც ემჩნევა წვრილი ბურთულები, ფირფიტას ქვედა მხრიდან აქვს ქეჩისებური ძლიერი შებუსვა.

ფოთლის ნახევარი ხშირად გაწითლებულია, ასეთივე წითელი ზოლები მიყვება ფოთლის ყუნწს მთელ სიგრძეზე, ფოთლის ყუნწი ფირფიტის მთავარი ძარღვის ტოლია, გვხვდება ოდნავ მოგრძოც.

ფოთლის სიგრძე 11—13 სმ-მდეა, სიგანე 14—16 სმ აღწევს, ფოთოლი ღრმად დანაკეთულია, ნაკეთის ფორმა ელიფსურია, ფოთლის ყუნწის ამონაკვეთი თალისმაგვარია, გვხვდება დახურული ფორმის ამონაკვეთებიც.

ფირფიტის მთავარი კბილები გუმბათისებურია, გვერდითი კბილები სამკუთხედისმაგვარია.

ყვავილი ორსქესიანია, განვითარებული 5—6 ცალი მტკრიანათი. ყვავილის ნასკვი მსწლისმაგვარია.

მტკევი კონუსისმაგვარია, ახასიათებს საშუალო სიმკვნევე. მტევის სიგრძე 10—12 სმ, სიგანე 5—6 სმ-ია.

მარცვლი თხელკანიანია და წენიანი, შეფერილია მუქ წითელფრად, რომელზედაც ცვილი სუსტადაა გამოსახული. წვენი ღია შინდისფერია.

მარცვლის სიგრძე 1,7 სმ, სიგანე 1,6 სმ, მარცვლის ყუნწი 0,5 სმ. მარცვალში 2—3 წიპწა გვხვდება, წიპწის სიგრძე 0,5 სმ, სიგანე 0,3 სმ, ნისკარტის სიგრძე 0,2 სმ აღწევს. წიპწის ქალაქა ოვალურია და ყავისფერი.

აგრობიოლოგიური დახასიათება. მესხური შავი შედარებით საგვიანო ჯიშია, მისი სვეგეტაციო პერიოდი 160—170 დღემდე გრძელდება.

ვაზი კვირტების გაშლას იწყებს 1—5 მაისამდე, ყვავილობას 20 ივნისამდე და ამთავრებს 10 ივლისამდე, ყურძენი შეთვალებას იწყებს 5—10 სექტემბრამდე, სრულ სიმწიფეში შედის 10—15 ოქტომბრამდე.

ფოთოლცვენას იწყებს 20—25 ოქტომბრიდან და ამთავრებს 1—10 ნოემბრამდე.

ვაზის რქის მომწიფება დამაკმაყოფილებელია, ამიტომ ყოველწლიურად იღვევა მაღალ მოსავალს. სოკოვანი ავადმყოფობით ნაკლებად ზიანდება, დიდ გამძლეობას იჩენს გვალვისა და ყინვების მიმართაც.

სამეურნეო ტექნოლოგიური დახასიათება. ვაზი ხასიათდება მაღალი მოსავლიანობით, საშუალო მტევის წონა 110 გრამია. ცალკეული მტევენები 300 გრამამდე აღწევენ, მტევანში 70-მდე მარცვალია, 100 მარცვლის წონა 151 გრამია, 100 მარცვლის კანის წონა 17 გრამამდეა, 100 მარცვლის წიპწის წონა 7 გრამია, 100 მარცვალში 220 ცალი წიპწა გვხვდება.

საშუალო კლერტის წონა 6 გრამია, წვენის გამოსავალი 70—75%-ის აღწევს, შაქრის რაოდენობა წვენში 15% აღწევს, მჟავიანობა 11—13 პრომილამდეა. წვენი შინდისფერია, ღვინო არომატიანი და სასიამოვნო დასაღვეია.

მესხური შავი საღვინე ჯიშია, მისი კულტურულ ფორმებში გაშენება და აგროტექნიკურ ფონზე მოვლა-პატრონობით შესაძლებელია მაღალხარისხოვანი და უხვი პროდუქციის მიღება. მესხეთის პირობებში განსაკუთრებით კარგ შედეგს მოგვეცემა დაბალ ზონაში.

4. შავი ასპინძურა

მეტად უხვმოსავლიანი ვაზის ჯიშია, რომელიც დიდი რაოდენობით გვხვდება მაღალარების სახით სოფ. ასპინძის, ომორის, ყამზისა და ტოლოშის ბაღებში

და ძველ ნასოფლარებში. ჭიშის ეს სახელწოდება შერქმეულია პროფ. მ. რამი-შვილის მიერ.

ვაზის ეს ჭიში ტოლოშის მიდამოებში მდინარე მტკერის მარცხენა ნაპირის, როგორც ქალებში აგრეთვე ძველისძველ ტერასებზე კიდი რაოდენობითაა შეშლი-ნახული, რომლის ხნოვანება 100—150 წელს აღწევს. ზოგიერთი ძირის გარშე-მორტყმა 70—80 სანტიმეტრამდე აღწევს.

ვაზი დიდ გამძლეობას იჩენს ყინვებისა და გელის მიმართ და ნაკლებად ზიანდება სოკოვანი ავადმყოფობით, ნაცრით და კრავით.

შავი ასპინძურას გამოყენება სავსებით შესაძლებელია ორდინარული სუფ-რის ღვინოებისა და შამპანური მასალის დასამზადებლად (ტაბ. 17).

ბ ო ტ ა ნ ი კ უ რ ი ა ლ წ ე რ ა . ვაზის ახალგაზრდა ყლორტი შიშველია, მწვანე წებურილობისა, რომელსაც სიგრძეზე გასდევს წითელი ზოლი, ზრდის კონუსი ღია მოყვითალო ფერისაა, შემოსული რქა ღია ყავისფერია, მრგვალი მოყვანი-ლობისა.

ფ ო თ ო ლ ი მ ო მ ც რ ა და გ უ ლ ს მ ა გ ვ ა რ ი . ფირფიტა თხელი და მუქი მწვა-ნაა.

ფოთლის სიგრძე 10—12 სმ, სიგანე 13—14 სმ აღწევს, ფირფიტა დაუნაკე-თავია, გვხვდება ოდნავ დანაკეთულიც, ფირფიტის ზედაპირზე ემჩნევა პატარა ბურთულები.

ფოთლის ყუნწის ამონაკვეთი თაღისმაგვარია. ფოთლის ყუნწი მთავარ ძარ-ღზე მოკლეა.

ფოთლის მთვარი კბილები სამკუთხედისმაგვარია. გვერდითი კბილები ხერ-ხისებრია. ფოთლის ქვედა მხარე ოდნავ შებუსხვილია.

ყ ვ ა ვ ი ლ ი ო რ ს ქ ე ს ი ა ნ ი ა , 5—6 ცალი მტვრიანათი, ყვავილის ნასკვი მსხლისმაგვარია, მტვრიანები ბუტკოზე წაღალია.

მ ტ ე ვ ა ნ ი კ ო ნ ხ ს ი ს მ ა გ ვ ა რ ი ა , რომლის სიგრძე 16 სმ. და სიგანე 8—9 სმ-მდეა, მტევანი საშუალო სიკუმისისაა, ყუნწი ფოთლას მთავარ ძარღვზე მოკლეა.

მარცვლი თხელკანიანია და წვნიანი. იგი სუსტადაა მიმაგრებული ყუნწზე, ფორმით მრგვალია და შეფერილია შავად. მარცვლის სიგრძე 1,8 სმ, სიგანე 1,9 სმ აღწევს. კანზე ცვილი ძლიერადაა გამოსახული, მარცვალში 2—3 ცალი წიპწაა ქალაქა ოდნავ ჩაზნექილია.

ა გ რ ო ბ ი ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა . ასპინძურა შედარებით სა-გვიანო ჭიშია, სავეგეტაციო პერიოდი 160—170 დღემდე აღწევს. ვაზი კვირტე-ბის გამლას იწყებს 1—5 მაისამდე, ყვავილობას 15 ივნისიდან და ამთავრებს 10 ივლისამდე, ყურძენი შეითვალებას იწყებს 1—10 სექტემბრამდე, სრულ სიმწი-ფეში შედის 10—15 ოქტომბრამდე.

ასპინძურა მიუხედავად იმისა, რომ ძლიერი ზრდა-განვითარებით ხასიათდე-ბა, სავსებით ასწრებს რქების მომწიფებას. ნაკლებად ავადდება სოკოვანი ავად-მყოფობით და საკმაო გამძლეობას იჩენს ყინვების მიმართ.

ს ა მ ე უ რ ნ ე ო ტ ე ქ ნ ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა . ასპინძურა მა-ღალმოსავლიანი საღვინე ჭიშია, საშუალო მტევნის წონა 140 გრამია, ცალკეული მტევნები 300—400 გრამამდე აღწევენ, მტევანში 80-მდე მარცვლია.

100 მარცვლის წონა 150 გრამია, 100 მარცვლის კანის წონა 10 გრამია. 10) მარცვლის წიპწის წონა 6 გრამია, 100 მარცვალში 251 ცალი წიპწა გვხვდება, სა-შუალო კლერტის წონა 5 გრამია.

მწიფე ყურძნის წვენში შაქარი 19.4 პროცენტს აღწევს, საერთო მჟავიანობა 8—9‰-ის არ აღემატება.

5. მესხური საფერე

მესხური საფერე განსხვავდება იმერული საფერესაგან მარცვლის მოყვანილობით, მტევნის ფორმით, ფოთლებით და სხვა მრავალი ნიშნებით.

როგორც წითელწვენიანი ვაზის ჯიშში მეტად იშვიათი ეგზემპლარია, ეს ჯიშში ერთეულების სახით გვხვდება წრიოხის, აგარისა და ასპინძის მიდამოებში. მტევნები გარეგნულად წააგავს შავპინოს, ახასიათებს მეტად უხვი და ბარაქიანი მოსავალი, მისი გამოყენება შესაძლებელია ადგილობრივი მნიშვნელობის სუფრის წითელი ღვინოების დასაყენებლად (ტაბ. 18).

ბოტანიკური აღწერა. ახალგაზრდა ყლორტები შიშველია, მწვანე შეფერილობით, რომელსაც სიგრძეზე გასდევს წითელი ზოლები, ზრდის კონუსი მოწითალო ფერისაა, შემოსული რქა ძუქი ყავისფერი და მრგვალი მოყვანილობისაა.

ფოთლი დაუნაკეთავია და მრგვალი, გვხვდება გულისმაგვარი და ოდნავ დანაკეთულიც. ფოთლის ფირფიტა მეტად მომცროა და შეფერილია ღია მწვანე ფრად. ფოთლის ზედაპირი სწორია, ქვედა მხრიდან შიშველია.

ფოთლის ყუნწის ამონაკვეთი თალისმაგვარია, ყუნწი მთავარ ძარღვზე მოკლეა. ფოთლის სიგრძე 6 სმ, სიგანე 8 სმ არ აღემატება.

ყვავილი ორსქესიანია, 5 ცალი მტერიანათი, ყვავილის ნასკვი მრგვალია, მტერიანები ბუტკოს სიმაღლეა.

მტევანი პატარა ზომისაა და ცილინდრული, მტევნის სიგრძე 14 სმ, სიგანე 8 სმ არ აღემატება. ხასიათდება საშუალო სიკუმსით, აქვს მეტად მოკლე ყუნწი.

მარცვლი მრგვალია და სუსტადაა მიმაგრებული საჯდომ ბალიშზე, მარცვლის სიგრძე 1,8 სმ, სიგანე 1,5 სმ აღწევს. მარცვალი შეფერილია მუქ შავფრად, კანი თხელია და წვნიანი. წვენი მუქი შინდისფერია.

მარცვალში 1—2 ცალი წიპწა გვხვდება. წიპწის სიგრძე 06 სმ, სიგანე 03 სმ, ნისკარტის სიგრძე აღწევს 02 სმ. ქალაქა მრგვალია, ოდნავ ჩაზნექილი ჰიპით.

აგრობიოლოგიური და ხასიათება. მესხური საფერე საშუალო პერიოდის ჯიშია. მისი სავეგეტაციო პერიოდი 150—160 დღემდე აღწევს, კვრტის გაშლას იწყებს 1—5 მაისამდე. ყვავილობაში შედის 20 ივნისიდან და ამთავრებს 5 ივლისამდე.

მარცვლის შეთვალება იწყება 5—15 სექტემბრამდე, სრულ სიმწიფეში შედის 5—10 ოქტომბრამდე, ფოთლისცვენას იწყებს 15—20 ოქტომბრიდან და ამთავრებს 5—10 ნოემბრამდე.

ვაზი საშუალო ზრდის ღონით და უხვი მსხმოიარობით ხასიათდება. რქის მომწიფებას ასწრებს ზამთრის დადგომამდე, დიდ გამძლეობას იჩენს ყინვების ღიმართ, სოკოვანი ავადმყოფობით ნაკლებად ზიანდება.

სამეურნეო ტექნოლოგიური და ხასიათება. მესხური საფერე საღვინე ჯიშია. ხასიათდება პატარა მტევნებით მაგრამ უხვი

მოსავლით. საშუალო მტევნის წონა 95 გრამია, ცალკეული მტევნები 250 გრამამდე იწონის, მტევანში 65-მდე მარცვალია. 100 მარცვლის წონა 141 გრამია; 100 მარცვლის კანის წონა 141 გრამია, 100 მარცვლის წიპწის წონა 10 გრამია, 100 მარცვალში 165-მდე წიპწა გვხვდება. კლერტია საშუალო წონა 2—3 გრამია, წვენის გამოსავალი მარცვალში 80%-ს აღწევს. შაქრის რაოდენობა წვენში წრიობის პირობებში აღწევს 17,9%-მდე, საერთო მკაფიანობა 9—10 პრომილს არ აღემატება.

მესხური საფერეს ღვინო მუქი შინდისფერია, აქვს სასიამოვნო არომატი და მეტად სახალისო დასალევია, მისი კულტურულ ფორმებში მომენებით შესაძლებელია მაღალხარისხოვანი მესხური წითელი სუფრის ღვინის დაყენება.

6. ხარისთვალა შავი

ხარისთვალა შავი მესხური ვაზის საკმაოდ ცნობილი ჯიშია. ეს ჯიში მაღლარების სახით და ისიც ერთეული ძირებით გვხვდება სოფ. საროს (ხიზაბავერის). ტოლოშის (ასპინძის რაიონი) და სოფ. აწყურის ბაღებში.

ხარისთვალას ასწლიანი ვაზები შემორჩენილია აწყურის, „გოდესის“ ბაღებში. რომლის ძირის გარშემორტყმა 70 სანტიმეტრამდე აღწევს.

ხარისთვალა მაღალმოსავლიანი სუფრის ყურძნის ჯიშია, რომელიც შეიძლება მოშენდეს მესხეთის დაბალ და საშუალო ზონაში (ტაბ. 19).

ბოტანიკური აღწერა. ახალგაზრდა ყლორტები მომწვანო ფერისაა. რომელსაც გასდევს წითელი ზოლები. ყლორტის ზრდას კონუსი ღია იისფერია. შემოსული რქა ნაცრისფერია და მრგვალი მოყვანილობისა, მუხლშორის სიგრძე 7—12 სმ არ აღემატება.

ფოთლი სქელია, უნაკვთო და მრგვალი მოყვანილობისა. რომელიც შეფერილია მუქ მწვანეფერად. ფიკთიტას ზედაპირზე აქვს წვრილი ბურთულები. ქვედა მხრიდან შებუსხვილია.

ფოთლის სიგრძე 13—14 სმ, სიგანე 18—20 სმ აღწევს, ყუნწის ამოხაკევაი დახურულია, გვხვდება ღია ვიწრო ელიფსურიც.

ფოთლის მთავარი კბილები სამკუთხედისმაგვარია, გვხვდება გუმბათისმაკვარიც, გვერდითი კბილები ცალგვერდგამობერილია.

ფოთლის ყუნწი მთავარ ძარღვზე მოკლეა.

ყვავილი ორსქესიანია, რომელზედაც განვითარებულია 5 ცალი მტვრიანა, ყვავილის ნასკვი მრგვალია, მტვრიანები ბუტკოზე ოდნავ დაბალია.

მტევანი კონუსისმაგვარია, რომლის სიგრძე 18 სმ და სიგანე 6—9 სმ აღწევს. მტევანი ხასიათდება საშუალო სიკუმსით. გვხვდება თხელმტევნიანიც. მტევნის ყუნწი ფოთლის მთავარ ძარღვზე მოკლეა. მარცვალი მსხვილია, ხორციანი, სქელი კანით და შეფერილია მუქ შავად.

მარცვლის სიგრძე 1,5 სმ, სიშსო 1,8 სმ, მარცვლის ყუნწი 0,9 სმ, მარცვალი მტკიცედაა მიმაგრებული საჯლომ ბალიშზე.

მარცვალზე ცვილი ძლიერადაა გამოსახული, მარცვალში 2—3 ცალი საკმაოდ დიდი ზომის წიპწა გვხვდება. წიპწის სიგრძე 0,7 სმ, სიგანე 0,3 სმ, ნისკარტია სიგრძე 0,2 სმ აღწევს. წიპწა ყავისფერია, ქალაძა რველურია.

აგრობიოლოგიური დახასიათება. ხარისთვალა ითვლება საშუალო პერიოდის ჯიშად. მისი სავეგეტაციო პერიოდი 150—160 დღემდე აღწევს.

ვაზი კვირტების გაშლას იწყებს 1—3 მაისამდე, ყვავილობას 20 ივნისამდე და ამთავრებს 10 ივლისამდე, ყურძნის შეთვალევა იწყება 1 სექტემბრიდან და სრულ სიმწიფეში შედის 25—30 სექტემბრამდე.

ფოთოლცვენას იწყებს 20 ოქტომბრიდან და ამთავრებს 7 ნოემბრამდე. ამ დროისათვის ვაზები თავისუფლად ახერხებენ რქების მთლიანად მომწიფებას.

ვაზი ხასიათდება ძლიერი ზრდა-განვითარებითა და მაღალი მოსავლიანობით. მცირედ ზიანდება ნაცრით და ნაკლებად ეგუება გვალვიან პირობებს; დიდად ზიანდება კრაქით.

ს ა მ ე უ რ ნ ე ო ტ ე ქ ნ ო ლ ო გ ი უ რ ი და ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა . ხარისხვალა მაღალმოსავლიანი სუფრის ჯიშია. მტევნის საშუალო წონა 130 გრამია, ცალკეული მტევნები 400 გრამამდე იწონის. 100 მარცვლის წონა 190 გრამია, 100 მარცვლის კანის წონა 26 გრამია, 100 მარცვლის წიპწის წონა 8 გრამია, 100 მარცვალში 280 ცალი წიპწაა, საშუალო კლერტის წონა 6 გრამამდეა. წვენის გამოსავალი 60—70% აღწევს.

ტკბილში შაქარი 15,9—17 პროცენტს აღწევს, საერთო სიმჟავე 11,5—13 პრომილადაა.

7. ცხენის ძუძუ (შავი)

ცხენის ძუძუ (შავი) მესხეთის ცნობილი ჯიშის ვაზია. ამ ჯიშის ერთეული ეგზემპლარები გვხვდება ასპინძის რაიონის სოფ. ტოლოშის ბაღებში, მდინარე სევას მარცხენა ტერასებზე.

მტევანი გარეგნული მოყვანილობით წააგავს შავ ბუდეშურას, მაგრამ ყურძნის გემოთი და ფოთლების აგებულებით საესებით განსხვავდება მისგან (ტაბ. 20).

ბ ო ტ ა ნ ი კ უ რ ი ა ლ წ ე რ ა . ცხენის ძუძუს ახალგაზრდა ყლორტები შიშველია, ზრდის კონუსი მოწითალო ფერია, შემოსული რქა ყავისფერია, მუხლწორის სიგრძე 5—6 სანტიმეტრს არ აღემატება.

ფ ო თ ო ლ ი ხუთნაკვეთიანია, ნაკვეთების ფორმა ელიფსურია, ფოთოლი გულისმაგვარია, მისი სიგრძე 11—12 სმ, სიგანე 9—10 სანტიმეტრს აღწევს, ფირფიტა თხელია და ღია მწვანედაა შეფერილი, ფირფიტის ზედაპირი სწორია, ქვედა მხრიდან შებუსვილი. ფირფიტის ყველა ამონაკვეთი ღრმად ჩაჭრილია.

ყუნწის ამონაკვეთი მომრგვალოა, ყუნწი ფოთლის მთავარ ძარღვზე მოკლეა. მთავარი და გვერდითი კბილები სამკუთხედისმაგვარია.

ყ ვ ა ვ ი ლ ი ორსქესიანია, რომელზედაც განვითარებულია 5—6 ცალი მტვრიანა. ყვავილის ნასკვი მსხლისმაგვარია.

მ ტ ე ვ ა ნ ი კონუსისმაგვარია და მეტად კუმსი.

მტევნის სიგრძე 11—12 სმ და სიგანე 9—10 სმ აღწევს, მტევანი მოკლე ყუნწითაა მიმაგრებული რქაზე. მარცვალი მტკიცედაა მიმაგრებული საჭდომ ბალიშზე. მარცვალი მუქი შავია, რომელზედაც ძლიერ გამოსახულია ნაცრისფერი ცვილი, მარცვალი გრძელია, სქელკანიანი და კნატუნა, მარცვლის სიგრძე 1,9 სმ, სიგანე 1,4 სმ, ყუნწის სიგრძე 0,6 სმ აღწევს.

მარცვალში 2—3 ცალი ყავისფერი წიპწა გვხვდება, რომელსაც კარგად ემჩნევა ჭიპი.

წიპწის სიგრძე 07 სმ, სიმსხო 05 სმ. ნისკარტის სიგრძე 02 სმ აღწევს. ქალაქა ოვალურია.

ა გ რ ბ ი ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ზ ა. შავი ცხენის ძუძუ შედარებით საგვიანო ჯიშა. სავეგეტაციო პერიოდი 160—170 დღემდე აღწევს. ვაზი კვირტების გაშლას იწყებს 1—3 მაისამდე, ყვავილობას 25 ივნისამდე და ამთავრებს 10 ივლისამდე. ყურძნის შეთვალეობა იწყება 10 სექტემბრიდან და სრულ სიმწიფეში შედის 15 ოქტომბრამდე.

ფოთოლცენა იწყება 20 ოქტომბრიდან და მთავრდება 7—10 ნოემბრამდე. ჯიში სუსტი ზრდა-განვითარებით და ნაკლები მოსავლიანობით ხასიათდება. ნაზარდი ერთწლიანი, რქები 50—60 სანტიმეტრს არ აღემატება. დიდ გამძლეობას იჩენს სოკოვანი ავადმყოფობის მიმართ, კარგად ეგუება გვალვიან პირობებს და ყინვებისაგან ნაკლებად ზიანდება.

ს ა მ ე უ რ ე ო ტ ე ქ ნ ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. ცხენის ძუძუს საშუალო მტევნის-წონა 122 გრამამდე აღწევს. ცალკეული მტევნები 16) გრამამდეა. საშუალო მტევანში 80-მდე მარცვალია. 100 მარცვლის წონა 150 გრამია, 100 მარცვლის კანის წონა 15 გრამია, 100 მარცვლის წიპწის წონა 6 გრამია, 100 მარცვალში 250 ცალამდე წიპწა გვხვდება, საშუალო კლერტის წონა 4 გრამამდე აღწევს, წვეწის გამოსავალი მარცვალში 65—70%-ს არ აღემატება.

შაქრის რაოდენობა ტკბილში ტოლოშის პირობებში 17,5%-ს აღწევს, საერთო სიმკვავე 9,5—10%-ის არ აღემატება.

შავი ცხენის ძუძუ საკმაოდ მაღალი ღირსების პროდუქციის მომცემი ვაზის ჯიშია. სათანადო მოვლის პირობებში ჩვენ შეგვიძლია მისგან მივიღოთ ადგილობრივი მოხმარების შავი სუფრის ყურძენი.

8. ბეჟანა

ძველად მესხები ბეჟანას „მოზაიკს“ ანუ ჰრელ საგნებს უწოდებდნენ და ვინაიდან ამ ჯიშის ყურძნის მტევანში სიმწიფის პერიოდში მარცვლების ნაწილი მუქი შავია, ნაწილი ყავისფერი და ალაგ-ალაგ მწვანეფერად რჩება, მტევანი ღებულობს მოზაიკურ ანუ ჰრელ შეხედულებას.

მტევნის მარცვლების ასეთი მრავალფეროვნების გამო მოსახლეობა ამ ჯიშის ვაზებს ბეჟანა უწოდა.

ბეჟანა ვაზის ჯიშის ერთეული ეგზემპლარები გვხვდება სოფ. აწყურისა (ახალციხის რაიონი) და სოფ. საროს ბაღებში (ასპინძის რაიონი). ამ ჯიშის ცალკეული ძირები 100 წელს აღწევენ, რომლის ტანის გარშემოტყმა 80 სანტიმეტრამდე აღწევენ (ტაბ. 21).

ბ ო ტ ა ნ ი კ უ რ ი ა დ წ ე რ ა. ახალგაზრდა ყლორტები მწვანე ფერია და უბუხუსო, ზრდის კონუსი ღია მწვანე ფერია, შემოსული რქა ყავისფერია, ოდნავ ბრტყელი მოყვანილობისა, მუხლშორისის სიგრძე 8—9 სმ აღწევს.

ფ ო თ ო ლ ი თ ხ ე ლ ფ ი რ ფ ი ტ ი ა ნ ი ა და საკმაოდ ფართო, ფოთლის სიგრძე 26 სმ და სიგანე 20 სმ აღწევს, ფირფიტა გულისმაგვარია უნაკეთო, გვხვდება ოდნავ დანაკეთულიც.

ფოთლის ზედაპირი სწორია, ქვედა ნაწილი უბუხუსო, ფირფიტა ღია მწვანე ფერია.

ყუნწის ამონაყევი დახურულია, გვხვდება ისრისებრიც. ფოთლის ყუნწი ფირფიტის მთავარ ძარღვზე მოკლეა. ფირფიტის მთავარი კბილები ვიწრო სამკუთხედისებრია, გვერდითი კბილები ხერხისებრია.

ყ ვ ა ვ ი ლ ი ო რ ს ქ ე ს ი ა ნ ი ა, რომელზედაც განვითარებულია 5—6 მტვრიანა. ყვავილის ნასკვი მსხლისმაგვარია, მტევნები ბუტკოზე ოდნავ მაღალია. მტევანი მეტად დიდი და კუმსია, მისი სიგრძე 25 სმ და სიგანე 9 სმ აღწევს.

მტევანი ცილინდრულია, გვხვდება კონუსისმაგვარიც, მტევანს ყუნწი მეტად მოკლე აქვს.

მარცვლი საშუალოზე მსხვილია და შეფერილია შავად. იგი საჯდომ ბალიშზე მტკიცედაა მიმარგებული, მარცვლის სიგრძე 1,5 სმ, სიგანე 1,4 სმ. ყუნწის სიგრძე 07 სმ აღწევს. თხელკანიანია და წვნიანი, ჩვეულებრივი ტკბილი გემოთი.

მარცვალზე ძლიერ გამოსახულია მუქი ნაცრისფერი ცვილი. მარცვალში 2—3 ცალი ყავისფერი წიპწა გვხვდება, წიპწის სიგრძე 05 სმ, სიგანე 03 სმ. ნისკარტი 02 სმ უდრის, ქალაქა ოვალურია და აქვს ოდნავ ამოხეჩილი ჰიპი.

ა გ რ ო ბ ი ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. ბეჟანა ყველაზე საგვიანო ჯიშია მესხეთში, მისი სავეგეტაციო პერიოდი 180—190 დღემდე აღწევს.

ვაზი კვირტების გაშლას იწყებს 1—5 მაისში, ყვავილობას 25 ივნისამდე და ამთავრებს 5—10 ივლისამდე, ყურძენი სიმწიფეში შედის 20—25 სექტემბრამდე, ხოლო სრულ სიმწიფეს ამთავრებს 15—25 ოქტომბრამდე. ფოთოლცვენას იწყებს 20—25 ოქტომბრიდან და ამთავრებს 7—10 ნოემბრამდე.

ვაზის რქა თავისუფლად ასწრებს მომწიფებას. მეტად ძლიერი ზრდა-განვითარებითა და მაღალი მოსავლით ხასიათდება. ერთწლიანი ნაზარდი რქა ხშირად 6 მეტრამდე აღწევს. ყურძნის მოსავალი ერთ ძირ მაღლარზე ხშირად 15—20 ცილოგრამამდე იწონის.

ვაზი დიდ გამძლეობას იჩენს სოკოვანი ავადმყოფობისა და ყინვების მიმართ.

ს ა მ ე უ რ ნ ე ო ტ ე ქ ნ ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. მტევნის საშუალო წონა 350 გრამამდე აღწევს, ცალკეული მტევნები 700—900 გრამამდე იწონის. მტევანში 190-მდე მარცვალია.

100 მარცვლის წონა 180 გრამია, 100 მარცვლის კანის წონა 20 გრამამდეა. 100 მარცვლის წიპწის წონა 21 გრ აღწევს, 100 მარცვალში 313 ცალი წიპწა, საშუალო კლერტის წონა 7 გრამს აღწევს.

წვენის გამოსავალი მარცვალში 75—80%-ს აღწევს, სექტემბრის ბოლო რიცხვებში შაქრების დაგროვება აღწევდა მხოლოდ 8—10%-ს, საერთო მჟავიანობა 15 პრომილზე მეტია.

როგორც ქიმიური ანალიზის შედეგებიდან ვხედავთ, შაქარს ეს ჯიში მცირე რაოდენობით აგროვებს, რაც უნდა აიხსნას იმ გარემოებით, რომ ვაზები გარეულ პირობებში ასულია (ძლიერი ზრდის გამო) მაღალ ალვის ხეებზე და ვერ ღებულობენ სითბოს იმ რაოდენობით, რაც საჭიროა დიდი რაოდენობის შაქრების დაგროვებისათვის. ამ ჯიშის დაბლარად გაშენებისა და მაღალ აგროტექნიკურ ფონზე მოვლა-პატრონობის პირობებში, შეიძლება მიღებულ იქნეს

მალალომონაველიანი საკმაოდ ხარისხიანი პროდუქტია, სუფრის ღვინისა და შაპანური ღვინის მასალის დასამზადებლად.

9. ჩიტისკვერცხა შავი

ვაზის ეს ჯიში ერთეული ძირების სახით გვხვდება მაღლარად სოფ. აწყურისა და „მარდის“ ბაღებში (ახალციხის რაიონი), რომელთა ხნოვანება 40—50 წელს აღწევს. ჯიში წვრილმარცვლოვანი და ნაკლებგამოსავლიანია.

ჩიტისკვერცხა ხასიათდება სუსტი ზრდა-განვითარებით, რის გამო მას ჯერჯერობით დიდი სამეურნეო მნიშვნელობა არა აქვს და აღწერილია როგორც აბორიგენული ვაზის ჯიში.

ბოტანიკური აღწერა. ახალგაზრდა ყლორტები შიშველია, ზრდის კონუსი მოყვითალო ან ღია მწვანე ფერია. ვაზის შემოსული რქა ყავისფერი, მრგვალი მოყვანილობისაა, მუხლმორის სიგრძე 5—6 სმ უდრის.

ფოთოლი მომრგვალოა, გვზვლება გულისმაგვარიც. ფირფიტა თხელია და შედგება სამი ნაკვეთისაგან, ნაკვეთები ნახევრად ჩაქრილია და ელიფსური. ფირფიტა ღია მწვანე ფერია, ზედაპირი სწორია; ქვედა მხარე შებუსვილია ქეჩისმაგვრად.

ფირფიტის სიგრძე 10—11 სმ და სიგანე 12—13 სმ არ აღემატება, ფირფიტის ყუნწი მთავარ ძარღვზე გრძელია, ყუნწის ამონაკვეთი თაღისმაგვარია, ფოთლის მთავარი კბილები ვიწრო სამკუთხედისმაგვარია, გვერდითი კბილები ხერხისებურია.

ფოთოლზე ოდნავ ემჩნევა მეორადი დანაკეთულობა.

ყვავილი ორსქესიანია, რომელზედაც განვითარებულია 5 ცალი მტვრიანა. მტვრიანების სიგრძე ბუტკოს სიმაღლეა, ყვავილის ნასკვი მომრგვალოა.

მტევანი მეტად თხელი და უფორმოა, გვხვდება კონუსისმაგვარიც, მტევნის სიგრძე 12 სმ, სიგანე 8 სმ არ აღემატება.

მტევანს ახასიათებს დატოტვა და წვრილმარცვლოვნება ნოკლე ყუნწით, ყუნწი ფოთლის მთავარ ძარღვზე მოკლეა.

მარცვალი მომრგვალოა, სიგრძე უდრის 1—1.2 სმ, სიმსხო 08—09 სანტიმეტრს აღწევს, შეფერილია მუქშავად. კანი სქელი აქვს და კნატუნა. წვენი ღია შინდისფერია. მარცვალზე ცვილი სუსტადაა გამოსახული.

მარცვალში 1—2 ცალი ყავისფერი წიპწა გვხვდება; წიპწა მეტად წვრილია, სიგრძე 04 სმ, სიგანე 03 სმ და ნისკარტის სიგრძე 02 სმ არ აღემატება. ქალაძა ოვალურია ამოზნექილი კიბით.

აგრობიოლოგიური დახასიათება. ჩიტისკვერცხა საშუალო პერიოდის ვაზის ჯიშია. მისი სავეგეტაციო პერიოდი 150—170 დღეზე აღწევს. კვირტის გაშლას იწყებს 1—2 მაისამდე, ყვავილობას 15 ივნისამდე, და ამთავრებს 10 ივლისამდე. ყურძენი შეთვალებას იწყებს 5—10 სექტემბრამდე და სრულ სიმწიფეში შედის 5—10 ოქტომბრამდე. ფოთოლცვენას იწყებს 10 ნოემბრიდან და ამთავრებს 20 ნოემბრამდე.

სუსტი ზრდის გამო რქა 40—50 სმ მეტს არ აღემატება, რომლიდანაც სიმწიფეს ასწრებს მხოლოდ 30—40 სმ-მდე.

ვაზი ძლიერ ავადდება კრაქით. დიდ გამძლეობას იჩენს გვალვისა და ყინვების მიმართ.

სამეურნეო ტექნოლოგიური დახასიათება. ჩიტისკვერცხამეტად პატარა მტევნიანი და წვრილმარცვალა ყურძნის ჯიშია. საშუალო მტევნის წონა 60 გრ არ აღემატება, ცალკეული მტევნები 100 გრამამდე იწონის. მტევანში 80-მდე მარცვალია, 100 მარცვალი 75 გრამია, 100 მარცვლის კანის წონა 10 გრ, 100 მარცვალში 220 ცალამდე წიპწა გვხვდება.

საშუალო კლერტის წონა 3 გრამამდეა, წვენის გამოსავალი ყურძენში 60% აღწევს, სექტემბრის ბოლო რიცხვებში ყურძნის წვენში 16,5% შაქარია, ხოლო საერთო მჟავიანობა 10%-ის არ აღემატება.

ჩიტისკვერცხა საღვინე ჯიშია, მაგრამ მცირე გამოსავლიანობისა და ნაკლები მოსავლიანობის გამო მისი საწარმოო ნაკვეთზე გაშენება ჯერჯერობით მიზანშეწონილი არ არის. იგი მოთავსებულია საცდელ ნაკვეთზე და წარმოება მუშაობა მისი სამეურნეო თვისებების გასაუმჯობესებლად.

10. ცხენისძუა შავი

ცხენისძუა შავი, მსგავსად თეთრი ცხენისძუასი, ვაზის იშვიათი ეგზემპლარია, რომელსაც ყვავილედ იგამოაქვს არა მესამე-მეოთხე მუხლიდან, როგორც უმრავლეს ვაზებს ახასიათებს, არამედ მტევანი ვითარდება ყლორტის ზრდის კონუსთან ახლოს და ყურძნის სიმწიფის პერიოდში მტევნები მოკლე ყლორტებიანად ცხენის ტუასავითაა ჩამოკიდებული.

ვაზის ამ ჯიშის ცხენის ძუასთან მსგავსების გამო სახელწოდებაც ჩვენ მიერ ამიტომ იყო შერქმეული ცხენისძუა შავი.

ჯიში ერთეულების სახით გვხვდება მალღარად სოფ. აწყურში როკეთის მთის ჩრდილო აღმოსავლეთ კალთებზე, რომელთა ხნოვანება 70—80 წელს აღწევს (ტაბ. 22).

ბოტანიკური აღწერა. ვაზი სუსტი ზრდა-განვითარებით ხასიათდება. მისი ახალგაზრდა ყლორტები შიშველი და ღია ყავისფერია. ზრდის კონუსი ღია იისფერია, გვხვდება მოყვითალოც. შემოსული რქა ღია ყავისფერია და ოდნავ ბრტყელი. მუხლშორის სიგრძე 7—10 სანტიმეტრამდეა.

ფოთოლი მომრგვალო ან გულისმაგვარი, ფირფიტა თხელია და შეფერილია ღია მწვანეფერად. ფოთლის სიგრძე 11—12 სმ, სიგანე 12—13 სმ. ფოთოლი 5-ნაკვთიანია, ნაკვთები ზეზეურია და დახურული.

ყუნწის ამონაკვეთი ვიწრო ისრისმაგვარი ან დახურულია, ფირფიტის ყუნწი ფოთლის მთავარ ძარღვზე გრძელია.

ფოთლის მთავარი კბილები ვიწრო სამკუთხედისმაგვარია, გვხვდება გუმბათისებრიც.

ყვავილი ორსქესიანია, 5—6 მტვრიანათი, ნასკვი მსხლისმაგვარია.

მტევანი უფორმოა და დატოტვილი, თხელმარცვლიანი, აქვს წვრილი. მუჭი შავი ფერის მარცვალი, რომელიც მტკიცეა და მიმაგრებული ყუნწზე. მარცვლის სიგრძე 1,3, სიგანე 1,1 სმ არ აღემატება, მარცვლის ყუნწი 0,9—1 სმ აღწევს.

მარცვალი სქელკანიანია, საკმაოდ წვნიანი, დაწმენდილი, წვენი ღია შინდისფერია, მარცვალზე ცვილი სუსტადაა გამოსახული.

მარცვალში 2—3 ცალი ყავისფერი წიპწა გვხვდება. წიპწა წვრილია, სიგრძე 05 სმ, სიგანე 03 სმ უდრის, ნისკარტის სიგრძე 02 სმ აღწევს, ქალაქა ოდნაე ჩაზნეჟილია.

ა გ რ ო ბ ი ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. ცხენისძუა მესხეთის პირობებში ითვლება საგვიანო ჯიშად, რომლის სავეგეტაციო პერიოდი 160—170 დღეს არ აღემატება.

კვირტების გაშლას იწყებს 30 აპრილიდან, ყვავილობას 15—20 ივნისიდან და ამთავრებს 10—15 ივლისამდე. ყურძნის შეთვალვას იწყებს 5—10 სექტემბრიდან და სრულ სიმწიფეში შედის 5—15 ოქტომბრამდე.

ფოთოლცვენას იწყებს 20 ოქტომბრიდან და ამთავრებს 7 ნოემბრამდე. სუსტი ზრდა-განვითარების გამო აქვს სუსტი და მოკლე ზომის რქები, მომწიფებული რქების სიგრძე 40—60 სანტიმეტრს არ აღემატება. ვაზის ეს ჯიში მეტად ეგუება მშრალ, გვალვიან პირობებს, სოკოვანი ავადმყოფობით ნაკლებად ზიანდება, ასევე ნაკლებად აზიანებს ზამთრისა და გაზაფხულის ყინევები, ხოლო გვიან შემოსვლის გამო ხშირად უსწრებს შემოდგომის ყინვები და ზიანდება ყურძნის მოსავალი.

ს ა მ ე უ რ ნ ე ო ტ ე ქ ნ ო ლ ო გ ი უ რ ი დ ა ხ ა ს ი ა თ ე ბ ა. როგორც აღვნიშნეთ, ვაზი სუსტი ზრდითა და ნაკლები მოსავლით ხასიათდება. მტევენის საშუალო წონა 71 გრამს უდრის. მტევეანში 70 ცალამდე მარცვალია. 100 მარცვალი 110 გრამს იწონის, 100 მარცვლის კანის წონა 15 გრამია, 100 მარცვლის წიპწის წონა 10 გრამამდეა. 100 მარცვალში 240 ცალამდე წიპწა გვხვდება. საშუალო კლერტის წონა 6 გრამამდეა. წვენის გამოსავალი მარცვალში 60 პროცენტს აღწევს.

სექტემბრის ბოლო რიცხვებში დაკრეფილი ყურძნის წვენში შაქარი 11,5%-ს აღწევდა, საერთო მჟავიანობა 13—14 პრომილს აღემატებოდა.

როგორც ქიმიური და მექანიკური ანალიზებიდან ვხედავთ, ცხენისძუას სამრეწველო ნაკვეთებზე გაშენება მიზანშეუწონელია. როგორც მცირე მოსავლიანი და საგვიანო ვაზის ჯიში.

საუკირაა ამ ჯიშის მოთავსება საცდელ ნაკვეთებზე და მუშაობის გაგრძელება მისი სამეურნეო თვისებების გაუმჯობესებაზე.

11. კლერტმაგარა

კლერტმაგარა შავყურძნიანი და მეტად საგვიანო ჯიშია, რომლის ცალკეული ეგზემპლარები მალარების სახით გვხვდება სოფ. ასპინძის, საროს, ტოლოშისა (ასპინძის რაიონი) და აწყურის ბაღებში.

კლერტმაგარას მარცვალი მრგვალი მოყვანილობისაა და წვნიანი. ფოთოლს ზედაპირზე ემჩნევა წვრილი ბურთულები, ქვედა მხრიდან აქვს ჭაგარისმაგვარი ბუსუსები.

ფორმით მრგვალია, მთავარი კბილი გუმბათისმაგვარია, გვერდითი კბილები ფართო სამკუთხედისმაგვარი აქვს.

მტევეანი მოკლე ყუნწით მტკიცეაა მიმაგრებული რქაზე, მტევეანი თხელმარცვლიანია და ახასიათებს დატოტვა.

მარცვალზე ძლიერ გამოსახული ნაცრისფერი ცვილი. მარცვალი მტკიცე-
დაა მიმაგრებული საჯდომ ბალიშზე.

კლერტმაგარა სიმწიფეში შედის ოქტომბრის პირველ ნახევარში. მართა-
ლაა ეს ჯიში ნაკლები ხარისხის პროდუქციას იძლევა, მაგრამ როგორც პროფ.
მ. რამიშვილი გვიჩვენებს, სხვა ჯიშებთან შერევით შესაძლებელია გამოყენებულ
იქნეს საკუპავე მასალად და ორდინალური ღვინოების დასამზადებლად
(ტაბ. 23).

დასახელებული ჯიშების ბოტანიკური და სამეურნეო ტექნოლოგიური მხა-
რე ჯერ კიდევ დაწერილებით შესწავლილი არ არის, მაგრამ მიღებული მასალა
აშკარად მეტყველებს იმას, რომ ძველ მესხეთში, ისე, როგორც საქარ-
თველოს სხვა მხარეში, მრავლად ყოფილა საკუთარი წარმოშობის ვაზის ჯი-
შები, რომლებიც ძველი საქართველოს მევენახეობის სორტიმენტს ამდიდრებენ.
მისგან მესხები ხარისხოვან ღვინოსაც ამზადებენ.

მევენახეობის თანამედროვე მღვთობარეობა და განვითარების პერსპექტივები მსხეთში

მიუხედავად მესხეთის რაიონების მაღალი მთაგორიანი რელიეფისა და ნაწილობრივ მკაცრი კლიმატური პირობებისა (ზამთრისა და გაზაფხულის ყინვები), შეიძლება დაბეჭითებით ითქვას, რომ ყველა ზონაში (900—1300 მეტრამდე ზღვის დონიდან) შესაძლებელია ფართოდ განევაითაროთ შამპანური მარტულების სამრეწველო მევენახეობა.

სოფ. ასპინძის, ხერთვისის (ასპინძის რაიონი), ახალციხის, აწყურის, კლდის, სეირის (ახალციხის რაიონი) და ადიგენის მეტეოროლოგიური სადგურთა მრავალწლიური დაკვირვებებიდან ჩანს, რომ მესხეთის ყველა ზონაში საესებით საქმარისია სითბოსა და ნალექების რაოდენობა ვაზის ნორმალური ზრდა-განვითარებისათვის, რასაც ღებულობს მთელი ვეგეტაციის პერიოდში (კვირტის გაშლიდან ნაყოფის მომწიფებამდე).

სანამ განვიხილავდეთ მესხეთში მევენახეობის განვითარების ხელშეწყობ პირობებს, საჭიროდ მიგვაჩნია გავეცნოთ მესხეთის რელიეფს.

მსხეთის რელიეფი

თანამედროვე მესხეთში შედის: ახალციხის, ადიგენისა და ასპინძის რაიონის სოფლები, რომელიც იწყება აღმოსავლეთიდან ბორჯომის ხეობით—სლესის ციხიდან (ახალციხის რაიონი) და გრძელდება დასავლეთით ზარზმისა და სოფელ ფლატეს მისადგომებამდე (ადიგენის რაიონი).

ახალციხე მდებარეობს შავი ზღვის დონიდან 1030, ასპინძა—1111,01 და ადიგენი 1184,6 მ-ის სიმაღლეზე.

მათი გეოგრაფიული კოორდინატებია: აღმოსავლეთ გრძედი გრინვიჩის მერდიანით 42—48" —43—16" და ჩრდილოეთის განედზე 41—22" და 41—49" ნორის. მთელი ეს ამოქვაბული გარშემორტყმულია ქედებით და მთაგრებილებით. აღმოსავლეთით იმერეთისა და თრიალეთის მთაგრებილი და მათი განშტოებანი. დასავლეთიდან აჭარის მთები, სამხრეთიდან ერუშეთის ქედი, ჩრდილოეთიდან—ახალციხე-იმერეთის მთაგრებილი.

მთელი ადგილმდებარეობა ღრმად დასერილია ხეობებით და მაღალი მთებით, რომელთა სიმაღლე შავი ზღვის დონიდან 971 მ-დან (აწყური) 2646,5 მ-მდე (შაბანებელი), 2751,7 (ცხრაწყარო) 2850 მ-მდე (ზეკარის უღელტეხილი) აღწევს. მესხეთის ტერიტორიაზე ყველა მიმართულებით გვხვდება ზოგან გაშლილი და ზოგან მეტად შევიწროებული ხეობები. ასე მაგალითად:

ა) ახალციხის რაიონში — სოფელ წინუბნის წყალს მიჰყვება მაღალი წიწვინი ტყის გრძელი და ვიწრო ხეობა, რომელიც გრძელდება იმერეთის მთებამდე. ამ ხეობაში სოფელ გურჯელამდე მოთავსებულია ბალ-ვენახების დიდ ფართობები. ამავე ხეობაშია მოთავსებული წინუბნის სათიბ-საძოვრები და პირუტყვის ფერმები.

ამ ხეობით საცალფეხო გზა უკავშირდება ორჯონიკიძის (ხარაგაულის) რაიონის სოფ. ვახანს, სოფ. სვირისა და ელიაწმინდის ხეობები გრძელდება მაიაკოვსკის საზღვრებამდე, აქედან საცალფეხო გზები უკავშირდება მაიაკოვსკის რაიონის სოფ. ხანს, ზეკარს და კურორტ საირმეს.

სამხრეთ-დასავლეთიდან მომდინარე ჭაყის წყალს (მდინარე ბოცოხევი) მიჰყვება გრძელი ხეობა და გრძელდება სოფ. ჯალისმანისა და შაბანებლის მთებამდე, სადაც მოთავსებულია სოფ. წყალთბილის, ნაობრების, ვალის, აბათხევისა და პამაჯის სათიბ-საძოვრები.

სამხრეთ-აღმოსავლეთით მდინარე ურაველს მიჰყვება მაღალკლდოვანი ხევი, რომელიც გრძელდება დასავლეთით რაყისის სათიბ-საძოვრებამდე.

ახალციხის მთელ ტერიტორიაზე ზამთარ-ზაფხულ დიდი რაოდენობით მოედინება მდინარისა და წყაროს წყლები.

მდინარე ფოცხოვი ვალის ქალებთან უერთდება მდინარე ჭაყისმანს. ხოლო წნისის ახლოს მდებარე ფოცხოვი მდინარე მტკვარს. მდინარე ურაველი სოფ. მინაძესთან მდინარე მტკვარს. ამგვარად, მდინარე მტკვარი ახალციხის ტერიტორიაზე იკრებს საკმაოდ ბევრ წყალს და შეერთებული ძალით მიიკლავება ბორჯომის ხეობისაკენ.

ახალციხის რაიონის ზედაპირის რელიეფს მთაგორიანობის გამო დიდი ქალები არ გააჩნიათ. მცირე ზომის ქალები მოთავსებულია მდინარე მტკვრისა და ფოცხოვის ნაპირებზე (სოფ. კლდის, მინაძის, ფერსის, ქვემო სხვილისისა და ვალის ქალები).

ახალციხის ტერიტორია ირგვლივ გამწვანებულია 24747 ჰა სახელმწიფო და 225 ჰა ადგილობრივი მნიშვნელობის ბუნებრივი ტყეებით. გარდა ამისა, 1945—1954 წლამდე ხელოვნურად გაშენებულია 639 ჰა ტყე, ტყის ფართობის გაზრდა დიდ პერსპექტივებს გვიქმნის მომავალში მევენახეობის განვითარებისათვის. ტყეების დიდი მასივები მოთავსებულია სვირის 5063 ჰა, წინუბნის—6561, აწყურის—1792, რუკეთის—2030, ურაველის—4978 და წყალთბილის აგარაკებში 4311 ჰა-ზე.

მიუხედავად იმისა, რომ რაიონის ტერიტორიაზე ყველა მიმართულებით წყლების დიდი რაოდენობა მოედინება. ამჟამად რაიონში არსებული 15344 ჰა სახანავი ფართობებიდან ბუნებრივად ირწყვება მხოლოდ 4463 ჰა და მექანიკური წყალსაქაჩავებით 817 ჰა.

ბ) ასპინძის რაიონში მდინარე მტკვარს მიჰყვება თმოგვისა და ვარძიის მიმართულებით ვიწრო ხეობა, რომელიც გრძელდება არდაგანის შარაგზამდე.

ხერთვისის ხეობა მდინარე ახალქალაქის მიმართულებით გრძელდება ახალქალაქამდე.

ასპინძის ტერიტორიაზე საკმაოდ გაშლილი და დიდი ფართობი უკავია ნიალის, ქარზამეთისა და რუსთავის ამოქვაბულის ვაკე-ფართობებს.

ოშორის მიმართულებით მიჰყვება გაშლილი ხეობა, რომლის ტერიტორიაზე მოთავსებულია სოფლის ბალ-ვენახების დიდი ნაწილი.

ასპინძის ტერიტორიაზე 21000 ჰექტარამდე ფართობი ტყითაა დაფარული, რომლის დიდი ნაწილი მოთავსებულია კლდეკარის სატყეო აგარაკზე, დანარჩენი ძირითადი და დიდი ნაწილი ფერდობებისაა შიშველია. ქანების ეს გაშიშვლებანი ზაფხულში ძალიან ხურდებიან და უხვად აფრქვევენ ანარეკლი მზის სხივებს.

გ) ადიგენის რაიონში მდინარე ქობლიანს მიჰყვება გაშლილი ხეობა, რომლის მარჯვენა და მარცხენა ტერიტორიაზე მოთავსებულია რაიონის სათიბ-საძოვრების დიდი ნაწილი.

ქობლიანის ხეობა გრძელდება გოდერძის უღელტეხილამდე, რომლის სიმაღლე ზღვის დონიდან 2025 მეტრამდე აღწევს.

მდინარე აბასთუმანს (ოცხე) მიჰყვება ვიწრო წიწვნარი ტყით დაფარული ხეობა და გრძელდება ზეკარის უღელტეხილამდე, რომლის სიმაღლე ზღვის დონიდან 2850 მეტრს აღწევს. მდინარე აბასთუმანი ბენარასთან უერთდება მდინარე ქობლიანს, ხოლო ორივე ფოცოხევის წყალს, ვალის ქალებთან.

ადიგენის რაიონის ტერიტორია 30.000 ჰექტარამდე დაფარულია ტყის კულტურებით, რომლის ძირითადი მასივები იმყოფება ბეშუმისა და ლაღვას სატყეო აგარაკებში. ადიგენის რაიონის სახნავ-სათესი ფართობების დიდი მასივები მოთავსებულია: ფარეხის, ბოლაჭურის, უღასა და არალის ვაკეებსა და ქალებში.

ახალციხის, ადიგენისა და ასპინძის ტყეებში გვხვდება როგორც წიწვიანი, ისე ფოთლოვანი მცენარეები. ძირითადად გავრცელებულია: ნაძვი, ფიჭვი, სოკი, ვერხვი, არყის ხე, თხმელა, მუხა, რცხილა და სხვა ჭიშები. მესხეთის ტერიტორიაზე ეს ტყეები ზამთარ-ზაფხულობით წყლით კვებავენ და ავსებენ მდინარეებს.

მიუხედავად იმისა, რომ მესხეთის ტერიტორიაზე წყლით საესე ბევრი მდინარე მოედინება და თითქმის ყველა მიმართულებით, სახნავ-სათესი ფართობების დიდი ნაწილი მაინც ურწყავია.

ამგვარად, ახალციხე რელიეფური პირობების მხრივ წარმოადგენს ძლიერ გადაკვეთილ ადგილმდებარეობას, რომელიც ხასიათდება რთული და მრავალფეროვანი ელემენტებით—დაწყებული ვაკეებით—დამთავრებული ციცაბო ფერდობებით, რომელთა დახრილობა 40—45° აღწევს; ასეთი რთული და უსწორმასწორო რელიეფური პირობები ქმნის ნაირგვარი ტიპისა და სისქის ნიადაგებს. რომლებიც ძირითადად ხასიათდებიან დიდი დარეცხილობით და ხირხატიანობით. ამ მხრივ მესხეთის ტერიტორია შეიძლება გავყოთ სამ ძირითად გეომორფოლოგიურ ელემენტად:

1. ტალღისებური, რომელიც ხშირად დასერილია ხრამებითა და ხეობებით (ყავისფერი ტყის ნიადაგებით, ნაირსისქის დარეცხილობისა და ხირხატის შექცევლობით).

2. საშუალო დაქანების ფართობები გადაკვეთილი სხვადასხვა სიღრმის ხეობებით (იგივე ნიადაგებით—ძირითადად საშუალო დარეცხილობით და ალაგ ხირხატიანი).

3. დიდი დაქანების ფართობები (იგივე ნიადაგები მცირე სისქის, დარეცხილი) ხშირად ხირხატიანი ნიადაგები.

როგორც ვხედავთ, მესხეთის ტერიტორიის მთელი ზედაპირი მეტად რთული რელიეფური პირობებით ხასიათდება. ტალღისებური ფენები და უამრავი გაშიშვლებული კონუსები გვარწმუნებს იმის შესახებ, რომ მესხეთის ნიადაგ-

ზის რელიეფის შექმნაში მონაწილეობა აქვს მიღებული როგორც ტექტონიკურ პროცესებს, აგრეთვე ჩრდილო-სამხრეთის დისლოკაციებს და ეროზიული ხასიათის ნაფენებს. რომელსაც წაფარებული აქვს მესამეული პერიოდის შემდგომი ამონალვარი ქანები¹.

მისხეთის რაიონების ნიადაგები და მათი მოკლე დახასიათება

პროფ. დ. გელევანიშვილისა და ბ. კლოპოტოვსკის მიხედვით მესხეთის რაიონებში ვარჩევთ შემდეგი ტიპის ნიადაგებს:

1. ტყის ყომრალი ნიადაგები (მოწითალო-მოყავისფრო შეფერვით), რომელიც მოთავსებულია ძირითადად პერიფერიულ ნაწილში 1500—2000 მ სიმაღლეზე ზღვის დონიდან, რომელიც ალაგ-ალაგ ეშვება დაბლა. ეს ნიადაგები ხასიათდებიან ძლიერ ციკაბო და ხირხატიანი შემადგენლობით, რომელიც ვენახისათვის უფარგისია. ამ ზონაში მცენარეულის სავეგეტაციო პერიოდი განსხვავდება 15—20 დღემდე.

ტყის ყომრალი ნიადაგების შემდეგ იწყება მთა-მდელოს ზაფხულის საძოვრების ნიადაგები.

ტყის ყომრალი ნიადაგების ზედაფენა მდიდარია ორგანული ნივთიერებებით და აზოტით, მაგრამ მაღალი მდებარეობის გამო სუსტად მიმდინარეობს მიკრობიოლოგიური პროცესები, ნიადაგები მკაფივ ან ნეიტრალური რეაქციისა და ფიზიკური თვისებების (მძიმე თიხნარის) გამო ვენახებისათვის არაადაპტაციონებულია.

ამ ტიპის ნიადაგები შემალღებულ ადგილებზე მდებარეობის გამო მეტად განიცდიან ეროზიების (წამორეცხვა) უარყოფით გავლენას. დაბალ ზონაში საჭიროებენ ორგანული და მინერალური ნივთიერებების შეტანით მათი ფიზიკური თვისებების გაუმჯობესებას, რის შემდეგაც გამოდგება ორდინალური ღვინის მისაღებად.

2. ტყის ყავისფერ ნიადაგებს უკავიათ ახალციხის ამოქვამულის შემალღებული ადგილების საგრძნობი ნაწილი 1200—1400 მ-ის სიმაღლეზე ზღვის დონიდან, რომლებიც ალაგ-ალაგ 971 მ-მდე ეშვებიან აწყურისა და ტყემლანის ზონაში.

ტყის ყავისფერი ნიადაგები მოთავსებულია ადიგენის, ცახანის, წირის, წყრუთის, აწყურის, მუსხის, წინუბნის, ახალციხის სამხრეთ ნაწილში და გრძელდება ასპინძის რაიონში სოფელ როკეთამდე. ამ ზონებში ტყის ყავისფერი ნიადაგების კარბონატული სახესხვაობანი გამოწვეულია ნიადაგწარმოშობი სხვადასხვა ქანებით, ნიადაგის მექანიკური შემადგენლობით და სხვა თვისებებით. ასე მაგალითად:

ა) ამონალვარ ქანებზე განვითარებული ტყის ყავისფერი ნიადაგები ჩვეულებრივ უფრო მუქადაა შეფერილი და ხირხატიანი, რომელთა დამახასიათებელია მკირე სიღრმე და ნაკლები კარბონატულობა, რომლებიც სულფატებს არ შეიცავენ. ამ ნიადაგებით დაფარულია ამოქვამულის დასავლეთი ნაწილი.

ბ) დანალექ ქანებზე განვითარებული თიხიანი და თიხანარევი ყავისფერი ნიადაგებით ძირითადად დაფარულია ამოქვამულის ფსკერის ჩრდილო ნაწილის შესამდელო.

¹ მ. რ ა მ ი შ ვ ი ლ ი, მევენახეობის განვითარებისათვის მესხეთში, 1943, ტ. 19.

მევენახეობისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს დანალექ ქანებზე განვითარებულ ნიადაგებს, რომელიც გავრცელებულია ვაზისათვის ხელსაყრელ ელიეფერ პირობებში 1200—1400 მ-ის სიმაღლეზე;

ბ) მდინარეულ რელიეფებზე, ან მათ ქვეშ ფენილ ქანებზე წარმოშობილი თიხნარი და თიხნარ-ხირხატიანი ნიადაგები, რომლითაც დაფარულია სოფელ საქელიდან წყალთბილაძდე. ასეთივე ნიადაგები გვხვდება სოფ. წინუბნის და საყუნეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილში, ეს ნიადაგები გამოირჩევა დიდი სიქით და ვაზისათვის ხელსაყრელი მექანიკური შემადგენლობით.

ამ მიდამოების შემალეებული ვაკე-ადგილები, ქარებისაგან დაცვის შემდეგ (ქარსაფარების მოწყობით) მთლიანად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მევენახეობისათვის.

3. ტუის ყაიისფერ და წაბლა ნიადაგებს შორის გარდამავალი ნიადაგები მოთავსებულია უფრო მეტად მდინარე ქვაბლიანისა და ბოცხოვის ქვედა მხარეზე, ანუ ამოქვაბულის ფსკერის ცენტრალურ და აღმოსავლეთის მნიშვნელოვან ნაწილში 1000—1300 მ-ის სიმაღლეზე, რომელიც განვითარებულია ფხვიერ და სუსტად გამკვრივებულ მესამეულ თიხიან და ქვიშიან ქანებზე. ამ ნიადაგებოთ დაკავებულია: ბენარის, წყურთის, წნისის, ორფოლის და ზემო ოშორის მიდამოები. როგორც ბ. კლოპოტოვსკი აღნიშნავს, „მორფოლოგიური აღწერილობა და ანალიზები გვარწმუნებს, რომ ეს ნიადაგები ხასიათდება ფხვიერი აგებულებით, მსუბუქი მექანიკური შედგენილობით, მარცვლოვანი სტრუქტურით. ნიადაგი ჰუჰუსით ღარიბია, კარბონატებით კი, მდიდარი“¹.

ნიადაგი მდიდარია შთანქმული Ca და Mg. გვხვდება მძიმე თიხიანი ჩამორეცხილი ნიადაგებიც, რომლებიც თანდათან ეშვებიან დაბლა სოფ. კლდეწყურთიდან მდინარე ბოცხოვის ტერასამდე. ალაგ-ალაგ ეს ნიადაგები დამლაშებულია ღრმა ფენებში ნატრიუმის სულფატებოთ, რის გამოც ის სავენახედ უვარგისია.

4. შავმიწები გვხვდება ამოქვაბულის უფრო შემალეებულ რელიეფზე 1300—1500 მეტრის სიმაღლეზე: ხარჯამში, ჩიხელში, მულრეთში (ადიგენი), სოფ. ძველში (ასპინძა), სოფ. სეირის მახლობლად (ახალციხის რაიონი). ეს ნიადაგები ნაკლებად გამოსადეგია მევენახეობისათვის—დიდ სიმაღლეზე მდებარეობისა და მძიმე თიხნარი შემადგენლობის გამო.

5. წაბლა ნიადაგები მდებარეობენ ამოქვაბულის შუა ნაწილში, ფარებისა და კლდის მიდამოებში მდინარე ბოცხოვის მარჯვენა და მარცხენა ნაპირზე. ახალციხე-წნისის რაიონში 900—1000 მ-ის სიმაღლეზე ზღვის დონიდან აღნიშნულ ნიადაგებს აქვთ 60—75 სმ-ის სიღრმის ჰუმუსი, დამლაშება არ ემჩნევა. სავესებით ვარგისია ვაზის კულტურის განვითარებისათვის.

წაბლა ნიადაგები გვხვდება აგრეთვე რუსთავლისა და ტოლოშის მაღლობებზე, მაგრამ ეს ნიადაგები დიდ სიმაღლეზე (1350—1500 მ) ყოფნის გამო, სადაც გაბატონებულია ცივი, ზენა ქარები, ვაზის წარმოებისათვის უვარგისია.

6. ალუვიური ნიადაგები მოთავსებულია მდინარე ქვაბლიანის გააწვრივ სოფ. ადიგენის ქვემოთ, მდინარე ფოცხოვისა და მტკვრის ტერიტორიაზე. ეს ალუვიური რუხი კარბონატული ნიადაგები უმთავრესად თიხიანი და ქვიშიანი შემადგენლობისაა. ამ ნიადაგების დიდი ნაწილი გვხვდება სოფ. უდეს, სხვილის, ახალციხის, წნისის, საყუნეთის და აწყურის მიდამოებში. ეს ნიადაგები ხშირად მცირე სისქის გამო მევენახეობის განვითარებისათვის ხელსაყრელი არ არ-

¹ ბ. კლოპოტოვსკი, მესხეთის ზონის ნიადაგები, მეც. აკად. ნიადაგმოდუნობის მიწიდან, 1948, ტ. I.

ის. გარდა ამისა, წყლის (მდინარეების) სიახლოვის გამო, ვაზები ხშირად ზიანდება ტემპერატურის ძლიერი დაცემით ზამთარში და გაზაფხულზე.

შეღარებით მუქი, რუხიფერის ძველი ალუვიური კარბონატული თიხნარი, კენკნარევი ნიადაგები გვხვდება: ვალეს, ურავლის, ასპინძისა და აწყურის ქვემოთ. ეს ნიადაგები დაყრდნობილია ღორღიან ნაფენებზე, რომელიც მეტად დიდი რაოდენობით შეიცავს კარბონატებს.

ვალეს კოლმეურნობის მარცვლეული კულტურების ჯიშთა გამოცდის ნაჯეთის ნიადაგის ქიმიურმა და მექანიკურმა ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ნიადაგია 15—20 სმ-ის სიღრმეზე ჰუმუსის რაოდენობა უდრიდა 1,5—1,88% მაშინ, როდესაც კარბონატის რაოდენობა 11—44% აღემატებოდა, რის გამო ამ ზონაში ვენახების გაშენების დროს შერჩეულ უნდა იქნეს კირის ამტანი ვაზის ჯიშის საძირე მასალა, წინააღმდეგ შემთხვევაში ვაზები ქლოროზით (სიყვითლით) დაავადდებიან. გარდა ამისა, ამ ზონის ნიადაგების მეტად წერილმარცვლიანობის გამო სასოფლო-სამეურნეო კულტურები ეფექტს იძლევიან მხოლოდ მორწყვის პირობებში.

განსაკუთრებით გამოირჩევა მდინარე ოთას და ოშორის ქვედა წყლის ტერიტორიაზე განვითარებული ალუვიური ნიადაგები თავისი კირიანი, თიხიან-ქვიშიანი შემადგენლობით და ფენის სიღრმით, რაც მეტად ხელსაყრელია მევენახეობისათვის.

ა) დელუვიურ-კარბონატული, რომელიც ფარავს მუგარეთის ფერდობებს მდინარე მტკვრის მარცხენა ნაპირზე;

ბ) უკარბონატო დელუვიური ნიადაგები—მდინარე მტკვრის მარცხენა ნაპირის ვაკეობით აწყურიდან 3 კილომეტრის მანძილზე სლესის ნანგრევების რაიონში.

ამ ნიადაგებს ახასიათებს მსუბუქი თიხნარი მექანიკური შემადგენლობა, რაც მევენახეობის განვითარებისათვის მეტად ხელსაყრელია.

8. პროლუვიური ნიადაგები მოთავსებულია რუსთავის მცირე ამოქვაბულის ტერიტორიაზე, რომელსაც აქვს თიხნარ-ხირხატიანი მექანიკური შემადგენლობა. ამ ნიადაგებში თუმცა ჰუმუსი და კარბონატები მცირე რაოდენობით გვხვდება, მაგრამ ხელოვნური მორწყვის პირობებში დიდი პერსპექტივები აქვს ვაზის კულტურის განვითარებისათვის.

9. ხელოვნური ტერასების კულტურული ნიადაგები მოთავსებულია ხიზაბავრისა და საროს ქვემოთ, რომელიც ამართულია 50 სართულად 200 მეტრის სიმაღლეზე. წარსულ საუკუნეში ამ ტერასებზე გაშენებული ყოფილა ვაზი, რომლის ნაშთები ახლაც არის დარჩენილი.

ხელოვნურ ტერასებზე ნიადაგს აქვს რუხი-მოჩალისფრო შეფერვა თიხნარ-ხირხატიანი შემადგენლობით, რომლებიც 4,14% კარბონატებს შეიცავენ. მორწყვის პირობებში ამ ნიადაგების გამოყენება შესაძლებელია ვაზის გასაშენებლად.

ამგვარად, ახალციხის ამოქვაბულის მევენახეობის ზონის ნიადაგების საფარის მრავალგვარობა შესაძლებლობას გვაძლევს გამოვყოთ შემდეგი მიკრორაიონები:

1. ახალციხე-წინისი—ალუვიური, წაბლა და ტყის ყავისფერი ნიადაგები.

2. აწყური—ტყის ყავისფერი, დელუვიური უკარბონატო ნიადაგების სლესის ნანგრევებთან.

3. მუგარეთის—დელუვიურ-კარბონატული ნიადაგები.
 4. რუსთაის—პროლუვიური ნიადაგები.
 5. ასპინძა-ოშორის—ალუვიური ნიადაგები (ლაშები).
 6. ურაველი—ძველი ალუვიური ნიადაგები.
 7. ვალე-ბუნარის—ალუვიური, წაბლა და ტყის ყავისფერი ნიადაგები.
 8. მტკვრის მარცხენა ნაპირის—ტყის ყავისფერი ნიადაგები (ტოლოშიდან სოფ. მუსხამდე).
 9. სარო-ხიზაბაუვის—ხელოვნური ტერასების კულტურული ნიადაგები.
- ამგვარად, მევენახეობის ზონის ნიადაგებიდან სოფლების მიხედვით შესაძლებლობა არის გამოიყოს ვაზის კულტურის დანერგვისა და მისი შექმნაში განვითარებისათვის სავენახე ფართობები.

ცხრილი 4

მესხეთის რაიონებში

მევენახეობის ზონის მიკრორაიონები	სავენახედ ვაგისი ფართობი	აქედან მექანიზაციისათვის ვაგისი
1. ახალციხე-წინის	350	350
2. აწყურის	60	50
3. მუგარეთი-გიორგიწმინდის	150	150
4. რუსთაის	200	200
5. ასპინძის	40	50
6. ურავლის	20	10
7. ვალე-ბუნარის	350	300
8. მტკვრის მარცხენა ნაპირი ტოლოშიდან-მუსხამდე	50	—
9. სარო ხიზაბაუვის ხელოვ. ნიადაგები	50	—
სულ	1270 ჰა	1090 ჰა

გარდა ამ ფართობებისა, 2500 ჰა-მდე სავენახე ფართობები არის ორფოლის, ბოლახურის და ფარეხის ტერიტორიაზე, სადაც თავისუფლად შეიძლება გაშენდეს ვენახები და ყველა სამუშაო შესრულდეს მანქანის საშუალებით.

ამ მიდამოებში ვაზი კარგად იზარებს თუ წინასწარ გაშენდება ქარსაფარები და დაცული იქნება ვაზები ცივი ქარების მოქმედებისაგან.

მესხეთის რაიონების აბრკალისმატური დახასიათება

მესხეთის რაიონების მთაგორიანი რელიეფის გამო, თითოეული მიკრო-უბნის კლიმატური პირობები დიდად განსხვავდება ერთმეორისაგან.

სავეგეტაციო პერიოდში ვაზების სითბოს უზრუნველყოფის თვალსაზრისით მესხეთის რაიონების სოფლები და აქ განლაგებული ფართობები შეიძლება დავეყოს სამ ზონად:

ა) დაბალი ზონის სოფლები და მათი ფართობები, რომლებიც მოთავსებულია შავი ზღვის დონიდან 971—1100 მეტრის სიმაღლეზე;

ბ) საშუალო ზონის სოფლები და მათი ფართობები, რომლებიც მოთავსებულია 1 100—1 200 მეტრის სიმაღლეზე;

გ) მაღალი ზონის სოფლები და მათი ფართობები, რომლებიც დაშორებულია ზღვის დონიდან 1200—1400 მ-ის სიმაღლეზე.

ყველა ამ ზონაში გარდა მცირედი გამოწვევისა, როგორც ნალექების, ასევე სავეგეტაციო პერიოდში სასარგებლო ტემპერატურათა ჯამი საესებით საკმარისია მევენახეების ფართო განვითარებისათვის.

ცნობილია, რომ სამრეწველო ევენახეების გაშენებისა და ვაზების ნორმალური ზრდა-განვითარების უზრუნველსაყოფად ნალექების წლიური ჯამი არ უნდა იყოს 400—500 მილიმეტრზე ნაკლები, ტემპერატურათა ჯამი 2 700 გრადუსამდე. ვეგეტაციის პერიოდში აქტიურ ტემპერატურათა ჯამი უნდა იყოს არა ნაკლები 2 200, ხოლო ზაფხულის ყველაზე თბილ თვეში თვიური საშუალო ტემპერატურა არ უნდა იყოს 17⁰-ზე ნაკლები.

განვიხილოთ როგორი პირობები გვაქვს ვაზების ნორმალური ზრდა-განვითარებისათვის მესხეთში.

ცხრილი 5

ა) ნალექების რაოდენობა მესხეთის რაიონებში 1954, 1955, 1956 წლების საშუალო მონაცემების მიხედვით მმ

მეტეო-სადგური	ვეგეტაციის პერიოდში						წლიური
	V	VI	VII	VIII	IX	სულ	
ახალციხე	80,5	77,8	54,9	26,3	31,4	270,4	547
ადიგენი	54	94,3	36,4	22,7	36,1	243	535
ასპინძა	51,1	75,1	46,3	29	19,9	226	432

მიუხედავად იმისა, რომ 1954 წელი მეტად გვალვიანი იყო, მესხეთის პირობებში ნალექების წლიური ჯამი არც ერთ რაიონში 424 მმ-ზე ნაკლები არ ყოფილა, ხოლო ვეგეტაციის პერიოდში მოსული ნალექები საესებით საკმარისი იყო ვაზების ზრდა-განვითარებისათვის.

უნდა აღინიშნოს, რომ ნორმალურ წლებში ნალექების წლიური ჯამი მესხეთში ბევრად მეტია, ვიდრე საჭიროა ვაზის ზრდა-განვითარებისათვის. ასე მაგალითად. ნალექების წლიური ჯამი ახალციხის რაიონში იყო 1939 წ.—812,5 მმ, 1945 წ.—749 მმ, 1951 წ.—7682 მმ და სხვ.

ცხრილი 6

ბ) ტემპერატურათა ჯამი მესხეთის რაიონებში 1954, 1955, 1956 წლების საშუალო მონაცემების მიხედვით გრადუსებში

მეტეო-სადგური	ტემპერატურის თვიური ჯამი ვეგეტ. პერ.						წლიური
	V	VI	VII	VIII	IX	სულ	
ახალციხე	412	540	574	690	475	2619	3345
ადიგენი	359	544	540	578	381	2428	2967
ასპინძა	427	521	596	608	470	2622	3305

როგორც აღნიშნული მონაცემებიდან ვხედავთ. მესხეთის არც ერთ რაიონში აქტიურ ტემპერატურათა ჯამი ვაზის ვეგეტაციის პერიოდში 2550 გრადუსზე ნაკლები არ არის იმ დროს, როდესაც ადრეულ და საშუალო პერიოდის ჭიშის ვაზის ნორმალური ზრდა-განვითარებისათვის საესებით საკმარისია ვეგეტაციის პერიოდში 2 200 გრადუსი სითბოს ჯამი.

ამასთანავე აღსანიშნავია, რომ ზაფხულის ყველაზე თბილ თვეებში (ივლი-ლი-აგვისტო) მესხეთის არც ერთ რაიონში საშუალო თვიური ტემპერატურა 19

—21 გრადუსზე ნაკლები არ ყოფილა მაშინ, როდესაც ვაზები 17 გრადუსზედაც კარგად გრძნობენ თავს და მალალ მოსავალს იძლევიან.

შეიძლება ითქვას, რომ მესხეთის სამივე რაიონში საცხებით საქმარისი ტემპერატურა გვაქვს მთელი ევგეტაციის პერიოდში იმისათვის, რომ ფართოდ მოვაშენოთ როგორც ადრეული, ისე პირველი და მეორე პერიოდის ვაზის ჯიშები.

მევენახეობის განვითარებას ხელს უწყობს აგრეთვე ის გარემოება, რომ ევგეტაციის პერიოდი მესხეთში გრძელდება 170—180 დღემდე და ამ ვადაში ვაზები ივითარებენ და მომწიფებას ასწრებენ 100—140 სანტიმეტრის სიგრძის ვერტიკალურ რქას, რომელიც საჭიროა მომავალი წლის საფორმე ელემენტების (სამამულე-სანაყოფე) გამოსაყვანად და საკვირტე მასალის მისაღებად.

მესხეთის რაიონების მთავარიანი მღებარეობის გამო, ვაზის კულტურა შენდება ზღვის დონიდან 900—1400 მეტრის სიმაღლეზე. მეტად დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა იმის შესწავლას, თუ როგორ არიან უზრუნველყოფილი ვაზები ვერტიკალური ზონების მიხედვით ნიადაგის სითბოთი და სასარგებლო ტენიის რაოდენობით. ამ საკითხის შესასწავლად მებავლები, მევენახეობისა და მეღვინეობის ინსტიტუტის აგრომეტეოროლოგიის განყოფილების მიერ ნიადაგში 20—40 სმ სიღრმეზე დაიდგა თერმომეტრები სოფ. აწყურში (971 მ), კლდეში (1000 მ) და სოფ. სეირში (1400 მ). ზღვის დონიდან ამ სადგურების 1955 წლის მონაცემებით შემდეგი მაჩვენებლები მივიღეთ.

ცხრილი 7

ა) თვიური საშუალო ტემპერატურათა მაჩვენებლები ევგეტაციის პერიოდში ზონების მიხედვით

მეტეოროლოგიური სადგური	20 სმ სიღრმეზე					40 სმ სიღრმეზე				
	V	VI	VII	VIII	IX	V	VI	VII	VIII	IX
აწყური	16,5	22	23,7	24,2	19,2	15,3	20	23,6	23,9	19,9
კლდე	16,4	22,7	24,2	24,5	21,2	15	20,5	23,3	23,4	21,4
სეირი	15,0	20,8	22,0	22,6	19,0	13,6	18,8	21,0	21,7	18,6

ცხრილი 8

ბ) ნიადაგის ზედაპირზე თვიური საშუალო ტემპერატურათა ჯამი ევგეტაციის პერიოდში ზონების მიხედვით

მეტეოროლოგიური სადგური	სიმაღლე ზ. დ.	V	VI	VII	VIII	IX
აწყური	971	26,9	32,9	35,0	34,9	27,8
სეირი	1400	23,2	30,4	31,1	32,0	24,9

ცხრილი 9

გ) ნიადაგში 15—60 სანტიმეტრის სიღრმეზე ვაზის ტენით უზრუნველყოფის მაჩვენებლები ევგეტაციის პერიოდში ზონების მიხედვით

ზონები	აწყური			კლდე			სეირი					
ვაზის ბიოფაზები	0,15	16	31	46	0—15	16	31	46	0—15	16	31	46
კვირტის ჯამ. დაწყ.	20,8	18,8	19,8	20,9	28,6	28,8	23,4	24,6	30,6	27,0	24,6	26,9
ყვავილობის დაწყ.	22,7	17,7	18,9	20,1	28,5	26,4	28,5	27,3	20,0	23,1	20,7	21,4
სიმწიფე დასაწყ.	21,6	20,2	22,2	23,2	25,0	25,4	22,9	24,8	24,1	22,6	21,1	23,0
ფოთოლტყევის დაწყ.	21,0	18,3	18,0	17,6	17,3	16,4	16,1	17,8	20,6	17,3	16,7	16,1

როგორც აღნიშნული მონაცემებიდან ჩანს, მესხეთის რაიონების ვერტიკალური ზონების მიხედვით როგორც ნიადაგის ზედაპირზე, აგრეთვე ფესვის ვავრცელების სიღრმეში სავსებით საკმარისია სითბოსა და ტენის რაოდენობა ვაზის ბიო-ფაზების მიხედვით მათი ნორმალური ზრდა-განვითარებისათვის.

გარდა ამისა, აღსანიშნავია რომ მესხეთის რაიონებში ჰაერის ტემპერატურა მიწის ზედაპირზე ზამთრის პერიოდში ხშირად — 25 — 29°-მდე ეცემა. მიუხედავად ამისა, ნიადაგში 20—40 სანტიმეტრის სიღრმეზე არც ერთ ზონაში ამ დროისათვის ყინვა — 3 — 4° არ აღემატება, რის გამოც ვაზები ფესვიანად მოყინვისაგან ყოველთვის დაზღვეულია.

ასევე, ნიადაგის ტენიანობა ბიო-ფაზების მიხედვით სავსებით საკმარისია ვაზის ნორმალური განვითარებისათვის. თუ მივიღებთ მხედველობაში, რომ მესხეთის ნიადაგებში ჰიგროსკოპული წყალი 7—9%-ზე მეტს არ შეადგენს, მაშინ მცენარისათვის სასარგებლო და გამოსაყენებელი წყლის რაოდენობა ზონების მიხედვით ყველა ნიადაგში გვექნება 15—25%-მდე, რაც სავსებით საკმარისია ურწყავ პირობებშიც კი ვაზის ზრდა-განვითარებისათვის და ოპტიმალური მოსავლის მიღებისათვის. ასე მაგალითად, 1955 წლის გვალვიან წელშიც კი, სამივე ზონაში ნორმალურად ვითარდებოდნენ და არ განიცდიდნენ ტენის ნაკლებობის გამო კრიზისებს, რის გამოც ვაზის ყველა ბიო-ფაზაში ზრდა-განვითარებამ ნორმალურად ჩაიარა. მაგალითად, 1955 წ. ვაზის ვეგეტაციის მსვლელობა გვაძლევს შემდეგ სურათს:

ცხრილი 10

.პუნქტების დასახელება	კვირტების გაშლის დაწყ.	ფოთლის გამოჩენა	ყვავილობა		ყურძნის სიმწიფ. დაწყ.	ფოთლის ცვენა	
			დაწყ.	დამთავ.		დაწყ.	დამთავრ.
აწყური	1/5—	4/5—	16/6—	21/7	5/9—	5/11	10/11
კლდე	8/5—	10/5	20/6—	30/6	10/9	2/11	15/11
სვირი	10/5	13/5	26/6	25/7	15/9	15/10	20/10

მიუხედავად იმისა, რომ 5—10 დღით გვაქვს გადახრა სიმაღლის მიხედვით, სამივე ზონაში სითბოსა და სინესტის საკმარისი რაოდენობით არსებობის გამო 1—10 მაისამდე ვაზის კვირტების გაშლა ყველა ზონაში თავდება და 5—15 სექტემბრამდე ყურძენი ყველა ზონაში სიმწიფეში შედის. 5—10 ოქტომბრამდე აგროვებს შაქარს 16—20%-მდე, რაც სავსებით საკმარისია მაღალხარისხოვანი შამპანური მასალის მისაღებად.

ვაზის პარამეტრიული ჯიშების გამოცდის შედეგები მესხეთში

მიუხედავად იმისა, რომ მესხეთის რაიონის ყველა სოფელში დიდი რაოდენობით არის ვაზის სხვადასხვა ჯიშები, რომლებიც კარგად არიან შეგუებულნი მაღალ მთაგორიან კლიმატურ პირობებს იმის გამო, რომ ეს ჯიშები საუკუნეების განმავლობაში მალარების სახით მოუვლელად იზრდებოდნენ თითქმის გაგარეულდნენ და საკვირთებენ სელექციური წესით გააუმჯობესებას.

ვაზის ქართული ჯიშები კი მესხეთში არ იყო გამოცდილი და ამის გამო საჭირო გახდა მათი გამოცდა საკოლექციო და ჯიშთა გამოცდის ნაკვეთებში.

მესხეთის რაიონებისათვის ზონების მიხედვით ვაზის პერსპექტიული ჯიშების შესარჩევად 1939 წელს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მევენახეობა-მელენეობის საკვლევო ინსტიტუტის მიერ მოეწყო საცდელი ნაკვეთები სოფ. ქვ. სხვილისში და ზიკილიაში, სადაც დარგული იყო თელავის ზონალური სადგურიდან ჩამოტანილი ვაზის 22 ჯიში, როგორცაა: ალიგოტე, პინო შავი, ჩინური, გორული მწვანე, რქაწითელი, ხიხვი, საფერავი, თავკვერი, ბუღდშური, ციცკა, შავკაპიტო, თავრიზი, კოკური შავი, რკო და სხვა ჯიშები.

საკოლექციო ნაკვეთებზე ვაზების კარგი ზრდა-განვითარების გამო 1940 წელს ვაზი გაშენდა სოფ. ზიკილიაში და გურკელში. 1945 წელს სოფ. კლდეში, ურაველში, წინუბანში (ახალციხის რაიონი), ტოლოში, ოშორაში, ხიზაბაკრაში (ასპინძის რაიონი), ვარხანში, ლელოვანში, ბოლაჭურში (აღიგენის რაიონი) და სხვა სოფლებში.

1945 წლის 12—13 მარტს საქართველოს კვების მრეწველობის სახალხო კომისარიატთან არსებულმა მუდმივმა სადგუსტაციო კომისიამ, რომელმაც მოისმინა მევენახეობა-მელენეობის ინსტიტუტის მეცნ. მუშაკის დ. ტაბიძის მოხსენება „მესხეთში მევენახეობის განვითარების პერსპექტივების შესახებ“, მიიღო დადგენილება მესხეთის დაბალ ზონაში 800—1000 მეტრის სიმაღლეზე ზღვის დონიდან სუფრის და შამპანური ღვინის მიმართულების და მაღალ ზონაში 100—1200 მეტრის სიმაღლეზე საკონიაკე მიმართულების სამრეწველო მევენახეობის განვითარებისათვის. აქვე მოეწყო მესხეთიდან აღებული 1945 წლის მოსავლის ღვინის ნიმუშების დეგუსტაცია, სადაც სხვებთან ერთად მონაწილეობას იღებდა პროფ. ა. ნეგრული. უნდა აღინიშნოს, რომ პროფ. ნეგრულმა მაღალი შეფასება მისცა მესხური ღვინის ნიმუშებს.

მევენახეობა-მელენეობის ინსტიტუტის მიერ მესხეთის რაიონებში ჩატარებული საცდელი მუშაობის და გამოკვლევების შედეგებზე დაყრდნობით 1945 წლის 14 სექტემბერს საქართველოს სახალხო კომისარიატმა და პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა მიიღო დადგენილება „მესხეთის რაიონებში მევენახეობის განვითარების შესახებ“, რითაც დაწესებული იყო 1946—1950 წლებში 2300 ჰექტარი ვენახის გაშენება. მიუხედავად ამისა, დადგენილების შესრულება მეტად ნელი ტემპით მიმდინარეობს (1956 წლის იანვრისათვის მესხეთის სამივე რაიონში გაშენებულია 309 ჰა).

1946 წლის 10 აპრილს სოფლის მეურნეობის სამინისტროში ჩატარდა ქართლის ღვინოების დეგუსტაცია, სადაც წარმოდგენილი იყო მესხეთის სოფლებიდან ღვინის 8 ნიმუში. განსაკუთრებით მაღალი შეფასება მიიღო სოფ. გურკელის 1945 წლის მოსავლის ნიმუშებმა ალიგოტე და გორულმა მწვანემ. სოფ. ზიკილიიდან ალიგოტე, ჩინური და ხიხვის ნიმუშებმა.

მესხეთის ღვინის ნიმუშებმა ქართლის პირობებში დაიკავე მე-3 ადგილი და სადგუსტაციო კომისიის მიერ დაჯილდოებულ იქნა მეორე ხარისხის დიპლომით, რაიონის ხელმძღვანელობა კი ფულად 3000 მანეთით.

1952 წლის ივნისში ახალციხეში ჩატარდა 1945—1948 წლის მოსავლიდან დაყენებული ღვინის ნიმუშების დეგუსტაცია. მიღებული იყო ათბალიანი შე-

უტახება. ღვინის ნიმუშების შეფასების დროს სადგეუსტაციო კომისიამ მიიღო შემდეგი დადგენილება:

1. ნიმუში № 1, ჯიში „ხისვი“, სოფ. ზიკილიის კოლმეურნეობის 1945 წლის მოსავლის ღვინო, ღია ჩალისფერი, დაწმენდილი, ხალისიანი მეკვიანო-წით, ნაზი არომატული, შამპანური მასალა, შეფასება (9).

ნიმუში № 2, ჯიში „გორული მწვანე“, სოფ. ზიკილიის კოლმეურნეობის 1946 წლის მოსავლიდან, კარგად დაწმენდილი სხივით, ღია ჩალისფერი, მომწვანო იერით, კარგად განვითარებული ჯიშური ბუკეტით, ხალისიანი, არომატული, შეფასება (9, 5).

ნიმუში № 3, ჯიში „ალიგოტე“, სოფ. ზიკილიის 1948 წლის მოსავლიდან, ღია ჩალისფერი, მომწვანო იერით, კარგად დაწმენდილი, გამჭვირვალე, სუსტი ჯიშური ბუკეტით, ძლიერ ნაზი, მჩატე, ხალისიანი, სასიამოვნო მეკვიანობით, კარგი შამპანური მასალა, შეფასება (9,1).

ნიმუში № 4, ჯიში „ალიგოტე“, სოფ. წინუბნის კოლმეურნეობის 1946 წლის მოსავლიდან, ჩალისფერი, მომწვანო იერით, გამჭვირვალე, კარგად განვითარებული სასიამოვნო ბუკეტით, ხალისიანი, პარმონიული, შესაფერი სხეულით, კარგი შამპანური მასალა, შეფასება (9,2).

ნიმუში № 5, ჯიში „ალიგოტე“, სოფ. ზიკილიის 1945 წლის მოსავლიდან, ღია ჩალისფერი, გამჭვირვალე, კარგად განვითარებული, ძლიერი ბუკეტით, გუდრონის ტონით, ნაზი, პარმონიული, კარგი სუფრის ღვინო, შეფასება (9,5).

ნიმუში № 6, ჯიში „ჩინური“, სოფ. ზიკილიის 1945 წლის მოსავლიდან, ღია ჩალისფერი, დაწმენდილი, კარგად განვითარებული ჯიშური ბუკეტით, ხალისიანი, საკმაოდ პარმონიული სხეულით, შეფასება (9,0).

როგორც მრავალი წლის დაკვირვებებიდან ვხედავთ, მესხური წარმოების ვაზები გვაძლევენ მაღალხარისხოვან ყურძენს და ღვინოს. საუკუნოებრივი ოცნება მევენახეობის აღდგენის შესახებ შესხეთში საბჭოთა ხელისუფლების დროს სინამდვილედ იქცა, მესხური ღვინო არაფრით ჩამოუვარდება ქართლისა და იმერეთის ნაქებ ღვინოებს.

ამის გამო, ზემდგომი ორგანოების დადგენილებით მესხეთის რაიონებში ევანახის სწრაფად განვითარების ხელისშეწყობის მიზნით 1948 წ. სოფ. წინისში (ახალციხის რაიონი) დაარსდა სახელმწიფო ხეხილ-სანერგე ნეურნეობა, რომელსაც დაეკისრა ნამყენი ვაზის გამოყვანა და მესხეთის რაიონების მომარაგება მაღალხარისხოვანი ვაზის ნერგებით.

1948 წელს დამთავრდა ნამყენი ვაზის გამოსაყვანი სათბურების მშენებლობა სოფ. აწყურში (ახალციხე), ლელოვანში და არალში (ადიგენის რაიონი). 1953 წელს დამთავრდა ორი სათბურის მშენებლობა წინისის სახელმწიფო ხეხილ-სანერგეში (ახალციხე). მესხეთში აშენებული ნამყენი ვაზის გამოსაყვანი სათბურებში შესაძლებელია გამოვიყენოთ 2—3 მილიონი ნამყენი ვაზი.

1953—1954—1955 წლებში მესხეთის რაიონების სოფლებში ზონების მიხედვით ჩატარდა გავრცელებული ვაზის ჯიშებიდან დამზადებული ღვინის როგორც ორგანოლექტიკური, აგრეთვე გლიკოციამეტრიული ანალიზები, რამაც მოგვცა შემდეგი მაჩვენებლები:

მესხური ღვინის ანალიზის შედეგები 1953 წლის ბოსავლიდან

ჯამი	მეურნეობა	კუთრი წონა	ალკოჰოლი	საერთო სიმ- რეჟე	მკროლავი მეჟე	მქტრაქტი	ნაცარი	ნაცრის ტენზიონობა	შაქარი	ღვინის მეჟე	ტანინი	საფეხს- ტაციონობა
პინო	წრიო ხის მეურნეობა	09927 12,3	6,7	0,4	9,05	0,66	276	0,2	1,2	0,32	7,3	
ალიგოტე ჩინური	უღე	09921 9,74	10,8	0,6	20,3	11,9	184	0,7	4,3	0,2	7,5	
	ლელოვანი	09958 10,52	12,3	0,3	23,0	0,97	128	1,8	4,5	0,18	7,0	

როგორც აღნიშნული ანალიზიდან ჩანს, მესხური ღვინოები საკმაოდ მდიდარია ტანიდებით და ექსტრაქტული ნივთიერებებით, მეტად მცირე რაოდენობით შეიცავენ ნაცარს (09—1,8 გრამი ლიტრში), ვიდრე ქართლის ღვინოები (2—3,8 გრამამდე) ამის გამო შამპანკომპინატის სადგეუსტაციო კომისიამ მაღალი შეფასება მისცა მესხეთის ღვინის ნიმუშებს.

მესხეთში ზონების მიხედვით გასაერცელებელი ვაზის ჯიშების დასადგენად 1954, 1955 წლების სექტემბერ-ოქტომბერში ჩატარდა ძირითადი სოფლებიდან აღებული სხვადასხვა ჯიშის ყურძნის ტკბილის ანალიზი. რომლებმაც მოგვცა შემდეგი მაჩვენებლები:

ცხრილი 12

ვახის ჯიშო	რთველის დრო	აღებული ნიმუშის ადგილი	სიმალლე ზღვის დონიდან	ანალიზის შედეგი	
				შაქარი %	სიმეჟე %
1. პინო	5/10—53	წრიოხი	971	24,6	6,7
	2/10—54	აწყური	971	20,2	8,5
	5/10—54	კლდე	1000	19,5	8,5
	30/9—55	ვალე	1070	16,9	10,6
	5/10—55	წირა	1370	11,8	0,6
	8/10—54	ტოლოში	1200	12,0	9,0
2. ალიგოტე	10/10—54	გურკელი	990	20,6	7,5
	5/10—54	აწყური	971	17,3	11,1
	5/10—54	ვალე	1100	16,5	10,0
	20/10—54	ქ. სხვილისი	1050	18,5	8,8
	10/10—54	ანი	1450	16,4	10,0
	1/10—55	სვირი	1400	15,5	11,0
	8/10—54	ტოლოში	1200	18,0	9,9
	8/10—54	ლელოვანი	1079	16,4	9,6
	3/10—53	უღე	1079	19,4	10,8
	5/10—54	ბოლაჯური	1079	16,1	10,4
	10/10—54	ზიკილია	980	16,6	11,8
	10/10—54	გურკელი	990	18,1	8,0
	10/10—54	კლდე	1000	19,0	8,5
	10/10—54	წირა	1370	16,5	10,0
10/10—54	ტარანისი	1390	17,1	9,1	
10/10—54	ოშორა	1150	18,0	9,8	
3. ჩინური	26/9—55	აწყური	971	16,6	10,0
	10/10—54	გურკელი	990	17,3	9,0
	10/10—54	კლდე	1000	18,0	8,0
	10/10—54	ვალე	1070	15,3	11,3
	10/10—54	ტატანისი	1390	—	—

ვაზის ჯიში	რთველის დრო	აღებული ნიმუშების ადგილი	სიმაღლე ზღვის დონიდან	ანალიზის შედეგად	
				შაქარი	სიმკავე
3. ჩინური	5/10-54	წირა	1379	15,3	11,0
	2/10-55	ლელოვანი	1079	21,0	8,5
	3/10-53	ოზორა	1150	18,2	9,0
	5/10-54	ტოლოში	1200	13,0	12,0
4. გორული მწვანე	5/10-54	აწყური	971	16,5	10,3
	5/10-54	კლდე	1000	17,6	9,0
	5/10-54	წირა	1370	10,2	15,3
	5/10-54	სვირი	1400	16,9	10,0
	5/10-54	გურკელი	990	17,3	9,0
	5/10-54	ვალე	1100	10,2	15,3
	5/10-54	ტოლოში	1200	13,0	12,1
5. შავკაპიტო	2/10-54	ზიკილია	980	19,5	8,7
	5/10-54	ტოლოში	1200	9,0	15,0
	5/10-54	ვალე	1100	10,3	15,2
	10/10-54	წირა	1370	10,3	15,2
	5/10-54	კლდე	1000	15,6	11,5
	27/9-54	ახალციხე	1030	16,4	10,0
	23/9-55	სვირი	1400	15,3	11,3
	10/10-54	აწყური	971	17,3	9,8
	5/10-54	გურკელი	990	16,0	10,0
	10/10-54	ტატანისი	1390	11,0	12,3
6. რქაწითელი	30/9-55	აწყური	971	17,7	9,0
	2/9-55	კლდე	1000	17,6	9,0
	5/10-55	ქვ. სხვილისი	1050	18,0	10,2
	5/10-55	ზიკილია	990	19,1	8,2
	5/10-55	გურკელი	990	15,3	11,4

ამგვარად, მესხეთის რაიონებში საკოლექციო ნაკვეთებზე დარგული ვაზების მრავალ ჯიშთა შორის ყველაზე კარგი შედეგები მიღებულია ვაზის შემდეგი ჯიშებიდან: პინო შავი, პინო თეთრი, ალიგოტე, გორული მწვანე, ჩინური, შავკაპიტო, რქაწითელი და სოფ. აწყურში მაღალ მოსავალს იძლევა აგრეთვე თავკერი.

მიუხედავად იმისა, რომ ვაზის ეს ჯიშები მეტად ძვირფასია და მესხეთის რაიონებში უნდა გავრცელდეს. ყველა ზონაში მისი დაგეგმვა შეუძლებელია, ვინაიდან ზოგი მათგანი მაღალ ზონებში მომწიფებას ვერ ასწრებს, ან მეტად აგვიანებს და ხშირად მას უსწრებს ოქტომბრის ცივი ამინდები, რაც დიდ ზიანს აყენებს სიმწიფეში შესულ ყურძენს. ასე მაგალითად, 1955 წლის 29 სექტემბერს სოფ. აწყურში შემოწმებულმა გორულმა მწვანემ გვიჩვენა 16,5% შაქარი, გურკელში 17,3%, კლდეში 17,6%, ვალეში 10,6%, წინუბანში 10,2%; ჩინურმა აწყურში გვიჩვენა 16,6%, კლდეში 18,0%, ვალეში 12,6%, წირაში 15,5% შავკაპიტო—აწყურში და ზიკილიაში 17,3%, ვალეში 13,6%, წირაში 10,3%; რქაწითელმა—აწყურში გვიჩვენა 17,6%, გურკელში 15,3% და სხვ.

იმისათვის, რომ დროულად მომწიფდეს და ოქტომბრის ყინვების დაწყებამდე ყურძნის მოკრეფა მთლიანად დამთავრდეს მესხეთის რაიონებში მიზანშეწონილია ზონების მიხედვით გაშენდეს ვაზის შემდეგი ჯიშები:

ზონები ზღვის დონიდან	სოფლების დასახელება	რეკომენდირებული ვახის ჯიშები
დაბალი ზონა 971—1000 მეტრი	<p>ახალციხის რაიონი</p> <p>აწყური, ავარა, წიწვბანი, გურკელი, ხიცილია, მუკაუთი, გიორგიშინდა, ტყემლანა, წისისი, კლდე</p> <p>ასპინძის რაიონი</p> <p>ასპინძა, იდუშალა, რუსთავი, დამალა</p> <p>ადიგენის რაიონი</p> <p>უწნა, ბენარა, ხევამენი, ნატურდვეი, ვარხანი, ხარჯანი, ხ. ეთელი, შულავეთი, ჩორჩანი, პატარა სმდა, დიდი სმდა, არალი, უდე...</p>	<p>პინო შავი, პინო თეთრი, ალი-გოტე, ჩინური, გოვული მწვანე, შავკაპიტო, თავყერი და რქაწითელი</p> <p>პინო შავი, პინო თეთრი, ალი-გოტე, ჩინური, გოვული მწვანე</p> <p>პინო შავი, პინო თეთრი, ალი-გოტე, ჩინური, გორული მწვანე</p>
საშუალო ზონა 1100—1200 მეტრი	<p>ახალციხის რაიონი</p> <p>ზემო სხვილისი, ქვემო სხვილისი, ვალე, მამაჯი, საველი, მუსხი, წყორძა, ურაველი, ჩოჩანი, ახალციხე, კაქარაქი, მინამე...</p> <p>ასპინძის რაიონი</p> <p>ხერთვისი, სარო, თოკი, ვარგაეი, ოთა, ოშორა, ინდუსა, ნაქალაქები, ძველი ტოლოში...</p> <p>ადიგენის რაიონი</p> <p>ადიგენი, წრე, გორგული, ხანავი, მლაშე, ფლატე, ლელოვანი, ყარათუბანი, იჯარეთი, სამხრე, კახარეთი, წახანი, წახნის წყარო, თხერო, ზემო ენთელი, შოყა, სოფ. აბასთუმანი, სალოძე.</p>	<p>პინო შავი, პინო თეთრი, ალი-გოტე, ჩინური, გორული მწვანე</p> <p>პინო შავი, პინო თეთრი, ალი-გოტე, ჩინური, გოვული მწვანე, რქაწითელი</p> <p>პინო შავი, პინო თეთრი, ალი-გოტე, ჩინური, გორული მწვანე</p>
მაღალი ზონა 1200—1400 მეტრი	<p>ახალციხის რაიონი</p> <p>თისელი, შურდო, წოხტელი, ღრელი, წყალთბილა, ხეთი, ჯულდა, აბათხევი, ყულაღისი, სვირი, ბოგა, წირა, ელიაწმინდა, კვინთა, ანი, ანდა, არჯული, ორალი, ხაკი, ანდრიაწმინდა</p> <p>ასპინძის რაიონი</p> <p>ერკოტა, ნაქალაქები, თმოგვი, ხიხაბერა, კობაოეთი, კათელია, ორგორა, აწყვიტა</p> <p>ადიგენის რაიონი</p> <p>მოხე, ნამნაური, კიკიბო, ციხისუბანი, დერტელი, ზედუბანი, ორთუბანი, აფიეთი, ქეკლა, კელა, კვხოვანი, გომარო, ხაონა და არხნე, ქიკინეთი, ამხრე, ლორძი, წარბასთუბანი.</p>	<p>პინო შავი, პინო თეთრი, ალი-გოტე, ჩინური</p> <p>პინო შავი, პინო თეთრი, ალი-გოტე, ჩინური</p> <p>პინო შავი, პინო თეთრი, ალი-გოტე</p>

მესხეთის რაიონებში გასავრცელებლად რეკომენდებული პერსპექტიული
ვაზის ჯიშების მოკლე დახასიათება

პინო შავი

ვაზის ეს ჯიში მესხეთის რაიონების ყველა ზონაში მომწიფებასაც ასწრებს და მაღალხარისხოვან პროდუქციასაც გვაძლევს. მწიფობას იწყებს აგვისტოს მეორე ნახევარში, ხოლო სრულ სიმწიფეში შედის სექტემბრის პირველ ნახევარში. ცალკეული მტევნები 250 გრამამდე იწონის. სოფ. აწყურის პირობებში სექტემბრის პირველ ნახევარში შეაქარს აგროვებს 19—21% -მდე, ხოლო მკევიანობა 7—8% არ აღემატება (ტაბ. 24, სურ. 1).

დაწმენდილი ღვინო ღია ჩალისფერია აქვს სასიამოვნო არომატი და ახასიათებს მეტად ცქრიალა (შუშხუნა) თვისებები, რის გამო გვაძლევს უმაღლესი ხარისხის შამპანური ღვინის მასალას.

ალიგოტე

ალიგოტე ისე, როგორც პინო, მესხეთის ყველა ზონაში მეტად კარგად ეგუება და სექტემბრის მეორე ნახევარში ასრულებს ყურძნის მომწიფებას. ალიგოტე ხასიათდება მაღალი მსხმოიარობით და პროდუქციის კარგი ხარისხით. მტევნის საშუალო წონა 160 გრამია, ცალკეული მტევნები აწყურის პირობებში 250 გრამს იწონის. სექტემბრის მეორე ნახევარში სოფ. კლდის პირობებში ყურძნის წვენში შეაქარი 20,8% აღწევს, საერთო სიმკვავე 8% არ აღემატება (ტაბ. 24, სურ. 2).

ჩინური

ვაზის ეს ჯიში მაღალ მოსავალს იძლევა მესხეთის სოფლების დაბალ და საშუალო ზონაში ზღვის დონიდან 900—1 100 მეტრის სიმაღლეზე.

განსაკუთრებით მაღალი მოსავლიანობით ხასიათდება სოფ. აწყურში, კლდეში (ახალციხის რაიონი), ტოლოშში, ოშორაში და სოფ. ასპინძაში.

ჩინურის ცალკეული მტევნები სოფ. კლდეში 700 გრამს აღემატება. სიმწიფეს ასრულებს სექტემბრის მეორე ნახევარში. შეაქარი ამ პერიოდში 19,6% აღწევს. საერთო მკევიანობა 9% არ აღემატება. გვაძლევს მეტად ხალისიან და მაღალხარისხოვან შამპანური ღვინის მასალას. ჩინური კარგად ეგუება მსუბუქ და ქვიშარა ნიადაგს (ტაბ. 25 სურ. 1).

გორული მწვანე

გორული მწვანე მეტად კარგ შედეგებს იძლევა მესხეთის რაიონების დაბალ ზონაში. ვაზები ხასიათდებიან ძლიერი ზრდა-განვითარებით და მაღალი მოსავლიანობით. სოფ. კლდის პირობებში ყურძნის ცალკეული მტევანი 750 გრამს აღწევდა.

სექტემბრის მეორე ნახევარში შეაქარი 16—17% უდრის, საერთო სიმკვავე 11% არ აღემატება. სრულ სიმწიფეში შედის სექტემბრის მეორე ნახევარსა და ოქტომბრის პირველ ნახევარში. დაწმენდილი ღვინო თეთრია, მწვანე იერით და არის სასიამოვნო, ხალისიანი სასმელი (ტაბ. 25, სურ. 2).

შაკვაპიტო

ეს ჯიში სჯემაოდ მაღალმოსავლიანია, მაგრამ მაღალ და საშუალო ზონაში სიმწიფეს ვერ ასწრებს. შედარებით კარგ შედეგს იძლევა მესხეთის დაბალ ზონაში. ცალკეული მტევნები 300 გრამამდე აღწევს.

ოქტომბრის პირველ ნახევარში შაქრიანობა 17,5% აღწევს, საერთო მჟავიანობა კი 9,2% ი არ აღემატება. ამ ჯიშის დაწმენდილი ღვინო ღია ჩაისფერია. მეტად არომატიანი და სასიამოვნო სასმელია, ღვინო იტანს დაძველებას და უფრო ემატება ხავერდოვნება (ტაბ. 26, სურ. 1).

თავკვერი

მიუხედავად იმისა, რომ ამ ჯიშს ახასიათებს ყვავილცვენა, დამამტვრიანებელ სხვა ჯიშებთან შერევით და აგროტექნიკური ღონისძიების გატარებით აწყურის ზონაში (ახალციხის რაიონი) ღებულობენ მეტად მაღალ მოსავალს.

თავკვერის ცალკეული მტევნები ხშირად 1000 გრამს აღემატება. ახასიათებს მეტად მსხვილი, კუმსი, ცილინდრული მტევნები (ტაბ. 26, სურ. 2).

თავკვერის დაწმენდილი ღვინო მუქი შინდისფერია, ხასიათდება სასიამოვნო სუნით და არომატით, მაღალი მჟავიანობით. მაგრამ ეს მჟავიანობა ჰარმონიულია. სექტემბრის მეორე ნახევარში ყურძნის წვენში შაქარი 16,5% აღწევს, მჟავიანობა 9—10%.

რქაწითელი

რქაწითელი მეტად კარგ შედეგს იძლევა მესხეთის დაბალ ზონაში, აწყურში, ზიკილიაში (ახალციხის რაიონი), ასპინძაში, ოთაში, ოშორაში (ასპინძის რაიონი). მას ახასიათებს შედარებით მაღალი მოსავალი და დიდი ყინვაგამძლეობა.

სიმწიფეს ამთავრებს ოქტომბრის პირველ ნახევარში. აწყურის პირობებში რქაწითელი აგროვებს შაქარს 18—19%, სიმჟავე 11% აღწევს. დაწმენდილი ღვინო თეთრი ან ღია ჩალისფერია, ახასიათებს ბუკეტინობა. შედარებით მსუბუქი და ხალისიანი დასალევია, ვიდრე კახური წესით დაყენებული რქაწითელის ღვინო (ტაბ. 27, სურ. 1).

ხიხვი

ეს ჯიში მეტად კარგად ეგუება მსუბუქ ქვეთიხიან და ქვიშიან ნიადაგებს. განსაკუთრებით კარგ პროდუქციას იძლევა მესხეთის დაბალ ზონაში სოფ. ზიკილიის, გურკელისა და წრიოხის ტერიტორიაზე. ხიხვი აძლევა უმაღლესი ხარისხის სუფრის ღვინოს, რომელიც ხასიათდება არომატით და ჯიშური ბუკეტით (ტაბ. 27, სურ. 2).

1954 წლის მოსავლიდან აღებულმა ყურძნის ტუბილის გლეჟოაციმეტრიულმა ანალიზმა გვიჩვენა, რომ შაქარი 22,4% აღწევდა, საერთო მჟავიანობა კი 8,4% ი არ აღემატებოდა.

ვინაიდან ახასიათებს ყვავილცვენა, მაღალი მოსავლის მისაღებად საჭიროა ყვავილობის წინ ყლორტების წვერების წაწყვეტა და სხვა აგროტექნიკური ღონისძიებათა დროულად ჩატარება.

როგორც აღნიშნული იყო, მევენახეობა ძველი მესხეთის ერთ-ერთი განვითარებული დარგი იყო სოფლის მეურნეობაში. იგი მოისპო თურქ ბარბროსთა ხანგრძლივი ბატონობის შედეგად.

მევენახეობის აღდგენასა და მის შემდგომ განვითარებას უდიდესი სამეურნეო და ეკონომიური მნიშვნელობა აქვს ახალ დასახლებული კოლმეურნეობებისა და კოლმეურნეების ეკონომიურად გაძლიერებისათვის.

განახლებულ მესხეთში მევენახეობას ეძლევა ძირითადად შამპანური წარმოების მიმართულება. მესხეთი ახლო მომავალში საპატიო ადგილს დაიკავებს საქართველოს შამპანური ღვინის წარმოებაში.

მესხეთის რაიონების ისტორიული, კლიმატური და ნიადაგობრივი პირობების შესწავლამ ცხადყო, რომ დიდი პერსპექტივებია გადაშლილი და დიდი შესაძლებლობა გააჩნია მესხეთის რაიონებს მევენახეობის სწრაფი ტემპით განვითარებისათვის.

უნდა აღინიშნოს, რომ მესხეთის ყველა რაიონში მევენახეობის განვითარება უფრო სწრაფი ტემპით დაიწყო იმის შემდეგ, რაც ქართლისა და იმერეთის რაიონებიდან და სოფლებიდან 1945 წელს ჩასახლდა მოსახლეობის ნაწილი მესხეთში საცხოვრებლად.

სახელმწიფოს დახმარებით (საჭირო რაოდენობით სესხის გაცემა) ხელი შეეწყო მევენახეობის გაშენების საქმეს ახლად დასახლებულ კოლმეურნე მოსახლეობაში და საკოლმეურნეო ფართობებში. მარტო 1948—1954 წლამდე სამ მილიონ მანეთზე მეტი გრძელვადიანი სესხია გაცემული მესხეთის რაიონების კოლმეურნეობებზე ვენახების გაშენებასა და სათბურების მშენებლობაზე.

გავეცნოთ როგორ დონეზე დგას განახლებულ მესხეთში თანამედროვე მევენახეობა და რა გზით უნდა განვითარდეს ის შემდგომში.

ვენახის ფართობი

1939 წლამდე მესხეთში დაბლარად გაშენებული ვაზი არ ჯოფილა. ამავდროულად, გაზაფხულზე, პირველი ნაკვეთი გაშენდა ქვემო სხვილისის, გურკელის, ზიკილის (ახალციხე), სარაშის, ოშორის, ხიზაბავრის (ასპინძის), ბოლაჯურის, სმადის, ლელოვანის (ადიგენის) კოლმეურნეობების ნაკვეთებზე.

საცდელ და საკოლექციო ნაკვეთებზე გაშენებული ვაზის კარგი შეგუებისა და მაღალხარისხოვანი ღვინის მიღების გამო ფართოდ გაიშალა ვენახის გაშენება როგორც კოლმეურნეობის, ისე ჩამოსახლებულ კოლმეურნეობათა საკარმიდამო ნაკვეთებზე.

1953 წელს ჩატარებული მევენახეობის საკავშირო აღწერის მიხედვით, მესხეთის რაიონებში კოლმეურნეობასა და საბჭოთა მეურნეობაში ვენახის ფართობების ჯიშობრივი შემადგენლობა შემდეგ სურათს იძლევა (ცხრ. 14).

მოყვანილი ჯიშებიდან მესხეთის პირობებში უპირატესობა ეძლევა ვაზის ჯიშებს: პინო შავი, ალიგოტე, ჩინური, გორული მწვანე და რქაწითელი. დანარჩენი ჯიშები: საფერავი, ცოლიკოური, ციკვა და სხვ. მომწიფებას ვერ ასწრებენ, რის გამო ისინი ამოღებული არიან მესხეთში გასავრცელებელი ვაზის ჯიშების სტანდარტიდან.

სულ ფართობი ჰექტარობით	მათ შორის ჯიშების მიხედვით ჰექტარობით														
	ალიგატე	ბ. მწვანე	პინო შავი	რქაწითელი	ჩინური	თაყვერი	საფერავი	ხიხვი	შასლა	კოლიკოური	ციცვა	ბუდეშვი	შავპიტო	პინო თეთრი	დანარჩენი
ახალციხე 80,8	23,9	9	2	5,7	16,6	0,4	0,20	0,27	0,75	0,20	0,10	0,06	0,62	—	21
ასპინძა 63,1	19	7	2	11,8	22,1	0,05	0,02	—	—	—	0,04	—	0,1	0,26	1,14
ადრიგენი 74,74	22,1	7,4	3,3	3,8	11,5	0,3	0,31	—	—	0,95	0,2	—	—	0,49	20
წრიოზის საბ-კოთა მეურ. 52,24	28,24	—	9,3	—	18	—	—	7,87	—	—	—	—	—	—	—
სულ 270,8	94,88	23,4	16,6	21,68	68,2	0,75	0,53	8,14	0,75	1,15	0,34	0,06	0,72	0,75	34,24

ყურძნის მოსავალი

1955 წელს ვერტიკალური ზონების მიხედვით სხვადასხვა ჯიშის ყურძნის მოსავლის გამოკვლევამ მოგვცა შემდეგი მაჩვენებლები:

ცხრილი 15

ჯიში	რთველის დრო	მეურნეობის დასახელება	სიმაღლე ზღვის დონიდან	მოსავლის წელი	სააღრიცხვო ძირების რაოდენობა	სულ მოსავალი კგ	მოსავალი ერთ ძირზე	მოსავალი ერთ ჰექტარზე კ-ში. გად. 4444 ძირზე
პინო	5/10	წრიოზი	980	1955	15	36,5	2435	108,1
		აწყური	971	1955	20	28,5	1820	70,8
		ტოლოში	1200	1955	10	41,5	4150	184,4
		წირა	1370	1955	25	17,6	0704	34,0
ალიგატე	"	ელდე	1100	1955	10	21,5	2150	95,5
		წრიოზი	980	1955	15,5	40,5	2610,5	115,9
		აწყური	971	1955	10	29,2	2920	125,3
		კლდე	1000	1955	23	140	6080	270,1
ჩინური	10/10	სვირი	1400	1955	25	15,3	0612	27,1
		ტოლოში	1200	1955	10	36,5	3650	162,2
		წრიოზი	980	1955	50	59	1,250	55,5
		აწყური	971	1955	24	29,5	1212	53,8
გორული	10/10	კლდე	1000	1955	21	117	5090	225,9
		აწყური	971	1955	20	24,7	1203	52,9
		კლდე	1000	1955	20	33,5	1607	71,4
		სვირი	1400	1955	23	11,5	0500	22,2
რქაწითელი	10/10	აწყური	971	1955	12	10,5	0875	39,9
		კლდე	1000	1955	18	77	4277	190,0

როგორც ჩატარებული აღრიცხვიდან გამოიკვეა, მესხეთის რაიონების ყველა ზონაში შესაძლებელია ყურძნის მაღალი მოსავლის მიღება, თუ აღმოიფხვრება ვენახებში ვაზების მეჩხერიანობა და გაძლიერდება მათი მოვლა-პატრონობა.

მესხეთის რაიონების სოფლებში ყურძნის მოსავლის გამოკვლევამ ცხადყო აგრეთვე ის, რომ ცალკეულ კოლმეურნეობებში ბრიგადირები, მერგოლურები და კოლმეურნეობების წევრები ვენახის ზოგიერთ ნაკვეთზე ღებულობენ ყურძნის მეტად მაღალ მოსავალს, რაც დიდ პერსპექტივებს გვიშლის მევენახეობის განვითარებისათვის მესხეთში (ტაბ. 28).

1955 წელს ასპინძის რაიონის სოფ. ოშორის კოლმეურნეობის მერგოლურმა პ. ბუცხრიკიძემ მასზე გაპიროვნებულ 0,5 ჰექტარ ვენახზე 145 ცენტნერი ყურძნის მოსავალი მოიყვანა. ამავე რაონის სოფ. ტოლოშის ბულგანინის სახელობის კოლმეურნეობის ბრიგადირმა ა. მელიქიძემ 1,5 ჰექტარი ვენახის თითოეულ ჰექტარზე 71,8 ცენტნერი ყურძნის მოსავალი მიიღო.

სოფ. აწყურის სტალინის სახელობის კოლმეურნეობის მევენახე ბრიგადირმა ლ. მუმლაძემ გაპიროვნებული 2 ჰექტარი ვენახის თითოეულ ჰექტარზე 75,4 ცენტნერი ყურძნის მოსავალი მოიყვანა.

სოფ. ზიკილის ანდრეევის სახელობის კოლმეურნეობის წევრი გ. გაჩეჩილაძე საკარმიდამო ნაკვეთზე გაშენებული ოქროსი ჯიშის ვაზებიდან 025 ჰექტარზე ყოველწლიურად კრეფს 50 ცენტნერ ყურძენს.

სოფ. აწყურის სტალინის სახ. კოლმეურნეობის წევრი 95 წლის მოხუცი ი. ლაბაძე და 75 წლის მოხუცი დ. ღონდაძე ყოველწლიურად საკარმიდამო ნაკვეთზე კრეფენ 0,15 ჰექტარზე 30—50 ცენტნერამდე ყურძენს და აყენებენ მაღალხარისხოვან ღვინოს. (ტაბ. 29, 30, 34).

აღსანიშნავია აგრეთვე, რომ ვაზმა კარგად გაიხარა და მაღალი მოსავალი მოგვცა დ. მკედლიძის საკარმიდამო ნაკვეთზე სოფ. თისილში (1400 მეტრი, ზღვის დონიდან). სოფ. ანში ალიგოტეს ჯიშის ვაზებმა ევსევი და ირაკლი კაპანაძეების საკარმიდამო ნაკვეთზე (1450 მეტრი ზღვის დონიდან) დააგროვა 17,5% შაქარი, რომლის საერთო მჟავიანობა 10—11% ი არ აღემატებოდა.

მიუხედავად ამ დიდი შესაძლებლობისა, მესხეთში ვაზების მოვლა-პატრონობა ჯეროვან სიმაღლეზე კიდევ არ არის დაყენებული, რის გამო დაბალია საერთო საშუალო მოსავლიანობა.

მესხეთში მევენახეობის განვითარების დიდ შესაძლებლობას გვიჩვენებს წრიოხის მევენახეობის საბჭოთა მეურნეობის მაგალითი, საიდანაც ნათლად ჩანს ვენახების კარგი მოვლა-პატრონობის შემთხვევაში ყურძნის უხვი მოსავალი და დიდი ფულადი შემოსავალი. ზედმეტი არ იქნება მოკლედ გავცინოთ წრიოხის საბჭოთა მეურნეობის საქმიანობას და მათ გამოცდილებას ვენახების მოვლა-პატრონობის გაუმჯობესების საქმეში.

წრიოხის მევენახეობის საბჭოთა მეურნეობა

წრიოხის მევენახეობის საბჭოთა მეურნეობა წარმოადგენს მევენახეობის განვითარების დასაყრდენ ბაზას მესხეთში. იგი ჩამოყალიბდა 1947 წელს.

მიუხედავად მოკლე ხნის ისტორიისა, მეურნეობამ 1955 წლამდე გააშენა 55 ჰექტარი ვენახი, საიდანაც სრულ მსხმოიარობაში შევიდა 35,6 ჰექტარი. ვენახის საერთო ფართობი 1957—58 წლებში აყვანილ იქნება 70 ჰექტარამდე.

წრიობის მევენახეობის საბჭოთა მეურნეობაში ვენახების ფართობებისა და მოსავლის დინამიკა წლების მიხედვით შემდეგ სურათს იკლავა:

ცხრილი 16

წელი	ვენახის ფართობი	მშორის მსხმოიარე	მიღებული მოსავალი ცენტნ.	მოსავალი 1 ჰექტ. ცენტნ.
1951	38,5	4,3	84	19,2
1952	49,8	15,8	110	6,6
1953	49,8	19,8	398	28,0
1954	55	30	1460	48,6
1955	55	35,6	1550	44,2

მეურნეობამ 1953 წელს პირველად დაიწყო კოლმეურნეობებიდან ყურძნის დამზადება.

ყურძენი დამზადებული იყო 1953—1954 წელს ცალკე რაიონების მიხედვით შემდეგი რაოდენობით (ცენტნერებში).

ცხრილი 17

რაიონების დასახელება	1953 წ.	1954 წ.	1955 წ.
ადიგენის	380	300	270
ასპინძის	390	350	318
ახალციხის	190	250	562
საკუთარ მეურნეობაში	398	1460	1550
სულ	1358	2360	2730

ყურძნის გადასამუშავებლად 1953 წელს დამთავრდა მესხეთის პირობებში პირველი დიდი ტევადობის მარანი, რომელიც მოწყობილია მაღალი ტექნიკის ნიღწეების მიხედვით.

მარანში დადგმულია დიდი ზომის პიდრავლური და განუწყვეტელი მოქმედების წნეხები. ერთი დღე-ღამის განმავლობაში აქ შესაძლებელია 50 ტონა ყურძნის გადამუშავება. მარანი იტევს 100.000 დეკალიტრ ღვინოს (ტაბ. 32, 33).

მეურნეობაში 1953—1954 წლის მოსავლიდან დაყენებული ღვინისა და ტბილის ქიმიურმა ანალიზმა მოგვცა შემდეგი მაჩვენებლები (იხ. ცხრილი 18).

ცხრილი 18

ჯიშები	1953 წ.					1954 წ.					
	ფართობები	საშუალო მოსავ.	შაქარი	სიმკვლე	ალკოჰოლი	ფართობი	საშუალო მოს.	შაქარი	სიმკვლე	ალკოჰოლი	მქოლავი სიმკვლე
პინო შავი	10,9	—	19,2	12,1	10,6	10,9	33,48	21,2	9,2	10,6	043
ალიგოტე	12,4	—	18,5	10,7	11,1	12,44	59,8	2,08	8,8	10,4	024
ჩინური	1,8	—	16,7	10,1	10,1	1,8	52,9	21,6	9—0	10,8	033
ხიხვი	8,8	—	18,6	12,2	11,2	8,8	30,47	22,4	8,4	11,2	043
შერული	0,91	—	16,0	13	9,6	0,91	43,9	20,6	8,28	10,3	030
	35	29,7	—	—	—	35	41,9	—	—	—	—

სადეგუსტაციო კომისიამ მაღალი შეფასება მისცა 1953—1954 წელს მეურ-
ნეობაში დამზადებული ღვინის ნიმუშებს.

წროიხის მევენახეობის საბჭოთა მეურნეობაში სანიმუშოდაა დაყენებულ
ვაზების მოვლა და საცდელი მუშაობაც.

საცდელ ნაკვეთებში წარმოებს შემოტანილი ჯიშების გამოცდა, ვაზის გას-
ხვლა. ფორმირების წესების დადგენა, ვაზის ზამთარში დამარხვის, სიწიდან ამო-
ღების ვადების დადგენა და სხვ.

მეურნეობაში ძირითადად ინერგება და შეიძლება ითქვას, რომ დამკვიდრ-
და ვაზის ჯიშები: პინო შავი, ალიგოტე, ჩინური და ხიხვი, რომლებიც გვაძლე-
ვენ მეტად მაღალხარისხოვან შამპანური ღვინის მასალას. მიუხედავად იმისა, რომ
1955 სამეურნეო წელი არახელსაყრელი იყო მესხეთში ყურძნის მაღალი მოსავ-
ლის მისაღებად. აღნიშნული ჯიშების მოსავლის მაკვენებლები და პროდუქციის
ხარისხი ნათლად გვიჩვენებს, რომ ეს ჯიშები მეტად კარგად გრძნობენ თავის
მესხეთში და გვაძლევენ არა მარტო დიდ მოსავალს, არამედ მაღალხარისხოვან
შამპანური ღვინის მასალასაც. ყველა ზემოთ ნათქვამიდან გამომდინარე, შეიძ-
ლება დაბეჭიბებით ითქვას. რომ მესხეთში ყველა პირობა გვაქვს სამრეწველო
მევენახეობის განვითარებისათვის. ამ ღონისძიებების განხორციელებას ხელს-
უწყობს შემდეგი პირობები:

1. მესხეთში ვაზის კულტურის ფართოდ დანერგვას ისიც აადვილებს, რომ
ვაზი პირველად არ არის შემოტანილი და პირველად არ შენდება მესხეთში, არა-
მედ ვაზი იყო ძველ მესხეთში და იგი მოსაქვს თურქმა ბარბაროსებმა, რომლის
ნაშთები ეხლაცაა დარჩენილი. ამ ისტორიულ საფუძველზე დაყრდნობით საბ-
ჭოთა ხელისუფლების გამარჯვების შემდეგ შესაძლებელი გახდა მევენახეობის
აღდგენა და მისი შემდგომი განვითარება მესხეთში.

მესხეთის ნიადაგობრივი და კლიმატური პირობები საცხებით აკმა-
ყოფილებს ვაზის კულტურის განვითარების პირობებს.

2. მესხეთს გააჩნია თავის ბუნებრივ და ეკოლოგიურ პირობებში შეგუებუ-
ლი და განვითარებული საკუთარი ვაზის ჯიშები, რომელთა უმრავლესობა პერ-
სპექტიულია და რომელსაც უნდა დავეყრდნოთ მესხეთში ყინვაგამძლე ახალი
ჯიშების შექმნისათვის წარმოებულ მუშაობაში. ესენია თეთრი ჯიშებიდან:
ცხენის ძუძუ, თეთრი ახალციხური, როკეთულა, მესხური მწვანე, თეთ-
რი ხარისთვალა, სამარიობო, ჩიტისკვერცხა, თეთრი ბუდეშური. შავი ჯიშებიდან:
ხარისთვალა შავი, ცხენისძუა, ბეჟანა, საწური, მესხური შავი, შავი ასპინძურა,
კლერტმაგარა და სხვ.

3. მესხეთის ბუნებრივ კლიმატურ პირობებში გამოზრდილ და გამოცდილ
ქართულ და ევროპულ მრავალ ჯიშთა შორის დამკვიდრდა და გაბატონდა ვაზის
შემდეგი ჯიშები: ალიგოტე, პინო, ჩინური, გორული მწვანე, შავკაპიტო, ხიხვი,
რქაწითელი და თავკვერი.

აღნიშნული ჯიშის ვაზები კარგად მწიფდებიან და ეგუებიან მესხეთის ეკო-
ლოგიურ პირობებს და გვაძლევენ მაღალხარისხოვან სუფრის და შამპანურ
ღვინოებს, რომლებიც არ ჩამოუვარდება ქართლისა და იმერეთისას.

4. მევენახეობის განვითარებისათვის დიდ სტიმულს და კარგ მკაფიო შედეგებს მოსახლეობას წრიობის მევენახეობის საბჭოთა მეურნეობა, სოფ. ვალეს, წინუბნის, აწყურისა და კლდის კოლმეურნეობები (ახალციხის რაიონში), ოშორის და ტოლოშის კოლმეურნეობების ვენახები (ასპინძის რაიონში); ლელოვანის, უდეს, სმადისა და არალის ვენახები (აღიგენის რაიონში).

ამ მეურნეობათა ნაკვეთებზე ვაზის ზრდა-განვითარება ნათლად გვიჩვენებს, რომ მესხეთის ყველა მიკრორაიონში ვაზი კარგად იზრდება, ეგუება ადგილობრივ გარემო-პირობებს და მაღალ აგროტექნიკურ ღონისძიებათა გატარებითა და მოვლა-პატრონობით ყურძნის უხვ მოსავალს გვაძლევს.

5. მევენახეობის განვითარებისათვის უდიდეს ძალას წარმოადგენს მისახლეობის დიდი ნაწილის სურვილი, დაინტერესება და ვაზის კულტურის სიყვარული.

კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში გაშენებული ვაზის კულტურის კარგმა შედეგებმა მესხეთის მოსახლეობას მისცა სტიმული და გააძლიერა სიყვარული და პატივისცემა ამ დარგისადმი, რის გამოც ვაზის გაშენება დაიწყო როგორც კოლმეურნეობის, აგრეთვე საკარმიდამო ნაკვეთებზედაც. მაგალითად ვაზი გაიშენა სოფ. აწყურში 40 კომლმა, აგარაში 25-მა, კლდეში 21-მა, ელიაშინდღში 5-მა, ანში 6-მა, სვირში 15-მა, ქვინთაში 6-მა, მუგარეთში 11 კომლმა (ახალციხე) და სხვ.

სოფ. აწყურში მცხოვრებმა კოლმეურნეთა ოჯახებმა ილიკო ლაბაძემ (80 წლის), დიომიდე ღონლაძემ (75 წლის) და სოფელ ზიკილიაში მცხოვრებმა კარპო გაჩეილაძემ (65 წლისა) პირველად გააშენეს ვენახი საკარმიდამო ნაკვეთებზე, მოაწყვეს ღვინის მარანი და პრიმიტიული საწნახლეებით 1953 წელს დაწყურეს და დააყენეს საკუთარ ვენახში მოკრფილი ყურძნის ღვინო.

6. მევენახეობის განვითარების დიდ პერსპექტივებს გვისახავს აგრეთვე მესხეთის ტერიტორიაზე ყოველწლიურად მექანიკური და ბუნებრივი სარწყავი ქსელის გაფართოება.

1948—1954 წლამდე დამთავრდა მექანიკური წყალსატუმბავი სადგურები სოფ. მინაძის, კლდის, მუგარეთის, აწყურის, ქვ. სხვილისის, ვალის კოლმეურნეობებში (ახალციხე), რუსთავის (ასპინძის) და სხვ., რომლებსაც შეუძლიათ სეზონის პერიოდში მიაწოდოს იმდენი წყალი, რაც სავსებით უზრუნველყოფს 2500 ჰექტარ ფართობის მორწყვას.

წყალსატუმბავი სადგურების ახალი ქსელის მოწყობა და სარწყავი შველის მიწოდება წირის, წყრუთის, ფარეხის, კოლთახევის და ორფოლის მიდამოებში ერთი-ხუთად გაზრდიდა მარცვლეულის მოსავალს და ხელს შეუწყობდა ამ ფართობებზე ბალ-ვენახების გაშენებას.

7. დაბოლოს, უნდა აღინიშნოს, რომ დღემდე არ იყო დაზუსტებული ვაზის მოვლის აგროტექნიკა მესხეთში. როგორცაა: ვაზის მწვანე ოპერაციები, გასხვლა, ოპტიმალური დატვირთვის ფორმები, შტამბის სიმაღლე, პლანტაჟის სიღრმე, ყინვებთან ბრძოლის ხერხები, დასამარხი ვაზის ფორმები, წამლობის ვადები და სხვა მთელი რიგი აქტუალური საკითხები, რაც შეტად უშლიდა ხელს მევენახეობის განვითარებას მესხეთში, ხოლო ეს ნაკლია და შემაფერხებელი მიზეზებიც აღმოფხვრილია და მეცნიერებათა აკადემიის მევენახეობა-მეღვინეობის ინსტიტუტის ახალციხის დასაყრდენი პუნქტის მიერ

ჩატარებული ცდების შედეგად ჩამოყალიბებულია კონკრეტულად ის წესები, რაც უნდა განხორციელდეს ჩერჩერობით მესხეთის რაიონებში ვაზის კულტურის მოვლა-პატრონობის გაუმჯობესებისათვის.

მევენახეობის აბროტაქსისა მესხეთის რაიონებისათვის

მესხეთის რაიონების მაღალმთაგორიანი რელიეფისა და შედარებით მკაცრი ბუნებრივი კლიმატური პირობების გამო, საჭიროა მევენახეობის დარგში ჩატარებული ყველა სამუშაოები დაკავშირებულ იქნეს ვაზის ყინვაგამძლეობის უნარიანობის გამომუშავებასთან და მთელი აგროლონისძიებათა კომპლექსი უნდა შეეფარდებოდეს იმ თავისებურებებს, რომელშიაც ცხოვრობს ვაზი ამ მხარეში. ამ თვალსაზრისით აგროწესებში მოცემული ღონისძიებები მესხეთის პირობებში ხშირად საჭიროებს შევსებას და მთელი რიგი სამუშაო პროცესების დამატებას. ამ ხარვეზების შესავსებად საჭიროდ დავინახეთ მოკლედ გააშუქოთ აგროტექნიკის ზოგიერთი საკითხები რაც უნდა გატარდეს მესხეთის პირობებში.

სავენახე ნაკვეთის შერჩევა

მესხეთის რაიონების მთაგორიანი რელიეფისა და ცივი კლიმატური პირობების გამო, ვენახის გასაშენებლად გამოყოფილ უნდა იქნეს ცივი ქარებისაგან დაცული ვაკე-ადგილები, ხელოვნურად დაბაქანებული ნაკვეთები და ფერდობები.

ფერდობების შერჩევის დროს უპირატესობა უნდა მიეცეს: სამხრეთის, სამხრეთ-აღმოსავლეთისა და სამხრეთ-დასავლეთის ექსპოზიციის მქონე ნაკვეთებს, ვინაიდან ასეთ ნაკვეთებზე სინესტე ნაკლებია და სითბოს ჯამი მეტა, ვიდრე ვაკე ნიადაგებზე, რის გამო ფერდობებზე დარგული ვაზები უფრო მეტ ყინვაგამძლეობას იჩენენ; ვიდრე ვაკე ნაკვეთებზე დარგული ვაზები.

ვაზის გასაშენებლად არ უნდა შევარჩიოთ მლაშე და დაქაობებული ნაკვეთები, სუსტი ეწერი, ძლიერ ბიცი და ბიცობი ნიადაგები, რომლებიც სავენახედ არ გამოდგება.

სავენახედ შერჩეული ნიადაგები უნდა იყოს ნოყიერი, ღრმა სტრუქტურული, საკმაოდ ფხვიერი და წყლის კარგი გამტარი.

ვაზის ზრდა-განვითარებისა და მაღალი მოსავლის მისაღებად კარგ შედეგებს იძლევა ნეშომპალა-კარბონატული, ტყის ყავისფერი, ალუვიურ-კარბონატული, შავმიწა და წაბლა ნიადაგები. ეს ნიადაგები უზრუნველყოფს ვაზებს საკვებით, წყლის მარაგით და შესაძლებელს ხდის ვაზის ფესვთა სისტემის თავისუფალ განვითარებას.

აღსანიშნავია, რომ მესხეთის რაიონებში ბევრია ისეთი მიკროუბნები, რომლებიც ბუნებრივად დაცულია ცივი ქარებისაგან და შესაძლებელია დაუმარხავად მევენახეობის წარმოება.

ასეთი ადგილები გამოვლინებულა ახალციხის რაიონში:

ქ. ანალციხის „მარდის“ ხეობის საწინეთ ფერდობები, სოფელ აბის საზღვრამდე, სოფ. კლდეში სახელდობრ „ზეუზნის“ ფართობები, სოფელ წოხტუვის, ზიკილიის, გურჯელის ხეობის სამხრეთ ფერდობი. სოფ. აწყურში „გოდუნის სლესის, აბანოს ღელე, წისკვილის ღელე, როკეთის მთის კალთები, თისელების სერამდე, სოფ. ბლორძის, კოპაძის, ურავლის ხეობაში (სოფ. გიორგიწმინდის და აგარის მიდამოებში).

ასპინძის რაიონში: სოფ. ოშორის, ყამზის, ოთას, საროს, თმოგვის, ტოლოშის, გელსუნდისა და იღუმალის ფართობები, ოშორის მხარეზე.

ადიგენის რაიონში: სოფ. ქეკლას, ფლატეს, ზარზმის, ყარათუბნის და ოქროციხის ფერდობები, სოფ. საყრე, ლელოვანი, მლაშე, კახარეთი, სოფ. ადიგენის, ხუროს და ქვ. ენთელის ფერდობებში.

ამის გამო, ახალი ვენახების გაშენების დროს საჭიროა გამოინახოს პირველ რიგში ისეთი ნაკვეთები, რომლებიც ბუნებრივად დაცულია ცივი ქარებისაგან და ზამთარ-გაზაფხულზე ვაზების მოყინვის საშიშროება არ იქნება.

ფერდობების გამოყენება ვენახის გასაშენებლად

მესხეთის მთაგორიანი რელიეფის გამო დიდი მნიშვნელობა აქვს ვენახის გასაშენებლად ფერდობების გამოყენების წესების შესწავლის საქმეს.

ფერდობებზე ვენახის გაშენების დროს ყურადღება უნდა მიექცეს ვაზების რიგთაშორის ნიადაგის დამუშავების წესებს. ზამთარში ყინვებისაგან დასაცავად ვაზების მიწაში დამარხვის შესაძლებლობას, ეროზიისაგან ფერდობების დაცვის წესების შესწავლის საქმეს და სხვ.

ფერდობებზე ვაზების დასარგავად როგორც აღნიშნული იყო, შერჩეული უნდა იქნეს სამხრეთი, სამხრეთ-აღმოსავლეთი ან სამხრეთ-დასავლეთი ფერდობები, რომელიც შემოდგომიდანვე უნდა მოიხსნას საპლანტაციო გუთნით არა ნაკლებ 60—70 სმ-ის სიღრმეზე.

გაზაფხულზე არხსათხრელი გუთნით გაუქეთდება არხები ვაზების დასარგავად რიგებისა და ჰორიზონტალების მიხედვით.

ვაზების დარგვამდე საჭიროა შეიქმნას მიკრო-კლიმატური პირობები ვაზების მომავალში უკეთესი ზრდა-განვითარებისათვის, რისთვისაც უნდა გაშენდეს ფართობის ირგვლივ ქარსათარები მაღალტანიანი და სწრაფმოზარდი ნარგავებით 3—4 მწკრივად.

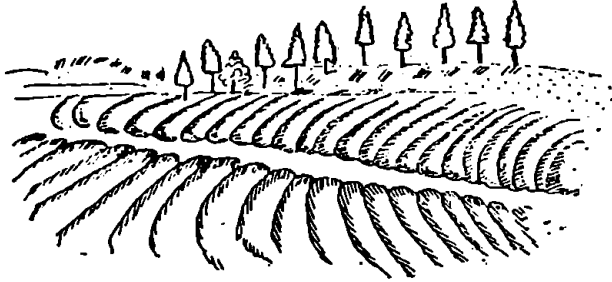
იმ მიმართულებით, საიდანაც ზამთარში ხშირად ჰქრის ქარი უნდა გაუქეთდეს თოვლის დამჭერები.

მოეწყოს ნაკვეთის მორწყვის და წვიმების დროს დაგროვილი ზედმეტი წყლის საწრეტი არხები, ხოლო არხის პირად სასურველია დაიოგოს ნაყოფის მომცემი ხეხილის ნარგავები: ვაშლის, მსხლის, ბლის, ალუბლის, კანკუტრის, ქლიავის და სხვ. ფერდობებზე ვენახების გაშენების დროს რიგები უნდა გაუქეთდეს ფერდობის გარდიგარდმო ანუ ჰორიზონტალების მიხედვით (სურ. 1).

რიგებში უკეთდება 25—30 სმ-ის სიღრმისა და 40—50 სმ-ის სიგანის არხები ვაზის ზამთარში მიწაში ჩასამარხავად.

არხები შეაკავებენ აგრეთვე ფერდობებზე ზაფხულის წვიმის წყალსაც და ხელს შეუწყობს არხში ჩარგული ვაზების ზრდა-განვითარებას.

ფერდობების ჩამორეცხვის თავიდან ასაცილებლად ყოველ 5—6 რიგზე დატოვებულ უნდა იქნეს 1,5—2,0 მ-ის სიგანის ნასვენი ფართობი.

სურ. 1. ფერდობებზე ვენახის დასარგავად რიგების მომზადების წესი—პორიზონტალების მიხედვით.

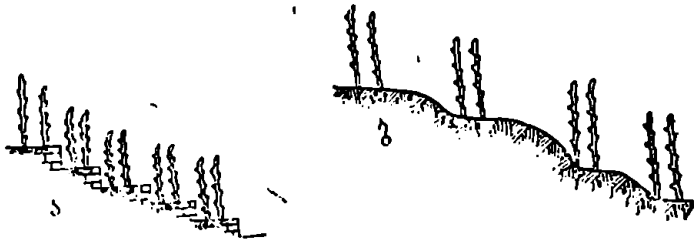
ვაზის საკუთარ ფესვებზე გაშენების შემთხვევაში სასურველია ჩავრგოთ 30—35 სმ-ის სიღრმეზე, ხოლო ნამყენით გაშენებისას არა ნაკლები 25—30 სმ-ის სიღრმეზე იმ ანგარიშით, რომ დამყენილი ადგილი იმყოფებოდეს 3—4 სმ-ით მიწიდან ზევით.

ფერდობებზე ზაფხულის პერიოდში სინესტის შენარჩუნებისათვის საკმარისა გაეფხვიეროთ არა ნაკლები 3—4 ჯერ მაინც.

გარდა ამ წესით ვაზების ფერდობებზე გაშენებისა, მევენახეობის მთიან ზონაში საკმარისა ჩავატაროთ ნაკვეთის წინასწარი დაბაქანება, რათა უკეთესი პირობები შეუქმნათ ვაზის ზრდა-განვითარებას, უზრუნველვყოთ დიდი და მაღალხარისხოვანი მოსავლის მიღება.

რამდენადაც დაქანებულია ნიადაგი, იმდენად უფრო ვიწრო ბაქანია საკმარისი. მიზანშეწონილი არ არის ბაქანზე ავიღოთ ვაზების ორ მწკრივზე ნაკლები.

ბაქნის კედლების ორივე მხრიდან ვაზების მწკრივი დაშორებული უნდა იყოს ერთი მეტრით. ბაქნების გვერდების გამაგრებას ახდენენ ქვის კედლებით, ბუჩქნარით, დაკორღებით და ლობით (სურ. 2).

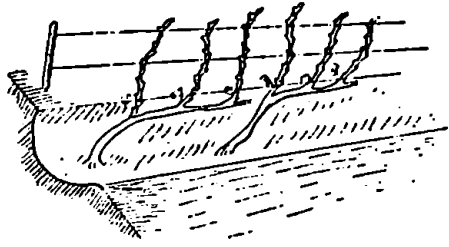
სურ. 2. ფერდობებზე ვენახის გასაშენებლად ნაკვეთის მომზადების წესი.

- ა) ქვის ჩებირით მოწყობილი ბაქანი
- ბ) დაკორღებით მოწყობილი ბაქანი

ბაქნების მოწყობის დროს უნდა გავითვალისწინოთ წყლის შემკრები და გამყვანი არხების გაკეთება.

ჰორიზონტალური არხები ეწყობა ყოველ 8—12 ბაქნის შემდეგ. არხის სიგანე უნდა იყოს 35 სმ, სიღრმე 50 სმ. ბაქნების ზედაპირის მოსწორებას აწარმოებენ ტრაქტორზე მოწყობილი მანქანა—„გრიდერი“.

არხებში ვაზის გაშენების დიდი უპირატესობა იმაში მდგომარეობს. რომ ფესვთა სისტემა უფრო ღრმად ჩადის ნიადაგში, რითაც მეტად სარგებლობს ნიადაგის ტენით, ზამთარში დაცულია მოყინვისაგან და მიწაშიც ჩამარხვაც მეტად გაადვილებულია (სურ. 3).

სურ. 3. ვენახის გაშენების წესი არხებში.

არხების საშუალებით შესაძლებელი ხდება ზაფხულის წვიმის წყლების შეკავება და სარწყავ პირობებში ადვილდება ვაზების მორწყვა. დასარგავი არხების გაყვანა შესაძლებელია არხის სათხრელი მანქანით.

ნაკვეთის მომზადება ვაზის დასარგავად

ვაზის დასარგავად პლანტაჟი უნდა მომზადდეს 3—4 თვით ადრე ვენახის გაშენებამდე. გაზაფხულზე გაშენებისას ვაზისათვის პლანტაჟი მომზადდეს შემოდგომაზე ყინვების დაწყებამდე. სასურველია თუ ადგილი თავისუფალია, პლანტაჟი ჩატარდეს წინა წლის მასში და გაშენდეს შემდეგი წლის აპრილში.

პლანტაჟის სიღრმე ვაკე ადგილში უნდა იყოს არა ნაკლებ 50—60 სმ და ფერლობებზე 60—70 სმ.

სავენახე ნიადაგის დამუშავების (პლანტაჟის) სიღრმის გავლენის შესახებ ვაზის ზრდა-განვითარებაზე ცდა ჩატარებულ იქნა სოფ. წირის კოლმეურნეობაში. ურწყავ, გვაიან პირობებში ნაკვეთი მოიხნა საპლანტაჟე გუთნით.

1954 წელს დარგული ვაზის ზრდა-განვითარებამ შემდეგი მაჩვენებლები მოგვცა.

ცხრილი 19

პლანტაჟის სიღრმე სმ	ფართობი კვ	დარღული ვაზების რაოდ.	გზარბიერი ვაზების რაოდ.	ვაზარების %	ახალგაზრდა ნაზარდების სიგრძე სმ-ით		
					ძლიერი	საშუალო	სუსტი
50	2808	1202	484	40,3	15—20	13—15	6—7
60	1872	832	491	59,1	30—35	20—25	10—12
70	2496	1100	689	62,7	35—45	25—30	15—20

ამგვარად, მრავალი ცდით დადგენილია, რომ განსაკუთრებით ურწყავ და გვალვიან პირობებში, რაც უფრო ღრმად მუშავდება ნიადაგი ჰაერის ძლიერი ცირკულაციის გამო და სინესტის დაგროვების უნარის გადიდების გამო, ფესვთა სისტემაც და ნიადაგის ზედაპირული ნაზარდებიც ძლიერ ვითარდებიან, რის გამო ასეთი ვაზები მეტი გვალვისა და ყინვამძლეობით ხასიათდებიან. ხოლო იმ ნაკვეთებზე, რომელიც მეტად მშრალია და ვაზს სუსტი ნაზარდი და მცირე ფოთლები უვითარდებათ ვერ ახერხებენ მზის სხივების დახმარებით სახამებლის (ნახშირწყლების) დაგროვებას. სუსტი ფოტოსინთეზის გამო ასეთი ვაზები ნაკლებ ყინვაგამძლეობას იჩენენ და — 15 — 17° ყინვების დროს იღუპებიან.

დაბოლოს, პლანტაჟის ჩატარების შემდეგ საჭიროა ნაკვეთი გაიწმინდოს ამოყრილი ქვებისა და ძირკვებისაგან და ზედაპირი მოსწორდეს დაგვეგმვის ჩასატარებლად.

საძირე ვაზის ჯიშების შერჩევა

სავენახედ შერჩეულ ნიადაგებს პირველყოვლისა უნდა გაუყეთდეს ქიმიური ანალიზები და კირის რაოდენობის მიხედვით შერჩეულ იქნეს შესაფერისი საძირე მასალა.

ანალიზის მიხედვით სასურველია გავაშენოთ ვენახი შემდეგი საძირე ვაზის ჯიშებზე:

ა) უკარბონატო (უკირო) ან მცირე კირიან და ხირხიტთან ნიადაგებში რიპარია X რუპესტრისი № 3309; მძიმე თიხნარ და ტენიან ნიადაგებში რიპარია X რუპესტრისი № 101—14.

ბ) კირიან ნიადაგებში ბერლანდიერი X რიპარია № 420 ა და 5 ბ ბ, რომელიც კირთან ერთად გვალვასაც იტანს, ამავე დროს ახასიათებს ძლიერი ზრდა და ხანგრძლივი სიცოცხლისუნარიანობა.

გ) ნეშომპალა-კარბონატული ტუტე რეაქციის მქონე ნიადაგებში შასლა X ბერლანდიერი № 41—ბ.

დ) არაკარბონატულ ნიადაგებში ძირითადად უნდა გაშენდეს რიპარია X რუპესტრისი № 3306 და № 3309.

იმის გამო, რომ ნაკლები ყურადღება ექცევა ნიადაგების ქიმიურ შემადგენლობის შესწავლას, დღემდე გაშენებული ვენახების დიდი ნაწილი (ვალეში, სვირში, გიორგიწმინდაში, მუგარეთში, გურკელში ახალციხე), ბენარაში (ადიგენი) და სხვა სოფლებში დაავადებულია ქლოროზით.

ცნობილია, რომ კარბონატებით ჰარბი შემადგენლობის ნიადაგებში ვაზები ხშირად ავადდებიან ქლოროზით, რის გამო საჭიროა შერჩეულ იქნეს ნიადაგების შესაფერისი საძირე მასალა. ფილოქსერაგამძლე ვაზის სხვადასხვა ჯიშები მეტ-ნაკლებად ეგუებიან კირის რაოდენობას ნიადაგში. მაგალითად, რიპარია X რუპესტრისი № 3306 შეუძლია აიტანოს ნიადაგის კირის 20—25%-ტი, რიპარია X რუპესტრისი № 101—14 15—20%-ტი, რიპარია X რუპესტრისი № 3309

იტანს 30%-მდე, ბერლანდიერი X რიპარია № 5 ბ ბ ეგუება 75%-მდე, რიპარია X ბერლანდიერი № 420 ა ეგუება 60%-მდე და სხვ¹.

ფილოქსერიან და კირიან ნიადაგებში ვაზების ქლოროზით დაავადების წინააღმდეგ საბრძოლველად და შეეწინააღმდეგებინათ განვითარების ერთ-ერთ მთავარ ღონისძიებად უნდა ჩაითვალოს ნიადაგის შესაფერისი ფილოქსერაგამძლე ვაზის საძირე მასალის შერჩევა. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის შეეწინააღმდეგებინათ მელენოზის ინსტიტუტის მიერ შესხეთის რაიონის სავენახე ნიადაგების გამოკვლევისა და ჩატარებული ნიადაგების ანალიზის საფუძველზე რეკომენდებულია გაშენდეს სოფლებისა და ნაკვეთების მიხედვით ფილოქსერაგამძლე შემდეგი საძირე მასალაზე დამყნელი ვაზები:

ცხრილი 20

ადიგენის რაიონი

№ რიგ	სოფლების დასახელება	ნაკვეთის № ან სახელი	რეკომენდებული საძირის დასახელება	№ საძირის	რომელი ნომრით შეიღება შეიკვალოს
1	ფებრო	—	რიპარია X რუჟესტრისი	33009	101-14
2	შოყა	—	რიპარია X რუჟესტრისი	3309	101-14
3	ყარათუბ.	—	რიპარია X რუჟესტრისი	3309	101-14
4	ბოლაჯური	—	რიპარია X რუჟესტრისი	3309	101-14
5	ქ. ენთელი	—	რიპარია X რუჟესტრისი	3309	101-14
6	კახარეთი	—	რიპარია X რუჟესტრისი	3309	101-14
7	ხარჯამი	—	რიპარია X რუჟესტრისი	3309	101-14
8	ულე	—	რიპარია X რუჟესტრისი	3309	101-14
9	შულავერი	—	რიპარია X რუჟესტრისი	3309	101-14
10	ვარზანი	—	რიპარია X ბერლანდიერი	420 ა	5 ბ ბ
11	ბენარა	1—	რიპარია X რუჟესტრისი	3309	101-14
12	ხევაშენი	—	რიპარია X რუჟესტრისი	3309	101-14
13	არალი	1-2-3	რიპარია X რუჟესტრისი	3309	101-14
		—4			
14	ბოლაჯური	2	ბერლანდიერი X რიპარია	420—ა	5 ბ ბ
15	ბენარა	2	ბერლანდიერი X რიპარია	420—ა	5 ბ ბ

არის აზრი იმის შესახებ, რომ ვაზის გაყვითლება გამოწვეულია არა კარბონატების სიჭარბით ან მეტნაკლებობით ნიადაგში, არამედ რკინის მარილის მდგონარობით. თუ ნიადაგში ტუტე რეაქცია გვაქვს, მაშინ არსებული რკინის მარილები უხსნად მდგომარეობაში იმყოფებიან, რის გამო მცენარე მას ვერ ითვისებს და ყვითლდება. ასეთ მცენარეში შესუსტებულია ფოტოსინთეზი და ამ მილაციის პროცესი, რის გამო კლებულობს ნახშირწყლების დაგროვება და ბოლოს მცენარე სულ იღუპება.

ვაზის გაყვითლება ხშირად გამოწვეულია ნიადაგის ზედმეტი ტენიანობით (90%), რის გამო მიიარება ფოთლებისა და ფესვების შეწოვის უნარიანობა მუ-

¹ გ. შ ა ნ ა შ ე ი ლ ი, ვაზის საძირების შერჩევა კენახის გასაშენებლად, თბილისი, 1954.

ასპინძის რაიონი

№.წ. რიგ.	სოფლების დასახელება	ნაკვეთის № ან სახელი	რეკომენდებული საძირის დასახელება	საძირის №	რომელი ნომრით შეიძლება შეიცვალოს
1	რუსთავი	1	ბერლანდიერი X რიპარია	420—ა	5 ბ ბ
2	რუსთავი	მასივი	რიპარია X რუპესტრისი	3309	101—14
3	იდუმალა	—	რიპარია X რუპესტრისი	3309	101—14
4	ასპინძა	—	რიპარია X ბერლანდიერი	420—ა	5 ბ ბ
5	ოშორი	—	რიპარია X ბერლანდიერი	420—ა	5 ბ ბ
6	ტოლოში	—	რიპარია X ბერლანდიერი	420—ა	5 ბ ბ
7	სარო	—	რიპარია X რუპესტრისი	3309	101—14
8	ხიზაბაერა	—	რიპარია X ბერლანდიერი	420—ა	5 ბ ბ
9	თმოკვი	—	რიპარია X ბერლანდიერი	420—ა	5 ბ ბ

ახალციხის რაიონი

№.წ. რიგ.	სოფლების დასახელება	ნაკვეთის № ან სახელი	პროც.	რეკომენდებული საძირის დასახელება	საძირის №	რომელი ნომრით შეიძლება შეიცვალოს
1	კლდე	წნისი	6—20	ბერლანდიერი X რიპარია	5 ბ ბ	420—ა
2	ტატანისი	ნაფუძარი	8—20	რიპარია X რუპესტრისი	101—14	3309
3	კლდე	რკ. ჩოდ.	6—8	რიპარია X რუპესტრისი	101—14	3309
4	კლდე	1	6—9	" X "	101—14	3309
5	კლდე	2—3	9—16	ბერლანდიერი X რიპარია	420—ა	5 ბ ბ
6	კლდე	ბოსელთან სვირის	10—15	" X "	420—ა	5 ბ ბ
7	ელიაწმინდა	სახლუარზე	16—22	" X "	5 ბ ბ	420—ა
8	ბოგა		4—9	რიპარია X რუპესტრისი	3309	101—14
9	საუნეთი		8—10	" X "	3309	101—14
10	ანი		1—44	" X "	3309	101—14
11	ტყემლანა		11—12	" X "	3309	101—14
12	აგარა		1—10	" X "	3309	101—14
13	წინუბანი		9—15	" X "	3309	101—14
14	ელიაწმინდა	ხიდისთავი	1—4	" X "	3309	101—14
15	ზიკილია		4—9	" X "	3309	101—14
16	წირა	ორწყალშუა	9—13	" X "	101—14	3309
17	გიორგი-წმინდა		7—16	ბერლანდიერი X რიპარია	5 ბ ბ	420—ა
18	კლდე	ბალის თავი	2—4	რიპარია X რუპესტრისი	3309	101—14
19	მუგარეთი	თიხნარი	12—20	ბერლანდიერი X რიპარია	5 ბ ბ	420—ა
20	გუოკელი	ნასვენნი	7—20	" X "	5 ბ ბ	420—ა
21	ანჭყური	სლესა	8—10	რიპარია X რუპესტრისი	3309	101—14
22	წინუბანი	თიხნარი	13—19	ბერლანდიერი X რიპარია	5 ბ ბ	420—ა
23	სვირი		11—19	" X "	5 ბ ბ	420—ა
24	ვალე	ჯორიები	5. 44—27	" X "	5 ბ ბ	420—ა

დამ წყლით მაძღარ მდგომარეობაში ყოფნის გამო, სუსტდება ნიადაგში უანგბადის ცირკულაცია, ცვიდება ნიადაგი და წყდება მიკროორგანიზმების მოქმედება ნიადაგში, შეფერხებულია საკვების მიწოდება ნიადაგიდან, მათ შორის რკინის მარილებისა, ამიტომ მიუხედავად იმისა, რომ მკენარე წყალში ან ნესტიან ნიადაგშია, ფოთლები უყვითლდება და ბოლოს ხმება.

ამიტომ სასურველია მესხეთის მევენახეობის ზონის ნიადაგები შესწავლილ იქნეს PH-ის მაჩვენებლების მიხედვით და ამის შესაბამისად ჩატარდეს საჭირო მელიორაციული და აგროტექნიკური ღონისძიებანი ვაზის ქლოროზის თავიდან ასაცილებლად.

ვაზის ჭიშების შერჩევა

მესხეთის პირობებში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ზონების მიხედვით დასარგავი ნამყენი ვაზის ჭიშების შერჩევას. ვინაიდან ადრე გაშენებულ ვენახებში შეხვდებით ისეთ ჭიშებს (ციკვა, კოლიკოური, კრახუნა და სხვა). რომლებიც მესხეთის პირობებში არ მწიფდებიან.

ჭიშების შერჩევის დროს განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ადგილმდებარეობასა და აქტიურ ტემპერატურათა ჩაშს ვეგეტაციის პერიოდში (ვაზის კვირტების გაშლიდან ყურანის მომწიფებამდე).

მრავალ მკვლევართა მიერ დადგენილია, რომ ადრეული ჭიშის ვაზს, რომელიც შასლაზე ადრე მწიფდება, ვეგეტაციის პერიოდში ესაჭიროება არა ნაკლები 2720° სითბო.

პირველი პერიოდის ჭიშებისათვის, რომლებიც შასლასთან ერთად მწიფდებიან ესაჭიროებათ 2840° სითბო.

მეორე პერიოდის ვაზის ჭიშები, რომლებიც 15 დღის შემდეგ მწიფდებიან 2840°.

მესამე პერიოდის ჭიშებს, რომელიც 5 დღით გვიან მწიფდებიან, ვიდრე მეორე პერიოდის ჭიშები—3050°, ხოლო მეოთხე პერიოდის ჭიშებისათვის საჭიროა 3190° სითბო.

ვერტიკალურად ზონების მიხედვით მესხეთის სოფლებში იმის გამო, რომ ტემპერატურათა ჩაშს ვეგეტაციის პერიოდში 2600—2900 გრადუსს არ აღემატება, სასურველია ვაზი გაშენდეს სიმწიფის მიხედვით ვაზის ადრეულ, პირველი და მეორე პერიოდის ჭიშები: შასლა, პინო, ალიგოტე, ჩინური, გორული მწვანე, შაკაპიტო და სხვ.

ვაზის დარგვის წესი და დრო

მესხეთში ვაზის დარგვა შესაძლებელია როგორც შემოდგომაზე, ისე გაზაფხულზე. მიზანშეწონილია შემოდგომაზე ვაზის დარგვა ღამთაურდეს ყინვას დაწყებამდე არა უგვიანეს 15 ნოემბრისა.

ვაზის დარგვა დაწყებულ უნდა იქნეს გაზაფხულზე, როდესაც ნიადაგში ტემპერატურა 10—15°-ს მიაღწევს არა უგვიანეს 10—15 აპრილისა. ორივე შემთხვევაში ვაზი უნდა დაირგოს ორმოში.

ჩვენი დაკვირვებიდან უნდა განვაცხადოთ, რომ გაზაფხულზე დაფესვიანებული ნამყენით ვაზის გაშენების შემთხვევაში როდესაც საჭიროების მიხედვით მორწყვის შესაძლებლობა გვაქვს კოკოლების გაკეთება სავალდებულოდ არ მიგვაჩნია ან მოცილდეს კოკოლებზე დაყრილი მიწა 15 დღის შემდეგ. ვინაიდან კოკოლებში გავლიძებული კვირტები ივნისის მეორე ნახევარამდე ვერ ამოდიან მიწის ზევით, ხოლო კოკოლაში თეთრად ამოსული გაუხევებელი და სუსტი ყლორტები შემოდგომამდე ვერ კაედიან, რის გამო ნაკლებ ყინვაგამძლეობას იჩენს, ხოლო კოკოლების გარეშე გაშენებული ვაზები 20—25 დღეში იწყებენ კვირტების გაშლას და ყლორტების განვითარებას, რომელიც შემოდგომამდე მეტად მკვირივი აგებულების მერქანს ივითარებს და უფრო მეტ ყინვაგამძლეობას აკლინებს.

შემოდგომაზე გაშენებულ ვაზებს ზამთრის ყინვებისაგან დასაცავად აუცილებლად უნდა გაუკეთდეს 15—20 სმ-ის სიმაღლის მიწის კოკოლები.

მესხეთის პირობებში ზამთარში ვაზების მიწაში დამარხვის გადვილებისათვის სასურველია ვაზები დარგოთ 30—40°-ით დახრილი კუთხით, დარგვისთანა-

ვე სავალდებულოა თითოეულ ბუნდაში შეტანილ იქნეს არა ნაკლები 5—6 კვლოგრამი გადამწვარი ნაკელი და მოირწყას.

ვენახის ფერდობზე გაშენების შემთხვევაში ეროზიის (ჩამორეცხვის) თავიდან ასაცილებლად ვაზები უნდა დაირგოს ქადრაკული წესით ისე, რომ ვაზების ნწყრივი მიჰყვებოდეს ფერდობის გარდიგარდმო. მანძილი ვაზებს შორის ფერდობებზე გაშენების დროს სასურველია მწყრივთა შორის 1,50 მეტრი, ხოლო მცენარეთა შორის 1—1,25 მ, ვაკე ადგილებში. სადაც მექანიზაციის განხორციელება შესაძლებელია, რიგებს შორის 1,50—2 მ და მცენარეთა შორის 1,25 — 1,50 მ, ხოლო ისეთ ადგილებში, სადაც სამუშაო ცხენის შესაბამელი იარაღებით წარმოებს, საკმარისია ვაზები დავაშოროთ რიგებს შორის 1,50 მ და მცენარეთა შორის 1,25 მ. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ მესხეთის პირობებში ვაზების მკიდრო ნარგაობა ნაკლები ყინვაგამძლეობით ხასიათდება. ამიტომ ვაზის დარგვის მანძილებს განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს.

ცხრილი 21
ერთი ჰექტარი ვენახის გასაშენებლად საჭიროა ნამყენის რაოდენობა ცალებში

მანძილი მცენარეთა შორის სმ	მანძილი მწყრივებს შორის სმ			
	100	120	150	200
100	10000	8333	6666	5000
110	9090	7572	6063	4545
125	8000	6364	5336	4000
120	8333	6638	5556	4165
130	7692	6405	5129	3845
140	7142	5448	4762	3570
150	6666	5556	4444	3333
200	5000	4165	3333	2500

შპალერის მოწყობისათვის ერთ ჰა-ზე საჭიროა შემდეგი რაოდენობის მასალები (როცა მწყრივებს შორის მანძილი უდრის 2 მ-ს).

- ნაპირა ბოძები 100 ცალი
- შუალედი ბოძები 500 ცალი
- მავთული № 13 (მოთუთუებული) 530 კგ
- ორკაბა ლურსმანი 6 კგ
- ლუზის ქვები 100 ცალი
- მავთული ლუზისათვის 30 კგ

ვაზის შტამბის სიმაღლე

მესხეთის პირობებში შტამბის სიმაღლეს დიდი მნიშვნელობა აქვს ვაზის მსხმოიარობისა და ყურძნის ხარისხის შენარჩუნებისათვის. მხედველობაში უნდა მივიღოთ აგრეთვე ის გარემოება, რომ გაზაფხულის ყინვების დროს დაბალშტამბიანი (30—35 სმ) ვაზები უფრო ზიანდებიან, ვიდრე მაღალშტამბიანი (60—70 სმ). გარდა ამისა, ადგილობრივი მესხური ვაზები (როკეთულა, ცხენის ძუძუ, ბეჟანა, ასპინძურა, თეთრი ახალციხური, ცხენისძუა და სხვ.), მაღალ შტამბებზე უკეთეს მოსავალს გვაძლევენ, ვიდრე დაბალზე და ყინვასაც მეტ-

უძლებენ. დაბალ შტამზე განეწესული ვაზის მტევნები ხშირად ან მიწაზეა და-
წყობილი და ლეება ან მიწასთან ახლოს ყოფნის გამო წვიმის დროს ტალახის
შხეფებით ისვრება და ეკარგება ხარისხი.

ზომაზე მაღალ შტამზე გაშენების დროს შეუძლებელი ხდება ვაზის ზამთარში
დამარხვა და სითბოს ნაკლებობის გამო ყურძენი შედარებით გვიან მწიფე-
დება ვიდრე მაშინ, როდესაც მტევნები ახლოს არის დედამიწასთან. ყველა ამ
გარემოებათა შედეგობაში მიღებით და ჩატარებული ცდების შედეგების სა-
ფუძველზე სასურველად მიგვაჩნია ვენახის გაშენების დროს ოპტიმალური სი-
მაღლე შტამებისა დაეტოვოთ არა ნაკლები 70—80 სმ.

ვაზის გასხვლის დრო და წესები

ვაზის გასხვა ყველაზე მთავარი სამუშაოა მევენახეობაში. მესხეთის პი-
რობებში ვაზის გასხვა უნდა ჩატარდეს ორჯერ. პირველი და შედარებით ზე-
რეულად გასხვლას ეახდენთ შემოდგომაზე ვაზების დამარხვის გაადვილებინათვის,
ე. ი. ვკრით ისეთ რქებს, რომლებიც ნამდვილად არ გვკვირდება ფორმირებისათ-
ვის და მეორედ ძირითად გასხვლას ეატარებთ გაზაფხულზე. ჩატარებული ცდე-
ბით გამოირკვა, რომ ადრე გაზაფხულზე გასხვლული ვაზები 6—7 დღით ადრე
ივითარებენ ყლორტებს, ვიდრე გვიან გაზაფხულზე გასხვლული ვაზები, რის გა-
მო ხშირად 10—15 მაისის დღის ყინვები დიდად აზიანებს ადრე გასხვლულ
ვაზებს. ამიტომ სასურველია ვაზების გასხვა ჩავატაროთ გაზაფხულზე კვირტე-
ბის დაბერვის დაწყებამდე, რითაც კიდევ 5—6 დღით შევაჩერებთ კვირტების
გაშლას, შემდეგ კი დღის ყინვები დიდ ზიანს ვეღარ მოგვაყენებს.

ვაზის გასხვლის დროს აუცილებლად უნდა დაიტოვოს კვირტების ორმაგი
რაოდენობა. მაისის ყინვების გასვლის შემდეგ კი ეატარებთ ნორმირებას და ვაყ-
ლით ზედმეტ ყლორტებს, რომლებიც უნაყოფონი იქნებიან.

ვაზის გასხვლის და ფორმირების დროს ზამთარში მიწაში ჩამარხვის გაად-
ვილებინათვის უპირატესობა უნდა მიეცეთ დახრილი, მოკლე კორდონის, ოთხ-
ნკლავიანი მარაოს და ნახევრად მარაოს ფორმებს (სკუინის და მერყანიანის
ფორმებს). მხოლოდ ისეთ სოფლებში, სადაც ცივი ქარებისაგან დაცული არიან
და ზამთარში ვაზები არ იმარხებიან, უპირატესობა უნდა მიეცეს ქართული ორ-
მხრივი და თავისუფალი (მრავალსაკავებლიანი) დატვირთვის ფორმებს (იხ. ვაზის
ფორმირება).

დასამარხი ვაზის ფორმები

მესხეთის პირობებში ხანგრძლივი წლების განმავლობაში წარმოებდა ვაზის
სხვადასხვა ფორმების გამოცდა: ქართული ცალმხრივი, ქართული ორმხრივი,
ცალმხრივი დახრილი კორდონი, ორმხრივი კორდონი, ოთხმკლავიანი მარაო,
ექვსმკლავიანი მარაო და თავისუფალი სხვლის ფორმები.

ვაზის დამარხვის გაადვილების მიზნით იმ სოფლებში, სადაც იგი ზამთარ-
ში იმარხება მიწაში, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია და უკეთესი შედეგებიც მოგვ-
ცა მოსაელიანობის მხრივ შემდეგმა ფორმებმა:

1. ცალმხრივი დახრილი კორდონი (პროფ. ა. მერყანიანის მიხედვით). ამ
ფორმის ვაზის შტამი და მუდმივი მხარე წარმოადგენს ერთმანეთის გაგრძელე-
ბას, რომელიც დაყენებულია ნიადაგის ზედაპირთან დახრილად. ზევი ცდების

მიხედვით დახრილობა არ აღემატება 45—50°-ს. მერყანიანის მიხედვით აღნიშნულ ფორმას შტამბის სიმაღლე არა აქვს. ჩვენი ცდების მიხედვით დახრილი შტამბის სიმაღლე 40—50 სმ-მდე სავალდებულოა, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ყურძნის მიწაზე დაშვება და გაფუჭება.

ამ წესით გაფორმებული ვაზი მეტად ელასტიურია და მავთულიდან მოხსნისთანავე თვითონ წვება ზამთრისათვის მიწაში ჩააპარხავად გაწმენდილ არხში და აღარ გვეკირდება შტამბის ძალით მოღუნვა.

სურ. 4. ვაზის დასამარხი ფორმა. ცალმხრივი კორდონი ა. მერყანიანის მიხედვით

ვაზის მიწაში ჩამარხვის გაადვილებისათვის სასურველია ვაზებს მიეცეს აგრეთვე 4—6-მკლავიანი მარაოსებრი ფორმა, თუმცა ეს ფორმები უშტამბოა, მკლავები თითქმის მიწის ზედაპირზე აქვს დალაგებული. ჩვენი ცდების მიხედვით მიწის პირიდან მიცემული აქვს 4—6 შტამბი 30—40 სმ სიმაღლეზე და მკლავები მიბმულია პირველ და მეორე მავთულზე, ვაზის მიწაში ჩამარხვის დროს ორი მკლავი მარჯვნივ და ორი მარცხნივ გადაწვება და მიეყრება მიწა.

ასეთი ფორმით გამოყვანილი ვაზი მოსავალსაც დიდს იძლევა შედარებით ქართულ ფორმებთან და დასამარხავადაც მეტად ელასტიურია. ასე მაგალითად, ვაზას დატვირთვა ფორმების წესების გავლენის შესახებ ყურძნის მოსავლიანობაზე. ჩვენ მიერ ცდები დაყენებული იყო მეცნიერებათა აკადემიის მევენახეობა-მელენეობის ინსტიტუტის ხაზით სოფ. ტოლოშში (ასპინძის რაიონი) და წრიოხის მევენახეობის საბჭოთა მეურნეობაში (ახალციხის რაიონი), სადაც 1955 წელს მიღებული იყო შემდეგი შედეგები:

ცხრილი 22

სოფ. ტოლოშის ნაკვეთზე ჯიშ ალიგატეს 1955 წ. მოსავლის მაჩვენებლები

გასხვლის ფორმა	დატოვებული კვირტები		განვითარებული ყლორტების %	მტევნების რაოდენ. 1 ვაზზე	ყურძნის მოსავალი 1 ვაზზე კვ	მოსავალი ჰაზე ცენტნერებში
	სანაყო-ზე	სამამულე-ზე				
1. ორმხრივი ქართული	18,5	3,9	70,3	22,7	2,8	128,8
2. ორმხრ. მოკლე კორდონი	21,9	—	70,8	23,5	3,5	155,5
3. თავისუფალი სხელა	39,5	6,95	70,5	40,4	4,2	186,6

ამავე ნაკვეთზე სამი უკანასკნელი წლის მოსავალმა შემდეგი მაჩვენებელი მოგვცა:

ცხრილი 23

	ფორმების დასახელება	ყურძნის მოსავალი ჰექტარზე ც-ში			
		1953	1954	1955	სამი წლის საშუალო მოსავალი
1	ორმხრივი ქართული	157,4	25,15	128,8	103,6
2	ორმხრივი მოკლე კორდონი	29,14	29,52	155,5	138
3	თავისუფალი სხვა	208,8	41,08	186,6	145,4

შამპანკომბინატის წრიოხის მევენახეობის საბჭოთა მეურნეობაში ჩინური ვაზის ფორმების და ლატვირთვის წესების დადგენაზე ჩატარებულმა ცდებმა 1955 წელს შემდეგი მაჩვენებლები მოგვცა:

ცხრილი 24

	ფორმების დასახელება	დაზოგებული კვირტები		განვითარებული ყლორ. %	მტყენების რაოდენობა ვაზზე	მოსავალი ჰექტარზე ც-ში
		სანაყოფე	სამანუბე			
1	ორმხრივი ქართული	19,2	4,4	67,6	3,2	37,7
2	4-მკლავიანი მარო	27,2	7,4	60,8	5,5	55,5
3	6-მკლავიანი მარო	41,3	13,2	60,9	2,5	42,2
4	ცალმხრივი დახრილი კორდონი	26,5	7,5	77,2	4,7	54,9
5	თავისუფალი სხვა	34	6,1	70,2	7,6	68,8

ამავე ნაკვეთზე ფორმირებისა და ლატვირთვის მოსავლიანობაზე გავლენის დარგში 3 წლის მაჩვენებელი შემდეგ სურათს იძლევა:

ცხრილი 25

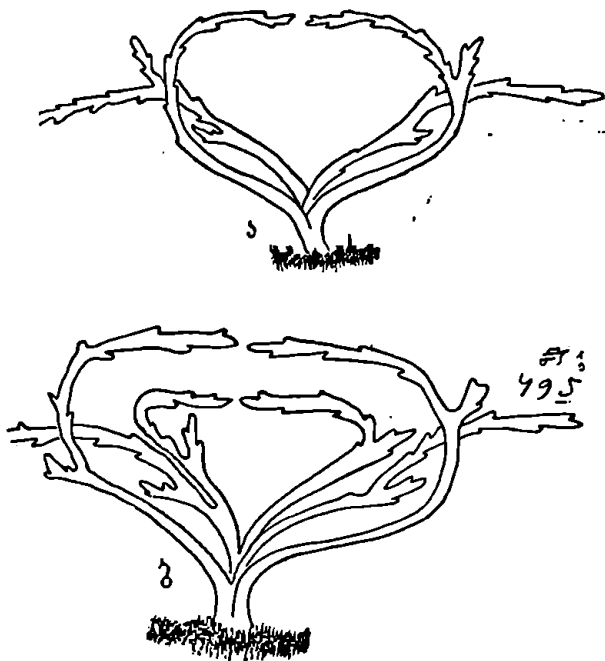
	ფორმების დასახელება	ყურძნის მოსავალი წლების მიხედვით ც-ში			
		1953	1954	1955	სამი წლის საშუალო მოს.
1	ორმხრივი ქართული	63,7	46,8	37,7	49,6
2	4-მკლავიანი მარო	116,2	56,7	55,5	76,1
3	6-მკლავიანი მარო	83,6	66,1	42,2	63,9
4	ცალმხრივი დახრილი კორდონი	42,5	42,4	59,9	48,2
5	თავისუფალი სხვა	—	5,6	68,8	67,2

როგორც ამ მონაცემებიდან ჩანს, მიუხედავად იმისა, რომ 1954 წ. ვენახები დაინტეჯვა, ლატვირთვის გადიდებით მოსავალაც მატულობს, მხოლოდ გამოცდილი ფორმებიდან მალა მაჩვენებლებს გვაძლევს მრავალმკლავიანი, მარაოსებური და თავისუფალი სხვლის ფორმის ვაზები, რის გამო სასურველად მიგვაჩნია მესხეთის იმ სოფლებში, სადაც ვაზების მიწაში ჩამარხვა ზამთრის ღინვებისაგან დასაცავად აუცილებელია, მიეცეთ მრავალმკლავიანი მარაოსებური და ცალმხრივი დახრილი მოკლე კორდონის ფორმები, ოითაც გავზრდით ყურძნის მოსავალსაც და გავვიადვილებთ ვაზის მიწაში ჩამარხვის სამუშაოები.

მარაოსებური და მოკლე კორდონის ფორმები გასხვლას სიგრძის მიხედვით საშუალო სხვლის (4—6 კვირტი) ფორმებად ითვლებიან და მტყენები სანაყოფეს ბაზისთან ახლოს მდებარეობენ. მრავალი მკვლევარი იმ აზრისაა, რომ ბაზისთან ახლო მდებარე მტყენები ხასიათდება მეტი შაქარიანობით და ნაკლები მჟავიანობით, ვიდრე ბაზისიდან დაშორებული მტყენები. ამ თვალსაზრისითაც სა-

სურველია შემოვიღოთ ვაზის ფორმების როგორც მარაოსებური, ისე მოკლე დახრილი კორდონის ფორმები მესხეთში.

მეტად ელასტიურია აგრეთვე კ. სკუინის ნახევრად მარაოსებური ვაზის მიწაში დასამარხი ფორმა, რომელსაც აქვს 3—5-მდე მკლავი და ყველა მუღმევი მკლავები გადაწვენილია ერთ მხარეზე.

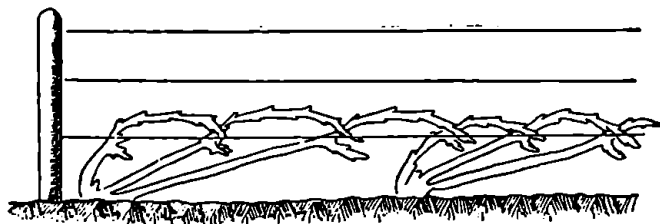

სურ. 5 ვაზის მარაოს ფორმები ა. მერქანიანი; მიხედვით

ა) 4-მკლავიანი მარაო

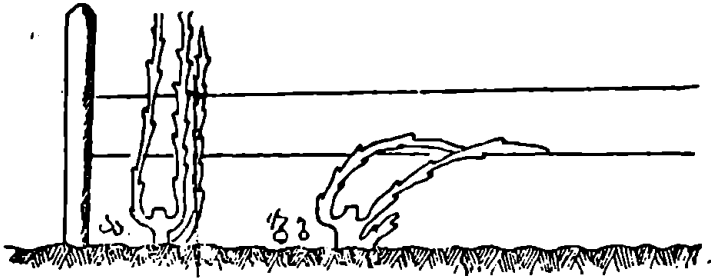
ბ) გასხელის შემდეგ

ნახევრად მარაოსებური ფორმის ვაზის სამივე მკლავი სხვადასხვა ზომისაა. იითოეულ მკლავზე ერთი სამამულე და ერთი სანაყოფე აქვს, რომელიც გადაწვენილია და მიბმულია პირველ მავთულზე შტამბის მიმართულებით. აღნიშნული ფორმა მეტად ხელსაყრელია ვაზის მიწაში ჩასამარხად. გასხელა და გამოყვანაც მეტად მარტივია და მიზანშეწონილი შემოღებულ იქნეს მესხეთის რაიონების იმ სოფლებისათვის, სადაც ვაზის მიწაში ჩამარხვა აუცილებელია (სურ. 6, 7, 8, 9.)

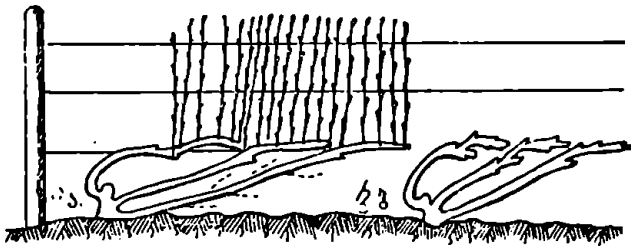
სურ. 6. ნახევრად მარაოსებური ფორმა კ. სკუინის მიხედვით

ნახევრად მარაოსებური ფორმის ვაზის გამოყვანა წარმოებს შემდეგი წესით. პირველ წელს დარგული ნამყენი ვაზი, რომელიც გასხლულია 3 კვირტზე, იფითარებს 3 მძღაერ რქას, მეორე წელს პირველ ქვედა რქას ვსხლავთ ორ-სამ

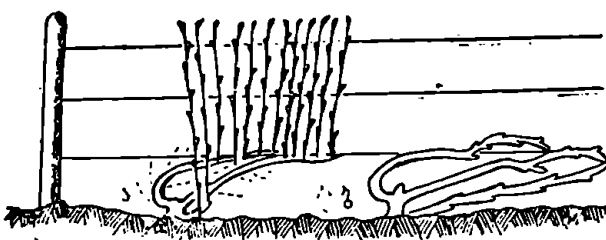
სურ 7. ა) ახალგაზრდა ბუჩქი გასხვლამდე
ბ) გასხვლის შემდეგ

კვირტზე. მომდევნო რქას ვსხლავთ 50 სმ სიმაღლეზე და მე-3 რქას 80 სმ სიმაღლეზე. რომელსაც ვუტოვებთ წვერის 5—5 კვირტს და ქვედა კვირტს ვაბრმა-

სურ. 8. ა) მეორე წლის ვაზის ბუჩქი გასხვლამდე
ბ) გასხვლის შემდეგ

ვებით შტამბის გამოსაყვანად. სამამულეზე შიღებული ორი რქიდან მესამე წელს ერთს ვტოვებთ ისევ სამამულედ და მეორეს ვიყენებთ მესამე შტამბის გამოსაყ-

სურ. 9. ა) მესამე წლის ვაზი გასხვლამდე
ბ) გასხვლის შემდეგ

ვანად. ამგვარად, ორი მკლავი გამოგეყავს მეორე წელს, მესამე მკლავი მესამე წელს.

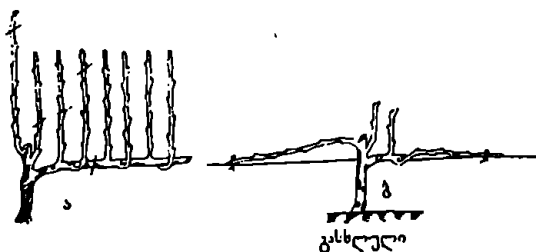
შემდეგ წლებში გასხელის დროს ყოველთვის ვითვალისწინებთ მომავალი წლის ფორმირების ელემენტების გამოზრდას და ეტოვებთ ყველა სანაყოფეს-თან ერთ სამამულეს.

ვაზის ოპტიმალური დატვირთვის ფორმების გამოყვანა

მესხეთის რაიონებში როგორც ახლად გაშენებულ, ისე ძველი ვაზის ჯიშებს ახასიათებს მეტად ძლიერი ზრდა. ხშირად ერთწლიანი ნაზარდები ოთხ-ექვს მეტრამდე აღწევს. ასეთ ბუნებრივ და კლიმატურ პირობებში დღევანდლამდე გავრცელებული ვაზის სხელის ნაკლებად დატვირთვის ფორმები არ იძლევიან საშუალებას ყურძნის მოსავლის გაზრდასათვის. ამიტომ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ვაზის ცალმხრივი ქართული სხელის ფორმებიდან გადავიყვანოთ უფრო ოპტიმალური დატვირთვის ფორმებზე. ამ საკითხზე საჭიროდ მიგვაჩნია მოვიყვანოთ მთლიანი ტექსტები საქართველოს სსრ ტექნიკური კულტურების სამინისტროს მითითებიდან, რომელიც დაშვებული იყო სსრ-ს ელმძღვანელოდ რაიონის კოლმეურნეობებში გასატარებლად ჭერ კიდევ 1951 წელს მარტში. ვაზის ახალი წესით გასხვლა-ფორმირების დროს უნდა გავივივალისწინოთ შემდეგი: ვენახში, რომელიც ორმხრივი შპალერის წესით უნდა გაიხსლას, საშუალო ზრდის ვაზებზე ძირთადად ეტოვებთ ორ სამამულეს ორ-ორი კვირტით და ორ სანაყოფე რქას თითო 10—12 კვირტით. ვაზის უფრო ძლიერი ზრდის შემთხვევაში დასაშვებია სამი სანაყოფე თითო 8—9 კვირტზე გასხლული, ხოლო ვაზის სუსტი ზრდის შემთხვევაში დატოვებულ უნდა იქნეს მხოლოე ორი სანაყოფე რქა თითო 6—6 კვირტზე გასხლული სამამულეს გარეშე.

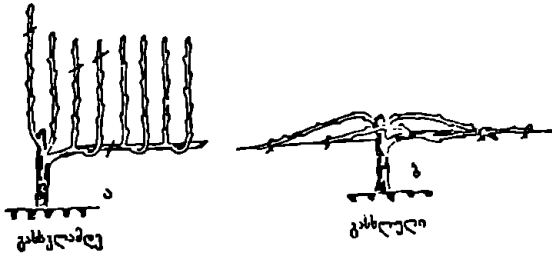
მესხეთის ტენიან ნიადაგებზე, სადაც ღრმა და ნოყიერი ნიადაგებია, ვაზის ძლიერი ზრდის შემთხვევაში უფრო მეტი დატვირთვით უნდა ჩატარდეს გასხვლა.

1. ცალმხრივ შპალერიდან ვაზის ორმხრივ შპალერზე გადასაყვანად ერთი მხარის მისაღებად არსებული სამამულე ისხვლება ჩვეულებრივი წესით: ზედა რქა სანაყოფე 7—8 კვირტზე, ხოლო ქვედა რქა სამამულედ 2 კვირტზე, მეორე მხარი კი უნდა შეირჩეს სანაყოფეზე, რისთვისაც წინა წლის ნაზარდის პირველი რქა. თუ იგი შტამბთან ძლიერ არ არის დაშორებული უნდა გავსხლათ სამამულედ, ხოლო მეორე ან მესამე მათ შორის რომელიც უმჯობესია გავსხლათ 7—8 კვირტზე და გამოვიყენოთ სანაყოფედ (იხ. სურ. 10).

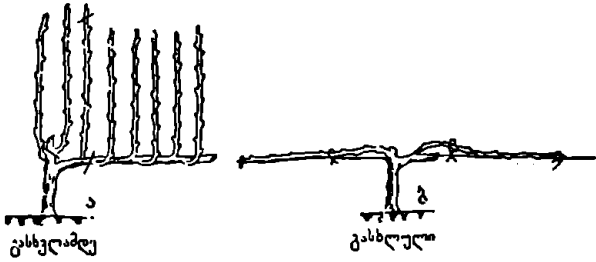
სურ. 10. ცალმხრივი შპალერიდან ვაზის ორმხრივ შპალერზე გადაყვანა ა) გასხვლამდე ბ) გასხვლის შემდეგ

2. ცალმხრივი შპალერის ვაზის მრავალსანაყოფიან ფორმად გადაკეთების დროს, სამამულე რქის თითოეული რქა ისხვლება 5—6 კვირტზე. ასევე ისხვლება სანაყოფე რქის პირველი და მომდევნო რქებიც თუ ისინი შტამბს ღლიერ არ არიან დაშორებული (იხ. სურ. 11).

სურ. 11. ცალმხრივი შპალერიდან ვაზის მრავალსანაყოფიან ფორმაზე გადაყვანა ა) კახელამდე ბ) გახლელოს შემდეგ

3. ცალმხრივი შპალერიდან ორმხრივი კორდონის ფორმაზე გადასაყვანად ვაზი პირველ წელს ორმხრივი შპალერად უნდა გადაკეთდეს, რომლის დროსაც სამამულე რქების დატოვება საჭირო არ არის. ამისათვის ცალმხრივად ვიყენებთ სანაყოფის პირველ რქას, ხოლო მეორე მხარეს სამამულელე ერთ-ერთ რქას, რომელიც განვითარებითა და მდებარეობით უკეთესია. თითოს 12—12 კვირტზე ვსხლავთ (იხ. სურ. 12).

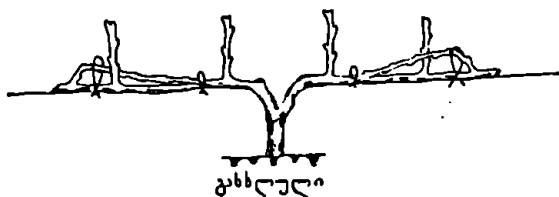
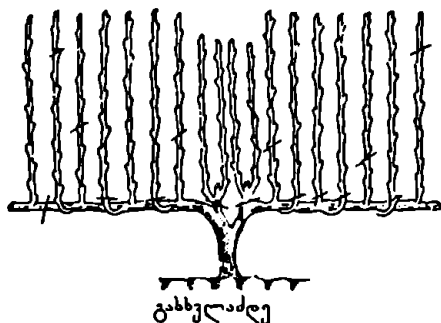
სურ. 12. ცალმხრივი შპალერიდან ორმხრივი კორდონის ფორმად გადაყვანა ა) კახელამდე ბ) გახლელოს შემდეგ

ვაზის ორმხრივი შპალერიდან, ორმხრივი კორდონისა და მრავალსანაყოფიანი ფორმების მიღება უფრო იოლია. მისი ვაფორმება და დატვირთვა ვაზის დონის შესაბამისად ხდება.

4. ვაზის ორმხრივი შპალერიდან, ორმხრივი კორდონის ფორმაზე გადასაყვანად საჭირო მრავალწლიანი მხრები შემდეგნაირად მიიღება: ორივე სამამულე რქა იჭრება ძირში, თითოეულ სანაყოფეზე 3—3 რქას ვტოვებთ იმ ვარაუდით, რომ პირველი რქა მუხლზე დაბლა არ მდებარეობდეს და მისგან დაშორებული იყოს 8—12 სმ-ით, მეორე რქა კი პირველად უნდა იყოს დაშორებული 25—25 სმ, ხოლო მათ შემდეგ მესამე რქა, რომელიც განვითარებით უკეთესია. პირველი ორი რქა ისხვლება სამ-სამ კვირტზე, ხოლო მესამე 8—10 კვირტზე და.

რჩება დროებით სანაყოფედ, ხოლო შემდეგი წლის გასხვლისას იჭრება (იხ. სურ. 13).

5. ვაზის მრავალსანაყოფიანი ფორმა შემდეგნაირად მიიღება: ძველი სამა-
იულის რქები გაისხლება ჩვეულებრივი წესით. ქვედა რქა გაისხლება სამამუ-
ლედ ორ კვირტზე, ხოლო ზედა სანაყოფედ 7—8 კვირტზე წინაწლის სანაყო-
ფეზე, შტამბთან მდებარე პირველი რქები გაისხლება სანაყოფედ 6—6
კვირტზე, დანარჩენი რქები მოიჭრება ძველი ნაზარდით (იხ. სურ. 14).

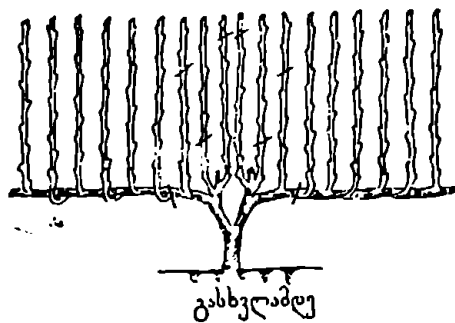

სურ. 13. ვაზის ორმხრივი შპალერიდან ორმხრივ კორდონის ფორმაზე გადაყვანა ა) გასხ-
ლაძღე ბ) გასხვლის შემდეგ

ძლიერი შტამბი ვაზის უკეთეს განვითარებას უზრუნველყოფს, ამისათვის
მოყინვის, სეტყვის ან სხვა მიზეზით დაზიანების შემთხვევაში გასხვლისას სადაც
კი ამის საშუალება გვექნება, ვაზი ძირიდანვე უნდა დაიტოტოს, იმდენად, რამ-
დენდაც ეს საჭიროა ამა თუ იმ ფორმისათვის. დატოტვას ვაწარმოებთ ორად,
ორმხრივ შპალერისა და ორმხრივ კორდონისათვის, ხოლო ორ-სამად მრავალ-
სანაყოფიან ფორმირებისათვის.

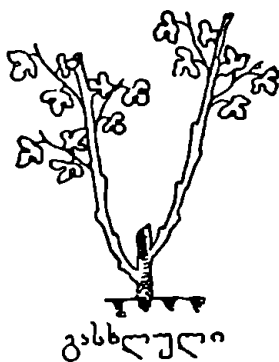
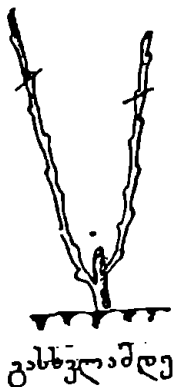
ახალგაზრდა ვაზის გასხვლა ისე უნდა ვაწარმოოთ, რომ ამა თუ იმ ფორმი-
სათვის საჭირო რაოდენობის შტამბი თავიდანვე გამოვიყვანოთ. რისთვისაც სა-
ჭიროა დარგვის მეორე წელს გასხვლის დროს ორი კვირტი დავტოვოთ, რომლე-
ნიც ზაფხულის განმავლობაში უსაყრდენოთ თავისუფლად ვითარდებიან, დარგ-
ვის მესამე წელს, როგორი ფორმაც არ უნდა იყოს ნავარაუდევია, ორივე რქას
ვტოვებთ და ვჭრით იმ სიმაღლეზე, რომელიც რაიონში მიღებული შტამბის სი-
მაღლეს შეესაბამება. ვაზს ზაფხულის განმავლობაში ვაცლით ქვედა ყლორტს,
თითოეულ რქაზე ვტოვებთ ორ-სამ ყლორტს და ვაკრავთ საყრდენზე (სურ. 15).

პირველ წელს აღნიშნული წესით მოღებული ძლიერი დატვირთვის ესა თუ ის ფორმა შემდეგი წლის გასხვლით უფრო მეტად დაიტვირთება და ამნაირად საბოლოო ფორმას მიიღებს თანდათანობით მესამე-მეოთხე წელს.

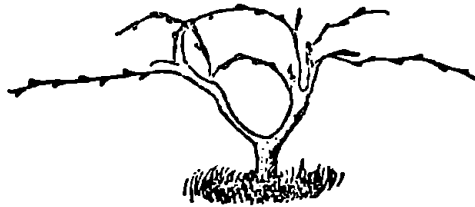
სურ. 14. ორმხრივი შალერის ფორმის გადაყვანა ვაზის მრავალსაკავებლიან ფორმაზე
ა) გასხვლამდე ბ) გასხვლის შემდეგ

ვაზის სხვლის ამ ფორმებთან ერთად მესხეთის კოლმეურნეობებში ფართოდ უნდა დაინერგოს ვაზის სხვლის ახალი წესი „თავისუფალი სხვლის ფორმა“ (სურ. 16).

სურ. 15. მეორე წლის ახალგაზრდა ვაზის გასხვლის წესი
ა) გასხვლამდე ბ) გასხვლის შემდეგ

ამ ფორმის დიდი უპირატესობა იმაში მდგომარეობს, რომ ქართული სხვლის სხვა ფორმებთან შედარებით თავისუფალი სხვლის დროს ლიკვიდირებულია ერთშტამბიანობა და კვირტების რაოდენობის შეზღუდულობა, რაც გვაქვს ქართული ორმხრივი ფორმის დროს. თავისუფალი სხვლის დროს საშუალება გვაქვს დავტოვოთ მეტი სანაყოფე რქები და გავზარდოთ ყურძნის მოსავალი.

სურ. 16. ვაზის თავისუფალი სხვა (გახსლული).

ს. ლომკაცი [28] მიხედვით. ვაზის თავისუფალი სხვლის დროს სამამულე რქები უფრო ნაკლები უნდა რჩებოდეს, ვიდრე სანაყოფე.

სანაყოფე რქები უნდა შეირჩეს არა მარტო სამამულეზე, არამედ სანაყოფეზედაც. ამ ფორმას უნდა ახასიათებდეს ძირიდანვე გაყოფილი 3—5 შტამბი, რომლებიც 5—7 წელში ერთხელ უნდა ახლდებოდეს.

მოსავლის გასადიდებლად ვაზის დატვირთვა უნდა გაძლიერდეს სანაყოფე რქებზე, ხოლო სამამულე რქაზე მტევანი ყვეაილობამდე უნდა შეეცალოს, რათა გაძლიერდეს მომავალი წლისათვის საკირო ფორმირების ელემენტების ზრდა.

ს. ლომკაცი გვიჩვენებს, რომ „სამამულე ყლორტების ნაყოფიერების გასადიდებლად უნდა გამოვიწვიოთ მათზე ნამხარის განვითარება, რისთვისაც სამამულე ყლორტებზე 13—14 ფოთლიანი ნაზარდის განვითარებისას წვერი უნდა ვაწყვიტოთ 11—12 ფოთლის დატოვებით“¹.

სამამულე ყლორტებზე განვითარებულ ნამხარზე აგვისტოს პირველ ნახევარში წვაწყვიტოთ წვერი 5—6 ზრდადასრულებული ფოთლის დატოვებით.

ამგვარად. ვაზის არსებული ფორმების უფრო ძლიერი დატვირთვის ფორმებად გადაკეთება დასაშვებია ვენახის მხოლოდ და მხოლოდ მაღალ აგროტექნიკურ ფონზე მოვლა-დამუშავებით.

საკიროა ხაზი გავუსვათ და გავიმეოროთ ერთხელ ნათქვამი იმის შესახებ, რომ მესხეთის პირობებში ვინაიდან ზამთარში ყინვისაგან დასაცავად ჭერჭეროზით ვაზების მიწაში დამარხვა სავალდებულოა, ამიტომ ყველა ეს ფორმა სასურველია გამოვიყენოთ ნიადაგის პირზე (ძირიდან) განვითარებულ მრავალ შტამბზე (ორი-ოთხი შტამბი) რაც მეტად გავვიადვილებს ვაზის გადაწვენას დასამარხად (მათი ელასტიურობის გამო) და შესაძლებელი იქნება ყურძნის უხვი მოსავლის მიღება.

ვაზის გასხვლას უკავშირდება დანაკლისი ვაზების შევსება და შეჩხერიანობის ლიკვიდაცია გადაწვენით ან ვაზის გამორგვით.

დანაკლისი ვაზების შევსება

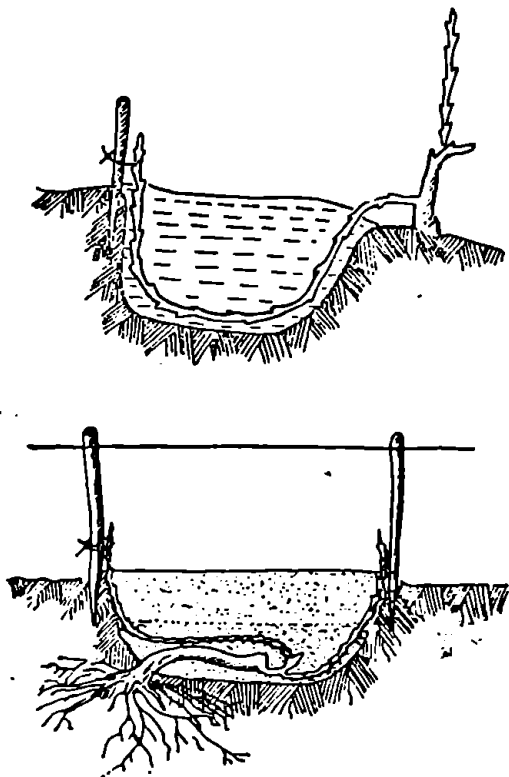
მესხეთში დღემდე გაშენებული ვენახების მცირე მოსავლიანობა სხვა მიზეზებთან ერთად (მინარევი ჯიშები, რომლებიც არ მწიფდებიან, ცუდი მოვლა-პატ-

¹ ს. ლომკაცი, ვაზის სხვლის ახალი ფორმები, „მეცნიერება და ტექნიკა“, თბილისი, 1954, № 6.

რონობა. საძირე და სანამყენო მასალის არასწორად შერჩევა. უწყესრიგოდ გასხვ-
ლა და სტვ.), აიხსნება ვენახების დიდი მეჩხერიანობით. რომელიც ზოგიერთ
კოლმეურნეობებში 40--60%,-მდე აღწევს. რის გამო მოსავლიანობის გაზრდის
სსეა ღონისძიებებთან ერთად უნდა ჩაითვალოს დანაკლისი ვაზების შეესება და
მეჩხერიანობის ლიკვიდაცია.

დანაკლისი ვაზების შეესებას ვახდენთ გადაწვევით ან გამორგვით. გადაწვე-
ვა შეიძლება 1) ერთწლიანი რქით, 2) მთლიანი (კატაელაკი) და 3) ზაფხულში
მწვანე ყლორტების გადაწვევით (ივლისში).

გაზაფხულსა და შემოდგომაზე სასურველია ხანშესულ ვენახებში. სადაც ვა-
ზის გადაწვევა ძნელდება შევავსოთ რქის გადაწვევით, ხოლო ახალშენ ვაზებ-
ში: სადაც შტამპის გადაწვევა დიდ სიძნელეს არ წარმოადგენს, შეესება ვაწარ-

სურ. 17. ა) ვაზის რქით გადაწვევა
ბ) ვაზის მთლიანი გადაწვევა (გადაწილვა)

მოთ ნამყენის გამორგვით ან ვაზის შტამპიანად გადაწვევით. ზაფხულში (ივ-
ლისი) შესაძლებელია დანაკლისი ვაზები შევავსოთ მწვანე ყლორტების გადა-
წვევით. დანაკლისი ვაზების შეესებისათვის იმ ადგილზე, სადაც ვაზი აკლია, გა-
ზაფხულზე წვენთა მოძრაობის დაწყებამდე ვთხრით 60—70 სმ-ის სიღრმის
არხს და შიგ ვყრთ ფხვიერ მიწას, რომელშიაც შერეული გვაქვს მესამედი გა-
დამწვარი ნაკელი (სურ. 17 ა ბ.).

არხში ჩაეაწვენთ ვაზს შტამპიანათ ან გადაეაწვენთ ვაზის რქას, რომლის
წვერს ამოვიყვანთ სასურველ ადგილზე. მიწის ზევით ვტოვებთ 2—3 კვირტს,

დანარჩენს ვებრძავებთ მკრელი დანით, ვაყრით მიწას, რომელსაც დატყეწნას შემდეგ თუ მიწა ძალზე შშრალია ვუსხამთ ერთ ვედრო წყალს, იმავე წლის შემოდგომაზე მოღუწულ რქას ვსერავთ ირგვლივ მკრელი დანით და გაზაფხულზე მთლიანად ვკრით და ვაშორებთ ძირითად ნაწილს, შემდეგ წლებში მათაც ისეთივე მოვლა ესაქიროება, როგორც სხვა დამოუკიდებელ ვაზენს.

ვაზის წამლობა

მესხეთის რაიონებში მეტად ნაკლები ყურადღება ექცევა ვაზის დროულად წამლობის საქმეს, რის გამო მათი დიდი ნაწილი ზიანდება ქრატით და ნაცრით, ამიტომ დაცული უნდა იქნეს შაბიამნით და გოგირდით ვაზების წამლობის შემდეგი ვადები და ნორმები:

ა) ქრატის (მილდიუმს) თავიდან აცილებისათვის საჭიროა პირველი წამლობა ჩატარდეს ბორდოს ხსნარით, როდესაც ვაზის ყლორტები 20 სმ-მდე მიაღწევს, რაც უნდა დამთავრდეს არა უგვიანეს 19—20 მაისისა. მეორე წამლობა უნდა დამთავრდეს ვაზის ყვავილობამდე, მესამე წამლობა ყვავილობის შემდეგ როგორც კი მტევნები დაიშორებულა, და მეოთხე წამლობა საჭიროების მიხედვით.

ბ) ნაცრის (ოიდიუმის) თავიდან ასაცილებლად საჭიროა პირველი წამლობა გოგირდით ჩატარდეს კვირტების გაშლისთანავე, მეორე შეფრქვევა უნდა ჩატარდეს შაბიამნით პირველი წამლობის შემდეგ. მესამედ ვაზის ყვავილობის პერიოდში, მეოთხედ მტევანზე მარცვლის გამოსახვის დროს, როგორც შაბიამნით აგრეთვე გოგირდით შეფრქვევა ტარდება წყნარ ამინდში ცვარის შემშრობის შემდეგ.

ვაზებზე შესასხურებელი 100 ლიტრი ბორდოს სითხეს შემდეგი წესით ვამზადებთ: ვიღებთ 1 კგ ჩაუმქრალ (ახალ) კირს, წინასწარი წყლის დასხმით ვხსნით 10 ლიტრ წყალში და ვამზადებთ კირის რძეს ცალკე ხის ან თიხის კურკელში, რომელშიაც ჩასხმულია 90 ლიტრა წყალი. პარკით ჩავკიდებთ 1 კგ შაბიამანს და ვახსნის შემდეგ მორევით ვასხამთ. კირიან კასრში (კურკელში), ხსნარა ნორმალურად ითვლება მაშინ, თუ შეავე რეაქცია განეიტრალებულია და გადასულია სუსტ ტუტე რეაქციაში. ხსნარის შემოწმებას ვახდენთ ლაკმუსის წითელი ქაღალდით, რომელიც ხსნარში ამოვლებისას უნდა შეიღებოს ღია ლურჯ ფრად და ფენოპატელინის ქაღალდი ღია წითლავ.

ნამყენი ვაზი სანერგეში უნდა შეიწამლოს შაბიამნის ერთპროცენტიან ხსნარით ივლისამდე 4—6 დღეში ერთხელ, შემდეგ 8—10 დღეში ერთხელ. ხოლო ახალშენი ვაზები უნდა შეიწამლოს არა ნაკლებ 8—10-ჯერ წელიწადში.

ცხრილი 25

ერთი ჰექტარი მსხმოიარე ვაზის წამლობისათვის საჭირო შაბიამანსა და გოგირდის შემდეგი რაოდენობა

წამლობა	გოგირდი	შაბიამანი	კერი
პირველი	18—20	8—10	5—6
მეორე	22—24	12—15	8—10
მესამე	24—26	16—18	11—12
მეოთხე	20—22	12—14	8—9

ვაზის მწვანე ოპერაციებში იგულისხმება: ზედმეტი ყლორტებისა და ნამხრე-
ვების შეცლა, ყლორტების წვერის წაწყვეტა და ცის გახსნა.

მწვანე ოპერაციების დროულად ჩატარებით შესაძლებელი ზდება ვაზის
დარღენილი ყლორტების კვებისა და განვითარების უკეთესი პირობების შექმნა
და სოკოვან დაავადებებთან ბრძოლა.

მწვანე ოპერაციებით ვახდენთ მიმდინარე წლის მოსავლის ნორმი-
რებას, ამიტომ ეს სამუშაო მინდობილ უნდა იქნეს შევენახეობის დარგში გა-
მოციდილ და დახელოვნებულ მუშახელზე.

გაფურჩქნის დროს პირველ რიგში ვაცლით იმ ზედმეტ ყლორტებს,
რომელიც გამოსულია შტამბზე.

შტამბზე და შტამბის ძირიდან ამოსული ყლორტები დატოვებულ უნდა იქ-
ნეს იმ შემთხვევაში, როცა გვსურს შტამბის დადაბლება, ვაზის მრავალწლიანი
მკლავების დამოკლება ან ახალი მკლავის გამოყვანა, როცა გათვალისწინებული
ჯვავებს მეჩხერი ადგილის შევსება და გადაწინა.

ვაზის ძირიდან ამოსული ყლორტები, გამოყენებულ უნდა იქნეს აგრეთვე
მოყინული ვაზების შტამბზე გადაჭრის და ახალი მრავალშტამბიანი ვაზების გა-
დოსაყვანად, რაც გააადვილებს ვაზის საზამთრო დამარხვას და გაზრდის მომავალ
წლებში ყურძნის მოსავალს.

მკვლევართა დაკვირვებით დადგენილია, რომ ძველი, მობერებული ვაზები
გასხვლის გამო ყოველწლიურად შტამბის თავზე იკეთებენ კოჭრებს, რაც აძნე-
ლებს წვენთა მოძრაობას ახალგაზრდა ყლორტებისაკენ, რის გამო ისინი განუ-
ვითარებელი რჩებიან და ნაკლებ მოსავალსაც იძლევიან, ხოლო იმავე ვაზის მი-
წის პირიდან ამოსული ყლორტები მძლავრი ზრდით და მაღალი მოსავლით ხა-
სიათღებიან.

შემკნეულია, რომ უნაყოფო ამონაყრებს ხშირად მთლიანად აცლიან მან-
ნაც, როდესაც ვაზებზე ყლორტები ისედაც მცირე რაოდენობითაა განვითარე-
ბული, ეს დიდ შეცდომად უნდა ჩაითვალოს. ამონაყარი ყლორტების ნორმაზე
ნაკლები დატოვება და მათი მთლიანად შეცლა ამცირებს ვაზებზე საასიმილა-
ციო ფართობს, მით მცირდება პლასტიურ ნივთიერებათა დაგროვება მცენა-
რეში, სუსტდება ფესვთა სისტემა, რომელიც ვერ უზრუნველყოფს მომავალ
წელს მცენარის გამოკვებას და ნიადაგიდან ტენის მიწოდებას. ამიტომ, როდე-
საც ვაზები ისედაც ღარიბია ფოთლებით უნდა დავტოვოთ უნაყოფო ამონაყარი
იმ რაოდენობით, რაც უზრუნველყოფს ვაზების ნორმალურ განვითარებას.

ასევე ფრთხილად უნდა მივუდგეთ ნამხრეების შეცლას. ს. ლომკაცის მი-
ერ ჩატარებული ცდებით დადგენილია, რომ ნამხარის კვირტის გაძლიერებული
კვება მასში იწვევს მტენის ჩასახვას და ხელის შეწყობის პირობებში მის განვი-
თარებას. ამიტომ სანაყოფეზე გამოსული ნამხარი გამოყენებულ უნდა იქნეს
მოყინული ან დასეტყვილი ვაზებიდან მოსავლის მისაღებად, ხოლო ვაზების
ნორმალური განვითარების პირობებში ნამხარი რაც ადრე იქნება შეცილილი
მით უფრო მცირე პლასტიური ნივთიერება დაიხარჯება და ნაყოფიც უკეთ დამ-
სხვილდება, სამამულზე კი პირიქით, წვეროების წაწყვეტით ხელი უნდა შევი-
წყოთ ნამხარის განვითარებას და სანაყოფე კვირტების ჩასახვას.

ნამხარის შეცლა უნდა ჩატარდეს ვეგეტაციის პერიოდში ორჯერ მაინც, ერ-
თი ყვავილობამდე და მეორე ყვავილობის შემდეგ.

ნამხარის დაგვიანებით შეცლის შემთხვევაში ზედმეტად იხარჯება საკვები ნივთიერება, იბურება ვაზები და სწრაფად ვითარდება სოკოვანი ავადმყოფობანი. გარდა ამისა, გახვეებული ნამხარი ძნელი შესაცლელი ხდება. ნამხარის ნაადრევად შეცლა იწვევს სასაიმოლაციო ზედაპირის შემცირებას; ამიტომ ნამხარის წვერის წაწყვეტა უნდა ჩავატაროთ იმ ანგარიშით, რომ დაუეტოვოთ ორი ძირა ზრდადამთავრებული ფოთლები.

ისეთი ნამხარის შეცლა, რომლებზედაც მტევანია გამოტანილი დაუშვებელია. ასეთ ნამხრევზე წაეწყვიტათ წვერის შემოუსვლელ ფოთლებს და დანარჩენს დეტოვებთ მოსავლის მისაღებად.

ცნობილია აგრეთვე, რომ ვაზის ზოგიერთ ჯიშს: საფერაჯი, თავკვერი, ხიხვი, მწვანე, ცოლიკოური, ოცხანური საფერე და სხვ. ახასიათებს ყვავილცვენა ან წერილმარცვლოვნობა, რაც გამოწვეულია ხშირად ნიადაგის სიღარიბით ან ვაზის მობერებით. ამის გამო ასეთ ნიადაგებში სასურველია შევიტანოთ მინერალური და ორგანული სასუქების ორმაგი დოზა.

ყვავილცვენისა და წერილმარცვლიანობის თავიდან აცილებისათვის საჭიროა ყვავილობის ორი-სამი დღით ადრე წაეწყვიტოთ ყლორტის წვერი.

ივლისის მეორე ნახევრიდან სრულმოსავლიან ვენახებში ვატარებთ ცის გახსნას და ზრდადამთავრებელი ყლორტების წვერის წაჭრას.

ეს სამუშაო სრულდება დანით ან ბალის მაკრატლით. ცის გახსნით ვაზები მზის სხივებით მეტად სარგებლობენ, რაც ხელს უწყობს ყურძნისა და რქების დამწიფებას, ხოლო ჰაერაციის გაძლიერების გამო ხელი ეშლებათ სოკოვანი ავადმყოფობის განვითარებას.

სუსტი ვაზების ან 1—2-წლიანი ვაზების თავის გადაჭრა დაუშვებელია. ვაზების გაფურჩქენისა და ზედმეტი ყლორტების შეცლის დროს მეტად გულისხმიერად უნდა მივუდგეთ დასეტყვილი ვაზების და გაზაფხულზე ყინვებისაგან დაზიანებული ვაზების გასხვლას.

დასეტყვა თუ მოხდა ყვავილობამდე, მაღალი აგროტექნიკის გატარებით შესაძლებელია ნამხრევებიდან მოსავლის მიღება, ამიტომ საჭიროა ასეთ ვენახებში ჩავატაროთ 2—3-ჯერ დამატებითი გამოკვება, ნიადაგი ნაკელის წუნწუხით მოირწყას და სისტემატურად გაფხვიერდეს.

არ უნდა დაგვაიწყყდეს, რომ დასეტყვის შემდეგ ახლად გამოტანილი ყლორტები მეტად ადვილად ავადდება სოკოვანი ავადმყოფობით, რის გამო საჭიროა ყოველ 10—15 დღეში ერთხელ ჩატარდეს ბორდოს სითხით წამლობა.

ვაზის მწვანე ოპერაციებს ეუკავშირებთ მწვანე ნაწილების მათუღულზე ან კიგოზე აკვრას (ახვევას), რისთვისაც პირველ აკვრას ვიწყებთ, როდესაც ყლორტების სიმაღლე 30—45 სმ მიაღწევს, მეორედ ავაკრავთ, როცა ყლორტები 60—80 სმ-მდე გაიზრდება, მესამეჯერ—საჭიროების მიხედვით.

ვაზების შეყვლისა და ყლორტების აკვრისათვის ერთ ჰექტარზე საჭირო იქნება 16—25 კგ ასახვევი მასალა—რაფია.

სასუქების გამოყენება

ვენახში შესატანად იხმარება როგორც ორგანული, ისე მინერალური სასუქები. მინერალური სასუქებიდან ცნობილია:

ა) აზოტოვანი სასუქები: გვარჯილები, სულფატამონიუმი და შარლოვანა, რომელიც შეაქვთ ჰექტარზე წმინდა ნივთიერებაზე გადაყვანით 150—200 კგ.

აზოტოვანი სასუქები რადგანაც ადვილად ხსნაღია. შეაქეთ ადრე გაზაფხულზე, ხოლო დანარჩენი სასუქები შესაძლებელია შეტანილ იქნეს შემოდგომაზე.

ბ) ფოსფოროვანი სასუქებიდან მევენახეობაში ძირითადად გამოყენებულა სუპერფოსფატი, ორმაგი სუპერფოსფატი, ტომას წიდა და სხვა, რომელიც ვენახებში შემოდგომაზე ღრმად მოხვნის დროს შეაქეთ ჰექტარზე 100—160 კგ რაოდენობით.

გ) კალიუმის სასუქებიდან მევენახეობაში გამოყენებულა: ქლორიანი კალიუმი, კალიუმის მარილი. სილვინიტი, ნაცარი და სხვ. ჰექტარზე 150—200 კგ-ის რაოდენობით წმინდა ნივთიერებაზე გადაყვანით.

კალიუმის სასუქები შეაქეთ უფრო შემოდგომაზე, მოხვნის წინ. აზოტი ამლიერებს გვეგეტატურ ნაწილებს, ყურძენი მსხვილდება და უფრო წვნიანი მიიღება.

ფოსფორი აღიდებს მოსავალს, აუმჯობესებს პროდუქციის ხარისხს და ხელს უწყობს ნორმალურად ყვავილობას.

კალიუმი აღიდებს მოსავალს, ზრდის ყურძნის შაქრიანობას და ამცირებს მკავეიანობას, იზრდება ღვინის ექსტრაქტულობა, ხელს უწყობს მერქნის მომწიფებას და ავადმყოფობის მიმართ აღიდებს იმუნიტეტს.

კალიუმი ხელს უწყობს ნახშირბადის ასიმილაციას და სახამებლის შექმნას.

მაგნიუმი შედის ქლოროფილის შემადგენლობაში, გოგირდი კი ცილაში.

რკინა, თუმცა არ შედის ქლოროფილის შემადგენლობაში, მაგრამ დიდ როლს ასრულებს ქლოროფილის წარმოშობაში როგორც კატალიზატორი.

რკინით ღარიბ ნიადაგებში ასიმილაციის პროცესის სისუსტის გამო მცენარე ყოველთვის ფერმკრთალია.

ყველა ამ ნივთიერებათა აღდგენა ნიადაგში წარმოებს ნიადაგის ნაკელით, მინერალური სასუქების ხელოვნურად შეტანით ან სიდერატების ჩახვნით. :

მინერალური სასუქები სხვადასხვა ხარისხის ნიადაგებზე ერთნაირ ეფექტს არ გვაძლევენ, შესატანი დოზებიც იცვლება სარწყავი და ურწყავი ფართობის მიხედვით.

მინერალური სასუქები უკეთეს შედეგს იძლევა როცა ისინი იხმარებიან ვენახში ორგანულ სასუქებთან ერთად (ნაკელთან, კომპოტთან, მწვანე სასუქთან და სხვ.).

ნაკელი და სხვა ორგანული სასუქები ხელს უწყობენ ნიადაგში ჰაერის ცირკულაციას და ბიოქიმიური პროცესების დაჩქარებას (საკვების გახსნას, მის მიწერალიზაციას).

კარგ შედეგს იძლევა აგრეთვე ვენახში ნაკელის წუნწუხის შეტანა წყალთან ერთად. მორწყვის დროს ვენახში შესატანი ორგანული სასუქების რაოდენობის დაანგარიშების დროს შესაძლებელია გამოვიყენოთ შემდეგი მონაცემები:

ა) ერთი კვბ. მეტრი ნაკელის წონა ტონებში უდრის:

ახალი ნაკელი დაუტკეპნელი 0,4

ახალი ნაკელი დატკეპნილი 0,7

ნახევრად გადამწვარი ნაკელი 0,8

გადამწვარი ნაკელი 0,9

ბ) ერთი სული პირუტყვისაგან ბაგური კვების დროს შესაძლებელია მიღებული იქნეს ნაკელი ტონობით:

ცხრილი 27

ცხოველთა სახეები	ბაგური კვების ხანგრძლიობა დღეების მიხედვით			
	220—240	200—220	180—200	160 ნაკლები
მსხვილფეხა რქიანი ცხენები	10	9	6—8	4—5
მოსარდი ორ წლამდე	6—7	5—6	4—5	3—4
ხბოები	5	4—5	4—5	2—3
ლორები	3—4	2—3	1,5—2,5	1—9
ცხვარი	2—3,5	1,8—2,2	1,2—2,0	0,8—1,2
	1,0	0,9	0,6—0,8	0,4—0,5

ერთი ფრთა ფრინველიდან შესაძლებელია მიღებულ იქნეს განავალი წელიწადში კგ:

ქათმიდან 5—6, ბატვიდან 10—11
იხვიდან 8—9, მტრედიდან 2—3

გ) ერთ ჰექტარზე შეტანილი ორგანული სასუქების რაოდენობა და მათი მოქმედების ხანგრძლიობა.

ცხრილი №28

სასუქების სახეები	ნორმა ტნ-ში	შეტანის დრო	მოქმედების ხანგრძლიობა
1. მსხვილფეხა რქიანი პირუტყვის	50—30 ტ	შემოდგომაზე	3—4 წელი
2. ფრინველის ნაკელი	5—10 "	გაზაფხულზე	1—2 წელი
3. კომპოსტი	30—50 "	"	1—2 "
4. წუნწები 5 ტონა ჰექტარზე (ჯერზე 10—15 ლიტ. ერთ ვახზე) წელიწადში 20—30 ლიტ.	პირველი მეორედ მესამე	ყველაზე მდებარე სიმწიფედ	1 წ. 1 წ. 1 წ.

ვენახის მორწყვა

მორწყვის ვადებისა და ნორმების დაცვას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ყველა კულტურის მოსავლიანობის გადიდებისათვის. ვენახის როგორც ხშირი მორწყვა, ისე ნიადაგის ზედმეტი სიმშრალე, ორივე დამლუპველია ვახისათვის. როგორც ზედმეტ სიმშრალეში, ისე ზედმეტ სინესტეში სუსტდება ნიადაგში მიკროორგანიზმების მოქმედება, წყდება ორგანულ ნივთიერებათა მინერალიზაცია და მათი მიწოდება მცენარისათვის, ამის შედეგად სუსტდება ასიმილაციის პროცესი და მცირდება ნახშირწყლების დაგროვება, ნაკლებად იმოსება მცენარე მუშაფოთლებით და არსებულიც ყვითლდება, ვახები სუსტდება და ნაკლებგამძლეა ყინვების მიმართ.

მორწყვის ნორმალური რეჟიმი კი ზრდის მცენარეში ყინვაგამძლეობას.

ვენახში მორწყვის რეჟიმი და ნორმები ბევრადაა დამოკიდებული ნიადაგის ხარისხსა და მის ფიზიკურ თვისებებზე. ასე მაგალითად:

ა) მძიმე ნიადაგში ვენახი უნდა მოვრწყათ ყვავილობამდე ერთხელ და ყვავილობის შემდეგ ორჯერ. მორწყვის ნორმა ჰექტარზე არა ნაკლები 1000 გა წყალი.

ბ) საშუალო ნიადაგებში ყვავილობამდე ერთი მორწყვა, ყვავილობის შემდეგ ორი მორწყვა 800 მ³ წყალი ჰა-ზე.

გ) მსუბუქ ნიადაგში ყვავილობამდე ერთი მორწყვა, ყვავილობის შემდეგ 3 მორწყვა არა უმეტესი 600 მ³ წყალი ჰა-ზე.

გარდა ამ ღონისძიებისა, მესხეთის აირობებში აგროღონისძიებათა კომპლექსში შედის ზამთრის ყინვებისაგან დასაცავად ვაზების მიწაში ჩამარხვა. სანამ ვაზის მიწაში ჩამარხვის წესებს შევეხებოდეთ, საჭიროდ მიგვაჩნია შევეჩერდეთ ვაზის მიწაში დამარხვისა და მიწიდან ამოღების ვადების საკითხზე.

ვაზის მიწაში დამარხვისა და მიწიდან ამოღების ვადები

მესხეთის მაღალი მთაგორიანი რელიეფის გამო, ვაზებს გამოზამთრება უხელებათ მეტად მკაცრ კლიმატურ პირობებში.

როგორც ცნობილია, ვაზი ნაკლებად უძლებს ტემპერატურის ძლიერ დაცემას. ნიადაგის 15—20 სმ-ის სიღრმეში—7—8⁰ ყინვა დამლუპველად მოქმედებს მის ფესვთა სისტემაზე. თუმცა ვაზის მრავალწლიანი ყლორტები—17—20⁰-მდეც უძლებენ, მაგრამ თუ ამ ტემპერატურაზე ვაზებს ხანგრძლივად უხელებათ ყოფნა მთლიანად ილუპებიან.

ახალციხეში უკანასკნელი 7 წლის მანძილზე ტემპერატურის აბსოლუტური მინიმუმის მიხედვით შემდეგი სურათი გვაქვს:

ცხრილი 29

თვეები	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954
იანვარი	—	-23,6	-29,2	-22,7	-20,2	-11	-23,6
თებერვალი	-10,9	-18,2	-23,3	-17,9	-11,9	-17,6	-19,5
მარტი	11-12,7	-14,4	-11,5	-4,4	-10,9	-9,7	-12,6
ნოემბერი	-10	-7,1	-10,4	-4,1	-11,9	-22,2	-8,0
დამეზმბერი	-26,4	-12,5	-19,1	-17,1	-9,5	-22,9	-10,8

როგორც ვხედავთ, ამ მონაცემების მიხედვით ზამთრის ცივ თვეებში ყინვები—23—29⁰ აღემატება, რის გამო მიწაში დაუმარხავად დარჩენილი ვაზის როგორც ერთწლიანი, ისე მრავალწლიანი ნაწილებიც, გარდა ადგილობრივი ჯიშის ვაზებისა, მთლიანად იყინებიან.

ახალციხის რაიონში ძლიერი ყინვების გამო დაუმარხავად დარჩენილი ვაზები შტამბიანად მოიყინა 1949—1950—1951—1954 წლის ზამთარში.

1953 წლის შემოდგომაზე სოფ. ზიკილაში (ახალციხის რაიონი) დამარხულ იქნა 100 ძირი ვაზი, დაუმარხავად დარჩა 3 ჰა ვენახი. გაზაფხულზე მიწიდან ამოღების შემდეგ ყინვებისაგან გადარჩენილი ვაზის თითოეული ძირიდან მიღებული იყო 2—3 კგ ყურძენი, დაუმარხავი ვენახიდან კი მოსავალი არ მიუღიათ, გარდა იმ მცირე მოსავლისა, რომელიც მიღებული იყო ძირიდან ამონაყარზე.

სოფ. ბოლაჯური (ადიგენის რაიონი), რომელიც ზღვის დონიდან 1079 მ-ის სიმაღლეზე მდებარეობს, 1954 წლის 29 იანვარს ტემპერატურა დაეცა—18,6⁰.

მდე, მაგრამ თოვლის საფარის სიღრმის გამო მიწაში დაუმარხავი ვაზი არ მო-
ყინულა. მოიყინა წვერის კვირტები. რომელიც თოვლის ზევით იყო და ბაზალური
კვირტები მთლიანად დაუზიანებლად გადარჩა.

სოფ. არალში (ადიგენის რაიონი), სადაც თოვლის საფარი 8—10 სმ არ
აღმატებოდა, დაუმარხავი ვაზები მთლიანად დაიღუპა. დამარხული 450 ძირი
ვაზიდან კი მიღებული იყო დიდი მოსავალი. აქ ერთ ძირ ალიგოტეს ჯიშის ვაზ-
ზე 1954 წელს დათვლილი იყო 49 მტევანი.

სოფ. ანი (ახალციხის რაიონი), რომელიც 1400 მ-ის სიმაღლეზე მდებარე-
ობს ზღვის დონიდან, 1954 წელს 8 იანვარს ტემპერატურა დაეცა—25°-მდე. 15
იანვარს იყო—23° და 10 თებერვალს—22°, თოვლით დაფარული ვაზები საკ-
დელ ნაკვეთზე მთლიანად გადარჩა, ხოლო ის ვაზები. რომლებიც ქვიგოზე
მოხსნილი არ იყო გადარჩა მხოლოდ ბაზალური კვირტები. რომელსაც თოვლი
ფარავდა, დანარჩენი ვაზები თოვლით დაუფარავი მოიყინა.

ზემოთ მოყვანილი მონაცემებიდან ჩვენ ვხედავთ, რომ დაწყებული 900
მ-დან 1400 მ-ის სიმაღლემდე ზღვის დონიდან, თითქმის მესხეთის ყველა სო-
ფელში გარდა ზოგიერთი ტყეებით ან კლდეებით დაკული ადგილებისა, რო-
გორც არის ტოლოში (ასპინძის რაიონი), ურაველის, აგარა (ახალციხის რაიონ-
ი და სხვა სოფლები) ვაზებზე დამლუპველად მომქმედი ყინვები (—23—30°)
ყოველწლიურად ან მეორე წელს მეორდება. ამის გამო, ვაზების მიწაში და-
მარხვა ყველა ზონაში სავალდებულო აგროტექნიკურ ღონისძიებად უნდა ჩაი-
თვალოს.

ზამთრის ყინვებისაგან ვაზების დასაცავად მიწაში დამარხვა უნდა ჩატარ-
დეს დაბალ და საშუალო ზონაში 15—20 სმ სიღრმეზე, ხოლო მაღალ ზონა-
ში, სადაც თოვლის საფარი გაზაფხულამდე დევს, შესაძლებელია მიწაში
დამარხვის ნაცვლად წავაწვინოთ მიწაზე ბელტის მიღებით და ზამთარში გაუ-
კეთოთ 25—30 სმ-ის სიმაღლის თოვლის საფარი და მივტკეპნოთ ვაზის ძა-
რებზე.

ვაზის მიწაში დამარხვის დრო დამოკიდებულია შემოდგომის კლიმატურ
პირობებზე. თუ შემოდგომა თბილია, ვაზი—აგრძელებს გვეგეტაციას, რის გამო
ფოთლებიც გვიან სციევა, ხოლო ფოთლების დაკვენამდე ვაზების დამარხვა
მიწაში მიზანშეუწონელია, ვინაიდან ამ დროს ფოთლებში არსებული პლასტი-
ური ნივთიერებანი ჯერ კიდევ მთლიანად არ არის გადასული მრავალწლიან
ნაწილებში და ფოთოლცვენამდე მიწაში დამარხული ვაზები დიდი რაოდენო-
ბით პლასტიკურ ნივთიერებას კარგავენ, რაც დიდად იმოქმედებს მომავალი
წლის მოსავალზე.

გარდა ამისა, ფოთლების გაძლიერებული ლობობის გამო მიწაში დამარხულ
რქაზე გამოიწვევს კვირტების ჩახურებას და ჩახუთვას.

ვაზის დაგვიანებით მიწაში დამარხვის შემთხვევაში ხშირად უსწრებს შე-
მოდგომის ადრეული ყინვები და აზიანებს მას. მიწაში დამარხვისა და მიწიდან
ამოღების ვადებს დიდი მნიშვნელობა აქვს მესხეთში ვენახების ზამთრისა და
გაზაფხულის ყინვებისაგან დასაცავად.

ვაზის მიწაში დამარხვის ოპტიმალურ ვადად უნდა მივიჩნიოთ 25 ოქტომ-
ბრიდან არა უგვიანეს 10 ნოემბრისა.

მიწაში ჩამარხული ვაზების გაზაფხულზე მიწიდან ამოღების ვადები დამო-
კიდებულია:

კლიმატურ პირობებზე, ნიადაგის რელიეფზე, ნიადაგის სტრუქტურასა და ჩამარხვის სიღრმეზე.

უთოვლო და თბილ გაზაფხულზე, როდესაც მოსალოდნელი არაა გაზაფხულის წაყინვები, უმჯობესია ვაზები ამოვიღოთ ადრე გაზაფხულზე (მშრალ ამინდში) და დროულად ჩავატაროთ ვენახში საგაზაფხულო სამუშაოები (გასხვლა, შეყვება, სასუქების შეტანა, ნიადაგის დამუშავება, საგაზაფხულო მორწყვა და სხვ.).

ვაზის ამოღება პირველ რიგში უნდა დაჩქარდეს ფერდობებზე, მსუბუქ და ხირხატიან ადგილებში, ვინაიდან ვაკე ადგილებში შედარებით მეტი ტენის გამო გაზაფხულზე გვიან თბება და კვირტების გაღვივებაც გვიანდება, ხოლო ფერდობებზე ტენი ნაკლებია, სითბოს ტემპერატურა კი დიდია. არის გამო ვაზები ადრე იწყებენ გამოღვივებას.

ასეთივე დიდი მნიშვნელობა აქვს ნიადაგის სტრუქტურას. უსტრუქტურო და მძიმე თიხნარი შედგენილობის ნიადაგები დიდი ტენიანობის გამო გვიან თბება, ხოლო მსუბუქი და ხირხატიანი ნიადაგები ადრე და კვირტების გაღვივებაც ჩქარდება.

კვირტების გაღვივებაზე დიდ გავლენას ახდენს აგრეთვე ვაზების მიწაში ჩამარხვის სიღრმეც, ვინაიდან ცლებით დადგენილია, რომ ვაზები, რომლებიც ზამთარში დამარხული იყო მიწაში 30—35 სმ-ის სიღრმეში კვირტების გაშლასაც აგვიანებენ 5—8 დღემდე, ვიდრე ის ვაზები, რომლებიც დამარხული იყო 10—15 სმ-ის სიღრმეში.

ნიადაგის ზედაფენებში 4—5^ე-ით მეტი ტემპერატურა არის, ვიდრე ნიადაგის ღრმა ფენაში, ამიტომ ზერელებდ ჩამარხული ვაზები უფრო ადრე გაზაფხულზე იწყებენ გამოღვივებას და კვირტების გაშლას. ეს კი საფრთხეში აყენებს ვაზებს გაზაფხულის ყინვების უარყოფითი გავლენის გამო. ამიტომ გაზაფხულის ყინვებთან ბრძოლის მიზნით ზამთარში მიწაში დამარხული ვაზების ამოღება, გაზაფხულზე არც უნდა დაჩქარდეს და არც უნდა დაგვიანდეს.

ვაზების მიწიდან დაგვიანებით ამოღების შემთხვევაში კვირტების ნაწილი ჩაიხუთება, გაღვივებული კვირტები ეთილირებული უქლოროფილოა თეთრი სუსტი ნაზარდით, რომელიც ან იმტვრევა ანდა გაზაფხულის ტემპერატურის მცირედი დაცემითაც ზიანდება, ლერწმის კანი მიწაში ობდება და ლბება.

ვაზების ადრე ამოღებით კვირტების გაშლაც ჩქარდება და ხშირად მაისის ყინვები (10—15 მაისი) აზიანებს. ამიტომ ის ვაზები, რომლებიც დამარხულია მიწაში 30—35 სმ-ის სიღრმეში ამოღებულ უნდა იქნეს არა უგვიანეს 15—20 აპრილისა, ხოლო ის ვაზები, რომლებიც ჩამარხულია 10—15 სმ-ის სიღრმეში ამოღებულ უნდა იქნეს არა უგვიანეს 15—20 მარტისა (უთოვლო და თბილ ზამთარში).

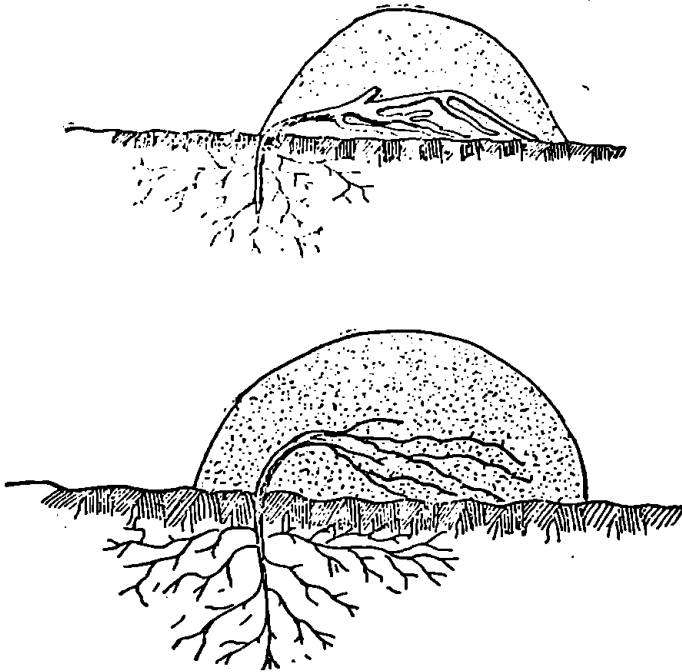
მიწიდან ამოღებული ვაზები ნიადაგის ზედაპირზე დიდხანს არ უნდა დავტოვოთ, ვინაიდან დღისით ნიადაგის ზედაპირზე 3—4^ე-ით მეტი სითბოა, ვიდრე ჰაერზე და ჩქარდება კვირტების გაშლა. ამიტომ მიწიდან ამოღებული ვაზები დროულად უნდა გაისხლას და აიკრას მავთულზე ან კიგოზე.

ზამთრის ყინვებისაგან დასაცავად ვაზების მიწაში დამარხვის წესი

ვაზების ზამთრის ყინვებისაგან დასაცავად მიწაში დამარხვის ღროს საქმე გვექნება ორ შემთხვევათა:

1. როცა ვაზები დარგული გვაქვს მწკრივში და მოგვიხდება არხის გაქრა, ვაზების წაწვენა და დაფარვა მიწით.

2. როცა ვაზები დარგულია არხში და მოგვიხდება არხშივე ვაზების წაწვენა და დაფარვა მიწით, ორივე შემთხვევაში ვაზების დამარხვის დაწყებამდე საჭიროა მათი გათავისუფლება საყრდენისაგან და ზერელედ გასხვლა. გარდა ამისა, საჭიროა გაიქრას და გაიწმინდოს არხები. ამის შემდეგ ერთი მუშა აწარმოებს ვაზების არხში წაწვენას, ორი მუშა—ერთი მარცხნიდან მეორე მარჯვნიდან—თონით მიწის მიყრას, უკეთებენ მიწის კოკოლებს იმ ანგარიშით, რომ მიწის გროვის სიმაღლე შტამბზე და ერთწლიან ნაზარდებზე იყოს არანაკლები 20—25 სმ-ისა და შტამბის ყელზე (ფესვებთან) არა ნაკლები 30—35 სმ-ისა (იხ. სურ. 18 ა, ბ).

სურ. 18. ა. ბ. ა) მიწაში ცუდად ჩამარხული ვაზი
ბ) მიწაში წესიერად ჩამარხული ვაზი

ვაზების მიწით დაფარვის შემდეგ სავალდებულოა მწკრივთა შორის ტრაქტორით ფართობის ან ცხენის გუთნით ღრმად მოხენა ან მთლიანად გადაბარვა ხელით. ვაზების მიწაში დამარხვას ვაწარმოებთ მშრალ ამინდში.

დაუშვებელია წაწვენილ ვაზებზე გაყინული და სველი ბელტების მიყრა.

დამარხვის ხარისხი ბევრად არის დამოკიდებული იმაზე, თუ როგორ ფხვიერდება და შავადხულ მდგომარეობაში არის დამუშავებული ეენახის მთელი ფართობი. დასამარხავად ვაზის გადაწვენას ვახდენთ ფრთხილად, რათა შტამბი არ გადავტეხოთ და დავმარხოთ მიწაში ისე, როგორც ეს ნაჩვენებია 18-ბ სურათზე.

ვაზის არხში წაწვევის გაადვილებისათვის ყურადღება უნდა მიექცეს შტამბის ისეთი ფორმების გამოყვანას, რომელიც ადვილად ჩაეწყობა არხში და არ ოკვიხდება შტამბის ძალით გადალუნვა, რაც ხშირად იწვევს შტამბის გადაცხვას.

გვალვიან რაიონებში ვაზის ფესვთა სისტემის ღრმა განვითარებისათვის. ყინვებისაგან დაცვის უზრუნველსაყოფად და მიწაში დამარხვის გაადვილებისათვის მეტად ხელსაყრელია ვაზის გაშენება არხში.

ვაზის არხში გასაშენებლად მიწა უნდა გადავაბრუნოთ 60—70 სმ-ის სიღრმეზე, რის შემდეგ ვიღებთ აღმოსავლეთიდან დასავლეთის მიმართულებით 35—40 სმ-ის სიგანის და 25—30 სმ-ის სიღრმის არხებს და სასურველ მანძილზე არხებშივე ვთხრით ორმოს და ვრგავთ ვაზებს.

ვაზებს ვზრდით ოდნავ დახრილი შტამბით და ვაძლევთ ისეთ ფორმას, რომელიც გაგვიადვილებს შემდეგ წლებში მსხმოიარე ვაზების დამარხვას.

ასეთ პირობებში ვაზრდილ ვაზებს შემოდგომით გადავაწვენთ ძირიდან არხში და ვაყრით 20—25 სმ-ის სისქის მიწას. ამ შემთხვევაში ვაზებზე დაყრილი მიწა, თუ არხის სიმაღლის სწორად მინც იქნება, საკვებით საკმარისია როგორც ყინვებისაგან, ისე ცივი ქარებისაგან დასაცავად.

როგორც მწკრივში, ისე არხში ვაზების მიწით დაფარვის დროს უნდა გვახსოვდეს, რომ 5—10 სმ-ით მეტი მიწა უნდა იქნეს დაყრილი ვაზის შტამბის ყელთან, რათა გარანტირებულ იქნეს ფესვებისა და შტამბის ყინვებისაგან დაცვა.

ვაზის მოყინვის მიზეზები

ცნობილია, რომ ვაზის ლერწმის, ფოთლისა და ფესვის ქიმიურ შემადგენლობაში წყალს მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია.

ს. კურმანის გამოკვლევით, ვაზის 100 გრ ერთწლიანი მერქნის ქიმიურ შემადგენლობაში წყალი შედის 47%, ორწლიან მერქანში 42%, ვაზის ფოთლებში 73%, ფესვის ზედა ყელში 42% და ვაზის ზედაპირულ ფესვებში 55%¹.

ძველად ბოტანიკოსები (დიუჰამენი, სენებიე, უფრო გვიან გეპერტი 1830 წ. საქსი 1860 წელს) ფიქრობდნენ, რომ ღიდი ყინვების გამო მცენარის უჯრედში წყალი იყინება, ფართოდება და იწვევს უჯრედების კედლების გახლეჩას (დაწყვეტას). უჯრედთა მექანიკური დაზიანებით მომხდარი ფიზიკური და მექანიკური ცვლილებები იწვევენ მცენარის სიკვდილს.

მიულერ-თურგაუმ თავისი ცდებით დაადასტურა, რომ მცენარე იღუპება არა იმიტომ, რომ მოყინვით მექანიკური დაზიანება ხდება, არამედ მოყინვა იწვევს მცენარეში არსებული პროტოპლაზმის გაუწყლოვებას, რითაც ირღვევა უჯრედის სტრუქტურა და იღუპება როგორც უჯრედის უსოვილები, ისე მცენარეც.

მიულერ-თურგაუმ ეს თეორია დასაბუთებულ იქნა მოლიშის მიერ.

მიულერ-თურგაუმსა და მოლიშის შეხედულებათა წიხაღმდეგ ილაშქრებს მეცი და მიუთითებს, რომ ტემპერატურის დაცემა არ იწვევს პროტოპლაზმის გაუწყლოვებას, რომ ყველა მცენარის პროტოპლაზმას ახასიათებს ტემპერატურის სპეციფიკური მინიმუმი და მცენარის სიკვდილი იწყება მაშინ, როდესაც

¹ ჩოლოყაშვილი, მევენახეობის სახელმძღვანელო, 1937, გვ. 169.

ტემპერატურა მინიმუმს გადაცდება, რომ მინიმუმს ქვევით ტემპერატურის და-
ცემა წარმოშობს სითბოს და ეს პირიქით სასარგებლოა მცენარისათვის. ასე
მაგალითად, ის დაასკვნის, რომ უჯრედის წვენი იყინება --0—6°-ზე. ამის ზე-
ვით ტემპერატურის დაცემა გაუწყლოვებას არ იწვევს და ამიტომ ყინულის
წარმოშობას საერთო არა აქვს რა მცენარის სიკვდილთან, ეს პროცესი მცენარე-
სათვის სასარგებლოა.

მეცის შეხედულებანი მკაცრად გააკრიტიკა მაქსიმოვიმა¹. მან დაასაბუთა,
რომ უჯრედის გაუწყლოვება გამოწვეულია პლაზმის კოლოიდური ნაწილის
მიახლოვებისა და შედეგების შედეგად.

უჯრედის სიკვდილის მიზეზი უნდა ვეძიოთ პროტოპლაზმის ცვლილებაში
ან მის კოაგულაციაში, რაც გამოწვეულია უჯრედსა და უჯრედს შორის წყლის
წართმევით და ყინულის კრისტალების წარმოშობით. ეს კრისტალები იზიდა-
ვენ წყალს უჯრედიდან, რის გამო პროტოპლაზმა ლარიბდება წყლით, გაუწყ-
ლოვება იწვევს აგრეთვე უჯრედის წვენის კონცენტრაციის ზრდას და აძლიერ-
ებს ანიონებისა და კატიონების მოქმედებას. იზრდება აგრეთვე უჯრედის
წვენის მეკვიანობა და მას კი შეუძლია გამოიწვიოს პლაზმის ცილოვან ნივთი-
ერებათა კოაგულაცია და პლაზმის სიკვდილი.

„სიცოცხლე,—განმარტავს ენგელსი,—ცილოვან სხეულთა არსებობის წე-
სია, რომლის არსებით მომენტებს შეადგენენ ნივთიერებათა განუწყვეტელი
ცვლა, გარემო ბუნებისაგან და ნივთიერებათა ცვლის შეწყვეტასთან ერთად
სიცოცხლეც წყდება, რაც ცილის დაშლას იწვევს“².

ვაზის ყინვაგამძლეობა

ვაზის ყინვაგამძლეობა დამოკიდებულია თვით მცენარის ბიოლოგიურ
თვისებებზე (უჯრედის აგებულება, წყლის რაოდენობა უჯრედში, შაქრის კონ-
ცენტრაცია), ყინვების სიძლიერეზე, რელიეფსა და სხვა პირობებზე.

ვაზის ფოთლები და ახლადგამოსული ყლორტები იმის გამო, რომ დიდი
რაოდენობით შეიცავენ წყალს, ტემპერატურის დაცემის დროს—10° დიდად
ზიანდებიან, ფესვები და ნორჩი ნაზარდები—5—6°-ზე იყინებიან, ზედაპირუ-
ლი ფესვები—7—8°-ზე, ხოლო მრავალწლიანი შტამბის ნაწილები ვაზის ჭიშე-
ბის მიხედვით ტემპერატურის დაცემას—17—20°-მდე უძლებენ.

დიდხანს იყო გავრცელებული აზრი იმის შესახებ, რომ ტოტების მფარა-
ვი საფარვე შრეს და კვირტის ქერტლებს თვლიდნენ ყინვისაგან დაცვის მთავარ
საშუალებად.

უკანასკნელად გამოიკვია, რომ ესენი სრულებითაც ვერ იფარავენ მცე-
ნარის უჯრედებს გაყინვისაგან. მაქსიმოვის აზრით ეს ნაწილები მცენარეს იცავს
ზამთარში წყლის აორთქლებისაგან.

მცენარის ყინვაგამძლეობა უმთავრესად დამოკიდებულია უჯრედის წყალ-
ში შაქრის კონცენტრაციაზე. ვინაიდან შაქარი იფარავს ცილოვან ნივთიერე-
ბას შედეგებისაგან, ამიტომ შაქრებს როგორც ნ. მაქსიმოვი აღნიშნავს, შეიქ-
ლება მფარავი ნივთიერება ვუწოდოთ. ამიტომ ყინვაგამძლეობა შეიძლება გა-

¹ ი. სულთაშვილი, სხელის როლი ზამთრის ყინვებისაგან დაზიანებული ვაზების
მოვლაში, სადისერტ. შრომა, 1953, გვ. 45.

² ფ. ენგელსი, ბუნების დიალექტიკა, 1950, გვ. 312—313.

გადიდოთ მცენარეში თავისუფალი და კარბი წყლის შემცირებით და შაქრის კონცენტრაციის გაზრდით. გარდა ამისა, ნიადაგში მყავე რეაქციის გაზრდა იწვევს მცენარის უჯრედში არსებული ცილოვანი ნივთიერების კოაგულაციას (აკრას) და პლაზმის სიკვდილს, ეს კი იწვევს მცენარის მთლიანად გახმობას. ამგვარად, ზამთრის ყინვისაგან ვაზების დასაცავად დღეისათვის თუმცა ვაზების მიწით დაფარვა-დაპარხვა ითვლება, მაგრამ უნდა გაძლიერდეს საკვლევე-საღდელი მუშაობა სელექციის გზით ადგილობრივი პირობებისადმი გამძლე არსებული ვაზის ჯიშების გამოსავლინებლა და ახალი ყინვაგამძლე ჯიშების გამოსაყვანად.

ცნობილია, რომ ი. მიჩურინის მიერ გამოყვანილი ვაზის ჯიშები: ბუთთური, კორინთული, არქტიკი, ამურის ვაზის თესლნერგები და ზოგიერთი პიბრიდული ფორმები, რომლებიც მიღებულია ევროპული ჯიშების შეჯვარებით ამურის ვაზთან (№45, №46, № 7, № 3, № 682, № 4) დაუმარხავდაც კარგად უძლებენ ზამთრის ყინვებს¹.

მკვლევართა მიერ (გრინენკო, კირილოვი) დადგენილია, რომ ის ჯიშები, რომლებიც ვეგეტაციის პირველ პერიოდში აპრილი—ივნისი მეტ ნახშირწყლებს ხარკავენ, მალე ამთავრებენ ვეგეტაციური ნაწილების მომწიფებას და სწრაფად იწყებენ მარაგის დაგროვებას, მეტი ყინვაგამძლეობით ხასიათდებიან (ბუთთური, კორინთული, არქტიკი, რისლინგი, შასლა და ამურის ვაზთან შეჯვარებული სხვა ჯიშები), ხოლო ის ვაზები, რომლებიც გვიან ამთავრებენ ვეგეტაციური ნაწილების ზრდას (მომწიფებას) და გვიან იწყებენ საკვები მარაგის დაგროვებას, ყინვის ნაკლებ გამძლეობით ხასიათდებიან (აკ-შაანი, ჰუსაინე, კატაჟურგანი და სხვ.).

როგორ დავიცვათ ვენახები ზამთრისა და გაზაფხულის ყინვებისაგან

ცნობილია, რომ მოყინული ვაზები ან არანორმალურად ვითარდებიან, ან მთლიანად იღუპებიან, თუმცა მესხეთში ჯერ არ ყოფილა ისეთი წელი, რომ ზამთრის ყინვების გამო ვაზები ფესვით და მთელშტამბიანად მოყინულიყო. მაკრამ მიწის ზედა ნაწილი, რომელიც ზამთრის განმავლობაში დაუმარხავი რჩება, სისტემატურად იყინება.

ვაზების მოყინვის სიძლიერე დამოკიდებულია ტემპერატურის დაცემის სიძლიერესა და მის ხანგრძლიობაზე, ხოლო ვაზის ყინვაგამძლეობა ვაზის ჯიშზე, ნიადაგზე, რელიეფზე, ადგილმდებარეობაზე, აგროტექნიკურ ღონისძიებაზე, მეტეოროლოგიურ პირობებსა (ცივი ქარი, თოვლის საბურველი) და სხვა ფაქტორებზე.

მოყინულ ვაზებს თუ შევიტანთ თბილ ოთახში და რამდენიმე დღეს მოვათავსებთ წყალში, დაეინახავთ, რომ ჭანსალი კვირტები დაიწყებენ დაბერებას და გამზადდებიან გასაშლელად, მოყინული კი არა.

მოყინულ ვაზს მერქანში ემჩნევა მუქი ყავისფერი ზოლები და ლაქები. ლათანი კარგავს მწვანე ფერს.

¹ Ф. Ф. К и р и л о в, Защита виноградников от морозов в районах северного виноградарства, Журнал «Виноградарство и виноделие», СССР, Москва, 1948, № 3.

მოყინული ვაზის კვირტები ღებულბოგენ მუქ შავ ფერს, ხელის შეხების-თანავე ძირში წყდება და ვარდება. აღსანიშნავია, რომ ვაზები, რომელთაც ძლიერი ზრდა ახასიათებს ნაკლებ ყინვაგამძლეობას იჩენენ, ხოლო ის ვაზები, რომლებსაც ნელი ზრდა და მკვირივი აგებულების ტანი აქვთ მუდამ ყინვაგამძლეობით ხასიათდებიან.

გარდა ამისა, ისიც შემჩნეულია, რომ ურწყავ პირობებში აღზრდილი ვაზები მეტ ყინვაგამძლეობას იჩენენ, ვიდრე სარწყავ პირობებში ლალად ნაზარ-ლი ვაზები.

პროფ. თუმანოვის გამოკვლევით¹, მცენარეები გაივლიან ყინვებისადრე გამძლეობისა და გამოწრთობის ორ ფაზას, პირველს, როდესაც მცენარის მერ-ქანსა და ფესვებში დაგროვილი სახამებელი გარდაიქმნება შაქრებად (სახამე-ლის დაგროვება კი იზრდება, მცენარის მომწიფებასთან ერთად) და მეორე, როდესაც წარმოებს პროტოპლაზმის გაუწყლოება და თანდათან ცივ ტემპერა-ტურაზე შეგუებით მცენარე იჩენს ყინვაგამძლეობას.

შემჩნეულია, რომ ყინვებისაგან ის ვაზები უფრო ზიანდებიან სადაც ნი-ადავის ტენიანობა დიდია. მდინარის პირზე გაშენებული ვაზები, რომლებიც ხასიათდებიან ძლიერი ზრდით, ყინვისადმი ნაკლებგამძლეობას იჩენენ, რო-გორც ზამთარში, ისე გაზაფხულზედაც, ვინაიდან გაზაფხულზე მიწის შეთბო-ბისთანავე აორთქლებული წყლის ნისლი ფარავს ვაზებს, ასეველებს და ყინვე-ბის დაწყებისთანავე იყინებიან. ხშირია ისეთი წლებიც, როდესაც კვირტების გაშლის შემდეგ დაუთოვია. დილის მზის სხივების პირდაპირ მოქმედებით დი-დი ზიანი განუცდიათ ვაზებსა და ხეხილის ბაღებს.

ისიც შემჩნეულია, რომ თუ დილის ნისლი ღრუბლისებურად ეფინება ვე-ნახებს იცავს მზის სხივებს პირდაპირი მოქმედებისაგან, ვაზების მოყინვაც მე-ტად იშვიათია, აქედან გასაგებია, რომ მაისის დილის ყინვების მოლოდინში, როცა ცა მოწმენდილია და მოსალოდნელია ტემპერატურის დაწვევა უნდა მიე-შართოთ ვენახებში ხელოვნური ღრუბლების გაჩენას.

ხელოვნური ღრუბლების ან ბოლის ფარდების შესაქმნელად ვენახებში იხ-მარება: ჩალის, ფოთლების, ნაფოტის, კუბრის, ნახერხისა და სხვა მასალათა ნა-რევი.

აღნიშნული ნარევეები იყრება ვენახის ირგვლივ გროვებად, თითოეული და-შორებულ უნდა იქნეს ერთმეორისაგან 30—40 მ-ით.

მესხეთში, როგორც ზამთარში ისევე გაზაფხულზე ვაზები ხშირად ზიანდე-ბიან ცივი ქარებისაგან, ამიტომ ვენახის გაშენების დროს გულდასმით უნდა იქ-ნეს შესწავლილი თუ რომელი მიმართულებიდან მოედინებიან ცივი ქარები. მოვერიდოთ ამ მიმართულებით ვენახების გაშენებას, რომელიც დამლუპველად მოქმედებს არ მარტო ვენახებზე, არამედ ხილის ბაღებზედაც. უკიდურეს შემთ-ხვევაში ამ ადგილებში უნდა გაშენდეს მაღალტანიანი ქარსაფარები.

ახალციხისა და ადიგენის რაიონებისათვის ამ მხრივ მეტად საგულისხმოა ვალესა და აჭარის მთების მწვერვალები, სადაც ხშირად მაისის ბოლომდე თოვ-ლი არ დნება და გაზაფხულის ძლიერი ცივი ქარების დინებით დიდ ზიანს აყე-ნებს სასოფლო-სამეურნეო კულტურებს, რომელიც მოექცევა ამ ცივი ქარების ზოლში.

¹ С. Н. Макаров, Защита виноградишков от зимних морозов, Министерство сельского хозяйства, Москва, 1948.

ასპინძის რაიონში არ უნდა გავაშენოთ ვენახები არა მარტო მდინარე მტკვრის მარჯვენა დაბლობ ქალღმერთში, არამედ აგრეთვე როკეთის მაღალ მთიდან მომდინარე ცივი ქარების დინების ზოლშიაც, რომელიც დამღუპველად მოქმედებს ვენახსა და სხვა კულტურებზეც. ამ გარემოებათა მხედველობაში მიღებით ვენახების გასაშენებლად რაიონების მიხედვით შედარებით კარგი პირობები გვაქვს შემდეგ სოფლებში:

ა) ასპინძის რაიონში სოფელ: ასპინძის, ოშორის, რუსთავის, ინდუსის, ხიზაბავრის, საროს, ნაქალაქევის, თმოგვის, აწყვიტის და ტოლოშის ფართობებში, სამხრეთ ფერდობებზე და ბუნებრივ დაბაქანებულ ტერასებზე. სასურველია აღდგენილ იქნეს აგრეთვე ვენახების გასაშენებლად საროსა და ხიზაბავრის მრავალსართულიანი ხელოვნური დაბაქნებული ადგილები.

ბ) ახალციხის რაიონში მევენახეობის განვითარებისათვის კარგი ფართობებია: სოფ. წნისის, კლდის, ზიკილიის, აგარის, წინუბნის, გურკელის, წროიხის სამხრეთ ფერდობებსა და ტერასებზე, ხოლო აწყურის მიკრორაიონში ყველაზე ხელსაყრელი პირობებია ვენახის მიწაში დაუმარხავად განვითარებისათვის სლესის ციხის მიდამოებში, რომელსაც ირგვლივ აკრავს ბუნებრივი ტყეები და დაუშულია ცივი ქარების უარყოფითი გავლენისაგან.

გ) აღიგენის რაიონში მევენახეობის განვითარებისათვის ხელსაყრელი ნიადაგები მოთავსებულია სოფ. ვარხანის, ხევაშენის, ეწოელის, ბოლაჯრის, სმადის, კახარეთის, ლელოვანის სამხრეთ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ ფერდობებზე, მეტად ხელსაყრელი ფართობებია აგრეთვე სოფ. არალის, აღმოსავლეთ ფერდობის ნაზერევიში და სოფ. უდის აღმოსავლეთ ტერასებზე, რომელიც დაუშულია ცივი ქარებისაგან. აღიგენის რაიონის ზემოთ დასახლებული სამხრეთ და სამხრეთ აღმოსავლეთ ფერდობების ამ ადგილებში ვაზები დაუშულია, როგორც ცივი ქარების მოქმედებისაგან აგრეთვე შედარებით ღლია სითბოს ჯამიც, ეს კი აჩქარებს ყურძნის მომწიფებას და აუმჯობესებს ღვინის ხარისხს.

ვაზის ყინვაგამძლეობა ბევრადაა დამოკიდებული თვით ვაზის ჯიშზე.

ცნობილია რომ ქართული ვაზის ჯიშები: რქაწითელი, კახური მწვანე, ევროპული ჯიშები: პინო შავი, პინო ნაცრისფერი, რისლინგი, გამე და სხვა ჯიშები, შედარებით მეტ ყინვაგამძლეობას იჩენენ ვიდრე საფერავი. გორული მწვანე, ციკა, ძველშავი, პინო თეთრი, ალექსანდროული, მუსკატი, ჩაუმი და სხვა ჯიშები.

ყინვაგამძლე ჯიშების შერჩევის დროს უპირატესობა უნდა მიეცეს იმ ჯიშებს, რომლებიც გაზაფხულზე გვიან გამოლვიძებით ხასიათდებიან, ამით თავიდან ავიცილნენ გაზაფხულის ყინვებისაგან ვაზების წაყინვის საფრთხეს.

მესხეთის რაიონების მაღალი, მთაგორიანი რელიეფის გამო, ადრე შემოდგომაზე იწყება აცივება, რისთვისაც ხშირად ახალგაზრდა ვაზები ვერ ასწრებენ მომწიფებას და ყლორტები მცირე ყინვების დაწყებისთანავე ზიანდებიან.

ასევე მოუმწიფებელი რჩება ყურძნის ზოგიერთი ჯიშები, რის გამო ღვინოც მკავე, მდარე ხარისხის დგება და შესანახად უფარვისია.

ამის გამო, ვენახის გაშენების დროს უპირატესობა უნდა მიეცეს ვაზის იმ ადრეულ ჯიშებს, რომლებიც გვიანი გამოლვიძებით და ადრე მოსავლით ხასიათდებიან, ე. ი. უპირატესობა ყურძნის სიმწიფის მიხედვით უნდა მიეჭყეს ისეთ ადრეულ ვაზის ჯიშებს, რომლებსაც მოკლე სავეგეტაციო პერიოდი აქვთ და შემოღდომის სიცივეების დაწყებამდე ასწრებენ როგორც ყლორტების მომწიფებას, ისე ყურძენში შაქრების საკმაო რაოდენობით დაგროვებას, ასეთ ადრეულ ჯიშებად მესხეთის რაიონებისათვის უნდა ჩაითვალოს: აღიგორტე, პინოფრანი, შასლა და სხვა ჯიშები, თუმცა დაბალ ზონაში მომწიფებასაც ასწრებს და მაღალა-

არისხოვან ღვინოსაც გვაძლევს: რქაწითელი, ჩინური, გორული მწვანე. შავკაპიტო, თაკვერი და სხვა ჯიშები.

მევენახეობის აგროწესების თანახმად, მესხეთის რაიონებში რეკომენდებულია გაშენდეს ის ჯიშები, რომლებიც შეტანილია დარაიონებაში:

ა) სუფრის ღვინოების წარმოებისათვის: ალიგოტე, ჩინური, გორული მწვანე და ხიხვი.

ბ) შამპანური წარმოებისათვის: პინოფრანი, ჩინური, ალიგოტე და გორული მწვანე.

გ) სუფრის ყურძნის წარმოებისათვის: შასლა და თეთრი ბუდეშური (მესხეთის რაიონის ზონების მიხედვით როგორც შემოტანილი, ისე ძველი მესხური ვაზის ჯიშების რეკომენდებული სია).

ადრე გაზაფხულზე გასსლული ვაზები, რომლებიც ადრე გაღვიძებით ხასიათდებიან, დიდი რაოდენობით ღვინს წვენს ვაზის გადანაჭერი ლერწიდან, რომელიც ესხმება ვაზის კვირტებს და ასველებს. ვაზის ზოგიერთ ჯიშებს დღეღამის განმავლობაში შეუძლიათ გადიოჯიციონ 2—3 ლიტრა წვენი, რის გამო დასველებული კვირტები გაზაფხულის ყინვების დაწყებისთანავე იყინებიან, ამიტომ მესხეთის რაიონებში, რადგანაც გაზაფხულის ყინვები ხშირი და მანეე „სტუმარია“, სასურველია ვაზები გაისხვლას გვიან გაზაფხულზე: თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ვაზის ტირილი გვიან გაზაფხულზე უფრო ძლიერია, მაგრამ გადმოქცეულ წვენში მშრალი ნივთიერება იმდენად მცირეა (1 ლიტრში 2—3 გრ), რომ ეს მეტად უმნიშვნელო დანაკლიანია იმ დიდ ზიანთან შედარებით, რომელიც მოაქვს ადრე გაზაფხულზე გასსლული ვაზების მოყინვას, ამიტომ უპირატესობა უნდა მიეცეს გვიან გაზაფხულზე ვაზების გასხვლას.

მაისის ყინვების თავიდან აცილება შესაძლებელია აგრეთვე გაზაფხულზე კვირტების გაშლის შეგვიანებით და ნიადაგის გაცივებით, რისთვისაც საჭიროა:

ა) ზამთარში ვაზების ძირში თოვლი შეეაგროვოთ და მოუტყეპნოთ. ბ) ადრე გაზაფხულზე ჩავატაროთ ვენახის მორწყვა, ვ) კვირტების გაშლამდე შევწამლოთ რკინის აჯასპით და კირით შევათეთროთ შტამბი.

შემჩნეულია, რომ შემოდგომისა და ზამთრის ცივი ქარების და ძლიერი ყინვების დროს ის ვაზები უფრო ზიანდებიან, რომლებიც კიგოზე ან მავთულზე უძრავადაა მიმაგრებული, ვიდრე ის ვაზები, რომლებიც დროულად განთავისუფლებულია კიგოდან.

ვ. ქანთარის გამოკვლევით, ცნობილია, რომ ნიადაგის ზედაპირის გადიდებასთან ერთად (გაბალახიანების გამო), მატულობს სხივთა ფრქვევა ვენახში და უფრო ძლიერად აციებს ნიადაგის ზედაპირზე ჰაერს, რის გამო წაყინვაც მეტად ძლიერდება.

ამის თავიდან ასაცილებლად, საჭიროა გაზაფხულიდან ვენახებში სარეველა ბალახების გაშენდა, ნიადაგის მოხვნა და ზედაპირის გასწორება.

არის შემთხვევები, როდესაც ძლიერი ქარები განსკუთრებით ფერდობებსა და ტერასებზე აცლის ვაზებს თოვლის საფარს და ხშირად მიწასაც ამიშველებს, რის გამო იყინება არა მარტო დაუმარხავი ვაზები, არამედ მიწაში დამარხული ვაზებიც, ასეთ ადგილებში სასურველია გაკეთდეს თოვლის დამკვრები ანდა გაშენდეს ქარსაფარები.

უთოვლო და ცივ ზამთარში საზიანო არ იქნება თუ დამარხული ვაზების ზემოდან ჩაეატარებთ ხელით მორწყვას და შევქმნით ყინულის საფარს, რომელიც მეტად კარგად იცავს ვაზებს ყინვის მოქმედებისაგან.

შემჩნეულია, რომ მეტად ზიანდება აგრეთვე სუსტმერქნაანი ვაზები, რომლებსაც ყინვისაგან კანი სიგრძეზე უსკდება და გამოშვლებული გულგულია შესიარად ზიანდება და ლეება. ასეთი დაზიანებული ვაზები კი მეტად ხელსაყრელი ხდება მავნებელ-ავადმყოფობათა დასაბუდებლად. დაკვირვებული მეურნე იმასაც შეამჩნევს, რომ ზამთრის ყინვებისაგან ის ვაზები უფრო ზიანდებიან, რომლებიც მეტად ხანშესული არიან ან ნიადაგის სიღარიბის გამო მეტად დასუსტებულია; ამიტომ აგროტექნიკურ ღონისძიებათა კომპლექსის (ნიადაგის დამუშავება, ნაკელის შეტანა, მორწყვა, ნორმალური დატვირთვა, წამლობა და სხვ.) დროულად გატარება ყინვების უარყოფითი მოქმედების წინააღმდეგ ერთ მთავარ ღონისძიებად უნდა ჩაითვალოს.

ვენახის ნაკელით სრულად გაპატივება ერთი მხრივ საკვებ მასალას აქლევს ვაზის ფესვებს და მატულობს მოსავლიანობა, მეორე მხრივ ხელს უწყობს ნიადაგის ხელსაყრელი სტრუქტურის შექმნას და უნარჩუნებს სითბოს მარაგს, რომელსაც ნიადაგი მზისაგან ღებულობს.

ნიადაგის ღრმად დამუშავება და სისტემატური კულტივაცია ხელს უწყობს ტენის შენარჩუნებას, ფესვებისაკენ იზრდება ჰაერაცია და აქტიურად მიმდინარეობს, როგორც მიკროორგანიზმების მუშაობა (ლპობის პროცესი). ისევე ორგანულ ნივთიერებათა დაშლა-მინერალიზაცია და მათი წყალში გახსნა. მცენარის მიერ შეთვისება, რითაც აგებულია მთელი მცენარის ორგანიზმი.

ვაზის კარგი მოვლითა და აგროტექნიკურ ღონისძიებათა განხორციელებით ძლიერდება, როგორც ფესვთა სისტემა, ისე მიწისზედა ნაწილები. აქტიურად და ძლიერად მიმდინარეობს ასიმილაციის პროცესი, მცენარე დიდი რაოდენობით აგროვებს ნახშირწყლებს და ეს უკანასკნელი კი აძლიერებს ვაზების უინეგამძლეობას ზამთარში.

უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც მშრალ პირობებში, ისე ჰოქარბებულ ნესტიან ნიადაგშიაც, ვაზის ყინვაგამძლეობა მცირდება.

დაბოლოს, რამდენიმე სიტყვით აღვნიშნავთ ყინვებით გამოწვეული ვაზის ბაქტერიული დაავადების თავიდან აცილების ღონისძიებათა შესახებ.

ცნობილია, რომ ვაზის კიბო, გამოწვეულია ვაზის შტამბის მექანიკური დაზიანების შედეგად.

როდესაც დაზიანების ადგილზე უკრედეების არანორმალური განვითარების შემდეგ რჩება სიმსივნე, ეს იწვევს ვაზებში წვენთა არანორმალურ მოძრაობას და ვაზის გახმობა-სიკვდილს.

კიბო ძლიერი ყინვების ღრის მასობრივად ჩნდება, განსაკუთრებით ახალგაზრდა ნარგავებში, როდესაც ვენახი გაშენებულია დაბლობ და ზედმეტტენიან პირობებში.

კიბოთი დაავადებული ვაზები ჯერ ამცირებენ მოსავალს, შემდეგ თანდათან ძლიერდება დაავადება და ახშობს ვაზებს.

ვაზების კიბოთი დაავადების თავიდან ასაცილებლად პირველ რიგში საჭიროა ნესტიან ფარობში ზედმეტი წყლის დასაწრეტად გაუკეთდეს არხები.

თუ სიმსივნე ვაზებს დამყნილ ადგილებიდან ზემოთ აქვთ, მაშინ მათ ვაკრით და ნამყენზე ახალი ამონაყარი ყლორტებიდან ვზრდით საფორამე ელემენტებს, ხოლო თუ კიბო გაყენილი აქვთ დამყნილ ადგილზე ასეთი ვაზები მაინც დაილუპებიან, რის გამო საჭიროა მათი მთლიანად ამოძირკვა და დაწვა.

კიბოთი დაავადებული ვაზების გასხვლის დროს გადანაქერ ადგილზე სასურველია წაესვას ბალის მალამო, კირნარევი თიხა და შესხურდეს 15%-იანი ძალის ხსნარით.

კირნარევი თიხა შემდეგნაირად მზადდება: ერთ ნაწილ კირსა და ნაკელს ურევი ორ ნაწილ თიხასა და ამ ნაზავით შელესავენ კიბოთი დაავადებულ ვაზის გადანაქერ ადგილებს.

ვაზების კიბოთი დაავადება შესაძლებელია გამოწვეულ იქნეს ვაზების ბეჭანიკური დაზიანებით, ამიტომ ტრაქტორით ან ცოცხალი გამწევი ძალით ვუნახის რიგშორის ნიადაგის დამუშავების დროს უნდა ვერიდოთ ბეჭანიკურ დაზიანებას.

ყინვებისა და სეტყვისაგან დაზიანებული ვაზების მოვლა

მესხეთის პირობებში ყინვებისაგან ვაზების დაზიანების დროისა და ხასიათის მიხედვით სამ შემთხვევას ვარჩევთ:

1. ვაზების დაზიანება ზამთარში: უფრო მეტად ზიანდება დეკემბერში და იანვარში, იშვიათად თებერვალში, ზამთრის ყინვები აზინებენ მიწაში დაუმარხავი ვაზის გახევებულ ნაწილებს და ხშირად ძლიერი ყინვები შტამბიანადაც ახშობს ვაზებს.

2. ვაზების დაზიანება გაზაფხულზე, ანუ როგორც ხშირად ეძახიან მაისის ყინვები, რომელიც ყოველ წელს ან ყოველ მეორე წლის 10—17 მაისში მეორდება, ეცემა ტემპერატურა —1 —2°-მდე და აზიანებს ახალგაზრდა ყლორტებს.

3. ვაზების დაზიანება შემოდგომაზე—უფრო მეტად ოქტომბრის პირველ ნახევარში, როდესაც ტემპერატურა ეცემა —05 —1°-მდე და აზიანებს, როგორც ფოთლებს, ისე ახალგაზრდა ყლორტებს და თვით ნაყოფსაც. გარდა ყინვებისაგან ვაზების დაზიანების ამ სამი შემთხვევისა, ადგილი აქვს აგრეთვე სეტყვისაგან ვაზების დაზიანებას უფრო მეტად მაისისა და ივნისის თვეში, იშვიათად ივლისსა და აგვისტოში, როდესაც ვაზები ისეტყვება ყურძნის ისრიმის პერიოდში და თითქმის ნახევრდება ან მთლიანად იღუპება მოსავალი.

ვაზების დაზიანების ყველა შემთხვევების დროს საჭიროა შესწავლილ იქნეს თითოეული სახის დაზიანების ხარისხი და მიღებულ იქნეს მისი შემდგომი მოვლის შესაფერისი ღონისძიებანი.

ა) ზამთრის ყინვებისაგან დაზიანებული ვაზის მოვლა

უკანასკნელი 7—8 წლის განმავლობაში მესხეთის რაიონებში ტემპერატურა —22 —29 —30°-მდე ეცემა, რომელიც დამლუპველად მოქმედებს მიწაში დაუმარხავად დარჩენილი ვაზების ყველა ორგანოზე. ასე მაგალითად, 1948 წელს ტემპერატურა დაეცა ახალციხეში დეკემბრის თვეში—26,5°-მდე, რომლის დროსაც მოიყინა ერთწლიანი ნაზარდები და დაბალ ზონებში მოიყინა ნაწილობრივ ორწლიანი ნაზარდები, 1949 წლის იანვარში ტემპერატურა დაეცა—23,6°-მდე, რომელმაც დააზიანა ერთწლიანი ნაზარდები. 1950 წელს იანვარში ტემპერატურა დაეცა —29,2°-მდე, რის გამო დაუმარხავი ვაზები დაბალი ზონის ცალკეულ ადგილებში შტამბიანად მოიყინა.

1951 წლის იანვარში ტემპერატურა დაეცა —22,7°-მდე, 1952 წლის იანვარში —20,2°-მდე, 1953 წლის დეკემბერში —22,9°-მდე, 1954 წლის იანვარში

— 23,6%-მდე, რისთვისაც მიწაში დაუმარხავი ვაზების ერთწლანი ნარგავები ყველა ზონაში მოიყინა (გარდა ასპინძის რაიონის სოფ. ტოლოშის ვენახებისა). მესხეთის რაიონებში ჰაერის ტემპერატურის დაცემის შედეგებზე მრავალი წლის დაკვირვებამ მიგვიყვანა იმ დასკვნამდე, რომ მანამდე ჯერ კიდევ არ არის მიღწეული ყინვაგამძლე ვაზის ადგილობრივი ჯიშების გამოყვანა მესხეთის პირობებში. ვაზების მიწით დაფარვა ზამთარში ყინვებისაგან დასაცავად ერთ-ერთ მთავარ აგროტექნიკურ ღონისძიებად უნდა ჩაითვალოს. აღნიშნული წესი კი ავგილს დაუთმობდა მომავალში ი. მიჩურინის მეთოდების გამოყენებით გამოყვანა ადგილობრივი ვაზის ყინვაგამძლე ჯიშებს.

ვინაიდან ჯერჯერობით მოყინული ვაზების მოვლის სხვა მეთოდები ჩვენ არ გავაჩნია, ძირითადად გამოყენებულ უნდა იქნეს ამ ვაზების გამოსასწორებლად ქირურგიული ოპერაციები.

ყინვებისაგან ვაზების დაზიანების ხარისხი დამოკიდებულია ყინვების ინტენსივობასა და ხანგრძლიობაზე, ვაზის ჯიშის ყინვაგამძლეობის უნარზე. ნაკვეთის ადგილმდებარეობასა (სამხრეთი, ჩრდილოეთი, სიმაღლე ზღვის დონიდან) და რელიეფზე.

ზამთრის ყინვებისაგან ვაზების შტამბის დაზიანების დროს ჩვენ ვკარგავთ არა მარტო ურძის 2—3 წლის მოსაუალს, არამედ უვარგისი ხდება გამრავლებისათვის კვირტებიც. მოყინული ვაზის რქის ერთი დღე თბილ ოთახში მოთავსებით ან შეთბობით შევამჩნევთ, რომ მერქნის ანათალი მოყავისფერო ხდება და როგორც მერქანი, ისე ლაფანი მოხარშულის შთაბეჭდილებას სტოვებს. ლაფანი მთლიანად კარგავს მწვანე ფერს. გაუხსლავი ვაზების ზამთრის ყინვებისაგან დაზიანების დროს დადგენილ უნდა იქნეს კვირტების, შტამბისა და ყლორტების დაზიანების ხარისხი.

თუ ძირითადი კვირტების ნაწილის დაზიანებასთან გვაქვს საქმე, ეთქვას დაზიანებული აღმოჩნდა 50%-მდე კვირტები, გაზაფხულზე გასხლის დროს ნაცვლად 24 კვირტისა ვტოვებთ 50 კვირტს და კიდევ მეტს. შტამბის მთლიანად დაზიანების შემთხვევაში მას ძირში ვაჭრით და ხელს ვუწყობთ ძირიდან ამონაყარი საფორმე ყლორტების განვითარებას.

ვაზის ნაწილობრივი მოყინვის დროს გულდასმით უნდა შევამოწმოთ და დავადგინოთ დაზიანების ხარისხი და არ დავუშვათ ხელაღებით ვაზების აჩეხვა. სოფ. ზიკილიის ვენახებში (ახალციხის რაიონი) 1953 წელს მოყინული აღმოჩნდა 70%, რის გამო, იმის მაგიერ, რომ ვაზები კვირტების გაშლის შემდეგ გაესხლათ და დაეტოვებინათ ყველა გადარჩენილი კვირტები, აქ გაისხლა ჩვეულებრივი წესით (ორი სამამულო და ორი სანაყოფე), რის გამო მოსავალი მთლიანად დაიკარგა, ხოლო საცდელად დატოვებული 100 ძირი ვაზიდან, რომელიც გაისხლა 5 მაისს და დატოვებული იყო ყველა გადარჩენილი კვირტები, მიღებულ იქნა 1 ძირზე 05—1 კგ ურძენი, ჰექტარზე გადაყვანით კოლმეურნეობას შეეძლო მიეღო 20—30 ც ურძენი, ამიტომ ყინვებისაგან ყლორტების ნაწილობრივი დაზიანების გამო ხელი არ უნდა ავიღოთ შემდეგში მათ მოვლაზე, ვინაიდან კარგი მოვლის პირობებში ნამხრევეებიდან, ფარული და შემცველი კვირტების განვითარებით და ძირიდან ამონაყრებიდანაც შესაძლებელია მოსავლის მიღება. არის შემთხვევები, როდესაც მერქანზე ჰერქქვეშ შეფარდებულია რქის ნაწილი, სადაც ბაზისის კვირტები მდებარეობს და რქის მოკრის შემდეგ რჩება მერქანზე ასეთი ამონაყარი ყლორტები ხშირად მოსავლიანი და შესაძლებელი ხდება ვაზების მოყინვით გამოწვეული ზარალის ნაწილობრივ აღდგენა.

მოყინული ვაზების ძირიდან ამონაყარ ყლორტებს ვიყენებთ როგორც მეორადი მოსავლის მისაღებად. აგრეთვე ვზრდით მომავალი წლისათვის საფორმე ელემენტებს. ამიტომ თუ ძირიდან გვაქვს რამდენიმე ამონაყარი, სასურველია დავტოვოთ 2—3 მრავალშტამბიანი ყლორტი ვაზის გამოსაყვანად, რაც შეუწყობდა ხელს შემდეგ წლებში, როგორც მოსავლის გადიდებას, აგრეთვე გაადვილებდა ზამთარში ყინვებისაგან დასაცავად მიწაზე დაწვენას და მის მიწით დაფარვის სამუშაოებს.

პროფ. ვ. ქანთარიას მიხედვით. შტამბზე გასხლული ვაზის მწვანე ზედაპირის ადგილი ხდება ფარული კვირტებიდან განვითარებული ყლორტების საშუალებით, თუმცა უკანასკნელის უმეტესი ნაწილი უმოსავლოა, მაგრამ ამ ყლორტების წვერების წაწყვეტით შეიძლება გამოწვეულ იქნეს ძირითადი ან შემცველი კვირტების ნაადრევად განვითარება, რომელიც მოსავლიანი იქნება.

ერთწლიანი ყლორტების მოყინვის გამო შტამბზე მრავალი ღონიერი ყლორტები ვითარდება, რის გამო ყველა ყლორტების დატოვებით ვაზი ვერ უზრუნველყოფს მათ თანაბარ განვითარებას, ამიტომ ფორმირებისათვის სასურველია ხელსაყრელ ადგილზე მდებარე ყლორტების ძლიერად განვითარების ხელის შესაწყობად—დროულად მოვაკრათ ზედმეტი ყლორტები, მაგრამ ვაზის სიძლიერის მიხედვით იმდენი ყლორტები უნდა დავტოვოთ, რომ არ გამოიწვიოს არც ძალზე ლაღად გაზრდა და არც დასუსტება.

ბ) გაზაფხულის ყინვისაგან დაზიანებული ვაზების მოვლა

მესხეთის პირობებში გაზაფხულზე (10—20 მაისი) ადგილი აქვს ტემპერატურის სისტემატურად დაცემას —1—4°-მდე. 1949 წელს ტემპერატურა დაცა —1,3°-მდე, 1952 წ. —1,2°-მდე, 1953 წ. —0,3°-მდე, 1954 წელს გაზაფხულის ყინვებმა მიაღწია —3°-მდე, გაზაფხულის წაყინვები დიდად აზიანებს ახალ გაშლილ კვირტებს, ნორჩ ყლორტებსა და ფოთლებს. როგორც მესხეთში, ისე საერთოდ გაზაფხულზე წაყინვებისაგან ვაზების დაზიანების სამ შემთხვევასთან გვაქვს საქმე.

პირველი სახის დაზიანებად ჩაითვლება, როდესაც მოყინულია ძირითადი ყლორტები და შემცველი კვირტები. ასეთ შემთხვევაში უნდა მოკრას ყველა მოყინული ყლორტები და ხელი უნდა შევეწყუოთ მეორადი ყლორტების განვითარებას—ფარული კვირტებიდან.

თუმცა ფარულ და ზოგიერთ შემთხვევაში მარტივი კვირტებიდან ნაწილობრივ შეიძლება განვითარდეს მცირედი ყვავილელები, მაგრამ ძირითადი ყურადღება უნდა მიექცეს მეორადი ყლორტების ისეთ ადგილზე განვითარებას, რომელიც გვეკირდება მომავალი წლისათვის საფორმე ელემენტების ჩამოსაყალიბებლად, რითაც შესაძლებელია შემდეგ წლებში მეტი მოსავლის მიღება.

მეორე სახის დაზიანებად ჩაითვლება, როდესაც გადარჩენილია მხოლოდ ზაზალური კვირტები. ასეთ შემთხვევაში ახალგაზრდა ყლორტები უნდა გავსხლათ 1—2 მუხლზე და მივიღოთ ზომები შემცველი ანუ დამატებითი კვირტებიდან მეორადი ყლორტების განვითარებისათვის, რომლებიც, ძირითადი კვირტების შემდეგ მეტმოსავლიანი ყლორტების მომცემ კვირტებად ითვლებიან, ამიტომ ამ შემთხვევაში მეორადი მოსავლის მიღება გათვალისწინებულ უნდა იქნეს დამატებითი ანუ შემცველი კვირტებიდან.

მეორადი მოსავლის მიღება შესაძლებელია მიღებულ იქნეს აგრეთვე ილიის კვირტებიდანაც, რის გამო ყუავილობის წინ უნდა ჩატარდეს პირველადი ყლორტების წვეროების წაწყვეტა, რითაც განვითარდება მოსავლიანი ყლორტები მომავალი წლის კვირტებიდან. ჩვეულებრივი ნამხრევი ხშირად კარგი კვებისა და მოვლის პირობებში მოსავლიან მეორად ყლორტებად გადაიქცევიან.

მესამე სახის დაზიანებად ჩაითვლება, როდესაც ადრე გაზაფხულზე დაზიანებულია ვაზის ნორჩი ნაწილები და გადარჩენილია ყუავილელები. ასეთი დაზიანების დროს რაიმე ოპერაციების ჩატარება ან ვაზების გასხვლა არ საჭიროებს, მაგრამ დამატებითი კვებისა და სხვა აგროტექნიკური ღონისძიებებით შესაძლებელია გაზაფხულის ყინვებით დაზიანებული ვაზების გამოსწორება და შენედეგი წლისათვის საფორმე ელემენტების აღზრდა.

გ) შემოდგომის ყინვებისაგან ყურძნის მოსავლის დაცვა და მოყინული ვაზების მოვლა

მესხეთის რაიონების მაღალი მთაგორიანი მდებარეობის გამო შემოდგომაზე ჰაერი ცივდება; ხშირად შემოჭრილი ციკლონური ცივი მასები იწვევენ ტემპერატურის მკვეთრ დაცემას და აზიანებენ მოუმწიფებელი ყურძნის მოსავალს. ასე, მაგალითად, 1948 წ. ოქტომბერში ტემპერატურა დაეცა ახალციხეში—3⁰-მდე, 1953 წ. —5⁰-მდე, 1954 წ. —4⁰-მდე, 1955 წ. —3⁰-მდე, ხოლო 1956 წლის 26—27—28 სექტემბერში ტემპერატურა დაეცა მიწის ზედაპირზე სოკ. აწყურში —2,5⁰-მდე, კლდეში —3⁰-მდე, ახალციხეში —2,8⁰-მდე, სვირში —3,5⁰-მდე, ადიგენში —3⁰-მდე და ასპინძაში —4,8⁰-მდე. ყინვა გრძელდებოდა დილის 2 საათიდან 7 საათამდე, რამაც გამოიწვია მოუმწიფებელი ყურძნის დაზიანება.

შემოდგომის ყინვის მოქმედების გამო ფოთლები ნაადრევად ჩამოცივდა, ყურძენმა იწყო ლაზა და მტევნების ცვენა. განსაკუთრებით დიდად დაზიანდა ვაზის ჯიშები: ჩინური, გორული მწვანე, შეკვაპიტო, რქაწითელი და ხ.ს.ე.ც. ხოლო ადრეული ჯიშები: პინო, ალიგოტე, ბუდეშური, სამარიაო. რომლებმაც მოასწრო საკმარისი რაოდენობით შაქრის დაგროვება არ დაზიანებულა; ვაზები არ დაზიანებულა აგრეთვე ცივი ქარებისაგან ბუნებრივად დაცულ ნაკვეთებზე სრფ. ტოლოში (ასპინძა), აწყური, სლესა (ახალციხის რაიონი), ლელოვანი. კასარეთი, ხურო (ადიგენის რაიონი). ეს გამოცდილება იმაზე გვიკარნახებს. რომ ვენახები პირველ რიგში უნდა გაშენდეს ცივი ქარებისაგან ბუნებრივად დაცულ მიკროუბნებში და უნდა დავრგოთ ქარსაფარები, რომლებიც ვენახებს დაიცვენ დასავლეთის და ჩრდილო დასავლეთის ცივი ქარებისაგან. რომელიც სისქტმატურად მოედინება შემოდგომაზე და გაზაფხულზე მესხეთში. ქარები დიდად აზიანებს როგორც ყუავილობის პერიოდში, აგრეთვე სიმწიფეში შესულ ყურძენსაც.

იმისათვის, რომ შემოდგომაზე ყინვებით დაზიანებული ვენახები მომავალში არ გადაიქცეს სოკოვანი ავადმყოფობისა და ყურძნის დაავადების მუდმივ კერად, საჭიროა შემოდგომიდანვე დაზიანებული ნაკვეთებიდან ყურძენი მოიკრიფოს ლობის დაწყებამდე. დაუმწიფებელი დაზიანებული ყურძნის დატოვება ნაკვეთში.

ყურძენი, რომელიც შაქრების ცოტა რაოდენობას შეიცავს და ღვინოდ არ გამოდგება, გამოყენებულ უნდა იქნეს სპირტის ან ძმრის დასამზადებლად. მხოლოდ, ადრეული ჯიშები, რომელშიც შაქარი 16—19%-მდე აღწევს გამო-

ყენებულ იქნება შამპანური ღვინის მასალის დასამზადებლად, ან ნახევრად ტკბილი და ორდინალური ღვინოების დასაყენებლად.

როგორც წესი, მესხეთის რაიონებში ვაზის მიწაში დამარხვას ვიწყებთ ფოთლების ჩამოცვენის 10—15 დღის შემდეგ; მაგრამ შემოდგომის წაყინე-ზით გამოწვეული ფოთლების ნადრეველ ჩამოცვენის შემთხვევაში დაუშვებელია დამარხვის დაჩქარება, რადგან ნადრეველ დაუშვებელი რქების დამარხვა მიწაში გამოიწვევდა მათ დაობებას და კვირტების ჩახუთვის, რაც საფრთხეში ჩააყენებს შემდეგი წლის მოსავალსაც. ამის თავიდან ასაცილებლად, სასურველია ვაზები დამარხოს 15—20 ნოემბრიდან და უზრუნველყოთ სამუშაოს დამთავრება ნიდაგის გაყინვამდე. ამ დრომდე კი სიმწიფეში შესული ვაზის რქები მოასწრებენ მერქნის და კანის გამაგრებას.

ფოთლების ნადრეველ ჩამოცვენის გამო წყდება ვაზებში ფოტოსინთეზი. რქებიც მოუშვებელი რჩება და მცირდება ნახშირწყლების დაგროვება. ასეთი ვაზები მეტად ნაკლები ყინვაგამძლეობით ხასიათდებიან და ამიტომ მოსალოდნელია ზამთარში დაუმარხვად დეტოვებული ვაზების მოყინვა. ამიტომ ასეთ წლებში ყველა ზონაში ვაზების ზამთარში მიწით დაფარვა სავალდებულოა აგროტექნიკურ ღონისძიებად უნდა ჩაითვალოს.

აღრე გაზაფხულზე მიწიდან ამოღებისთანავე დაზიანებულ ნაკვეთებში სოკოვანი დაავადების თავიდან აცილებისათვის საჭიროა კვირტების გაშლის შემდეგ ჩაეატაროს გოგირდით მკურნალობა, მეორე შეფრქვევა მოვანდინოთ ყლორტების 10-15 სმ-ის ვაზრდის შემდეგ და მესამე ყვავილობის დაწყებამდე.

ნაკვეთი უნდა გაიწმინდოს ანასხლავისაგან და გადაიბაროს მთლიანად, იმგვარად, რომ არც ერთი დაზიანებული ნაწილი არ დარჩეს მიწის ზედაპირზე.

ყინვისაგან ვაზების დასუსტების გამო გადაბარვის წინ, სავალდებულოა ვენახში მინერალური და ორგანული სასუქების შეტანა და ნიდაგის ხშირად გაუხვიერება, რაც უზრუნველყოფს მოსავლიანობის გადიდებასთან ერთად დაავად-მყოფებული ვაზების გამოჯანსაღებას.

შემოდგომის ყინვებისაგან ყურძნის მოსავლის დაცვა შესაძლებელია: ქარსაფარების მოწყობით, გათბობით, ზევიდან ვენტილაციით და სხვ., მაგრამ ყველაზე საიმედო ღონისძიებად ჩაითვლება პირველ ოქტომბრამდე ყურძნის მოკრეფის დამთავრება, ვინაიდან პირველ ოქტომბრამდე ნორმალურ წელიწადში ყველა ჯიში: ალიგოტე, პინო, ჩინური, გორული მწვანე, რქაწითელი და სხვ. ასწრებენ სრულ სიმწიფეში შესვლას და ყურძენში 16—20% შაქრის დაგროვებას.

მესხეთში ყურძნის შემოდგომის ყინვებისაგან დაცვა შესაძლებელია ვაზის ისეთი ჯიშების გამოყვანით, რომლებიც გაზაფხულზე გვიან გამოლვიძებით და აღრე მოსავლით ხასიათდებიან. გვიან გამოლვიძებით შესაძლებელია გაზაფხულის ყინვების თავიდან აცილება, ხოლო აღრე მოსავლით შესაძლებელი იქნება სექტემბრის მეორე ნახევარში რთველის დამთავრება და შემოდგომის ყინვებისაგან ყურძნის მოსავლის დაცვა. მანამდე ასეთი ჯიშები გამოყვანილი და გამრავლებული არა გვაქვს. მესხეთის ყველა ზონაში უნდა გაშენდეს ჩვენი რაიონებისათვის შედარებით აღრეული ჯიშები, როგორცაა: პინო თეთრი, პინო შავი, ალიგოტე. ადგილობრივი ჯიშებიდან: სამარიობო, ბუღეშური, ახალციხის თეთრი და სხვ.

დ) სეტყვისაგან დაზიანებული ვაზების მოვლა

მესხეთის კლიმატური პირობების მრავალწლიური დაკვირვებიდან ჩანს, რომ სეტყვისაგან სასოფლო-სამეურნეო კულტურები და მათ შორის ვაზებიც უმთავრესად ზიანდებიან მაისისა და ივნისის თვეში, უფრო იშვიათად ივლისისა და აგვისტოს თვეში, როდესაც ყურძენი ისეტყვება ისრიბობის ფაზაში.

დასეტყვილი ვაზების მოვლის წესი დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა სიძლიერით და რომელ ფაზაშია დაზიანებული ვაზები.

დასეტყვილი ვაზების ნაწილობრივ გამოსწორება შესაძლებელია გასხვლის საშუალებით. გასხვლას მივმართავთ მაშინ, როდესაც რქა, ფოთლები და ახალგაზრდა ყლორტები დაზიანებულია ძლიერად.

გასხვლის ჩატარებით ვაცლით ყველა მოტეხილ და დაზიანებულ ყლორტებს და ზეგაველენს ვახდენთ ვაზზე, რათა განვითარდეს მეორადი ყლორტები იქ, სადაც გვეკირდება მომავალი საფორმე ელემენტები.

დასეტყვილი ვაზების გასხვლით შესაძლებელია აგრეთვე ხელი შევეწყუთა ფარული, მარტივი და შემცველი კვირტების ნაადრევად განვითარებას და მეორადი ყლორტებისა და მოსავლის მიღებას.

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მევენახეობა-მელენეობისა და სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის მევენახეობის კათედრის მიერ ჩატარებულმა ცდებმა ცხადყო, რომ სხვადასხვა ფაზებში დასეტყვილი ვაზები არ შეიძლება ერთნაირად გაიხსლას და ამდენად ყურადღების ღირსია სეტყვისაგან დაზიანებული ვაზების გასხვლის სამი ვადა:

1. როდესაც ვაზები დასეტყვილია 15 მაისამდე და ეს დაზიანება მეტად ძლიერია, საჭიროა პირველადი ყლორტები მთლიანად შეეკოას ბაზისთან და მეორადი ყლორტების განვითარება გათვალისწინებულ იქნეს ფარული, მარტივი და შემცველი კვირტებისაგან, რომლებიც უფრო მოსავლიანია, ვიდრე ფოთლის ილღის კვირტები, რომლებშიაც ამ ფაზაში ჯერ კიდევ მომავალი წლის ყვავილები ჩასახული არ არის.

თუმცა ფარული და მარტივი კვირტებიდან გამოსული ყლორტები ყველა მოსავლიანი არ იქნება, მაგრამ დანორმების დროს ვაცლით უნაყოფო ყლორტებს და ცტოვებთ იმ ყლორტებს, რომელთაც მომავალი ფორმირებისათვის ხელსაყრელი ადგილი უქავიათ.

2. როდესაც ვაზები სეტყვისაგან დაზიანებულია 30 მაისამდე, ამ დროისათვის, ე. ი. ვაზების ყვავილობის ფაზაში ფოთლიან ილღის კვირტებში მომავალი წლის მოსავალი უკვე ჩასახულია, ამიტომ პროფ. ვ. ქანთარია გვიჩვენებს ჩავატაროთ გასხვლა კომბინირებული წესით, ე. ი. ყლორტებისადმი ლიფერენციული მიდგომით, ამიტომ თუ რომელიმე ყლორტის ბაზისის კვირტები გადაჩებიან, მას გადავჭრით 1—2 მუხლზე და მეორადი ყლორტები და მოსავალიც შეიძლება მივიღოთ ფოთლის ილღის კვირტების ნაადრევი განვითარებით, თუ მათ შევუქმნით შემდეგისათვის ნორმალურ პირობებს. ყვავილობის ფაზაში დასეტყვილი ვაზების ძირითად ყლორტებზე წვეროების წაწყვეტით შესაძლებელია გამოვიწვიოთ ნაადრევად ნამზრვეის განვითარება და მოსავლის მიღება.

პირველ და მეორე ვადაში დაზიანებული ვაზიდან გასხვლის შემდეგ მიღებული ტკბილი ხასიათდება მაღალი შაქრიანობით, მაგრამ როგორც პროფ. ვ. ქანთარია მიგვითითებს, შესაბამისი მკაფიანობა არ მცირდება.

3. როდესაც დასეტყვილი ვაზების გასხვლა გვიხდება 15 ივნისს, ე. ი. ყვავილობის ან შემდეგ ფაზებში. უნდა გვახსოვდეს, რომ ამ დროს დაზიანებული პირველადი ნაზარდი უფრო მომწიფებულია და შემდეგში მოსავლის მიღებას თვალსაზრისით უკეთეს შედეგს იძლევა, ვიდრე მეორადი ნაზარდი, ამიტომ პირველადი ნაზარდის ბაზისში მოჭრა მიზანშეწონილი არ იქნება.

ყვავილობის ან შემდეგ ფაზაში, თუ პირველადი ყლორტების გასხვლით დავაჩქარებთ მომავალი წლის მეორადი ყლორტების გამოსვლას, შესაძლებელია ისინი ძლიერადაც განვითარდეს. მაგრამ ასეთი ნაზარდი ყვავილების ჩასახვას ვეღარ ასწრებს და მომავალი წლისათვის ეღებულობთ უმოსავლო ყლორტებს.

სამივე ამ ვადაში ვაზის დასეტყვის შემთხვევაში სანაყოფე რქის შემოკლება სავალდებულოა. ვინაიდან ეს ხელს შეუწყობს როგორც მეორადი ყლორტების განვითარებას, აგრეთვე მტევნის დამსხვილებასაც.

ვინაიდან ვაზების დასეტყვა სამივე შემთხვევაში ისეთ პერიოდში ხდება, რომელიც მეტად ხელსაყრელია სოკოვან ავადმყოფობათა განვითარებისათვის, ამიტომ საჭიროა ვაზების ხშირი შეწამვლა გოგირდით და ბორდოს სითხით.

ტყის მნიშვნელობა ვაზის ზრდა-განვითარებისათვის მესხეთში

მე-16 საუკუნემდე მესხეთ-ჯავახეთი ტყით ყოფილა დაფარული, რის გამო კლიმატური პირობებიც ხელსაყრელი იყო ვაზის კულტურისათვის.

ახალქალაქის რაიონი, რომელიც 1715 მ-ის სიმაღლეზე მდებარეობს ზღვის დონიდან. ოსმალთა შემოსევამდე ვენახით ყოფილა დაფარული და თუ „შირას“ გადასახადის მიხედვით ვიმსჯელებთ, რომელიც ოსმალებმა შეაწირეს (10400 ახჩა). ახალქალაქის ვენახის ფართობებს მეოთხე ადგილი ეჭირა მთელ მესხეთში, ამჟამად კი ახალქალაქში ვაზის არც ერთი ძირი არ არის დარჩენილი.

ახალქალაქისა და საერთოდ, მესხეთ-ჯავახეთის რაიონებში ვაზის მოსპობის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი უნდა ვეძიოთ აგრეთვე ტყეების გაჩეხვაში, რამაც შეცვალა ზომიერ-კლიმატური პირობები უფრო მკაცრი კლიმატით.

ახალქალაქის რაიონის სოფ. სამსარაში დღესაც კარგადაა შენახული ეკლესია-მონასტერი, რომლის კედლიდან გადმოვარდა უშველებელი თლილი ქვა. რომელსაც კჷონდა ხუცური წარწერა— „ოდეს ეს წმინდისა ღვთისმშობლის ეკლესია აშენდა, მაშინ ეს ადგილი ტყისაგან არ ჩანდა“-ო. ეს წარწერა ნათელყოფს, რომ ძველად ჯავახეთში დაბურული და ხშირი ტყე ყოფილა. როგორც სოფ. კოთელიის მოსახლეობა გადმოგვცემს ახალქალაქისა და მესხეთის ახლანდელ ტერიტორიაზე ის ტყეები, რომლებიც ოსმალების მიერ წაყიდებული ცეცხლის ხანძარს გადაურჩა, გაჩეხეს 1828 წელს გრაფ პასკევიჩის მიერ აზრუმიდან გადმოსახლებულმა ახალმა მოსახლეობამ.

ამჟამად, ახალქალაქისა და მესხეთ-ჯავახეთის ტერიტორიაზე ჰაერის ცივი მასები მოძრაობენ ყოველი მიმართულებით და ზამთარში ხშირად სიცივე 30—35°-მდე აღწევს გაშთველებულ მიწდორსა და უტყვეო მაღლობებზე, რისთვისაც მკაცრი კლიმატური პირობების გამო სოფლის მეურნეობის კულტურების განვითარება შეუძლებელი ხდება.

ტყის დიდი მასივები უდავოდ უწყობდა ხელს წარსულ საუკუნეებში მენახეობის განვითარებას მესხეთში. ურაველის ხეობაში, აგარის ყოფილი სამო-

ნანტრო ზღვის დონიდან იმყოფება 1650 მ-ის სიმაღლეზე. მოუხედავად ასეთი სიმაღლისა, მონასტრის ორგვლივ ხშირი და გაუვალი ტყეებით არის დაფარული, ახლაც შერჩენილია ძველი საუკუნეების ვაზის ნარგავები, რომლებიც მეტად ლაღად და კარგად იზრდებიან.

1954 წლის 5—6 ოქტომბერს ახალციხეში ჰაერის ტემპერატურა დაეცა დამით —1°-მდე, ამავე დღისათვის ღამე აგარაში —1°-იც არ ყოფილა; ეს მაშინ, როცა ახალციხის, ასპინძისა და ადიგენის რაიონების დაბლობ სოფლებში ვაზის ფოთლები და ნაწილობრივ ყურძენიც მოიყინა. ხოლო აგარის მთაში და საუარის ტყის მიდამოების ვაზები კი მოუყინავე გადაჩჩა (იხ. ტაბ. 3, სურ. 1).

დაბლობ უტყეო ფართობებზე დიდ ზიანს აყენებს სოფლის მეურნეობას ჰაერის ცივი და ცხელი მასების შემოჭრა. მესხეთში ხშირად შემოიჭრება ხოლმე ერთიან მხრივ პოლარულ-არქტიკული ჰაერის ცივი მასები. ხოლო ჰაერის მხრივ კონტრენტური ცხელი ჰაერის დიდი მასები.

ჰაერის ციკლონური დიდი მასები მიწის ზედაპირზე გამოვლისას, როდესაც წაწყდებიან ბუნებრივ მთა-გორაკებს, ნაწილებად იქსაქსებიან, შესუსტებულ მასებად აწყდებიან დაბლობებს და მდინარეთა ხევეებით ღრმად იჭრებიან მაღალ ზოლებშიაც. ისინი იწვევენ ტემპერატურის მკვეთრ დაწვევას და დიდ ყინვებს. ეს მოვლენა განსაკუთრებით დიდ ზიანს აყენებს ნარგავებს და ნათესებს მესხეთ-ქავახეთის ზეგნებზე.

ამგვარად, თანამედროვე მესხეთში მევენახეობის განვითარება ფართო მასშტაბით შეუძლებელია, თუ სხვა ღონისძიებებთან ერთად (ყინვაგაჰმლე ჯიშების შერჩევა, ზამთრის დამარხვის საკითხის დამუშავება, გასხვლის ფორმების დადგენა და სხვა) პარალელურად არ გაიშალა მუშაობა მინდორსაკავი ტყის ზოლებისა და ტყის დიდი მასივების გასაშენებლად. გარდა ამისა მესხეთის მთაგორიანი რელიეფის გამო უნდა განხორციელდეს დიდი ღონისძიებები ეროზიის ხეწარმოქმნისა და წყალიდობის წინააღმდეგ საბრძოლველად.

ყველა ეს ღონისძიება სავსებით შეცვლის მესხეთის დღევანდელ მკაცრ კლიმატურ პირობებს და შეიქმნება ხელსაყრელი ახალი ვითარება სოფლის მეურნეობის კულტურებისა და მათ შორის მევენახეობის შემდგომი განვითარებისათვის. ამ მიზნით 1960 წლამდე უნდა გაშენდეს ახალციხის რაიონში 1 500 ჰა ტყე. საიდანაც 1954 წლამდე უკვე გაშენებულია 699 ჰა ფოთლოვანი და წიწვიანი ტყეები ახალციხის მიდამოებში და მის ახლო მდებარე აგარაკებში.

ტყის დიდი მასივები და ზოლები გაშენდება სოფ. კლდის მინდვრებზე ორფოლისა და კვალთახევის გაშენებულ ადგილებზე. ტყის დიდი ჯგუფები გაშენდება ახალციხის, რაბათის, საყუნეთის ირგვლივ და მდინარე მტკვრის მარჯვენა ფერდობებზე.

ქარსაფარ ზოლებში უმთავრესად გამოყენებული იქნება ალვის ხეები. ვერხვის, ჰანტა, ტყემალი, შინდი, აკაცია, თხილი, მუხა, კობიტა, ნეკერჩხალი, ფიჭვი, თუთა და სხვა მცენარეები.

ამგვარად, ტყე და ტყის საცავი ზოლები სავსებით შეცვლის ბუნებრივ კლიმატურ პირობებს, ვინაიდან ტყეები იცავენ სოფლის მეურნეობის კულტურებს როგორც ცხელი, ისე ცივი ქარების გავლენისაგან.

დაკვირვებით დადგენილია, რომ ყველა 20—25 მ-ის სიმაღლის ტყის ნარგავებს შეუძლიათ დაფარონ 100—200 მ-ის სიგრძის ფართობზე სასოფლო-სამეურნეო კულტურები ცივი ქარების გავლენისაგან. ტყით დაფარულ ტერიტორი-

აზე ჰაერის მოძრაობის შენელების გამო 12—15%-ზე მეტია ნიადაგის სინოტა-
ვი, ვიდრე ტყით დაუფარავ ადგილებში.

მთელი რიგი საცდელი სადგურების მიერ ჩატარებული გამოკვლევებით დადგენილია, რომ ნიადაგის წყლის აორთქლება 200—300 მ-ით ნაკლებია ტყით დაფარულ ფართობებზე, ვიდრე უტყეო ნიადაგებში.

ღიდი რუსი მეცნიერი დოკუჩაევის გამოკვლევებით დადგენილია, რომ ტყის კულტურების გაშენებით გრუნტის წყლები მაღლა იწევა და უკეთესი პირობები იქმნება მცენარის ზრდა-განვითარებისათვის.

1940 წელს „კამენაია სტეპის“ საცდელი სადგურის მეცნიერი მუშაკის ბასო-
ვის მიერ ჩატარებულმა ცდებმა ცხადყო, რომ ამ ზოლში ტყის გაშენებამ სამი
ნეტრით მაღლა ასწია გრუნტის წყლები ვიდრე ტყის გაშენებამდე იყო. გრუნ-
ტის წყლის აწევამ კი, 5—6 ც-ით გააღიდა მარცვლეულის მოსავალი, ვიდრე უტ-
ყეო ზოლში ღებულობდნენ.

როგორც ვხედავთ ტყეს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს სასოფლო-სამეურნეო
კულტურების წარმოებისა და მისი შემდგომი განვითარებისათვის, რის გამოც ტყეს
რევე უნდა გავუფრთხილდეთ, როგორც სხვა ტექნიკურ კულტურებს.

მესხეთის რაიონებში ეწინააღმდეგება მთლიანად ატრონობის
ჯაუმჭობების მიზნით საკიროდ მიგვაჩნია გატარდეს
შემდეგი ღონისძიებები

(წინადადების სახით)

1. ვენახის გასაშენებლად პირველ რიგში გამოიყოს ზამთრის და გაზაფხუ-
ლის სიცივისაგან ბუნებრივად დაცული ნაკეთები. უპირატესობა მიეცეს სამ-
ხრეთ-აღმოსავლეთ და სამხრეთ-დასავლეთ ფერდობებს.

ვენახის გასაშენებლად შერჩეული ნიადაგები უნდა იყოს ნოყიერი, ფხვიე-
რი, წყლის კარგი გამტარი და წვრილი ქვიანარევი.

2. ვენახების გასაშენებლად ნიადაგის პლანტაჟი უნდა მომზადდეს არა ნაკ-
ლებ 4—5 თვით ადრე, რომლის სიღრმე სავალდებულოა ფერდობზე 60—70 სმ.

3. მესხეთის რაიონების ზონების მიხედვით უნდა გაშენდეს მხოლოდ დარა-
იონებული ვაზის ჯიშები: პინო შავი, პინო თეთრი, ალიგატე, ჩინური,
გორული მწვანე. შაკეპიტო და რქაწითელი. დაბალ ზონაში სხვა ჯიშებ-
თან შერევით დასაშვებია თავკვერი. ადგილობრივი ძველი ჯიშებიდან სასურ-
ველია გაშენდეს ცხენის ტყუ, ახალციხის თეთრი, როკეთულა, საწური, ასპინ-
ტურა, მესხურა საფერე და სამარიობო.

აიკრძალოს პირდაპირი მწარმოებლების: „ფრანგულა“, „იმერულა“, „ქიწნუ-
რა“. „ალიკარტეს“ გამრავლება-გაშენება, როგორც უფარვისი ჯიშები ხარისხო-
ვანი ნეღენეობისათვის.

4. იმ ზონაში, სადაც ვაზების ზამთრის ყინვებისაგან დასაცავად მიწაში და-
მარხვა ან თოვლის ქვეშ წაწვენა აუცილებელია ვაზების ფორმირების დროს უპი-
რატესობა მიეცეს ნახევრად დახრილი ცალმხრივი კორდონის და ცალმხრივი
დახრილი მარათს ფორმებს.

მხოლოდ სიცივისაგან ბუნებრივად დაცულ ნაკეთებში ვაზები გადაყვანილ
იქნეს ორმხრივი ქართული შპალერის და მრავალსაკვებელიანი ვაზის ფორ-
მებზე თავისუფალი სხელის ფორმების გამოყენებით.

5. ვაზის დამარხვის გაადვილებისათვის და შრომის დანახარჯების შემცირებისათვის დაწესდეს მალალ ზონაში, სადაც თოვლის საფარი გაზაფხულამდე ძვეს ვაზებია წაქცევა ბელტის მიღებით. მხოლოდ დაბალ ზონაში ვაზების მიწაში დამარხვა ჩაითვალოს სავალდებულო აგროტექნიკურ ღონისძიებად. რაშიაც გამოყენებულ იქნეს. როგორც ცოცხალი გამწვევი, ისე მექანიკური ძალებიც ვაზის დამარხვის მექანიზაციისათვის.

6. დაწესდეს ვაზის გასხვლა ორჯერ: ერთი შემოდგომაზე, დამარხვის წინ უფრო მსუბუქად და მეორე—გაზაფხულზე წვეთა მოძრაობის დაწყებამდე. თუ გაზაფხულის ყინვები მოსალოდნელია, გასხვლა ჩატარდეს კვირტების დაბერვამდე ორმაგი კვირტების დატოვებით და ნორმირება (უნაყოფო ყლორტების შეცლა) ჩატარდეს მწვანე ოპერაციის დროს ვაზის სიძლიერის მიხედვით.

7. გვალვასთან ბრძოლისა და ვაზის ყინვაგამქოების მიზნით საჭიროდ მიმაჩნია მყნობა ჩატარდეს გრძელ საბირებზე 35—30 სმ-ის ნაცელად 35—40 სმ-ის სიგრძეზე. მხოლოდ საკუთარ ძირზე გასაშენებელი ვაზები დაიქრას 60—70 სმ-ის სიგრძეზე.

8. სავალდებულოდ ჩაითვალოს ყოველწლიურად მინერალური და ორგანული სასუქების ერთად შეტანა ჰექტარზე წმინდა საკვებ ნივთიერებაზე გადაყვანით აზოტი, ფოსფორი და კალიუმი 150—200 კგ-ის რაოდენობით, რომელიც არევა 10 ტონა ნაკელში და რიგებში შეტანის შემდეგ (მოზნევით) ჩაიხენება ღრმად.

9. სარწყავ ნაკვეთებზე ვენახის მორწყვა ჩაითვალოს სავალდებულო აგროღონისძიებად მოსავლის გაზრდისა და ყინვებთან ბრძოლისათვის. ვენახის მორწყვა ჩატარდეს სამჯერ: ყვავილობამდე, ყვავილობის შემდეგ და უკანასკნელი მორწყვა ნაყოფის შეთვალვის დროს.

10. ყინვებთან ბრძოლის მიზნით აიკრძალოს ვაზის მკიდრო ნარგავებთან გაშენება. დაწესდეს კვების არედ დაბალ ზონაში 1.5—2 მ ფერდობებზე 1.25—1.5 მ.

11. ვაზების ზამთრის და გაზაფხულის ცივი ქარებისაგან დასაცავად გაშენდეს ყოველ 300 მ-ის მანძილზე 10—15 მ-ის სიგანის ქარსაფარები, ხოლო ვენახის დასაცავად ყველგან გაშენდეს ცოცხალი ღობე.

12. დღემდე გაშენებული ვენახები გაიწმინდოს იმ ჭიშებისაგან, რომლებიც მომწიფებას ვერ ასწრებენ. გადაწვევით ან გამორგვით შეივსოს ცარიელი ადგილები და ლიკვიდირებულ იქნეს ვენახების მეჩხერიანობა.

მევენახეობის კალენდარი

მევენახეობა-მელენეობაში ძირითადი სამუშაოები, რომელიც გათვალისწინებულ უნდა იქნეს მევენახის მიერ თვეების მიხედვით შემდეგაა:

იანვარი

1. ვენახში თოვლის მოგროვება, მიწაში ვაზის ძირებზე მოტყეპნა.
2. სასუქების გაზიდვა, ვენახის ნაპირებთან დაგროვება.
3. სარდაფში შენახული ნაძყენი და საძირე ვაზის განიავება. თუ გამშრალია სილა, მისი შესველება.
4. დამარხული ვაზების ზამთრის ქარებისაგან გამოჩენილი ნაწილების დაფარვა მიწით, თოვლით ან ნაკელით.

5. ვენახის მარგილის, სარის დამზადება და ტყიდან მოტანა.

თებრვალი

1. იანვრის თვეში დარჩენილი სამუშაოს გაგრძელება.
2. დამარხული ვაზების შემოწმება და ქარებისაგან თოვლის ან მიწის გადაცლის შემთხვევაში მათი დაფარვა მიწით, თოვლით ან ნაკელით.
3. სილაში შენახული ნამყენი და საძირე ვაზის განიავება.
4. სათბურის მოზადება მყნობისათვის. ყუთების, თაროების შეკეთება, ღუნელების მოწესრიგება, ნახერხისა და საწვავის მომზადება.
5. ვენახში სამუშაო მანქანა-იარაღის შეკეთება-მომზადება.

მარტი

1. ვენახის მოხვნა 15—20 სმ-ზე ნაზურგად და სასუქის შეტანა. ჩახვნა (უთოვლო ზამთარში. როცა ვაზები ამოღებულია მიწიდან).
2. ზამთარში მიწაში დამარხული ვაზების ამოღება (15—20 მარტიდან).
3. მეჩხერი ვაზების შეესება (გამორგვით ან გადაწინებით).
4. შპალერზე გაბმული ვაზების: მავთულის დაქიმვა, წაქცეული ბოძების შეკეთება, გეზმარგილების წესრიგში მოყვანა.
5. სათბურში ვაზის მყნობის დაწყება (15—20 მარტიდან).
6. მიწიდან ამოღებული ვაზების ღრობებით მავთულზე აკვრა გასხვლამდე ნიადაგის დამუშავებისათვის.
7. ვენახის ძველი ღობის შეკეთება და ახალი ვენახის შეღობვა.
8. ახალი ვენახის გასაშენებლად ჩატარებული პლანტაჟის მოსწორება, ქვების გატანა, დაგეგმვა ვენახის გასაშენებლად.
9. ვაზის სადედეში ნაეკლის შეტანა და ჩახვნა.
10. სარწყავი ქსელის წესრიგში მოყვანა და ვენახის მორწყვა.
11. ვაზის სადედის გაშენება.
12. ვენახში და სადედეში მინერალური სასუქების შეტანა და ჩახვნა.
13. ვაზის მომვლელების ათლიანი კურსების მოწყობა და ვაზის სხვლის პრაქტიკული მუშაობის ჩვენება-გაეარჩიშება.

აპრილი

1. დამარხული ვაზის ამოღება ღიღთოვლიანი ზამთრის შემდეგ არაუგვიანეს 15—26 აპრილისა.
2. ახალი ვენახის გაშენება (ვაზის დარგვა 15 აპრილამდე).
3. ვაზის გასხვლა, ჰიგოზე ან მავთულზე დაკავება (შეყელვა).
4. ვენახის მორწყვა.
5. ვაზის შტამბის გაწმენდა, გაფხეკა, შეგროვება, დაწვა, მთელი ვაზის ტანის რკინის აჯასპით შესხურება.
6. ვენახში მინერალური და ორგანული სასუქის შეტანა და ჩახვნა მცენარეთა შორის მანძილების გამოზარკით.
7. ვაზის მყნობა ცივად (უსათბუროდ ნამყენის გამოყვანა) 5—15 აპრილამდე.

8. დანაკლისი ვაზების შეესება გამორგვით ან გადაწვევით.
9. მოხენის ან გადაბარვის დროს მარმარილოს ღრავას (ვაზის მავნებელი) შეგროვება და მოსპობა.
10. ახალშენი ვენახის გამოთონა ან კულტივაცია.
11. ნამყენი ვაზის დარგვა სანერგეში.

მაისი

1. ვაზის წამლობა ბორდოს სითხით ყვავილობამდე ორჯერ.
2. გოგირდის შეფრქვევა ყვავილობის წინ ან ყვავილობის შემდეგ.
3. უნაყოფო და ზედმეტი ყლორტების შეცლა ყინვების გავლის შემდეგ (20—25 მაისის შემდეგ).
4. სანაყოფეზე ამოსული ახალი ნაზარდი ყლორტების წვერის წაწყვეტა ყვავილობამდე.
5. ვენახის რიგშორის კულტივაცია და მოსწორება.
6. ნამყენი ვაზის წამლობა ბაქტერიების გაფხვიერებით და რიგშორის მოხენა ან კულტივაცია სანერგეში.
7. სადღე ვაზის რიგშორის მოხენა და წუნწუხის შეტანა შორწყის დროს.
8. სადღეში ნამხრეების შეცლა.
9. ყურძნის კიის წინააღმდეგ დღტ-ის ღუსტის შესხურება ვაზებზე.
10. ნამყენის წამლობა სანერგეში 9—10 დღეში ერთხელ.
11. მარმარილოს ღრავას შეგროვება-მოსპობა ლამიან ნიადაგებში.
12. ახალშენი ვენახების გათოხენა.
13. სადღეში და სანერგეში აპრობაციის ჩატარება.

ივნისი

1. სანაყოფეზე ამოსული უნაყოფო ყლორტებისა და ნამხრეების შეცლა ძირა 2—3 ფოთლამდე. ყლორტების წვერების წაწყვეტა ყვავილობამდე.
2. ვაზის წამლობა შაბიამნით და გოგირდის შეფრქვევა.
3. კულტივაციის ჩატარება, მცენარეთა შორის მანძილის გამოთონა ორჯერ.
4. თხელმტევიან ან ძნელად დასამტკერიანებელი ვაზის ჯიშებზე ხელოვნური დამტკერვის ჩატარება ჯაგრისებით.
5. სანერგეში და ახალშენ ვენახებში აპრობაციის ჩატარება.
6. ვაზის სადღეში ნაზარდის მწკრივებად დაწყობა.
7. საძირეზე ნამხრეების შეცლა ორჯერ.
8. ვაზის წამლობა სანერგეში და ახალშენ ვენახებში 10—14 დღეში ერთხელ.
9. სანერგეში და ახალ გაშენებულ ვენახებში კოკოლების გაფხვიერება. ნამყენზე ამოსული ფესვების შეცლა.
10. ყურძნის კიის წინააღმდეგ მსხმოირე ვენახებში დღტ-ის ღუსტის შეფრქვევა.

იელისი

1. ბორდოს სითხის და გოგირდის შეფერქვევა ყვავილობის დამთავრებას შემდეგ.
2. სანერგის და ახალშენი ვენახების შაბიამნით წამლობა 10 დღეში ერთხელ.
3. ვენახების მორწყვა და წუნწუხის შეტანა.
4. სადღე ვაზის ნამხრევეების შეცლა მეორედ.
5. ვაზის მოვლა სანერგეში (წამლობა, მორწყვა, რიგშორის მოხვნა, ნამყენზე გამოტანილი ფესვების შეცლა).
6. სანერგეში და ვენახში კოკოლების (ბაძობის) გაფხვიერება და ნამყენზე გამოსული ფესვების შექრა.
7. მსხმოიარე ვაზების ცის გახსნა ან წვერების მესამე მავთულზე გადახვევა.
8. ყურძნის ჰიის წინააღმდეგ დღტ-ის დუსტით ვაზების შესხურება.

აგვისტო

1. სანერგეში ნამყენ ვაზებზე და პლანტაციაში დარგული ვაზის კოკოლებზე მიწის მოცილება.
2. სანერგეში ვაზის წამლობის გაგრძელება.
3. მსხმოიარე ვენახებში მასობრივი სელექციის ჩატარება მაღალმოსავლიანი ჯიშის ვაზების აღრიცხვა, ნიშნის შებმა.
4. მოწინააღმდეგე რთველისათვის: გოდრები—ტარა-მასალის, ქვევრების ჩანების, ბუტების, რსარების (ლახანკების), საწნეების, საკულტების, ხელიანი ვედროების, საქაჩაეების დამდღურა-დამზადება სახმარად.

სექტემბერი

1. მსხმოიარე ვენახში მაღალი მსხმოიარე ვაზებიდან საკვირტე ვაზებას შერჩევა, მასობრივი სელექციის ჩატარება.
2. ადრეული ყურძნის ჯიშების მოყრევა.

ოქტომბერი

1. ყურძნის კრეფა. როცა შაქარი ყურძენში 18—20%-მდეა.
2. სანერგეიდან ნამყენი ვაზის ამოღება, სილაში დაბინავება.
3. ახალი ვენახის გასაშენებლად პლანტაჟის მომზადება.
4. ვაზის ზამთარში ყინვისაგან დასაცავად მიწაში ჩასაწვენი არხების მომზადება (გაქრა), ფოთოლკვენიდან 10 დღის შემდეგ ვაზის მიწაში ჩამარხვა.
5. ყინვების დაწყებამდე ნაკელის შეტანა, ჩახვნა.
6. სადღე ვაზის გაშენება.
7. მეჩხერი ადგილების გამორგვა ან გადაწინით შევსება.
8. ვენახის რიგშორის მოხვნა ნაღართ და მიწის მიყრა ფესვებზე.
9. სარის გატანა ვენახიდან, მისი დასუფთავება და ნავთკირის ემულსიაში მოთავსება 1—2 საათით (კვირტის ჰიის ბუქნას წინააღმდეგ).
11. სადღეში ლერწის აქრა, მოხვნა, კოკოლების გაკეთება.

ნომბერი

1. სარის დამზადება მომავალი წლისათვის.

დეკემბერი

1. სარდაფში შენახული საძირე და საკვირტე მასალის გასინჯვა, განიკვება.
2. ნაკელის მიზიდვა ვენახის ნაპირებზე და დაგროვება-დაყრა გაზაფხულზე დამატებით გამოსაკვებად.
3. ქარების ან წვიმების შემთხვევაში ვაზების გასინჯვა და მიწაგადაკლილი ვაზების დაფარვა მიწით, ნაკელით ან თოვლით.

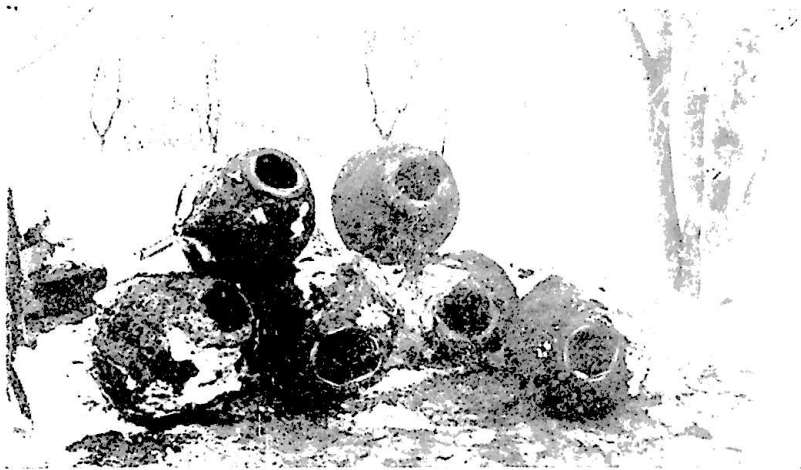
ლიტერატურა

1. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XX ყრილობის დირექტივები შეეკეს ხუთწლიანი გეგმის შესახებ, 1956—1960.
2. ფრ. ენგელსი, ბუნების დიალექტიკა. თბილისი, სახელგამი, 1950.
3. ივ. ჭავჭავაძე, საქართველოს ეკონომიური ისტორია, ნაწ. 2, „ფედერაცია“, თბილისი, 1934
4. ს. ჭანაშვილი, ქართლის ცხოვრების ძველი და ახალი ფურცლები, ნაკვეთი პირველი, მეცნ. აკადემიის გამოცემა, თბილისი, 1942.
5. ვახუშტი, ლეონტიძის აღწერა საქართველოსი, თბილისი, 1942.
6. ს. ჩოლოყაშვილი, მევენახეობის სახელმძღვანელო, ნაწ. 1, თბილისი, სახელგამი, 1937.
7. კ. მოდებაძე, მელინეობა, თბილისი, სახელგამი, 1948.
8. მ. რამიშვილი, მევენახეობის განვითარებისათვის შესხეთში, სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის შრომები, 19, თბილისი, 1943.
9. მ. რამიშვილი, გურიის, სამეგრელოს და აჭარის ვაზის ჯიშები, თბილისი, ტექნიკა და შრომა, 1948.
10. ვ. ქანთარია, ყინვისა და სეტყვისაგან დაზიანებული ვაზების მოვლა, სახელგამი, თბილისი, 1954.
11. ვ. ქანთარია, მევენახეობის აგროტექნიკა, თბილისი, ტექნიკა და შრომა, 1950.
12. კ. კეკელიძე, საქართველოს ეკონომიური და პოლიტიკური ვითარება რუსთაველის ეპოქაში.
13. ნ. ალექსიძე, ვაზის უმთავრესი მავნებლები და მათთან ბრძოლა, თბილისი, სახელგამი, 1953.
14. პ. პეტრიაშვილი, ვაზის შენება და მოვლა, თბილისი, 1898.
15. ს. ჩიქოიანი, გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დაეთარი, თბილისი, სახელგამი, 1941, მეცნიერებათა აკადემიის გამოცემა.
16. შ. იაშვილი, აპარა ოსმალთა ბატონობის პერიოდში, ბათუმი, სახელგამი, 1948.
17. ს. გაბაშვილი, ვარძია, საქართველოს მეცნ. აკადემიის გამოცემა, თბილისი, 1948.
18. შ. შარდენი, მოგზაურობა საქართველოში, 1672, 1673 წლებში, ბარნოვის თარგმანი, სახელგამი, 1935.
19. გულიასვილი, ტყე-ველების და ველების ბუნების გარდაქმნის სტალინური გეგმა, თბილისი, 1950.
20. ნ. ახელედიანი, აგროლონისძიებათა სისტემა ყურძნის უხვი მოსავლის მისაღებად, სახელგამი, 1954.
21. ს. ლომკაცი, ვაზის სხელის ახალი ფორმები. ჟურ. „მეცნიერება და ტექნიკა № 6, 1954.
22. ნ. უმიკოვი, ხილი, კენკრი, ბოსტნეული, მარცელეული და სანელებელი, საქ. მეღვინეობა, თბილისი, 1950.
23. მ. რეხილაძე, საქართველოს სსრ მევენახეობა და მელინეობა, სახელგამი, თბილისი, 1954.
24. ნ. ახელედიანი, აპარა უცხოელ დამპყრობთა წინააღმდეგ ბრძოლაში, ბათუმი, სახელგამი, 1946.
25. ბ. კლოპოტოვსკი, შესხეთის მევენახეობის ზონის ნიადაგები, საქ. მეცნ. აკადემიის ნიადაგმცოდნეობის ინსტიტუტის შრომები, ტ. 1, 1948.

ဝိ သ ဝ် ပု ဇ္ဇ ဝ် ဝ

სურ. 1. „სალხინო“ მარანი და წინა დარბაზის ხედი ვარძიის ნაკრძალში

სურ. 2. 1957 წ. კობისხევეში აღმოჩენილი ძველი საუკუნის დროის ღვინის მარნიდან ამოღებული ქვევრები

სურ. 1. სოფ. მინაძეში (ახალციხის რაიონი) 1956 წ. აღმოჩენილი XVI საუკუნის დროინდელი ღვინის მარანი ქვის საძქველებით

სურ. 2. სოფ. ტოლოშის (ასპინძის რაიონი) მილახევში აღმოჩენილი ქვის ლდი, რომელიც გამოყენებული იყო ძველ საუკუნეებში ყურძნის საყვლეტად

სურ. 1. ავარის ნასოფლარები (ცუნქის დღევ ურაველის ხეობაში) 1650 მეტრის სიმაღლეზე ზღვის დონიდან უღრან ტყეში აღმოჩენილი ფველი შესხური ვახის კიმი „საფარულად“

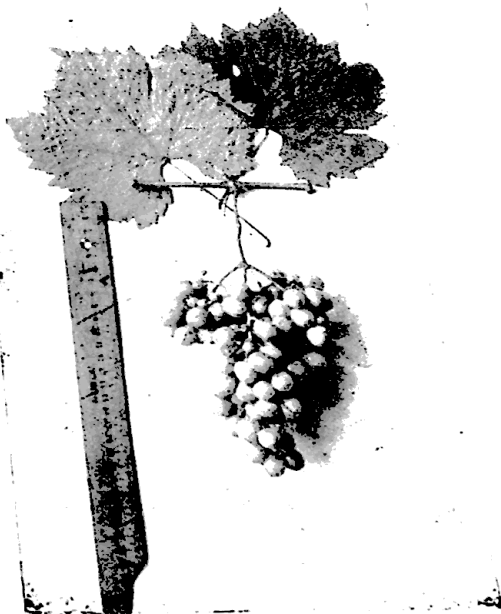

სურ. 2. სოფ. ხიზაბაერის (ასპინძის რაიონი) ფერდობებზე ვენახისათვის გაკეთებული 50-სართულიანი ხელოვნური დაბაქნებული და ქვის კედლით ნაშენი ოროკები

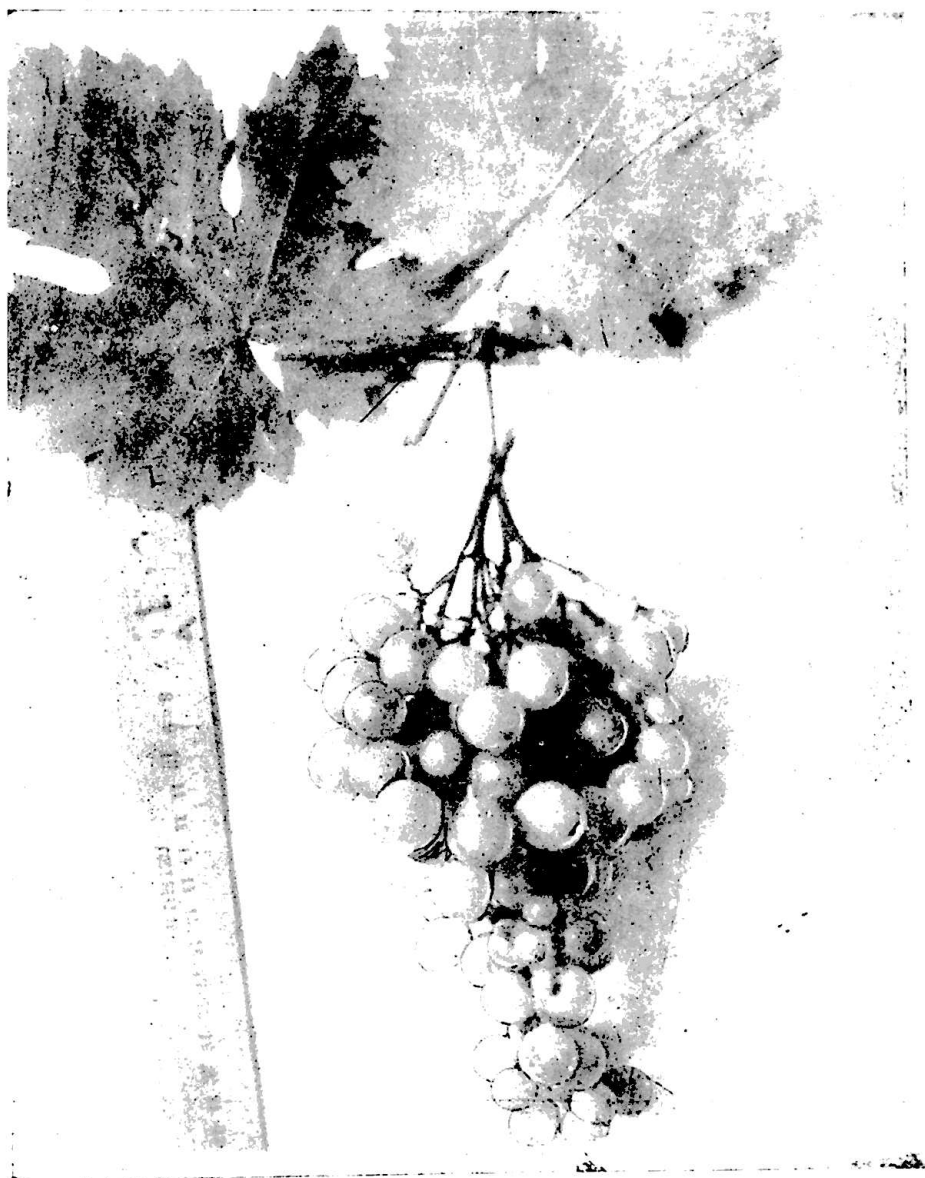
ტაბ. IV.

სურ. 1. ხეროვისის (ასპინძის რაიონი) ციხის რაბათში ქვისკედლიანი ხელოვნური პაქნე-
ზი ენახის გასაშენებლად

სურ. 2. სამართობო

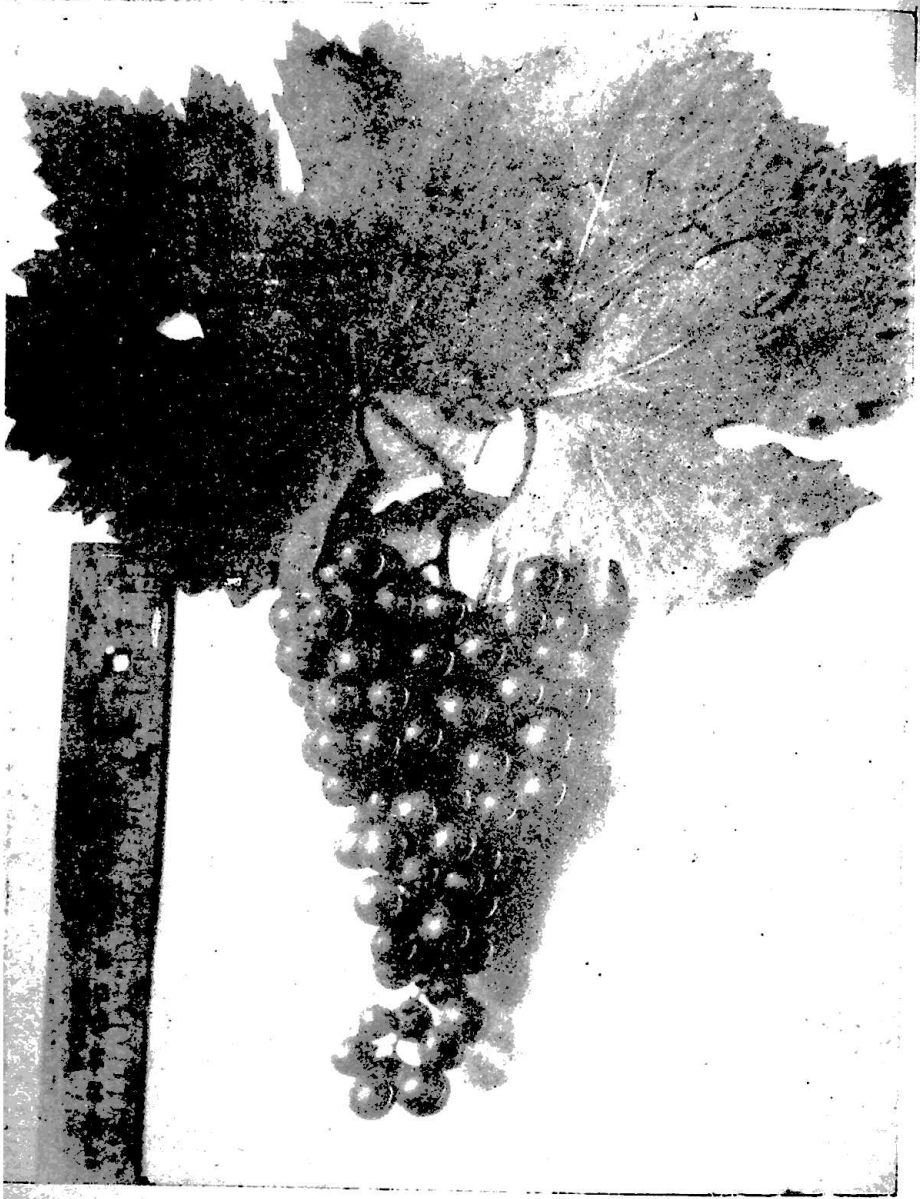
ხარისთელა (თეთრა)

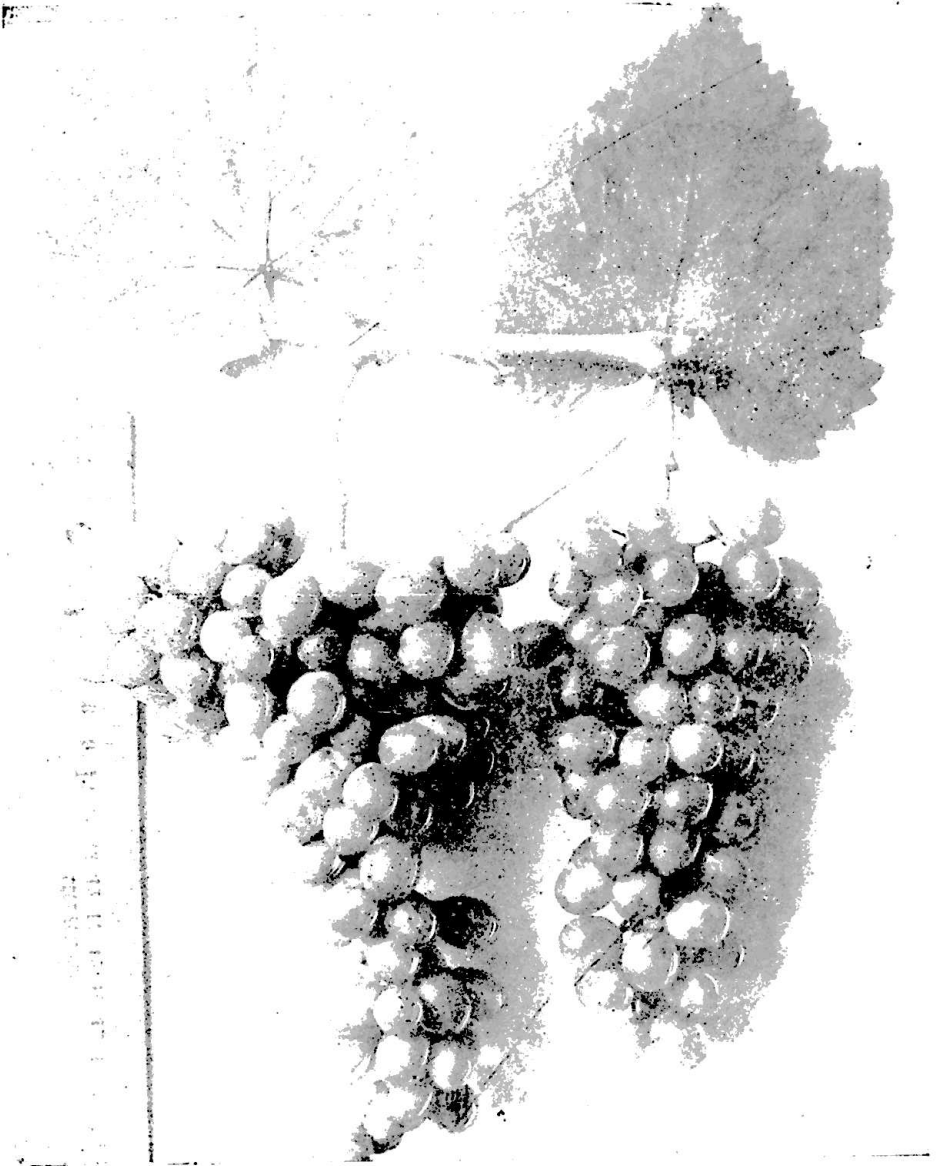
სურსის ჯამი (თეთრი)

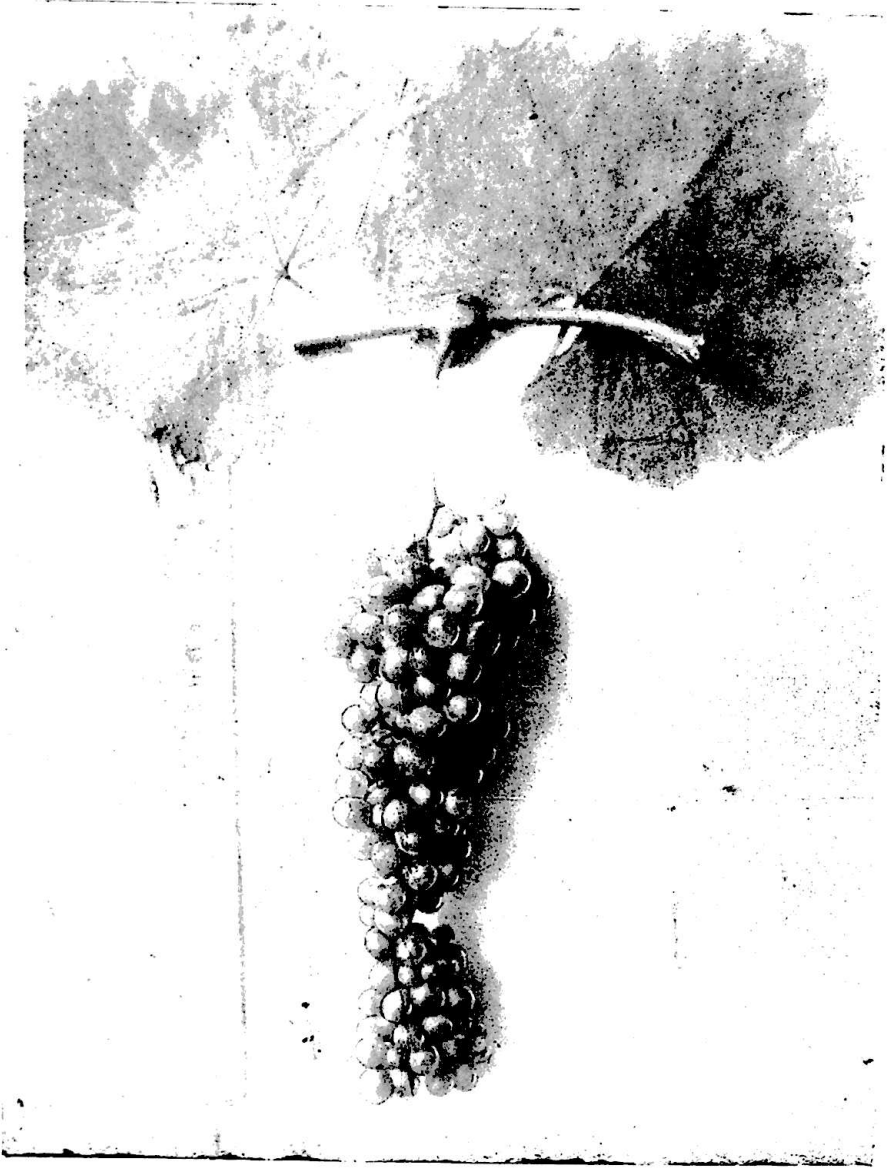
ახალციხის ღვინო

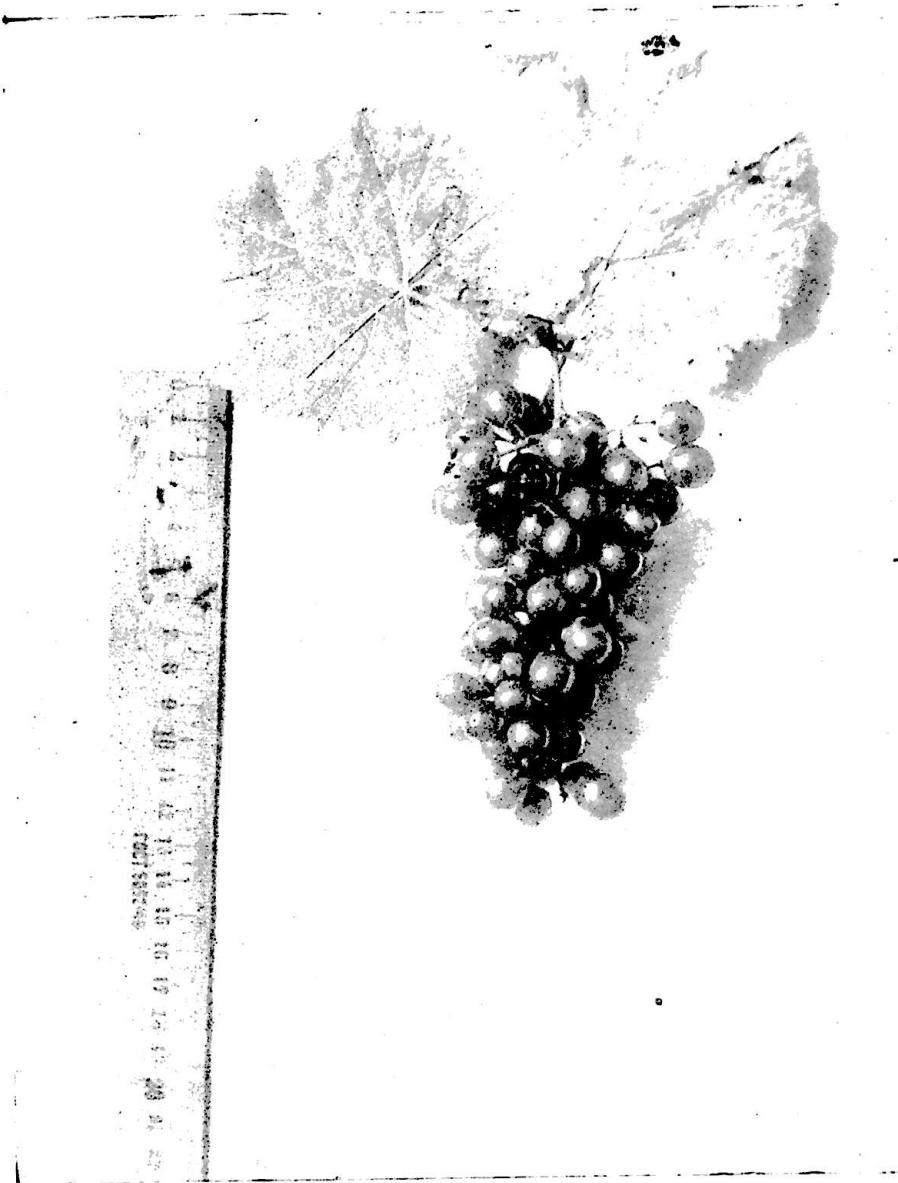
საფარული

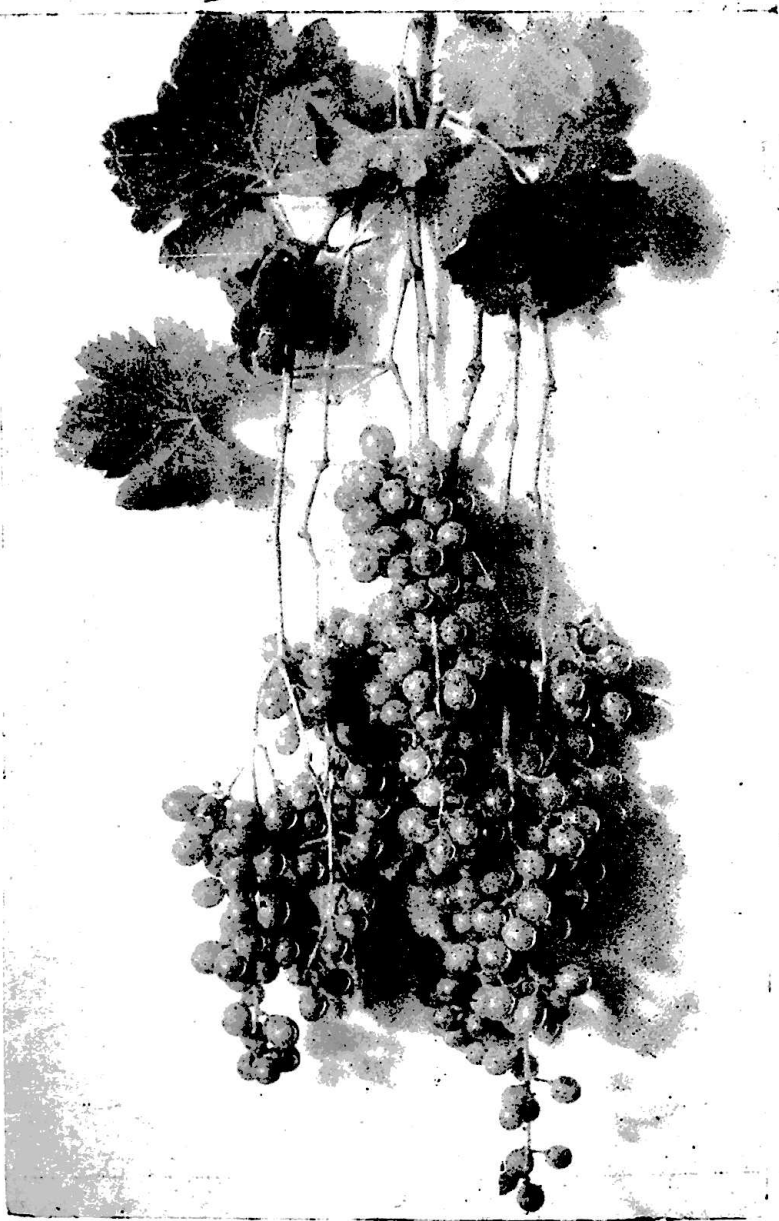
თეთრი ბუდეშერა

ბოკეულა

ჩიტის კვერცხი თეთრი

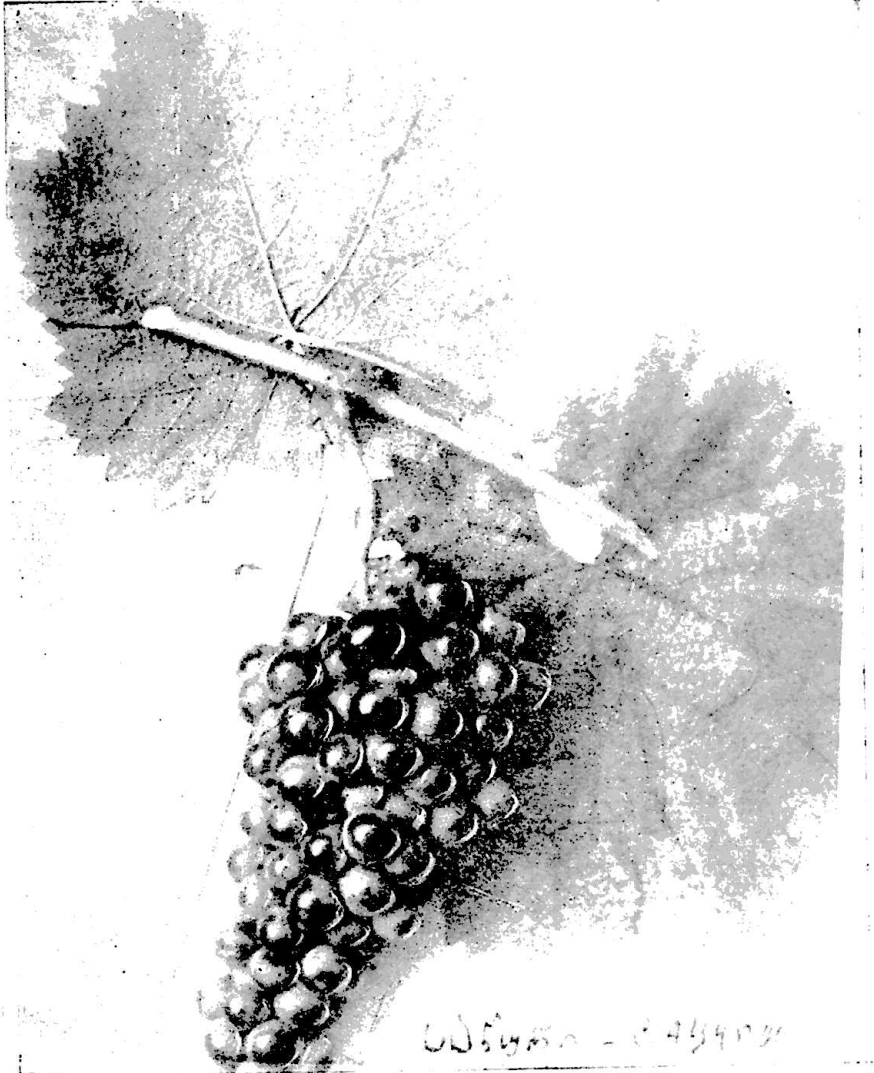
ცხენისძე (თეთრი)

მესხური მწვანე

ბუღეშური (შავი)

საწებო

მესხური შავი

ასპინძელა (შავი)

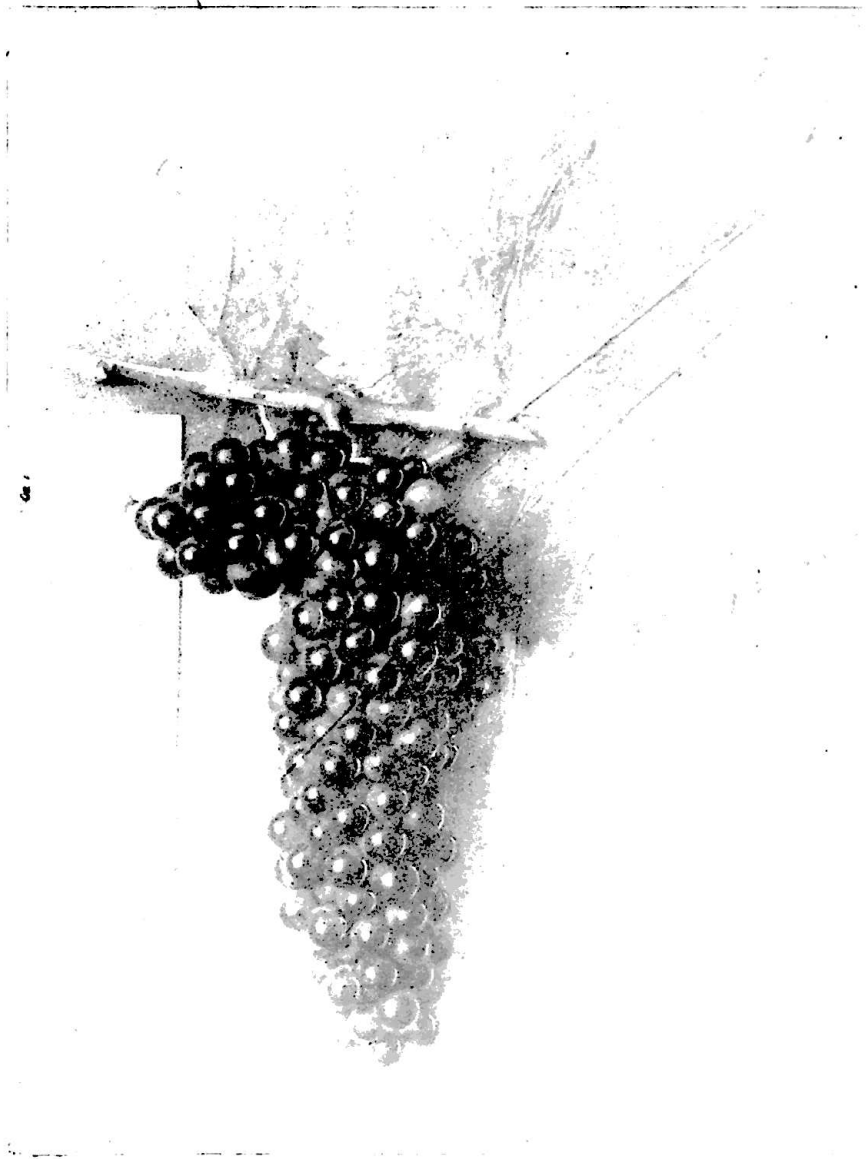
მესხური საფერე

ხარისთვლა (შავი)

ცხენის ძუძუ (შავი)

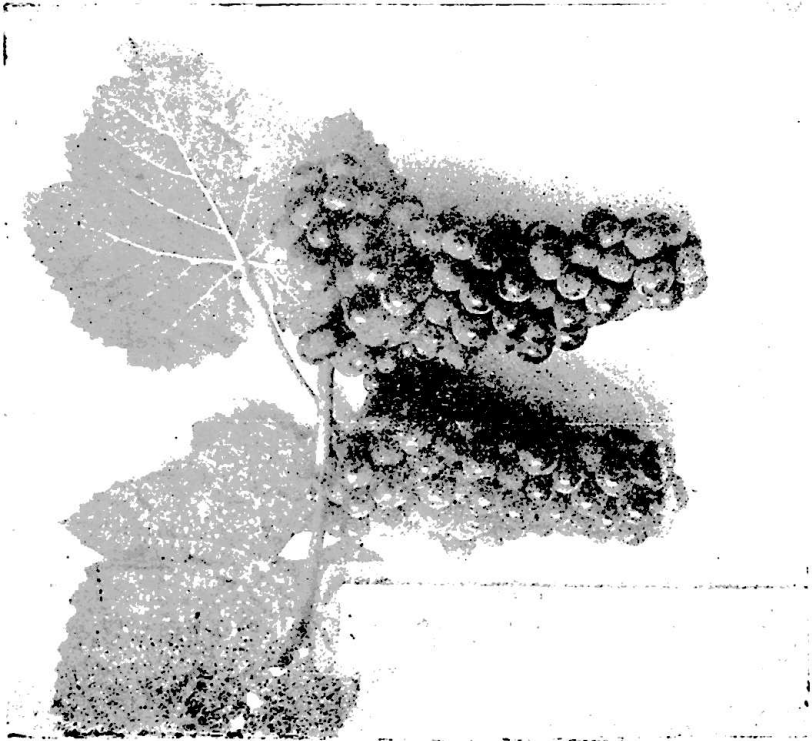
Ծղցան

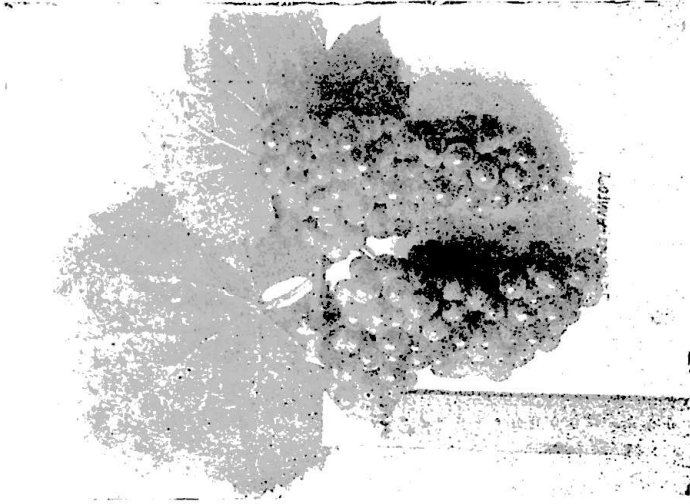
ცხენისძე (შავი)

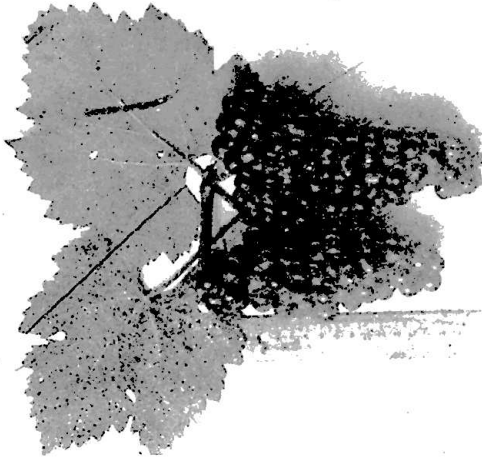
კლერტმაგარა

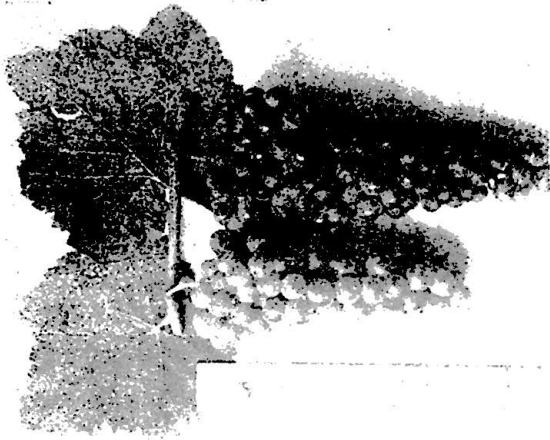
სურ. 1. პინო შაივი

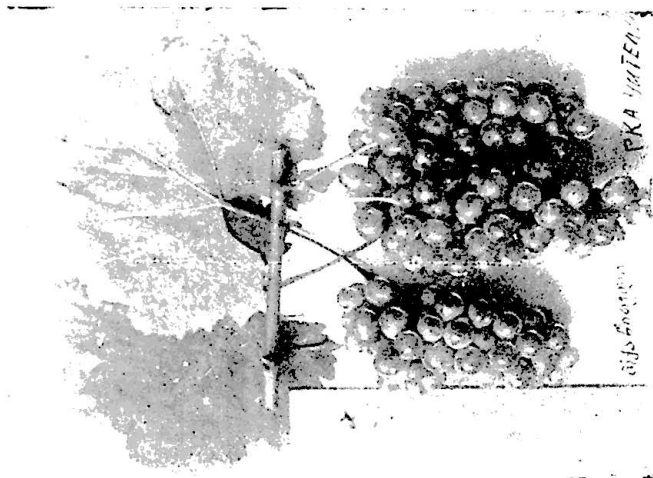
სურ. 2. ალგობე

სურ. 2. ვაშლის მწიანე

სურ. 1. ხინჯური

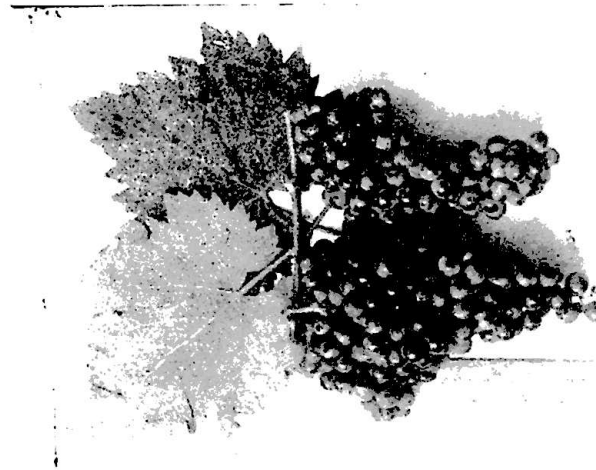
სუპ. 2. ტყეშოსელი

სუპ. 1. შვეკაბიტი

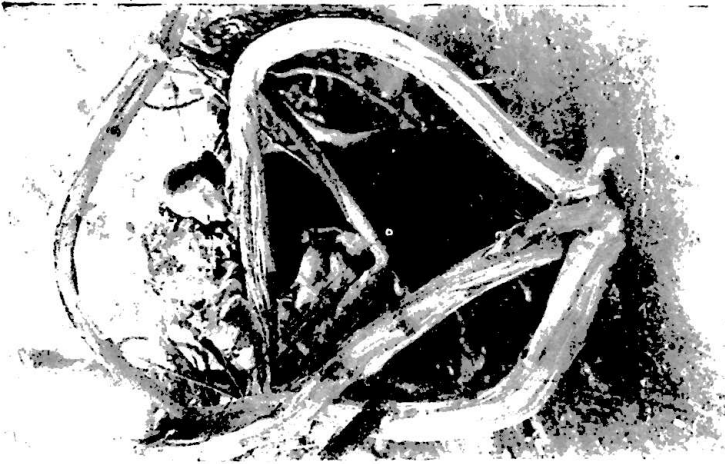
Եղև. 2. Խոփ

Եղև. 1. Ծաղկոտ

სოფ. კლდის (ხაალციხის რაიონი) მწლიანი სკოლის ვენახის საცდელ ნაკვეთე შალ-
მისაყვანი ვაზის ჯიშის "ალიგატე"

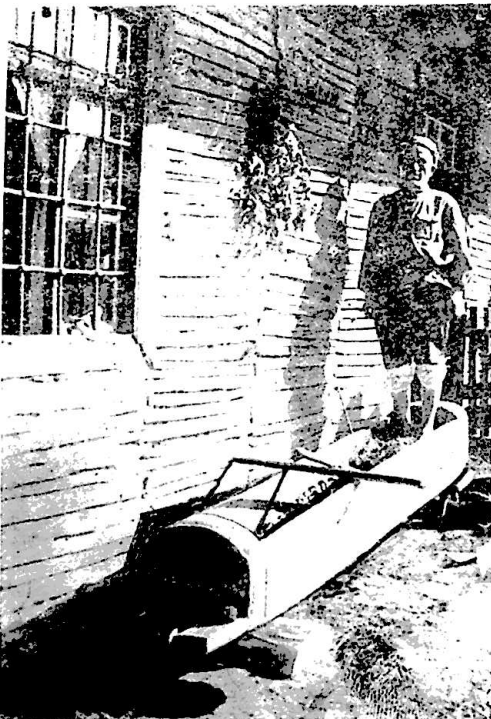
სურ. 2. სოფ. დიდი სტავანი (დიდუჩის რაიონი) 160 წელზე
უძველესი, ძველი პეცხური ცივის ვაზი

სურ. 1. კოლმეურნი დ. ლინლაბე და აგრ. შ. წიქვაბე ამოწმებენ როკელულას ცი-
ვის ვაზის მსხმოიანობას

სურ. 1. სოფ. აწყურის (ახალციხის რაიონი) ი. ბ. სტალინის სახელობის კოლმეურნეობის მუწისავე შიგ. დიდა ღ მუქლამე ამაწყებს ყურმის მსხვიარობას

სურ. 2. კოლმეურნე კ. გაჩეჩილაძე თავის საწნახელში ყუთმის დაწურვის დროს, ასე დაიწყო პირველად მესხური ყურმის ჩასახვა განახლებულ მესხეთში, ამჟამად კი, ე. ი. 1953 წელს აშენებულია წრიობის მგვენახეობის საბჭოთა მეურნეობაში დიდი მარანი, სადაც მოწყობილია გიდრავლური წნებები, რომელსაც შეუძლია გადამუშაოს დღელამეში 50 ტონა ყურძენი. მარანი იტევს 100.000 დეკალიტრ ღვინოს (იხ. ტაბ. 32,33).

სურ. 1. სოფ. კლდის ღენინის სახელობის კოლმეურნეობის მაღალმოსავლიანი ვენახის ნაკვეთზე კოლმეურნეობის თავმჯდომარე ი. გოგოლაძე (მარცხნიდან პირველი) და მერგოლური ე. სეფისკვერიაძე ამოწმებენ ყურძნის მსხვილობას.

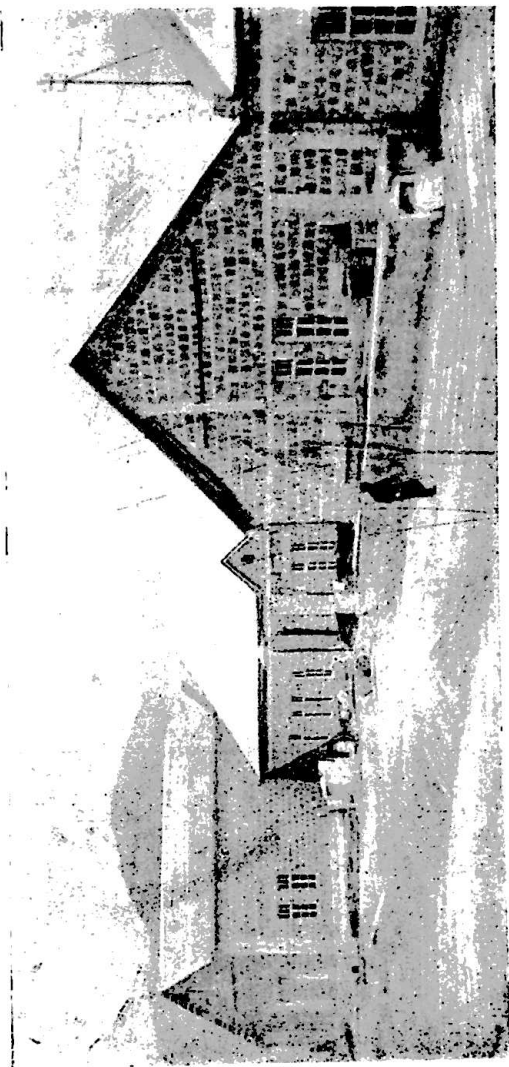
სურ. 2. აგრ. შ. წიქვაძე ამოწმებს სოფ. ზიკილის კოლმეურნეობის საცდელ ნაკვეთზე ყურძნის მოსავლიანობას.

სურ. 1. წრიოს მევნახეობის საბჭოთა მეურნეობის ვაზის საცდელი ნაკვეთი

სურ. 2. წრიოს მევნახეობის საბჭოთა მეურნეობის მარანში ჰიდრაული წნე-
ხიდან ლევის გადატუმბვა

წილისს მევენახეობის საბჭოთა მეტრეობაში 1953 წ. აშენებული ლეონის მარის
გარე ხედი.

ტაბ. XXXIV

სოფ. აწყურის სტალინის სახელობის კოლმეურნეობის უხუცესი წევრი
კ. ლაბაძე (98 წ.), რომელმაც პირველმა გაიშენა ვენახი და მოაწყო ღვინის მარანა

სარჩევი

წინასიტყვაობა	33-5
ვაზის თავდაპირველი სამშობლო	7
დაჭერიების ხანა საქართველოს მევენახეობაში	9
ქართული ხალხის ბრძოლა მევენახეობის აღმავლობისათვის საქართველოში	12
მევენახეობა ძველ მესხეთში	14
მესხური ვაზის ძველი ჯიშების აგრობიოლოგიური დახასიათება	24

თეთრი ურძნის ჯიშები

სამარობო	26
ხარისთვალა თეთრი	28
ცხენის ძუძუ თეთრი	29
თეთრი ახალციხური	30
საფარულა	31
ოეთრი ბუდეშური	33
როკეთულა	34
ჩიტისკვერცხა (თეთრი)	35
ცხენისძუა (თეთრი)	36
მესხური მწვანე	37

შავურძნისანი ვაზის ჯიშები

შავი ბუდეშური	39
საწური	40
მესხური შავი	41
შავი ასპინძერა	42
მესხური საფერე	44
ხარისთვალა შავი	45
ცხენის ძუძუ შავი	46
ბეგანა	47
ჩიტისკვერცხა შავი	49
ცხენისძუა (შავი)	50
კლერტმაგარა	51
მევენახეობის თანამედროვე მდგომარეობა და განვითარების პერსპექტივები მესხეთში	53
მესხეთის რელიეფი	53
მესხეთის რაიონების ნიადაგები და მათი მოკლე დახასიათება	56
მესხეთის რაიონების აგროკლიმატური დახასიათება	59
ვაზის პერსპექტიული ჯიშების გამოცდის შედეგები მესხეთში	62
მესხეთის რაიონებში გასაერცლებლად რეკომენდებული პერსპექტიული ვაზის ჯიშების მოკლე დახასიათება (პინო შავი, ალიგოტე, ჩინური, გორული მწვანე, შავკაპიტო, თავკვერა, რქაწითელი, ხიხვი)	68
მევენახეობის მდგომარეობა განახლებულ მესხეთში	70

წირობის მევენახეობის საბჭოთა მეურნეობა	72
მევენახეობის აგროტექნიკა მესხეთის რაიონებისათვის	76
სავენახე ნაკვეთის შერჩევა	76
ფერდობების გამოყენება ვაზის გასაშენებლად	77
ნაკვეთის მომზადება ვაზის დასარგავად	79
საძირე ვაზის ჭიშების შერჩევა	80
ვაზის ღარგვის წესი და დრო	83
ვაზის შტამბის სიმაღლე	84
ვაზის გასხვლის დრო და წესი	85
დასამარხი ვაზის ფორმები	85
ვაზის ოპტიმალური დატვირთვის ფორმების გამოყენება	90
დანაკლისი ვაზების შეესება	94
ვაზის წამლობა	96
ვაზის მწვანე ოპერაცია	97
სასუქების გამოყენება	98
ვენახის მორწყვა	100
ვაზის მიწაში დამარხვის და მიწიდან ამოღების ვადები	101
ხამორის ყინვებისაგან დასაცავად ვაზების მიწაში დამარხვის წესი	103
ვაზის მოყინვის მოზებები	105
ვაზის ყინვაგამძლეობა	106
როგორ დაეცვათ ვენახები ზამთრისა და გაზაფხულის ყინვებისაგან	107
ყინვებისა და სეტყვისაგან დაზიანებულ ვაზების მოვლა	112
შემოდგომის ყინვებისაგან ყურძნის მოსავლის დაცვა და მოყინული ვაზების მოვლა	115
ტყის მწიშნელობა ვაზის ზრდა-განვითარებისათვის მესხეთში	118
მევენახეობის განვითარების ღონისძიებები (წინადადების სახით)	120
მევენახის კალენდარი	121
ლიტერატურა	125
ტაბულები	127

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედ.-საგამომც. საბჭოს დადგენილებით

*

რედაქტორი მ. რამიშვილი

გამომცემლობის რედაქტორი ლ. კობიძე

ტექნიკური ნ. ჯაფარიძე

კორექტორი ც. თავაძე

გადაეცა წარმოებას 26.8.1957; ანაწილის ზომა 7×12;

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 25.3.1958; ქალაქის ზომა 70×108^{1/16}

ქალაქის ფურცელი 5,25; საბეჭდი ფურცელი 14,38; საეტეორო

ფურცელი 11,44; სადრიცხო-საგამომცემლო ფურცელი 11,64;

შეკვეთა № 1509; უე 02217; ტირაჟი 2000

ფასი 7 მან. 65 კაპ.

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობის სტამბა
თბილისი, ა. წერეთლის ქ. 3/5.